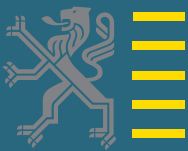

VOORUITZICHTEN

Institut Wallon de l'Évaluation,
de la Prospective et de la Statistique

Studiedienst van de
Vlaamse Regering

Brussels Instituut voor
Statistiek en Analyse

Federaal Planbureau

Regionale economische vooruitzichten 2012-2017

Mei 2012

.be

VOORUITZICHTEN

Regionale economische vooruitzichten 2012-2017

Mei 2012

Bijdragen

Deze publicatie werd verwezenlijkt door de volgende equipes:

FPB: Delphine Bassilière, Didier Baudewyns, Francis Bossier, Ingrid Bracke, Vincent Frogneux, Gina Gentil, Koen Hendrickx, Laurence Laloy.

BISA: Benoît Laine, Pierre-François Michiels.

SVR: Dirk Hoorelbeke.

IWEPS: Frédéric Caruso, Olivier Meunier.

Contactadressen:

hermreg@plan.be

pfmichiels@mrbc.irisnet.be

dirk.hoorelbeke@dar.vlaanderen.be

O.Meunier@iweps.be

Federaal Planbureau

Kunstlaan 47-49, 1000 Brussel

<http://www.plan.be>

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse

Kruidtuinlaan 20, 1035 Brussel

<http://www.bisa.irisnet.be>

Studiedienst van de Vlaamse Regering

Boudewijnlaan 30 (blok B), 1000 Brussel

<http://www.vlaanderen.be/dar/svr/>

Institut Wallon de l'Evaluation, de la Prospective et de la Statistique

Route de Louvain-la-Neuve 2, 5001 Belgrade (Namur)

<http://www.iweps.be>

Inhoudstafel

1. Inleiding	1
2. Internationale omgeving en nationale context.....	3
2.1. Internationale omgeving	3
2.2. Nationale economische context	5
2.2.1. Economische groei en componenten van het bbp	5
2.2.2. Evolutie per bedrijfstak	8
2.2.3. Productiviteit	10
2.2.4. Loonkosten	10
2.2.5. Inflatie	11
2.2.6. Werkgelegenheid en werkloosheid	11
2.2.7. Overheidsfinanciën	12
3. Synthese van de regionale macro-economische evoluties	14
3.1. Macro-economische resultaten	14
3.2. Arbeidsmarkt	19
3.2.1. Demografie en arbeidsaanbod	20
3.2.2. Regionale binnenlandse werkgelegenheid	25
3.2.3. Saldo van de grensarbeid en saldo van de pendelarbeid	26
3.2.4. Regionale werkende beroepsbevolking	28
3.2.5. Werkgelegenheidsgraad	28
3.2.6. Aantal werklozen en werkloosheidsgraad	30
3.2.7. Rekruteringsbehoeften en instroom in het arbeidsaanbod	34
4. Gedetailleerde resultaten per gewest	38
4.1. Brussels Hoofdstedelijk Gewest	38
4.1.1. Macro-economische evoluties	38
4.1.2. Evoluties per bedrijfstak	41
4.2. Vlaams Gewest	47
4.2.1. Macro-economische evoluties	47
4.2.2. Evoluties per bedrijfstak	49
4.3. Waals Gewest	56
4.3.1. Macro-economische evoluties	56
4.3.2. Evoluties per bedrijfstak	59
5. Inkomensrekeningen van de huishoudens.....	65
5.1. Inleiding	65
5.2. Nationale context	66

5.3. Structuur en evolutie per gewest	69
5.3.1. Algemene overwegingen	69
5.3.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest	70
5.3.3. Vlaams gewest	72
5.3.4. Waals gewest	75
5.4. Regionale aandelen	77
5.5. Inkomen per hoofd	79
6. Overheidsfinanciën.....	82
6.1. Inleiding	82
6.2. Gemeenschappen en gewesten	83
6.2.1. Evolutie van de ontvangsten	84
6.2.2. Evolutie van de primaire uitgaven	85
6.2.3. Evolutie van de vorderingensaldi van de verschillende entiteiten	87
6.3. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	87
6.4. Het Vlaams Gewest	89
6.5. Het Waals Gewest	92
6.6. De Franse Gemeenschap	95
7. Energieverbruik en broeikasgasemissies.....	97
7.1. Methodologie	97
7.2. Context	97
7.3. Regionale evoluties van de broeikasgasemissies	98
7.3.1. Rijk	98
7.3.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest	100
7.3.3. Vlaams Gewest	101
7.3.4. Waals Gewest	102
8. Besluit.....	105
9. Bibliografie.....	108
10. Bijlage.....	109
10.1. Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid	109
10.2. Inkomensrekeningen van de huishoudens - Gedetailleerde resultaten	112
10.3. Rekeningen van de Gemeenschappen en Gewesten - Gedetailleerde resultaten	114
10.4. Energieverbruik en broeikasgasemissies - Gedetailleerde resultaten	119
10.5. Verklarende woordenlijst	133

Lijst van tabellen

Tabel 1:	Voornaamste internationale hypothesen.....	5
Tabel 2:	Voornaamste macro-economische resultaten van de nationale projectie.....	7
Tabel 3:	Belangrijkste sectorale resultaten van de nationale projectie.....	9
Tabel 4:	Vorderingensaldo	13
Tabel 5:	Voornaamste macro-economische resultaten van de regionale vooruitzichten.....	15
Tabel 6:	Scenario voor demografie en arbeidsaanbod	21
Tabel 7:	Impact van de recente arbeidsmarkthervormingen op het arbeidsaanbod.....	24
Tabel 8:	Regionale arbeidsmarktvooruitzichten	32
Tabel 9:	Rekruteringsbehoeften en instroom in arbeidsaanbod onder 50 jaar	34
Tabel 10:	Voornaamste macro-economische resultaten: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	38
Tabel 11:	Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	41
Tabel 12:	Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	45
Tabel 13:	Voornaamste macro-economische resultaten: Vlaams Gewest	47
Tabel 14:	Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Vlaams Gewest.....	50
Tabel 15:	Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Vlaams Gewest.....	54
Tabel 16:	Voornaamste macro-economische resultaten: Waals Gewest	57
Tabel 17:	Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Waals Gewest	59
Tabel 18:	Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Waals Gewest	63
Tabel 19:	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Rijk	68
Tabel 20:	Evolutie van de lonen per hoofd.....	69
Tabel 21:	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	72
Tabel 22:	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Vlaams Gewest.....	74
Tabel 23:	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Waals Gewest	77
Tabel 24:	Inkomensrekening van de huishoudens: aandeel in het totaal van het Rijk	79
Tabel 25:	Evolutie van de primaire en beschikbare inkomens per hoofd	80
Tabel 26:	Rekening van de gemeenschappen en de gewesten.....	83
Tabel 27:	Reële groei van de ontvangsten en uitgaven van de gemeenschappen en de gewesten.....	86
Tabel 28:	Vorderingensaldo van de gemeenschappen en de gewesten.....	87
Tabel 29:	Rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	88
Tabel 30:	Uitgaven van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in reële termen.....	89
Tabel 31:	Rekening van het Vlaams Gewest (incl. de Vlaamse Gemeenschap)	90
Tabel 32:	Uitgaven van het Vlaams Gewest (incl. de Vlaamse Gemeenschap) in reële termen.....	91
Tabel 33:	Rekening van het Waals Gewest.....	93
Tabel 34:	Uitgaven van het Waals Gewest in reële termen	94
Tabel 35:	Rekening van de Franse Gemeenschap	95

Tabel 36:	Uitgaven van de Franse Gemeenschap in reële termen	96
Tabel 37:	Evolutie van de totale broeikasgasemissies per sector	103
Tabel 38:	Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	109
Tabel 39:	Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid: Vlaams Gewest	110
Tabel 40:	Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid: Waals Gewest	111
Tabel 41:	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	112
Tabel 42:	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Vlaams Gewest	112
Tabel 43:	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Waals Gewest	113
Tabel 44:	Rekening van de Gemeenschappen en Gewesten	114
Tabel 45:	Rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	115
Tabel 46:	Rekening van het Vlaams Gewest	116
Tabel 47:	Rekening van het Waals Gewest	117
Tabel 48:	Rekening van de Franse Gemeenschap	118
Tabel 49:	Energiebalans 2010	119
Tabel 50:	Energiebalans 2011	121
Tabel 51:	Energiebalans 2015	123
Tabel 52:	Energiebalans 2017	125
Tabel 53:	Evolutie van de totale CO ₂ -emissies per sector	127
Tabel 54:	Evolutie van de totale CH ₄ -emissies per sector	129
Tabel 55:	Evolutie van de totale N ₂ O-emissies per sector	131
Tabel 56:	Evolutie van de gefluoreerde gassen	132

Lijst van figuren

Figuur 1	Bbp-groei eurozone en Verenigde Staten	4
Figuur 2	Saldo lopende verrichtingen met het buitenland	6
Figuur 3	Werkgelegenheid (<i>wijziging in duizendtallen</i>) en werkgelegenheidsgraad (<i>in procent van de beroepsbevolking</i>)	12
Figuur 4	Regionale bbp's	14
Figuur 5	Economisch groeiverschil ten opzichte van Vlaanderen, voortschrijdend gemiddelde over 4 jaar	17
Figuur 6	Regionale werkgelegenheidsgraden	29
Figuur 7	Regionale werkloosheidsgraden	30
Figuur 8	Vervangingsvraag	36
Figuur 9	Saldo van de primaire inkomens per hoofd, index Rijk=100	80
Figuur 10	Saldo van het beschikbaar inkomen per hoofd, index Rijk=100	81

1. Inleiding

Dit rapport presenteert de resultaten van de regionalisering van de nationale economische vooruitzichten van het Federaal Planbureau¹ voor de periode 2012-2017. Net als de vorige rapporten², is dit rapport het resultaat van een samenwerking tussen het Federaal Planbureau en de studiediensten van de drie Belgische gewesten (BISA, IWEPS en SVR³). Die samenwerking die eind 2005 van start ging, heeft de ontwikkeling van het multiregionaal en multisectoraal HERMREG-model mogelijk gemaakt, een model dat in de categorie macro-econometrische modellen van het top-downtype kan worden gerangschikt. HERMREG⁴ stemt volledig overeen met het nationale HERMES-model van het Federaal Planbureau. Dat betekent dat de nationale middellangetermijnvooruitzichten van HERMES opgesplitst worden op het niveau van de beschouwde entiteiten op basis van endogene regionale verdeelsleutels.

Deze regionale vooruitzichten sluiten perfect aan bij de meest recente nationale middellangetermijnvooruitzichten van mei 2012 die zelf steunen op de economische informatie die half april 2012 beschikbaar was. Er wordt met name rekening gehouden met een internationale context die gekenmerkt wordt door een economische groei die vertraagt in 2012. Volgens de meest recente ramingen zou zowel de economische groei van onze belangrijkste handelspartners (Duitsland en Frankrijk) als die van België iets sterker zijn dan die in de nationale vooruitzichten van mei 2012 en dus in deze regionale vooruitzichten.

Deze laatste zullen in september 2012 geactualiseerd worden, vooral wat betreft de economische groei van 2012. Tijdens die actualisering zullen de meest recente conjuncturele ontwikkelingen geïntegreerd worden en zal de economische begroting van begin september als uitgangspunt genomen worden.

Binnen de voornoemde minder gunstige context, zou de Belgische economie in 2012 een lage groei kennen. Vanaf 2013 en vooral de daaropvolgende jaren zou de groei opnieuw herstellen door de versnelling van de groei van de uitvoermarkten. Op middellange termijn zou de groei van de Belgische economie echter niet op significante wijze de 2 % overschrijden.

Deze projectie houdt daarnaast rekening met de budgettaire informatie die midden april 2012 beschikbaar was. De budgettaire vooruitzichten voor 2012 gaan uit van een tekort van slechts 2,6 % van het bbp, wat voldoet aan de doelstelling van het Stabiliteitsprogramma. Toch kunnen we verwachten dat, zonder bijkomende maatregelen, het overheidstekort toeneemt in 2013 en vervolgens weinig evolueert op middellange termijn. Het Stabiliteitsprogramma beoogt nochtans een terugkeer naar het nominaal evenwicht in 2015, wat nieuwe consolidatiemaatregelen voor ongeveer 11 miljard euro (in constante prijzen) vereist.

---

¹ Federaal Planbureau (2012).

² Zie Bassilière et al (2011) voor de studie gepubliceerd in juni 2011.

³ Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, Institut wallon de l'Evaluation, de la Prospective et de la Statistique en Studiedienst van de Vlaamse Regering.

⁴ Het HERMREG-model wordt beschreven in Bassilière et al (2008a).

Doordat de regionale waarnemingen in de regionale rekeningen⁵ slechts beschikbaar zijn tot 2009 voor de lonen en tot 2010 voor de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid, werd het HERMREG-model vanaf 2010 gesimuleerd voor de lonen en vanaf 2011 voor de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid, waarbij gesteund werd op het eind april 2012 uitgewerkte nationale en internationale scenario. Het HERMREG-model levert regionale en sectorale projecties van die verschillende aggregaten (en van de productiviteit per hoofd) tot 2017. Die aggregaten worden gemodelleerd op het niveau van de 13 HERMES-bedrijfstakken. Demografische projecties en projecties van regionale activiteitsgraden en vooruitzichten betreffende grensarbeid en pendelarbeid zijn ook beschikbaar. Die vooruitzichten voor de arbeidsmarkt maken het mogelijk de evolutie van de beroepsbevolking, de werkende beroepsbevolking en de werkloosheid te voorspellen. Het model levert ook een regionale projectie van het bbp, de werkloosheidsgraad en de werkgelegenheidsgraad. Bovendien omvat het model een berekeningsmodule voor het energieverbruik en de uitstoot van broeikasgassen (waardoor de nationale vooruitzichten inzake broeikasgassen regionaal opgesplitst kunnen worden), een gedetailleerde blok overheidsfinanciën en een module betreffende de inkomensrekening van de gezinnen en de berekening van het beschikbaar inkomen van de gezinnen voor ieder gewest afzonderlijk.

Tot slot moet er ook vermeld worden dat zowel HERMES als HERMREG middellangetermijnmodellen zijn. Dit betekent dat hun eerste doel niet het opstellen is van gedetailleerde vooruitzichten voor elke variabele voor elk jaar, zoals wel het geval is voor kortetermijnmodellen, maar het schetsen van het verwachte economische landschap op een horizon van zes tot zeven jaar bij ongewijzigd beleid en het identificeren van eventuele onevenwichten die zouden kunnen ontstaan, verergeren of aanhouden op middellange termijn.

De rest van het rapport is als volgt gestructureerd. Het tweede hoofdstuk beschrijft het scenario dat aan de basis ligt van de regionale resultaten. Dat scenario omvat de internationale omgeving en de nationale economische context. Het derde hoofdstuk levert de voornaamste macro-economische regionale ontwikkelingen (met inbegrip van de arbeidsmarkt). Hoofdstuk 4 gaat nader in resultaten voor de drie gewesten. In hoofdstuk 5 worden de geregionaliseerde inkomensrekeningen van de gezinnen voorgesteld. De resultaten van het blok overheidsfinanciën komen aan bod in hoofdstuk 6 en die van de regionalisatiemodule voor broeikasgasemissies in hoofdstuk 7. In hoofdstuk 8 worden tot slot een aantal conclusies geformuleerd.

---

⁵ Instituut voor de Nationale Rekeningen (2012).

2. Internationale omgeving en nationale context

In dit hoofdstuk wordt de context geschetst waarop de regionale HERMREG-voorzichten gebaseerd zijn. In deel 1 staan de belangrijkste hypothesen die aan de basis liggen van de nationale HERMES-projectie. Die hypothesen betreffen de internationale omgeving⁶. Deel 2 levert een overzicht van de belangrijkste resultaten van de 'Economische vooruitzichten 2012-2017' voor België die gepubliceerd zijn in mei 2012. De regionale vooruitzichten zijn volledig coherent met die resultaten.

2.1. Internationale omgeving

De groei van de wereldeconomie vertraagde aanzienlijk in de loop van vorig jaar. In de eurozone nam de groei af van 1,9 % in 2010 tot gemiddeld 1,4 % in 2011, waarbij de economie in een recessie belandde vanaf het vierde kwartaal. Op jaarbasis was die achteruitgang ook merkbaar in de Verenigde Staten (1,7 % tegenover 3,0 % in 2010), maar in het tweede semester versnelde de groei er opnieuw. Een soortgelijke evolutie werd waargenomen in Japan, zij het iets meer uitgesproken. In de eerste jaarhelft werd dat land getroffen door de tsunami en de nucleaire ramp en in de tweede helft werd de groei ondersteund door de wederopbouw en het heropstarten van de productielijnen. Over het volledige jaar viel het bbp er echter terug met 0,7 %. Ondanks de verstrakking van hun monetair beleid zouden de opkomende landen behoorlijk blijven presteren. In totaal zou het mondiaal bbp met slechts 3,8 % zijn toegenomen in 2011, tegenover 5 % in 2010.

Dit jaar zou de groei van de wereldeconomie, volgens de informatie beschikbaar in april 2012, verder vertragen tot slechts 3,3 %. Vooral de eurozone zou een zwakke groeiprestatie neerzetten als gevolg van de soevereine schuldencrisis en de impact van budgettaire consolidatiemaatregelen. Daardoor zou een (lichte) recessie niet vermeden kunnen worden (-0,3 %). Er bestaan echter grote verschillen tussen de prestaties van de afzonderlijke lidstaten: terwijl Duitsland en Frankrijk nog een licht positieve groei zouden boeken, kampen de landen die het sterkst door de schuldencrisis getroffen worden met een diepe recessie. De eurozone zou geleidelijk de recessie achter zich laten en, voor zover de Europese autoriteiten erin slagen de crisis te beteugelen en het vertrouwen duurzaam te herstellen, zou in 2013 een groei rond 1 % opgetekend worden voor de eurozone en de EU.

Het macro-economisch scenario voor de periode 2014-2017 gaat uit van een mondiale bbp-groei die een geleidelijke afbouw toelaat van de aanzienlijke output gaps van de voorbije jaren. Voor de eurozone en de Europese Unie zou de jaarlijkse gemiddelde groei over die periode respectievelijk 1,6 % en 1,9 % bedragen. De groei zou minder sterk zijn dan vóór het uitbreken van de crisis, wat verklaard wordt door de gelijktijdige schuldafbouw van de financiële sector en van de overheid, alsook door minder gunstige demografische evoluties. De Amerikaanse groei zou minder te lijden hebben onder die factoren en gemiddeld meer dan 3 % bedragen tijdens de periode.

De inflatie in de eurozone, gemeten aan de hand van de geharmoniseerde index van de consumptieprijzen, trok in 2011 aan tot gemiddeld 2,7 %, als gevolg van de hogere energieprijzen en de

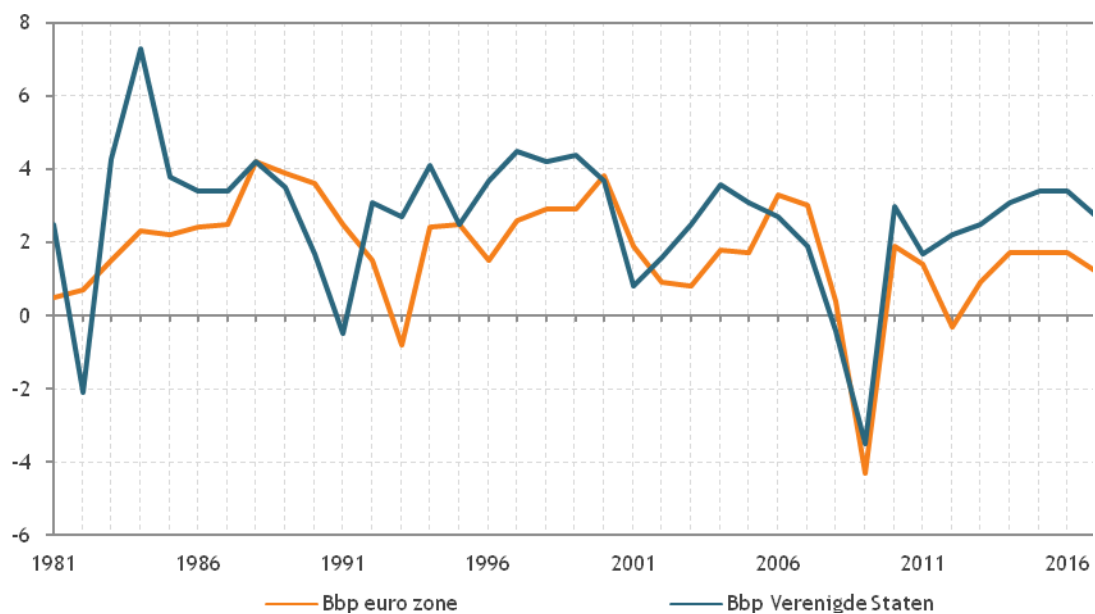
---

⁶ Federaal Planbureau (2012), hoofdstuk 2.

verhoging van de indirecte belastingen in tal van lidstaten. In 2012 zou de inflatie in de eurozone geleidelijk aan afkoelen en niet meer dan 2,0 % bedragen door de zwakke conjunctuur en de prijsdaling van de niet-energetische grondstoffen. Die vertraging zou zich doorzetten in 2013 (1,7 %) dankzij, onder meer, een daling van de olieprijsen. Hoewel die laatste vanaf 2014 geleidelijk aan toenemen in reële termen, zou de inflatie de door de ECB opgelegde grens van 2 % niet meer overschrijden tijdens de resterende projectieperiode.

Het voornaamste risico voor de groeivoorzichten wordt gevormd door de schuldencrisis en de evolutie van de financiële sector in de eurozone. Als de schuldencrisis nog verergert, zou dat kunnen leiden tot een strenge kredietrantsoenering en een sterke daling van de binnenlandse vraag, gevolgd door een nieuwe en zware recessie die mogelijk ook de sterkste eurolanden raakt. Een ander belangrijk risico heeft betrekking op de escalatie van geopolitieke spanningen die de olieprijsen tot ongeziene niveaus kunnen opvoeren, wat uiteraard zou wegen op de mondiale economische groei.

Figuur 1 Bbp-groei eurozone en Verenigde Staten
jaarlijkse groei in procent

Tabel 1: Voornaamste internationale hypothesen

	2010	2011	2012	2013	2014- 2017	Gemiddelden		
						1997- 2003	2004- 2010	2011- 2017
Potentiële uitvoermarkten voor België(1)	11,4	5,3	1,6	3,7	5,0	7,0	4,8	4,3
Bbp eurozone (1)	1,9	1,4	-0,3	0,9	1,6	2,3	1,1	1,2
Bbp Verenigde Staten (1)	3,0	1,7	2,2	2,5	3,2	3,1	1,5	2,7
Internationale prijzen in euro (1)								
-Uitvoer van goederen en diensten zonder energie	6,5	4,0	2,6	1,4	2,1	0,0	0,8	2,4
-Invoer van goederen en diensten zonder energie	6,5	2,4	2,1	1,5	2,1	-0,5	-0,2	2,1
- Invoer van energie	34,3	33,5	12,2	-5,7	3,9	12,0	15,8	7,9
Olieprijs (Brent, USD) (niveau) (2)	79,5	111,4	120,6	114,1	132,9	22,3	66,9	121,2
Wisselkoers (niveau) (2)								
-EUR in USD (*100)	132,7	139,2	134,3	134,7	134,7	102,9	132,9	135,3
Rentevoet (niveau) (2)								
- Korte termijn (3 maanden)								
Eurozone	0,8	1,4	0,8	0,8	2,7	-,	2,6	1,6
Verenigde Staten	0,3	0,3	0,5	0,6	2,7	4,2	2,8	1,3
- Lange termijn (10 jaar)								
Eurozone	3,3	3,9	3,5	3,4	3,9	5,0	3,9	3,7
Verenigde Staten	3,2	2,8	2,2	2,3	2,8	5,3	4,0	2,5
Inflatie (1)								
- Eurozone	1,6	2,7	2,1	1,7	1,9	1,8	2,0	2,0
- Verenigde Staten	1,6	3,1	2,2	0,9	1,5	2,3	2,3	1,7

(1) Groeivoet

(2) In de kolom 2014-2017 wordt de waarde op het einde van de periode (2017) weergegeven.

2.2. Nationale economische context

2.2.1. Economische groei en componenten van het bbp

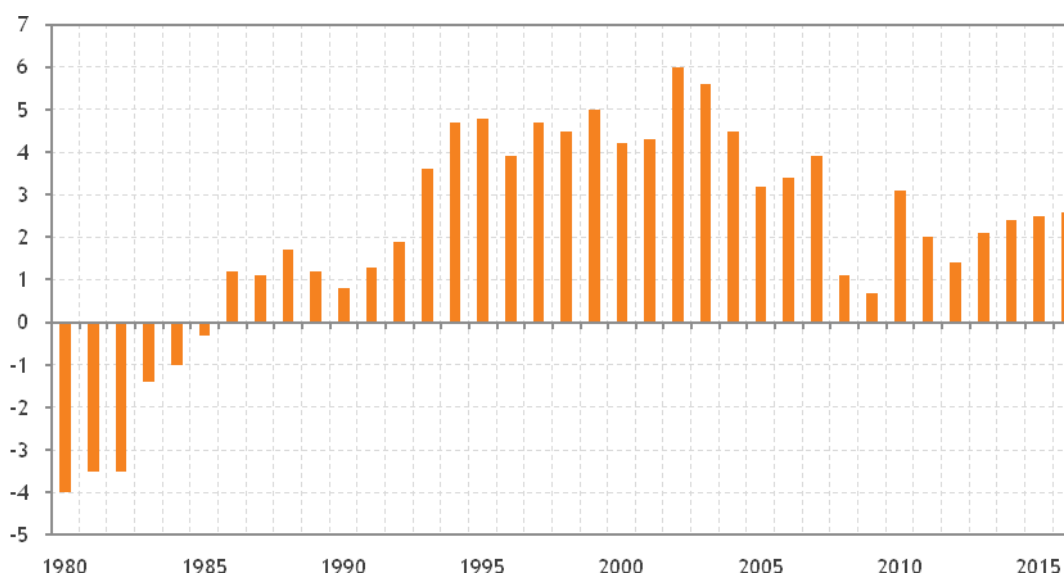
Tegen die achtergrond viel het Belgisch bbp licht terug in de tweede jaarhelft van 2011, maar dankzij een sterk jaarbegin bedroeg de groei op jaarbasis toch 1,9 %. Rekening houdend met een Europese conjunctuur die slechts geleidelijk herneemt en met de reeds genomen besparingsmaatregelen van de federale overheid, zou de Belgische economische activiteit zich, op basis van de informatie beschikbaar in april 2012, begin 2012 stabiliseren en vervolgens een lichte, uitvoergeleide groei laten optekenen. Op jaarbasis zou de economische groei dit jaar beperkt blijven tot 0,1 %. De Belgische groei zou pas vanaf 2013, en vooral vanaf 2014, aantrekken onder impuls van het herstel van de uitvoermarkten, maar niet meer significant boven 2 % uitkomen. Ondanks die relatief zwakke groei zou de negatieve output gap geleidelijk verkleinen. De potentiële groei, die terugviel tot 1,2 % als gevolg van de financiële crisis, zou op het einde van de projectieperiode immers niet meer dan 1,5 % bedragen.

Het algemeen klimaat van onzekerheid en pessimisme zou zich vertalen in een stagnering van de binnenlandse vraag in 2012. Alle componenten zouden worden aangetast, met uitzondering van de overheidsinvesteringen die sterk toenemen in dit verkiezingsjaar. In navolging van de verbetering van de internationale en Europese conjunctuur, zou de Belgische binnenlandse vraag, bij ongewijzigd budgettair beleid, aan kracht winnen in 2013 (1,0 %). Met uitzondering van de overheidsinvesteringen

geldt dat voor alle bestedingscomponenten, al neemt de particuliere consumptie amper toe (0,3 %), in tegenstelling tot de overheidsconsumptie (2,2 %) en de bedrijfsinvesteringen (2,7 %). Onder impuls van de consumptieve bestedingen van de particulieren (1,0 %) zou de groei van de binnenlandse vraag verder aantrekken in 2014 (1,3 %). Vanaf 2015 zou de binnenlandse vraag, bij ongewijzigd budgettair beleid, opnieuw aanknopen met een groeitempo van ongeveer 1,7 % per jaar.

Het overschot van de lopende verrichtingen met het buitenland zou, na een eerste daling tot 2,0 % van het bbp in 2011, verder afnemen tot 1,4 % van het bbp in 2012. Die terugval kan verklaard worden door enerzijds de forse stijging van de internationale energieprijzen en anderzijds door een zeer zwakke volumegroei van de uitvoer van goederen en diensten als gevolg van een slabakkende buitenlandse vraag. Het geleidelijk herstel van de buitenlandse vraag na 2012 zou gunstig zijn voor de uitvoer en, in het verlengde daarvan, de lopende rekening van de betalingsbalans. In de veronderstelling dat de stijging van de invoerprijzen beperkt blijft, zou het lopend extern overschot zich tegen 2017 herstellen tot 2,4 % van het bbp.

Figuur 2 Saldo lopende verrichtingen met het buitenland
in procent van het bbp

Tabel 2: Voornaamste macro-economische resultaten van de nationale projectie

	Gemiddelden							
	2010	2011	2012	2013	2014- 2017	1997- 2003	2004- 2010	2011- 2017
1. Vraag en productie								
(kettingeuro's, referentiejaar 2005, groeivoet)								
Consumptieve bestedingen van de particulieren (1)	2,5	0,9	-0,1	0,3	1,4	1,7	1,6	1,0
Consumptieve bestedingen van de overheid	0,1	0,5	0,5	2,2	1,7	2,1	1,3	1,4
Bruto-investeringen	-0,7	5,2	0,4	1,3	2,2	1,9	2,3	2,2
- Ondernemingen (2)	-1,6	9,1	1,0	2,7	2,6	2,7	2,4	3,3
- Overheid	-1,8	6,7	6,1	-8,7	1,4	2,0	1,5	1,4
- Woongebouwen	1,6	-3,7	-2,7	1,1	1,3	0,1	2,6	-0,0
Voorraadwijziging (bijdrage tot de wijziging van het bbp)	0,1	0,3	0,0	0,0	-0,0	0,2	-0,0	0,0
Totale binnenlandse vraag	1,1	1,7	0,2	1,0	1,6	1,7	1,7	1,3
Uitvoer van goederen en diensten	9,9	5,0	0,5	2,4	3,7	5,0	3,0	3,2
Totale finale vraag	4,9	3,2	0,3	1,7	2,6	3,1	2,2	2,2
Invoer van goederen en diensten	8,7	5,2	0,5	2,0	3,4	4,4	3,2	3,0
Bbp	2,3	1,9	0,1	1,4	1,9	2,3	1,6	1,6
Bbp (lopende prijzen)	4,1	4,2	2,3	3,5	3,7	3,9	3,7	3,6
Reëel bruto nationaal inkomen	3,5	0,9	-0,5	1,7	1,6	2,0	1,3	1,2
2. Prijzen								
Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	2,2	3,5	2,9	1,9	1,8	1,7	2,2	2,2
Gezondheidsindex	1,7	3,1	2,7	2,0	1,8	1,6	2,0	2,1
Deflator van het bbp	1,8	2,3	2,2	2,1	1,8	1,6	2,0	2,0
3. Arbeidsmarkt								
Werkgelegenheid, in duizendtallen (3)	4491,2	4547,3	4555,1	4569,4	4757,4	4075,5	4367,0	4627,0
- Wijziging in duizendtallen	37,0	56,1	7,8	14,3	47,0	39,6	47,3	38,0
- Wijziging in %	0,8	1,2	0,2	0,3	1,0	1,0	1,1	0,8
Werkloosheid, definitie FPB, in duizendtallen (3)	653,8	627,7	646,7	679,1	658,9	639,2	664,2	667,9
- Wijziging in duizendtallen	8,1	-26,0	19,0	32,4	-5,1	2,0	-4,4	0,7
Werkloosheidsgraad, definitie FPB (3)	12,5	11,9	12,2	12,7	12,0	13,4	13,0	12,4
Werkzoekenden, in duizendtallen (3)	564,6	544,7	568,7	600,6	575,3	502,0	553,9	586,8
- Wijziging in duizendtallen	13,7	-19,9	24,0	31,9	-6,3	-4,7	3,8	1,5
Productiviteit per uur (marktbedrijfstakingen, groeivoet)	1,0	0,1	0,1	0,5	0,9	1,4	0,8	0,6
Nominale loonkosten per uur (4)	0,9	2,7	3,6	2,9	2,6	2,6	2,4	2,8
Nominale loonkosten per hoofd (4)	1,2	3,2	3,1	3,4	2,6	2,7	2,1	2,9
Reële loonkosten per hoofd (4)	-0,6	-0,2	0,3	1,5	0,7	1,1	-0,0	0,6
Nominale loonkosten per eenheid product (4)	-0,1	2,5	3,4	2,5	1,7	1,3	1,6	2,2
4. Overheidsfinanciën								
- Vorderingenoverschot (+) of -tekort (-) van de gezamenlijke overheid								
. in miljard euro (3)	-13,6	-13,5	-9,8	-11,1	-11,5	-1,2	-6,1	-11,4
. in % van het bbp- definitie EDP (3)	-3,8	-3,7	-2,6	-2,8	-2,5	-0,5	-1,8	-2,8
- Vorderingenoverschot (+) of -tekort (-) van de gemeenschappen en gewesten								
. in miljard euro (3)	-2,3	-0,9	-0,7	-0,6	1,1	0,5	-0,4	-0,1
. in % van het bbp (3)	-0,7	-0,2	-0,2	-0,2	0,2	0,2	-0,1	0,0
- Overheidsschuld								
. in % van het bbp (3)	96,0	97,9	98,8	97,8	94,2	109,9	91,3	96,8

(1) Huishoudens en izw's ten behoeve van de huishoudens.

(2) Exclusief de investeringen van bepaalde overheidsbedrijven die opgenomen zijn in de bruto-investeringen van de overheid.

(3) In de kolom 2014-2017 wordt de waarde op het einde van de periode (2017) weergegeven.

(4) Loonkosten van de marktbedrijfstakingen voor aftrek van loonsubsidies (groeivoet).

2.2.2. Evolutie per bedrijfstak

Na uitstekende resultaten in 2010, konden de bedrijfstakken van de verwerkende nijverheid (en in het bijzonder de bedrijfstakken 'intermediaire goederen' en 'uitrustingsgoederen') verder profiteren van de heropleving van de wereldvraag in 2011, althans in het eerste deel van het jaar, met een ruimschoots positieve groei van hun toegevoegde waarde (3,8 % voor de gezamenlijke verwerkende industrie). Het jaar 2012 kondigt zich daarentegen aanzienlijk minder gunstig aan. De verwerkende bedrijfstakken zouden, gezien een duidelijk vertragende buitenlandse vraag (en een binnenlandse vraag die ook afremt), geconfronteerd worden met een daling van de toegevoegde waarde in volume (-0,4 % voor de gezamenlijke verwerkende nijverheid).

De bouwsector, die in 2011 ook een relatief positief jaar kende (na een matig 2010) dankzij merkbaar stijgende overheids- en particuliere investeringen⁷, zou ook moeten afrekenen met een minder gunstig 2012 door een terugval van de activiteit.

Voor de bedrijfstak 'energie' werd 2011 gekenmerkt door een bijzonder sterke daling van zijn toegevoegde waarde in volume, die samenhangt met een zwak binnenlands gas- en elektriciteitsverbruik⁸. De activiteit van die bedrijfstak zou in 2012 slechts licht toenemen met een ter plaatse trappelende economische groei.

De marktdiensten konden eveneens behoorlijke groeiprestaties voorleggen in 2011, die zelfs beter waren dan in 2010. Het jaar 2012 zou ook voor de diensten beduidend minder gunstig zijn, met een nauwelijks positieve groei van de toegevoegde waarde. In 2012 zou de bedrijfstak 'vervoer en communicatie', na een uitgesproken herstel in 2011, een bijzonder matige prestatie optekenen als gevolg van de stagnerende economische activiteit dat jaar. Ook de bedrijfstak 'handel en horeca' zou zijn goede prestatie van 2011 niet kunnen herhalen door een zwakke binnenlandse vraag (meer bepaald de particuliere consumptie).

Tijdens de periode 2013-2017 zou de reële toegevoegde waarde van de totale economie, in een context van een geleidelijke terugkeer naar een trendgroei van de verschillende componenten van het bbp, gemiddeld met 1,9 % per jaar stijgen (zie tabel 3), wat overeenstemt met het tempo in de periode 1995-2010. De industriële bedrijfstakken en de landbouw hebben over het algemeen genomen een zwakker groeitempo dan dit gemiddelde⁹. Ook tijdens de periode 1995-2010 lieten alle bedrijfstakken van de primaire en secundaire sectoren, behalve de sectoren 'bouw' en 'energie', een groei onder dat gemiddelde optekenen.

De groei van de diensten zou dynamischer zijn dan het gemiddelde van de totale economie over de periode 2013-2017, behalve voor 'handel en horeca' en de 'niet-verhandelbare diensten'. Over de periode 1995-2010 geldt dezelfde vaststelling, behalve voor de bedrijfstak 'transport en communicatie', waar de groei lager lag dan het gemiddelde van de totale economie.

---

⁷ En dat ondanks de daling van de investeringen in woongebouwen (zie paragraaf 3.2.3).

⁸ In 2011 daalden zowel het gas- als elektriciteitsverbruik ten opzichte van 2010, vooral als gevolg van de bijzonder zachte temperaturen.

⁹ De bedrijfstak 'uitrustingsgoederen', die zou profiteren van een relatief sterke investeringsgroei, vormt daarbij een belangrijke uitzondering.

Die evolutie van de reële toegevoegde waarde beïnvloedt uiteraard, samen met de prijsstijging van de toegevoegde waarde van elke bedrijfstak, de structuur van de Belgische economie. De projectieperiode wordt gekenmerkt door een nieuwe stijging van het economisch gewicht van de marktdiensten, zowel in lopende prijzen als in volume (zie tabel 3), maar de toename zou minder uitgesproken zijn dan in het voorbije decennium. Het aandeel van de marktdiensten zou in 2017 63,2 % bedragen in nominale termen, tegenover 56,2 % in 1995.

Ondanks het herstel van de buitenlandse vraag op middellange termijn, zou het gewicht van de verwerkende nijverheid blijven dalen in de projectie, van 13,5 % van de totale toegevoegde waarde in nominale termen in 2010 tot 12,7 % in 2017.

Het aandeel van de niet-verhandelbare diensten in de totale toegevoegde waarde zou dalen op middellange termijn. Die terugval zou zich vertalen in een verlies van het relatief aandeel van 0,3 % tussen 2010 en 2017.

Bijgevolg zouden de meeste jobs gecreëerd worden in de marktdiensten (245 000 jobs gecreëerd tussen 2012 en 2017). Tegelijk zou de werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid blijven dalen (verlies van 28 000 banen gedurende dezelfde periode), overeenkomstig de langetermijntrend.

Tabel 3: Belangrijkste sectorale resultaten van de nationale projectie

	2010	2011	2012	2013	2014-2017	1997-2003	2004-2010	2011-2017
1. Bruto toegevoegde waarde (basisprijzen, in volume, groeivoeten)								
- Landbouw	-0,8	-0,2	-0,7	-0,3	0,6	0,4	0,7	0,2
- Industrie	3,2	2,8	-0,4	0,8	1,6	1,9	0,9	1,4
. Energie	1,8	-2,5	0,4	0,2	0,4	0,8	3,7	-0,0
. Verwerkende nijverheid	4,8	3,8	-0,4	0,7	1,9	2,1	-0,4	1,6
- Intermediaire goederen	6,2	4,2	-1,1	0,2	1,8	2,6	-0,1	1,5
- Uitrustingsgoederen	5,6	6,9	-0,0	1,1	2,2	3,0	-2,5	2,4
- Verbruiksgoederen	2,1	1,1	0,3	1,1	1,7	0,6	0,9	1,3
. Bouw	0,5	3,3	-0,9	1,4	1,8	1,9	2,9	1,6
- Verhandelbare diensten	1,8	2,3	0,3	1,6	2,2	2,7	1,9	1,9
. Vervoer en communicatie	-2,4	2,0	-0,2	1,8	2,5	3,4	0,1	2,0
. Handel en horeca	4,4	2,0	-1,6	0,7	1,4	1,1	1,2	1,0
. Krediet en verzekeringen	0,7	0,0	0,9	2,0	2,3	3,1	3,1	1,7
. Gezondheidszorg	2,8	2,9	1,9	2,2	2,3	3,4	2,0	2,3
. Overige marktdiensten	1,5	2,8	0,9	1,7	2,6	3,2	2,7	2,2
Totaal marktbedrijfstakken	2,1	2,4	0,1	1,4	2,1	2,4	1,6	1,7
2. Werkgelegenheid (groeivoeten)								
- Landbouw	-3,9	-2,4	-3,1	-1,5	-1,5	-1,8	-2,4	-1,9
- Industrie	-2,0	0,3	-0,7	-1,8	-0,2	-0,7	-0,6	-0,4
. Energie	1,6	-0,6	-0,6	-0,2	-0,2	0,4	1,6	-0,3
. Verwerkende nijverheid	-3,5	-0,3	-1,3	-2,6	-0,8	-1,1	-1,8	-1,1
- Intermediaire goederen	-3,6	0,3	-1,4	-3,3	-0,8	-0,4	-1,3	-1,1
- Uitrustingsgoederen	-4,8	-0,1	-1,8	-2,9	-0,6	-1,2	-3,1	-1,0
- Verbruiksgoederen	-2,8	-0,9	-0,7	-1,8	-1,0	-1,6	-1,7	-1,0
. Bouw	0,7	1,5	0,3	-0,5	1,0	0,1	1,9	0,7

	2010	2011	2012	2013	2014-2017	1997-2003	2004-2010	2011-2017
- Verhandelbare diensten	1,9	2,3	0,8	1,2	1,6	1,8	1,8	1,5
. Vervoer en communicatie	-1,0	-0,6	-0,4	0,2	1,4	0,7	-0,1	0,7
. Handel en horeca	0,4	0,7	-1,0	-0,3	0,2	0,3	0,4	0,0
. Krediet en verzekeringen	-0,9	-0,3	-0,6	-0,8	-0,5	-0,1	-0,7	-0,5
. Gezondheidszorg	3,6	2,6	1,5	2,2	2,0	3,2	2,7	2,0
. Overige marktdiensten	3,3	4,3	2,2	2,2	2,7	3,4	3,6	2,8
Totaal marktbedrijfstakingen	0,8	1,7	0,4	0,5	1,2	1,0	1,1	1,0

2.2.3. Productiviteit

De totale productiviteitsgroei per uur nam in de loop van de afgelopen decennia continu af. In de jaren 80 kenden de gezamenlijke marktbedrijfstakingen een gemiddelde jaarlijkse productiviteitsgroei van 3,0 %. In de loop van de jaren 90 verminderde hij tot 1,9 % en over de jaren 2000 bedroeg hij nog slechts 0,9 %. Op middellange termijn (periode 2012-2017) zou de vertraging zich verderzetten, maar minder uitgesproken met een productiviteitswinst van gemiddeld 0,7 % per jaar.

Die afname wordt deels verklaard door een vertraging van de productiviteitsgroei binnen de bedrijfstakingen en deels door een compositie-effect: het aandeel van de diensten, die gekenmerkt worden door een lagere productiviteit dan die van de industrie, is onafgebroken gestegen in de Belgische economie (en zou dat blijven doen op middellange termijn), wat de groei van de totale productiviteit afremt.

Zowel in het verleden als in de projectieperiode neemt de productiviteitsgroei per uur sneller toe in de industrie dan in de marktdiensten, al wordt dat verschil minder uitgesproken. Zo bedroeg het 2,9 procentpunt (4,6 % voor de industrie en 1,7 % voor de marktdiensten) tijdens de jaren 80 en daalde het tot 1,8 procentpunt over de jaren 90 en 1,5 procentpunt over de jaren 2000. In de projectie zou het 1 procentpunt bedragen. Wanneer enkel de bedrijfstakingen van de verwerkende nijverheid worden beschouwd, die het gevoeligst zijn voor internationale concurrentie en de hoogste productiviteitsniveaus behalen, is dat dalend verschil ook merkbaar: 4,2 procentpunt in de jaren 80, 2,5 procentpunt in de jaren 90 en 1,4 procentpunt in de jaren 2000. Op middellange termijn zou het verschil in productiviteitsgroei per uur tussen de verwerkende nijverheid en de marktdiensten 1,7 procentpunt bedragen.

2.2.4. Loonkosten

Overeenkomstig de wet van 26 juli 1996 tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen hebben de sociale partners midden januari 2011 een ontwerp van interprofessioneel akkoord gesloten voor de periode 2011-2012. Dat ontwerp (uitgevoerd door de federale regering) begrenst de verhoging van de brutolonen vóór indexering tot 0,3 % in 2012. De zwakke conjunctuur zou echter gepaard gaan met een licht negatieve loondrift (-0,2 %). Dat zou de toename van de bruto-uurlonen vóór indexering beperken tot 0,1 %. Gegeven een indexering van 3,3 % en een licht opwaarts effect van de werkgeversbijdragevoeten, zou de stijging van de uurloonkosten 3,6 % bereiken.

Vanaf 2013 zou de groei van de uurloonkosten meer in lijn liggen van de macro-economische determinanten en de evolutie van de werkloosheid. Over de periode 2013-2017 zou die groei beperkt blijven tot gemiddeld 2,7 % op jaarbasis. Rekening houdend met een inflatie die opnieuw onder de grens van 2 % duikt, zou het brutoloon per uur vóór indexering stijgen met ongeveer 0,8 % per jaar. Met een productiviteitsgroei van ongeveer 0,8 % per jaar, impliceert ons scenario een jaarlijkse groei van de loonkosten per eenheid product van 1,8 %, in lijn met de ECB-inflatiedoelstellingen.

2.2.5. Inflatie

Het indexcijfer van de consumptieprijzen nam in 2011 toe met 3,5 % (t.o.v. 2,2 % in 2010). Die ontwikkeling is grotendeels toe te schrijven aan duurdere energieproducten, maar weerspiegelt ook een meer dynamische groei van de binnenlandse kosten. De toename van de gezondheidsindex, die geen rekening houdt met het prijsverloop van benzine en diesel, bleef beperkt tot 3,1 %. In 2012 zou de inflatie hoog blijven (2,9 %) door een verdere prijsstijging van de energieproducten, de depreciatie van de euro ten opzichte van de dollar en verhogingen van de indirecte belastingen. De toename van de gezondheidsindex zou beperkter blijven (2,7 %). De inflatie zou vanaf volgend jaar beduidend lager liggen. In 2013 zou ze uitkomen op 1,9 % en over de periode 2014-2017 zou ze zich stabiliseren op gemiddeld 1,8 %. Die inflatie-afkoeling vloeit voornamelijk voort uit de prijsdaling van ruwe olie in 2013, gevolgd door een beperkte stijging tussen 2014 en 2017.

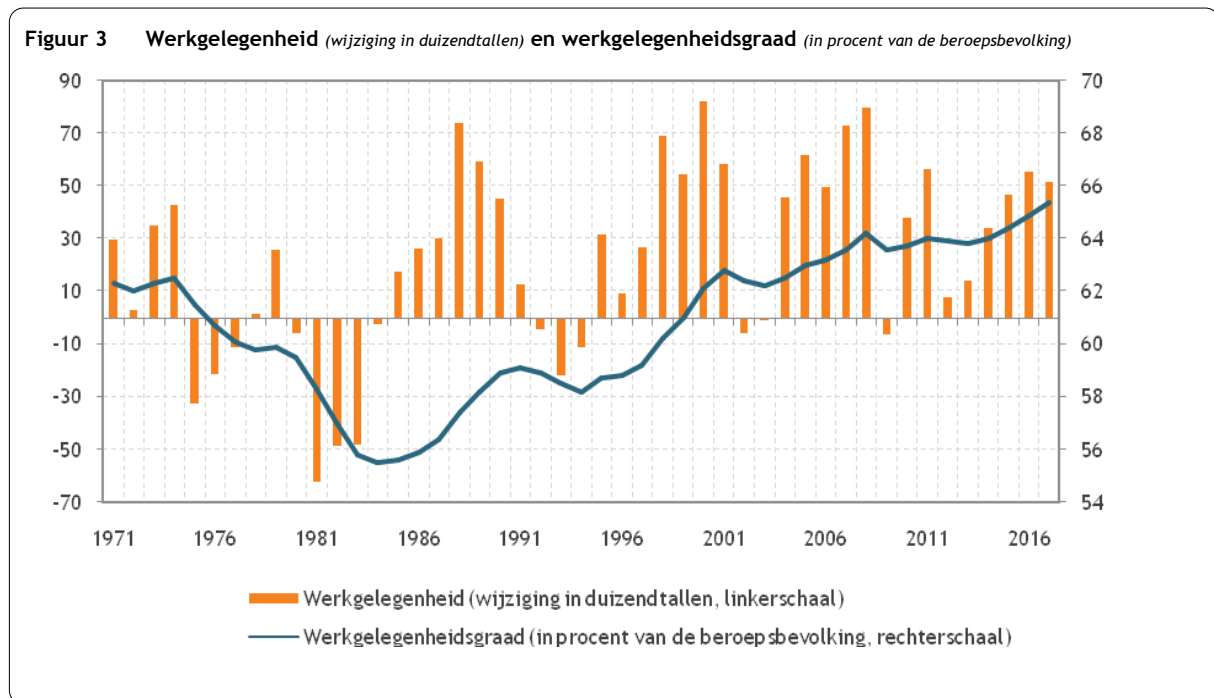
2.2.6. Werkgelegenheid en werkloosheid

De totale binnenlandse werkgelegenheid zou dit jaar toenemen met 8 000 eenheden en volgend jaar met 14 000 eenheden. Die geringe werkgelegenheidsgroei wordt voornamelijk verklaard door de zwakke economische conjunctuur, maar tevens door de terugval van de werkgelegenheid bij de overheid in die periode (-1 500 personen) die contrasteert met de stijging over de afgelopen 10 jaar (ruim + 9 000 op jaarbasis). De dienstenchequewerkgelegenheid zou tijdens die twee jaar daarentegen toenemen met bijna 20 000 eenheden.

Aangezien de toegevoegde waarde vanaf 2014 opnieuw sterker toeneemt, in het bijzonder in de marktsector, zou de totale werkgelegenheid stijgen met gemiddeld ongeveer 1 % per jaar, of een groei van 188 000 banen op vier jaar. De marktdiensten blijven de belangrijkste motor voor die groei (+190 000 banen), terwijl het banenverlies in de verwerkende nijverheid beperkt zou blijven tot 17 000 eenheden. De jobcreatie zou ook opnieuw toenemen in de bouwnijverheid (+11 000) en bij de overheid (+20 000). De groei van de overheidstewerkstelling zou zich integraal situeren in het onderwijs – gelet op de toename van de schoolbevolking – en bij de lagere overheid. De werkgelegenheidsgraad¹⁰, die vorig jaar met 64,0 % opnieuw in de buurt kwam van zijn hoogtepunt van vóór de financiële crisis (64,2 %), zou dit en volgend jaar weer dalen, maar daarna opnieuw stijgen tot 65,4 % tegen 2017. De werkgelegenheidsgraad, zoals bepaald in het kader van de EU2020-strategie (gemeten op basis van de Enquête naar arbeidskrachten; leeftijdscategorie 20-64 jaar), zou toenemen van 67,3 % in 2011 tot 68,5 % in 2017, wat nog ver onder de doelstelling ligt van 73,2 % die België beoogt tegen 2020.

---

¹⁰ Administratief concept, gemeten als de verhouding tussen het totale aantal werkende personen (met inbegrip van de 65-plussers) en de bevolking tussen 15 en 64 jaar.

Het aantal werklozen¹¹ zou fors toenemen over de periode 2012-2014 (+64 000 personen) als gevolg van de zwakke economische groei tijdens de eerste twee jaren en de impact van de hervormingen, voornamelijk de verhoging van de instapleeftijd voor vervroegd pensioen, die zich vanaf 2013 al begint te manifesteren. De werkloosheidsgraad zou daardoor stijgen van 11,9 % in 2011 tot 12,9 % in 2014. In de jaren daarna groeit de werkgelegenheid sterker, maar houdt ook de verdere expansie van het arbeidsaanbod aan, waarbij de hervorming van de brugpensioenregeling nu voelbaar wordt. Het extra arbeidsaanbod zal slechts langzaam omgezet worden in bijkomende werkgelegenheid, zodat de afname van de werkloosheid in de periode 2015-2017 beperkt blijft tot 33 000 personen. Over de volledige projectieperiode zou het aantal werklozen toenemen van 628 000 personen in 2011 tot 659 000 in 2017. De hervorming van het systeem van wachtuitkeringen voor jongeren die hun studies beëindigen, zou er niettemin voor zorgen dat het aantal werkloze uitkeringstrekkers terugvalt met 20 000 personen tegen 2017. Tot slot merken we op dat de geharmoniseerde Eurostat-werkloosheidsgraad (gemeten op basis van de Enquête naar arbeidskrachten) 7,3 % zou bedragen in 2017, tegenover 7,2 % in 2011.

2.2.7. Overheidsfinanciën

Het tekort van de gezamenlijke overheid daalt in 2012 aanzienlijk ten opzichte van 2011 en bereikt een niveau dat aansluit bij de doelstelling van het Stabiliteitsprogramma. Dat is het resultaat van de duidelijk restrictieve koers van de begroting 2012 op federaal niveau en van de voortzetting van het beleid van begrotingsconsolidatie dat reeds 3 jaar door de gefedereerde entiteiten wordt gevoerd. In 2013 kent het begrotingstekort van de gezamenlijke overheid een toename die vrijwel overeenstemt met de weerslag van de positieve impact van eenmalige factoren op de ontvangsten (vooral de niet-fiscale) in 2012.

¹¹ Administratief concept, inclusief de volledige uitkeringsgerechtigde niet-werkzoekende werklozen.

Het begrotingstekort evolueert weinig op middellange termijn en slaagt er, zonder nieuwe maatregelen, niet in de grens voor het toepassen van de procedure bij buitensporige tekorten op een geruststellende afstand te houden. Het Stabiliteitsprogramma beoogt nochtans een terugkeer naar het nominaal evenwicht in 2015. Dat vereist nieuwe consolidatiemaatregelen voor ongeveer 11 miljard euro (in constante prijzen).

De sociale zekerheid is de enige deelsector waarvan de uitgaven sneller groeien dan het bbp, in het bijzonder de uitgaven voor pensioenen, gelet op de endogene dynamiek van de pensioenuitgaven, en de uitgaven voor gezondheidszorg, ondanks een terugloop van de uitgaven voor werkloosheid en brugpensioenen. Het is niettemin de federale overheid die, alleszins tot 2014 in de vorm van een evenwichtsdotatie, het tekort van de sociale zekerheid, als gevolg van een groeiverschil tussen de uitgaven en de eigen inkomsten, voor haar rekening neemt. Indien deze evenwichtsdotatie na 2014 niet wordt verlengd, zal de sociale zekerheid opnieuw een tekort boeken. Dat tekort is des te groter omdat de regering de norm voor de alternatieve financiering van de gezondheidszorg heeft verlaagd.

De rekening van de gemeenschappen en de gewesten, die nog licht deficitair is in het begin van de periode, bereikt geleidelijk aan opnieuw een evenwicht en vertoont zelfs lichte overschotten op het einde van de periode, in de veronderstelling dat het sinds de crisis gevoerde restrictieve begrotingsbeleid wordt voortgezet (rekening houdend met de huidige financieringsmechanismen en zonder overdracht van lasten).

Bij ongewijzigde fiscaliteit en op voorwaarde dat de uitgaventrends van de laatste jaren zich voortzetten, zou de lagere overheid dicht bij een begrotingsevenwicht blijven. In de aanloop naar de verkiezingen in 2018 zou de lagere overheid, rekening houdend met de electorale cyclus van de investeringen, opnieuw een tekort vertonen.

Tabel 4: Vorderingsaldo¹
in procent van het bbp

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Gezamenlijke overheid	-3,8	-3,7	-2,6	-2,8	-2,7	-2,7	-2,5	-2,5
Entiteit I	-3,1	-3,4	-2,2	-2,7	-2,7	-2,8	-2,7	-2,7
Federale overheid	-3,0	-3,3	-2,2	-2,7	-2,7	-1,3	-1,2	-1,1
Sociale zekerheid	-0,1	-0,1	0,0	0,0	-0,0	-1,5	-1,5	-1,6
Entiteit II	-0,7	-0,3	-0,4	-0,2	-0,0	0,0	0,1	0,1
Gemeenschappen en gewesten	-0,7	-0,2	-0,2	-0,2	-0,1	0,0	0,1	0,2
Lagere overheid	-0,0	-0,0	-0,2	0,0	0,1	0,0	0,0	-0,1

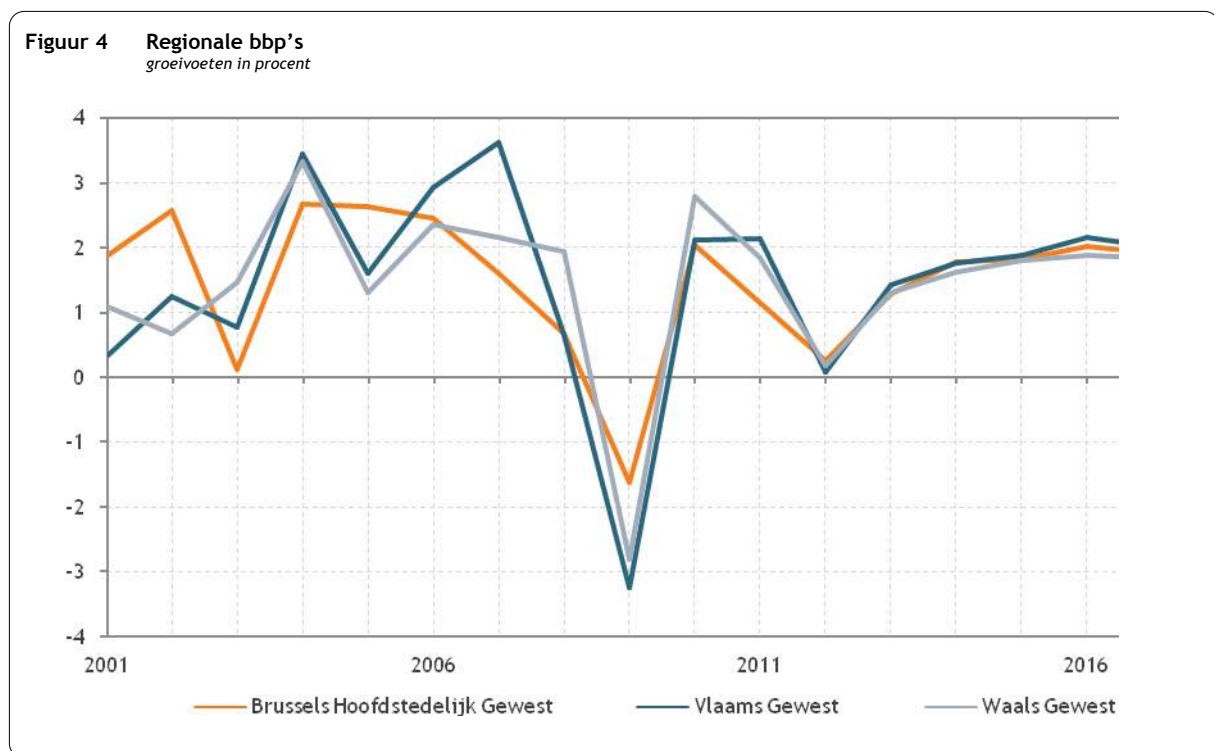
1. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (PBT).

3. Synthese van de regionale macro-economische evoluties

Dit hoofdstuk vat de belangrijkste macro-economische resultaten van de regionale vooruitzichten samen. Deel 3.1 toont de evoluties van de voornaamste geregionaliseerde macro-economische aggregaten (met uitzondering van de investeringen¹²): toegevoegde waarde (en bruto binnenlands product), totale werkgelegenheid, productiviteit en loonkosten. De gedetailleerde resultaten voor de arbeidsmarkt komen aan bod in deel 3.2. De regionale vooruitzichten zijn gebaseerd op de hypothesen die in de nationale vooruitzichten van mei 2012 werden toegepast.

3.1. Macro-economische resultaten

Na de zware recessie waaronder de Belgische gewesten in 2009 te lijden hadden, slaagden ze erin om in 2010 opnieuw positieve economische groeicijfers voor te leggen (zie figuur 4). Volgens het INR zou de heropleving bijzonder krachtig blijken in Wallonië (tabel 5), vooral dankzij een sterke bijdrage van de bedrijfstak 'overige marktdiensten'¹³.

Volgens onze ramingen zou de goede prestatie van de gezamenlijke Belgische economie in 2011 de merkbaar zwakkere bbp-groei van Brussel hebben verhuld. Die laatste bedroeg 1,2 %, tegenover 2,1 % voor Vlaanderen en 1,8 % voor Wallonië. De Brusselse economie zou namelijk benadeeld worden door

¹² Merk op dat de investeringenniet gepubliceerd werden in de laatste regionale rekeningen van het INR (2012) en dus ook geen deel uitmaken van deze publicatie.

¹³ We herinneren eraan dat de cijfers voor de regionale toegevoegde waarde van het laatste jaar van de regionale rekeningen door het INR werden opgesteld volgens een voorlopig methode en dat deze cijfers in het bijzonder vatbaar zijn voor herzieningen.

een slechte prestatie (nulgroei) van de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' (die bijna een vijfde van de regionale toegevoegde waarde vertegenwoordigt). De Brusselse groei zou bovendien negatief beïnvloed worden door de aanzienlijke terugval van de toegevoegde waarde van de bedrijfstak 'energie' (waarvan 30 % wordt geregistreerd in Brussel) wegens de reeds vermelde redenen op nationaal niveau (deel 2.2.2). De twee overige gewesten, daarentegen, zouden in 2011 voordeel hebben gehaald uit de sterke toename van de activiteit in de verwerkende nijverheid in het zog van de heropleving in 2010¹⁴.

Tabel 5: Voornaamste macro-economische resultaten van de regionale vooruitzichten

	2010	2011	2012	2013	2014-2017	Gemiddelden		
						1997-2003	2004-2010	2011-2017
1. Bruto binnenlands product in volume (1)								
Het Rijk	2,3	1,9	0,1	1,4	1,9	2,3	1,6	1,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	2,0	1,2	0,3	1,3	1,9	2,4	1,5	1,5
Vlaams Gewest	2,1	2,1	0,1	1,4	2,0	2,3	1,6	1,6
Waals Gewest	2,8	1,8	0,2	1,3	1,8	2,0	1,6	1,5
2. Bruto toegevoegde waarde in volume (1)								
Het Rijk	2,0	2,0	0,1	1,4	2,0	2,2	1,5	1,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,6	1,3	0,2	1,4	2,0	2,4	1,4	1,5
Vlaams Gewest	1,8	2,3	0,0	1,5	2,0	2,3	1,5	1,7
Waals Gewest	2,5	2,0	0,1	1,3	1,8	2,0	1,5	1,5
3. Totale binnenlandse werkgelegenheid (1)								
Het Rijk	0,8	1,2	0,2	0,3	1,0	1,0	1,1	0,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,5	1,4	0,0	0,6	1,0	1,2	0,5	0,9
Vlaams Gewest	0,7	1,3	0,3	0,2	1,0	1,1	1,2	0,8
Waals Gewest	1,3	1,1	0,0	0,3	1,0	0,8	1,3	0,8
4. Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstakken) (1)								
Het Rijk	1,3	0,7	-0,3	0,9	0,9	1,4	0,5	0,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,2	-0,5	0,0	0,3	0,8	1,4	1,1	0,4
Vlaams Gewest	1,3	0,9	-0,4	1,1	0,9	1,4	0,5	0,8
Waals Gewest	1,4	0,8	-0,1	0,7	0,8	1,4	0,3	0,7
5. Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstakken) (1) (2)								
Het Rijk	-1,3	-0,5	0,3	1,7	0,7	1,0	-0,4	0,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-1,6	-1,3	0,6	1,5	0,8	1,2	-0,3	0,6
Vlaams Gewest	-1,2	-0,4	0,3	1,6	0,7	1,1	-0,4	0,6
Waals Gewest	-1,3	-0,1	0,3	1,8	0,6	0,8	-0,5	0,6

(1) Groeivoeten in procent.

(2) De loonkosten in het HERMREG-model zijn de loonkosten na aftrek van loonsubsidies (in tegenstelling tot de loonkosten op nationaal niveau zoals weergegeven in tabel 2).

De eerste voorlopige resultaten voor 2010 en onze eigen ramingen voor 2011 impliceren dat de bbp-groei over de periode 2007-2011 gemiddeld 0,8 % per jaar zou hebben bedragen in Brussel, tegenover 1,1 % in Vlaanderen en 1,2 % in Wallonië. In tegenstelling tot de twee overige gewesten, zou de Brusselse economie sinds het uitbreken van de *subprime*-crisis (2007) nadeel hebben ondervonden van haar relatieve specialisatie in bankactiviteiten. Tussen 1997 en 2006 vormden die immers de

¹⁴ De verwerkende nijverheid vertegenwoordigt ongeveer 3 % van de Brusselse toegevoegde waarde, tegenover respectievelijk 17,3 % en 15,5 % in Vlaanderen en Wallonië.

voornaamste motor van de Brusselse groei met een gemiddelde bijdrage van 0,9pp per jaar. Over de periode 2007-2011 zou die laatste echter zijn teruggevallen tot nul.

In 2012 zou de economische stagnering, verbonden aan de schulden crisis in de eurozone en aan de besliste budgettaire consolidatiemaatregelen van de federale regering (zie deel 2.2), de drie Belgische gewesten raken en de economische groei zou zwak zijn.

Vanaf 2013 veronderstelt het nationaal referentiescenario een geleidelijk herstel van de (binnenlandse en buitenlandse) vraag en een terugkeer naar een trendgroei van de verschillende componenten van het bbp (zie hoofdstuk 2).

Regionale economische groei op korte-middellange termijn (2014-2017)

Vanaf 2014 zouden er gelijkaardige regionale groeivoeten zijn (zie figuur 4), in de buurt van het nationaal gemiddelde van 1,9 % per jaar. Vlaanderen zou op middellange termijn jaarlijks een licht groeivoordeel behouden van 0,1pp ten opzichte van Brussel en 0,2pp ten opzichte van Wallonië.

Over de periode 2014-2017 zou de economische groei (bbp) in elk gewest ietwat kleiner zijn dan voor het uitbreken van de crisis: jaarlijks 0,1pp minder in Brussel en Wallonië en 0,3pp in Vlaanderen ten opzichte van het gemiddelde over de periode 2002-2007. De groeibijdrage van de marktdiensten zou zich op middellange termijn stabiliseren op een niveau dat in Vlaanderen lager (-0,2pp per jaar) maar in Brussel en Wallonië hoger (+0,2pp) ligt dan vóór het uitbreken van de crisis¹⁵.

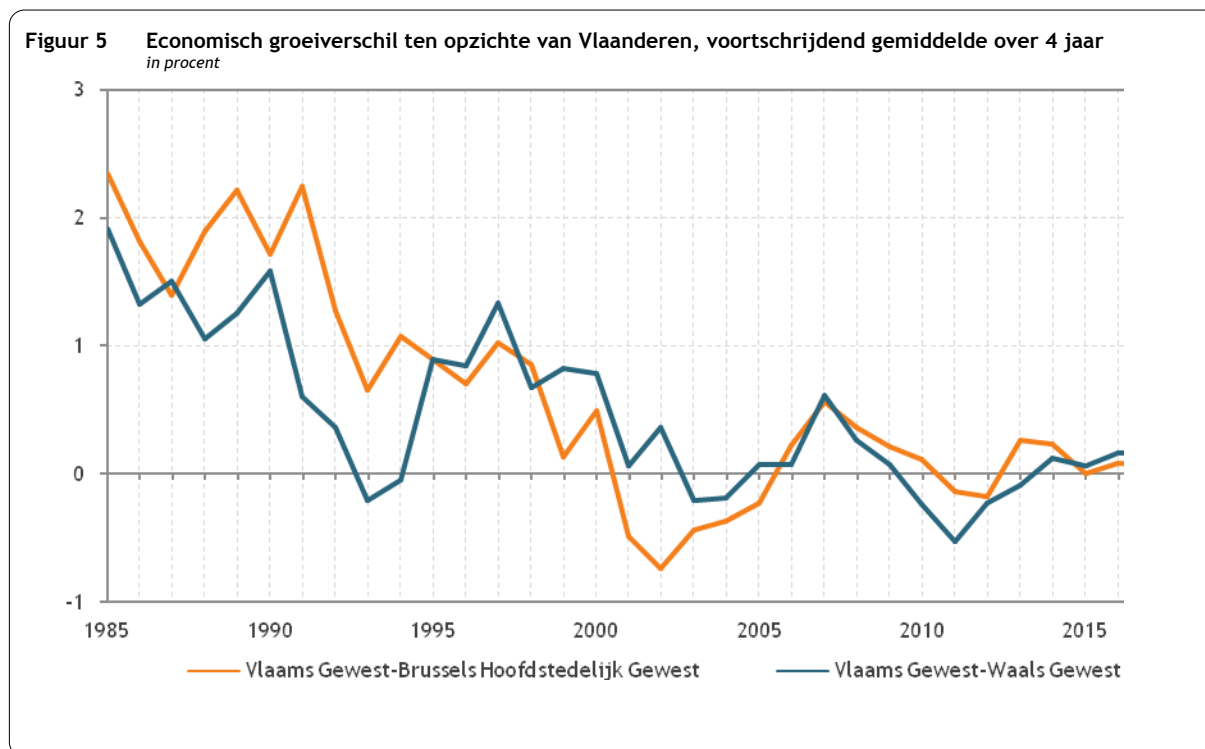
De bijdrage van de verwerkende industrie in Vlaanderen overschrijdt op middellange termijn haar gemiddeld groeivertoonvlak van vóór de crisis van 0,2pp en komt uit op 0,3pp per jaar (2014-2017). De verwerkende nijverheid in Wallonië zou met 0,3pp in dezelfde mate bijdragen tot de economische groei van dat gewest als vóór 2008. In Brussel, ten slotte, zou de belangrijke bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' opnieuw een significante en stabiele bijdrage leveren tot de regionale economische groei (0,4pp), zij het aan een gehalveerd groeitempo ten opzichte van vóór de crisis.

Uit onderstaande figuur 5 blijkt dat het groeioverschot van het Vlaams Gewest ten opzichte van de twee andere Belgische gewesten nog zou slinken in de tijd. Die evolutie moet echter genuanceerd worden: de vermindering van de groeiverschillen vanaf het midden van de jaren 90 wordt meer verklaard door een relatieve afbrokkeling van de Vlaamse prestatie dan door een versterking van de groei in Wallonië of Brussel. Integendeel, de gemiddelde prestaties van die twee gewesten zijn ook achteruitgegaan over de periode 1995-2008, zij het minder snel dan in Vlaanderen.

---

¹⁵ Tabellen 38 tot 40 tonen de bijdragen van iedere bedrijfstak tot de groei van de toegevoegde waarde in elk gewest.

Rekening houdend met die evoluties, zou het aandeel van de Vlaamse economie in het Belgisch bbp tegen lopende prijzen, na twee opeenvolgende jaren van lichte daling (2009-2010) tijdens de projectieperiode opnieuw toenemen van 57,2 % in 2010 tot 57,5 % in 2017, of een iets lager niveau dan in 2008 (57,8 %) ¹⁶. Het aandeel van Wallonië zou zich op middellange termijn stabiliseren rond 23,6 %. Tegelijkertijd zou het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 0,2pp van zijn aandeel in het nationaal bbp verliezen ten opzichte van 2010 en uitkomen op 18,9 % tegen 2017, wat gelijk is aan het niveau van vóór de crisis (2006).

Totale werkgelegenheid per gewest

De zwakke werkgelegenheid die dit jaar en volgend jaar wordt voorzien op nationaal niveau (zie deel 2.2.6) zou doorgetrokken worden tot de drie gewesten. Vanaf 2014 en parallel met de voortzetting van het groeiherstel (deel 2.2), zou de binnenlandse werkgelegenheid van elke gewest in hetzelfde ritme stijgen als voor de crisis, of met gemiddeld 1 % per jaar in elk gewest (tabel 5), of nog met ongeveer 7 500 bijkomende banen per jaar in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest tussen 2014 en 2017, bijna 28 000 banen per jaar in Vlaanderen en ongeveer 12 000 banen per jaar in Wallonië over dezelfde periode. Verderop geeft deel 3.2 een meer gedetailleerde analyse van de projecties van de werkgelegenheid per gewest en meer algemeen van de arbeidsmarkt (onderscheid tussen werknemers en zelfstandigen, arbeidsaanbod, interregionale pendelarbeid, etc.).

¹⁶ Het economische gewicht van Vlaanderen bedroeg nog slechts 53,2 % in 1980.

Regionale lonen

Wat betreft de evolutie van de loonkosten in de marktbedrijfstakken, werden sinds 1980 bepaalde regionale ongelijkheden opgemerkt, die groter of kleiner waren afhankelijk van de beschouwde periode. Een voorbeeld van een periode waarin de regionale evoluties divergeerden, is de periode 1997-2003, toen de loonstijging per hoofd in Brussel, parallel met de regionale groei, inderdaad forser was dan in Vlaanderen of Wallonië (zie tabel 5)¹⁷. Niettemin wordt vanaf 2003 een zekere toenadering tussen de groeivoeten van de loonkosten per hoofd waargenomen (zie het gemiddelde 2004-2010 in tabel 5).

Rekening houdend met het laatste ontwerp van interprofessioneel akkoord en een licht negatieve loondrift (zie deel 2.2.4), zou de stijging van de reële loonkosten in de marktbedrijfstakken in 2012 beperkt blijven tot 0,3 % in Vlaanderen en Wallonië. De personen die in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werken, zouden in 2012 voordeel halen uit een lichte inhaalbeweging van de lonen (+0,6 % zonder inflatie) na twee merkbaar minder gunstige jaren.

Het op nationaal niveau geraamde resultaat van een stijging van de loonkosten in overeenstemming met de macro-economische determinanten en de evolutie van de werkloosheid (zie deel 2.2.4) zou zich vanaf 2013 grosso modo ook tonen in de drie gewesten. Zo zouden de regionale werkloosheidsgraden (waarvan de evolutie geanalyseerd wordt in het volgende deel 3.2) na een toename in 2013 (die sterker is in Vlaanderen) vervolgens onderling bijna gelijklopend evolueren, met een terugval vanaf 2015 in Wallonië en Brussel en vanaf 2016 in Vlaanderen (na een stabilisering in 2015). Dat verklaart, op zijn minst deels, de identieke regionale loonevoluties over de periode 2013-2017 (0,9 % per jaar) alsook over de volledige projectieperiode (0,6 % per jaar, zie tabel 5).

Regionale productiviteitswinsten

Om de productiviteitswinsten per regio te analyseren, moet, zoals op nationaal niveau, rekening worden gehouden zowel met hun vertraging in bepaalde dienstensectoren als met het effect van de sectorale samenstelling (zie deel 2.2.3).

Ten eerste, de regionale projectie toont een zeker herstel van de productiviteitswinsten per hoofd in Vlaanderen en Wallonië ten opzichte van het recente verleden. Die zouden voor het geheel van de marktbedrijfstakken stijgen van respectievelijke jaargemiddelden van 0,5 % en 0,3 % (2004-2010) tot respectievelijk 0,8 % en 0,7 % per jaar over de volledige projectieperiode (zie tabel 5). Dat resultaat moet echter genuanceerd worden: enerzijds wordt het gemiddelde over de periode 2004-2010 sterk beïnvloed door de terugval van de productiviteit in 2009; anderzijds suggereert de projectie, door een uitbreiding van de analyseperiode (bv. 1997-2017), hoogstens een stabilisering van de productiviteitswinsten in Wallonië en Vlaanderen.

---

¹⁷ In tabel 5 stemt de groei van het reëel loon per hoofd overeen met de nominale groei min de inflatie; die laatste wordt gemeten door de verandering van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen (zie tabel 2). Daar dezelfde prijsindex geldt voor de drie regio's, zijn de regionale groeiverschillen van de lonen per hoofd identiek (afgezien van benaderingsfouten), zowel in nominale als reële termen.

Zoals in het verleden, zou de industrie in die twee gewesten (die 96 % van de werkgelegenheid in de Belgische verwerkende nijverheid vertegenwoordigen) een belangrijke bron van groei van de totale productiviteit vormen gedurende de projectieperiode. In beide gewesten zou de geprojecteerde productiviteitswinsten in de verwerkende nijverheid hoger liggen dan de reële loonsverhogingen. De industriële bedrijven ervaren sterke internationale concurrentie die hen ertoe verplicht hun loonkosten per eenheid product voortdurend te drukken. Dat vertaalt zich in een toename van de reële productiviteit per hoofd in de verwerkende nijverheid, zowel in Vlaanderen als in Wallonië, met 2,7 % per jaar op middellange termijn (2014-2017) en over de volledige projectieperiode (2011-2017). In combinatie met een gelijkaardige geprojecteerde evolutie in de marktdiensten van beide gewesten, verklaart dat waarom de groeivoorzichten voor de reële productiviteit in de gezamenlijke marktbedrijfstakken (tabel 5) in Vlaanderen en Wallonië zo nauw bij elkaar aansluiten: ongeveer 0,8 per jaar op middellange termijn (2014-2017) en over de volledige projectieperiode.

Daarnaast, zou het begin van de projectieperiode (2011-2013), in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, niet alleen gekenmerkt worden door bijdragen tot productiviteitswinsten die zwak blijven (vergeleken met de periode voor de crisis) voor 'vervoer en communicatie' en 'krediet en verzekeringen' maar ook door een verdere daling van de reële productiviteit per hoofd in de belangrijke bedrijfstak 'overige marktdiensten' (meer dan een vierde van de totale Brusselse binnenlandse werkgelegenheid). Vanaf 2014, zouden de productiviteitswinsten voor het geheel van de marktbedrijfstakken sneller toenemen in Brussel en die van de twee andere regio's benaderen, namelijk dicht bij het nationaal gemiddelde van 0,9 %.

3.2. Arbeidsmarkt

De werkgelegenheid in de bedrijven gevestigd op het grondgebied van een gewest, ongeacht het gewest van herkomst van de werknemers, noemen we 'regionale binnenlandse werkgelegenheid'. De werknemers die niet woonachtig zijn in het gewest waarin ze werken, worden pendelarbeiders genoemd; zij die niet woonachtig zijn in het land waarin ze werken, worden grensarbeiders genoemd. Door het saldo van de pendelarbeid en dat van de grensarbeid toe te voegen aan de totale binnenlandse werkgelegenheid van een gewest, verkrijgt men de 'regionale werkende beroepsbevolking' of de 'werkgelegenheid naar woonplaats', wat dus overeenstemt met de werkgelegenheid van de ingezetenen van een gewest.

De verwachte evoluties van het aantal werklozen en van de werkloosheidsgraad resulteren uit de vergelijking van het arbeidsaanbod met de arbeidsvraag. De vooruitzichten voor het nationaal en regionaal arbeidsaanbod worden bottom-up berekend met behulp van een aparte sociodemografische module. Het resultaat op nationaal niveau is de som van de regionale ramingen. De resultaten van de sociodemografische projectie van het arbeidsaanbod worden gebruikt als exogene hypothesen in de eigenlijke regionale economische projectie.

Al deze elementen – demografie en arbeidsaanbod, totale regionale binnenlandse werkgelegenheid¹⁸, pendelarbeid, saldo van de grensarbeid, regionale werkende beroepsbevolking – zullen

---

¹⁸ Een diepgaandere analyse van de resultaten betreffende de werkgelegenheid per bedrijfstak wordt gemaakt in hoofdstuk 4.

achtereenvolgens beschreven worden in de onderstaande paragrafen. Vervolgens worden de regionale ontwikkelingen van de werkgelegenheidsgraad op middellange termijn besproken en de vooruitzichten inzake het aantal werklozen en de werkloosheidsgraad geanalyseerd. Tot slot worden de regionale evenwichten op de arbeidsmarkt ook nog eens bekeken vanuit een alternatieve stroomgerichte invalshoek per grote leeftijdsklasse.

3.2.1. Demografie en arbeidsaanbod

In vergelijking met de vorige editie van deze vooruitzichten, beschikken we nu over observaties voor de bevolkingstoestand op 1 januari 2011. Uit die gegevens blijkt dat de toename van de bevolking (januari 2011 t.o.v. januari 2010) opnieuw hoger is uitgevallen dan verwacht (23 300 personen méér, waarvan 17 500 op arbeidsleeftijd). Jaargemiddeld komen de totale Belgische bevolking en de Belgische bevolking op arbeidsleeftijd in 2011 daardoor respectievelijk 0,20 procentpunt (ppt) en 0,23 ppt hoger te liggen dan voorheen aangenomen. Die opwaartse herziening is opnieuw het sterkst in Brussel, en bedraagt daar 0,79 ppt voor de totale bevolking (tegen 0,12 ppt in Vlaanderen en 0,15 ppt in Wallonië) en 0,84 ppt voor de bevolking op arbeidsleeftijd (tegen 0,16 ppt in zowel Vlaanderen als Wallonië). Er werd akte genomen van de nieuwe startpunten op 1 januari 2011, maar verder werden de projectiehypothesen uit de 'Bevolkingsvooruitzichten 2010-2060' niet gewijzigd, op een aanpassing van de regionale verdeling van de geboortecijfers na¹⁹.

Op middellange termijn zou de Belgische bevolking op arbeidsleeftijd groeien met gemiddeld 0,42 % per jaar (zie tabel 6). In ruimer historisch perspectief is die groei nog altijd aanzienlijk, maar in vergelijking met het recente verleden boet hij toch beduidend aan kracht in. Dit jaar valt hij fors terug van 0,65 % tot 0,42 %, enerzijds omdat een bevolkingsrijkere cohorte de leeftijd van 65 jaar bereikt, anderzijds omdat het niveau van de nettomigratie lager zou liggen dan het extreem hoge peil van de afgelopen twee jaar en zou terugvallen tot het – op zich al uitzonderlijk hoge – niveau van 2009. Het eerste fenomeen speelt sterker in Vlaanderen (waar de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd terugvalt van 0,43 % tot 0,28 %) en in Wallonië (terugval van 0,50 % tot 0,22 %), het tweede sterker in Brussel (terugval van 2,37 % tot 1,78 %).

---

¹⁹ In de nieuwe methodologie wordt het aantal geboorten in eerste instantie berekend op basis van de vruchtbaarheid naar leeftijd van de moeder, die bepaald wordt via de geboorteformulieren. Vervolgens wordt echter - op het niveau van het arrondissement - een correctie gemaakt in functie van het aantal aangegeven nieuwgeborenen per gemeente van woonplaats, omdat de woonplaats het relevante criterium is in het Rijksregister. Die correctie laat toe de informatie uit de geboorteformulieren te blijven gebruiken, zonder de coherentie te verliezen met de definities die gehanteerd worden in de bevolkingsstatistieken.

Tabel 6: Scenario voor demografie en arbeidsaanbod
jaargemiddelden

	2010	2011	2012	2013	Gemiddelden			
					2014-2017	1997-2003	2004-2010	2011-2017
1. Totale bevolking								
<i>1a. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	99,1	99,0	86,7	86,6	82,3	31,4	74,2	85,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	25,3	24,7	19,8	19,5	17,4	6,7	15,5	19,1
Vlaams Gewest	48,9	49,5	44,4	44,1	41,6	16,6	39,1	43,5
Waals Gewest	24,9	24,7	22,6	23,1	23,3	8,1	19,7	23,4
<i>1b. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	0,92	0,91	0,79	0,78	0,73	0,31	0,70	0,77
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	2,34	2,24	1,75	1,69	1,46	0,69	1,49	1,64
Vlaams Gewest	0,78	0,79	0,70	0,69	0,64	0,28	0,64	0,68
Waals Gewest	0,72	0,70	0,64	0,65	0,64	0,24	0,57	0,65
2. Bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar)								
<i>2a. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	55,3	46,9	30,2	29,8	26,5	14,5	53,6	30,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	18,1	17,6	13,5	13,2	11,5	5,6	12,0	12,9
Vlaams Gewest	21,0	17,7	11,5	11,7	8,5	3,6	23,6	10,7
Waals Gewest	16,2	11,5	5,2	4,9	6,5	5,2	18,0	6,8
<i>2b. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	0,78	0,65	0,42	0,41	0,36	0,22	0,77	0,42
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	2,50	2,37	1,78	1,71	1,43	0,89	1,74	1,65
Vlaams Gewest	0,51	0,43	0,28	0,28	0,20	0,09	0,59	0,26
Waals Gewest	0,70	0,50	0,22	0,21	0,28	0,24	0,80	0,29
3. Activiteitsgraad, definitie FPB (1)(2)								
Het Rijk	72,8	72,7	72,8	73,1	74,3	70,9	72,9	73,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	73,4	73,3	72,9	72,9	72,9	72,1	74,4	72,9
Vlaams Gewest	73,9	73,9	74,1	74,5	76,1	71,7	73,7	75,0
Waals Gewest	70,5	70,3	70,4	70,7	71,8	69,1	71,0	71,0
4. Beroepsbevolking (15 jaar en meer), definitie FPB								
<i>4a. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	45,9	30,1	26,8	46,7	41,9	42,7	44,3	38,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	9,7	11,8	7,1	9,4	8,5	9,2	7,3	8,9
Vlaams Gewest	23,8	13,8	15,1	26,5	22,4	19,2	23,9	20,7
Waals Gewest	12,4	4,4	4,5	10,8	11,1	14,2	13,2	9,1
<i>4b. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	0,89	0,58	0,51	0,88	0,78	0,90	0,88	0,73
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,82	2,17	1,27	1,67	1,45	2,03	1,41	1,56
Vlaams Gewest	0,79	0,45	0,49	0,86	0,71	0,69	0,81	0,67
Waals Gewest	0,76	0,27	0,28	0,66	0,66	0,96	0,83	0,55

(1) Verhouding tussen beroepsbevolking (15 jaar en meer) en bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).

(2) In de kolom 2014-2017 wordt de waarde op het einde van de periode (2017) weergegeven.

Tot en met 2015 zou de groei van de Belgische bevolking op arbeidsleeftijd dan vrijwel op hetzelfde peil blijven (lichte verdere terugval tot 0,39 %), nog steeds geruggenstund door een beduidend positief nettomigratiesaldo. Voor de periode daarna houden de Bevolkingsvooruitzichten echter rekening met een geleidelijke afkalving van de netto inkomende externe migratie, zodat de groei van

de Belgische bevolking op arbeidsleeftijd terug zou vallen tot 0,29 % in 2017. Die terugval geldt zowel in Vlaanderen (nog 0,12 % groei in 2017) als in Brussel (1,23 % groei in 2017), omdat in beide gewesten het (intern plus extern) migratiesaldo minder positief wordt, terwijl in Wallonië de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd terug licht aantrekt (tot 0,27 % in 2017), bij een vrijwel constant blijvende bijdrage van de nettomigratie. Gemiddeld over de gehele projectieperiode blijft de bevolking op arbeidsleeftijd beduidend sterker groeien in Brussel (1,65 % per jaar) dan in Vlaanderen (0,26 % per jaar) en in Wallonië (0,29 % per jaar). Merk tevens op dat het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vanaf 2012 het gewest van het land wordt waar er elk jaar de grootste toename in absolute cijfers is van het aantal personen op arbeidsleeftijd (gemiddeld, voor de periode 2011-2017, +12 900 per jaar in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest tegen +10 700 in het Vlaams Gewest en +6 800 in het Waals Gewest).

De Belgische activiteitsgraad²⁰ klom onafgebroken gedurende twee decennia (van 64,2 % in 1985 tot 73,4 % in 2005), daalde echter tot 72,6 % in 2007, en bleef de afgelopen vier jaar rond dat peil hangen. Gedeeltelijk heeft die breuk in de evolutie van de globale activiteitsgraad te maken met de leeftijdsopbouw van de bevolking op arbeidsleeftijd. Sinds 2005 nam immers het gewicht van de oudste bevolkingsgroepen op arbeidsleeftijd (met traditioneel lager dan gemiddelde activiteitsgraden) sterk toe, waardoor de evolutie van de globale activiteitsgraad fors gedrukt werd. Zijn evolutie was tijdens die periode geen accurate maatstaf voor de bijdrage van wijzigingen in het aanbodgedrag aan de groei van het arbeidsaanbod. Die bleef licht positief en bedroeg gemiddeld 0,06 ppt per jaar in die periode. De toenemende participatie op de arbeidsmarkt van opeenvolgende generaties vrouwen en het overheidsbeleid ter aanmoediging van arbeidsmarktdeelname in de oudere leeftijdsklassen (optrekken pensioenleeftijd voor vrouwen; maatregelen inzake brugpensioenen uit het generatiepact) bleven tijdens die periode voor structurele positieve impulsen zorgen aan de groei van het arbeidsaanbod bij 50-plussers.

In de overige leeftijdsklassen verminderde de bijdrage van gedragsveranderingen²¹ aan de groei van het arbeidsaanbod wél opmerkelijk. In de jongste leeftijdsklassen kan die evolutie gelinkt worden aan de verdere toename van de participatie in het hoger onderwijs en de verlenging van de studieduur die gepaard gaat met de Bolognahervormingen. Het verlies aan dynamiek in de evolutie van de administratief gemeten activiteitsgraden onder 50 jaar is echter opvallend sterker dan in die van de overeenkomstige EAK²²-gemeten activiteitsgraden. Er moeten dus – voor de gehele leeftijdsklasse onder 50 jaar - ook puur administratieve redenen zijn voor het feit dat hun bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod recent zo laag wordt ingeschat. Zo kunnen transitie van de 'de facto' bevolking die aanwezig is op het grondgebied naar de 'de jure' rijksregisterbevolking (ten gevolge van regularisering van bv.) zorgen voor negatieve schokken op de administratief gemeten activiteitsgraden. Een andere piste – die sinds een aantal jaren in deze vooruitzichten gevolgd wordt – is dat de strengere controles op actief zoekgedrag sinds het midden van de jaren 2000 geleid hebben tot méér schorsingen van uitkeringstrekkers en op die manier zowel de administratief gemeten werkloosheid als beroepsbevolking neerwaarts beïnvloed hebben.

---

²⁰ Administratieve definitie. Gedefinieerd als de verhouding tussen de totale beroepsbevolking van 15 jaar en meer (op basis van cijfers over werkgelegenheid en werkloosheid van de sociale zekerheidsinstellingen, inclusief 'oudere werklozen') en de bevolking op arbeidsleeftijd (15 tot 64 jaar).

²¹ Veranderingen in de activiteitsgraden per leeftijd x geslacht x gewest van woonplaats.

²² Enquête naar de arbeidskrachten van ADSEL.

De omslag in de evolutie van de activiteitsgraad sinds het midden van de jaren 2000 geldt voor elk van de drie gewesten. Sinds 2007 is er echter wel een herstel merkbaar in Vlaanderen, waar de activiteitsgraad klom van 73,3 % naar 73,9 % in 2010, terwijl hij in Wallonië (afname van 71 % naar 70,5 %) en in Brussel (afname van 74,4 % naar 73,4 %) verder terrein bleef verliezen. In Wallonië en in Vlaanderen werd – in tegenstelling tot Brussel – de evolutie van de activiteitsgraad tijdens die periode nog sterk gedrukt door veranderingen in de leeftijdsopbouw van de bevolking op arbeidsleeftijd. Brengt men die in rekening, dan blijkt dat in Vlaanderen de bijdrage van gedragswijzigingen aan de groei van het arbeidsaanbod tijdens de periode 2008-2010 opliep tot 0,38 ppt per jaar, in Wallonië die bijdrage licht positief was (0,05 ppt per jaar), maar in Brussel gevoelig negatief (-0,30 ppt per jaar).

Vorig jaar was geen sprake meer van negatieve demografische structureffecten op de Vlaamse en Waalse activiteitsgraad, maar laten de eerste ramingen uitschijnen dat de bijdrage van gedragswijzigingen terugviel in de drie gewesten. Enerzijds is er een zeker verlies aan dynamiek in de evolutie van de activiteitsgraden in de oudere leeftijdsklassen, omdat de pensioenhervorming van 1996 (optrekken van de pensioenleeftijd voor vrouwen tot 65 jaar) nu op kruissnelheid is gekomen. Anderzijds wijzen de eerste ramingen ook op een zwakke evolutie van de vrouwelijke activiteitsgraden in de klasse 25 tot 49 jaar. De globale activiteitsgraad zou opnieuw gedaald zijn in Wallonië (tot 70,3 %) en in Brussel (tot 73,3 %) en constant gebleven zijn in Vlaanderen (op 73,9 %), zodat de Belgische activiteitsgraad licht inboette en zakte van 72,8 % tot 72,7 %²³. De beroepsbevolking bleef echter groeien onder demografische impuls (met 0,58 %), alweer beduidend sterker in Brussel (2,17 %) dan in Vlaanderen (0,45 %) en in Wallonië (0,27 %).

Voor het verdere verloop van de projectieperiode hebben we de hypothesen gehanteerd dat – bij ongewijzigd beleid – bij jongeren de sterke tendentiële daling van de activiteitsgraden uit het voorbije decennium vrij snel zou afvlakken en dat het schorsingsbeleid ten gevolge van de verstrengde controles op actief zoekgedrag op kruissnelheid gekomen zou zijn, maar dat de voorbije negatieve schokken op de activiteitsgraden van de huidige generaties veertigers wel meegedragen zouden worden naarmate die bevolkingscohorten verouderen.

Daarnaast werd ook rekening gehouden met de te verwachten effecten op het arbeidsaanbod van de recent door de regering doorgevoerde arbeidsmarktmaatregelen. De hervorming van het systeem van wachttuitkeringen voor werkloze schoolverlaters verhoogt de wachtpriode (voortaan: beroepsinschakelingstijd), maar gaat bovendien ook gepaard met een strengere controle op actief zoekgedrag in de betrokken doelgroep en met een beperking van de wachttuitkeringen (voortaan: inschakelingsuitkeringen) in de tijd. We verwachten daarom van deze maatregel een negatief effect op de activiteitsgraden in de betrokken leeftijdsklassen: een gedeelte van de betrokkenen zou zich minstens tijdelijk terugtrekken uit de arbeidsmarkt (of minstens niet langer als werkzoekende geregistreerd worden). De overige nieuwe beleidsmaatregelen (hervorming TBS-stelsel in zowel het

---

²³ In de kwartaalrekeningen van het INR werd de groei van de werkgelegenheid inmiddels opwaarts herzien voor 2011. Volgens die nieuwe cijfers zou de Belgische activiteitsgraad in 2011 constant zijn gebleven. Positieve revisies van de werkgelegenheid hebben de jongste jaren trouwens geregeld gezorgd voor a posteriori opwaartse bijstellingen van de gemeten activiteitsgraad. Daarnaast kan ook nog opgemerkt worden dat de sterke groei van de bevolking op arbeidsleeftijd in de periode 2010-2011 gedeeltelijk verklaard wordt door de effecten van de collectieve regulariseringscampagne, die – vooral in Brussel – de gemeten activiteitsgraden negatief zou kunnen hebben beïnvloed.

Vlaamse als Franstalige onderwijs; verstrengde voorwaarden voor instroom in voltijds tijdscrediet of voltijds brugpensioen; verhoging van de minimumleeftijd en verstrenging van de loopbaanvoorwaarde voor vervroegd pensioen) hebben daarentegen éénduidige positieve effecten op de beroepsbevolking.

Tabel 7: Impact van de recente arbeidsmarkthervormingen op het arbeidsaanbod t.o.v. situatie bij ongewijzigd beleid

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
In duizenden personen, het Rijk	1,3	10,2	21,2	34,7	50,5	57,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-0,1	0,4	1,3	1,6	2,6	3,0
Vlaams gewest	2,0	8,7	15,4	27,8	37,5	42,5
Waals gewest	-0,6	1,1	4,5	5,3	10,3	12,1
Op de activiteitsgraad 55-64 jaar (in ppt), het Rijk	0,1	0,8	1,6	3,1	4,1	4,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,0	0,6	1,5	2,8	3,7	3,9
Vlaams gewest	0,2	0,9	1,6	3,2	4,3	4,8
Waals gewest	0,0	0,5	1,4	3,0	4,0	4,3
Op de activiteitsgraad 15-64 jaar (in ppt), het Rijk	0,0	0,1	0,3	0,5	0,7	0,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,0	0,1	0,2	0,2	0,3	0,4
Vlaams gewest	0,0	0,2	0,4	0,7	0,9	1,0
Waals gewest	0,0	0,0	0,2	0,2	0,4	0,5

In hun geheel zouden de recente arbeidsmarkthervormingen voor een gevoelig positief effect zorgen op de beroepsbevolking, dat we ramen op 57 600 personen tegen 2017, een verhoging van de globale activiteitsgraad met 0,8 ppt (en van de activiteitsgraad in de klasse 55-64 jaar met 4,6 ppt) t.o.v. een situatie zonder hervormingen. De impact dit jaar is nog verwaarloosbaar, maar verhoogt nadien stelselmatig, iets minder sterk weliswaar naar het einde van de periode toe.

Uit tabel 7 blijkt dat de impact van de hervormingen op het arbeidsaanbod ongeveer dubbel zo sterk zou zijn in Vlaanderen (1 ppt op de globale activiteitsgraad tegen 2017²⁴) in vergelijking met Brussel (0,4 ppt) en Wallonië (0,5 ppt). Enerzijds is de negatieve invloed op het arbeidsaanbod van de maatregelen inzake wachttuitkeringen veel sterker in beide laatste gewesten (waar het aantal wachttuitkeringsstrekken een veel groter aandeel uitmaakt van de bevolking op arbeidsleeftijd), anderzijds heeft de hervorming van het brugpensioenstelsel een veel sterkere impact op de beroepsbevolking in Vlaanderen (waar het aantal bruggepensioneerden relatief veel hoger ligt).

Ook de impact van de maatregel inzake vervroegd pensioen wordt iets hoger ingeschat voor Vlaanderen dan – in die volgorde – Wallonië en Brussel. Daar moet nochtans één belangrijke kanttekening bij gemaakt worden. De impact van de pensioenhervorming werd op nationaal vlak geraamd per geslacht, leeftijd en stelsel (loontrekkenden, ambtenaren, zelfstandigen), rekening houdend met informatie over de loopbaanduur van de aankomende cohorten. De daaruit volgende effecten op de activiteitsgraden per geslacht en leeftijd werden vervolgens ook toegepast op gewestelijk vlak, zonder rekening te houden met eventuele gewestelijke verschillen inzake

²⁴ Er werd weliswaar geen rekening gehouden met de recent besliste overgangsmodaliteiten m.b.t. de TBS-hervorming in het Vlaamse onderwijs. Die hervorming zou dus minder snel op kruissnelheid komen dan hier geraamd.

loopbaanduur of inzake relatieve belangrijkheid van de respectieve pensioenstelsels. Voor de loopbaanduur per gewest beschikten we niet over de gegevens, maar van de verdeling van de regionale werkgelegenheid naar stelsel blijkt dat ze in Vlaanderen relatief minder gericht is naar ambtenaren²⁵. Omdat de pensioenhervorming relatief grotere gevolgen heeft bij ambtenaren dan in de andere stelsels, wordt de impact voor Vlaanderen in onze raming wellicht enigszins te hoog en voor Wallonië en Brussel – in die volgorde – enigszins te laag ingeschat.

Zowel in Wallonië als in Vlaanderen komt de impact van de hervormingen bovenop de structurele toename van de vrouwelijke activiteitsgraden bij 40-plussers die het gevolg zijn van cohorte-effecten. In beide gewesten neemt de globale activiteitsgraad fors toe tijdens de projectieperiode, vooral dan vanaf 2013, om in 2017 respectievelijk uit te komen op 71,8 % (Wallonië, +1,6 ppt tegenover 2011) en op 76,1 % (Vlaanderen, +2,1 ppt). In Brussel zouden – op basis van de in het verleden geobserveerde evolutie van de vrouwelijke activiteitsgraden tussen 30 en 55 jaar – cohorte-effecten echter nauwelijks spelen. De recente hervormingen slagen er in dat gewest ternauwernood in de activiteitsgraad stabiel te houden op 72,9 % vanaf 2013.

Ondanks de stagnatie van de Brusselse globale activiteitsgraad, groeit de beroepsbevolking in dat gewest op middellange termijn nog altijd beduidend sterker (1,56 % per jaar gemiddeld tijdens de projectieperiode) dan in Wallonië (0,55 %) en in Vlaanderen (0,67 %). Dat is volledig toe te schrijven aan de sterkere demografische impuls in Brussel. Aggregatie op nationaal vlak leert dat de globale activiteitsgraad licht toeneemt dit jaar (tot 72,8 %), maar vervolgens veel sterker klimt, tot 74,3 % in 2017, en dat de beroepsbevolking gemiddeld groeit met 0,73 % tijdens de projectieperiode. Demografische stimulansen wegen daarbij sterk door aan het begin van de periode, maar vanaf 2013 wordt de toename van de activiteitsgraden een minstens even belangrijke factor in de verklaring van de verdere toename van het arbeidsaanbod.

3.2.2. Regionale binnenlandse werkgelegenheid

In deel 3.1 werd de projectie van de totale werkgelegenheid per gewest reeds bestudeerd. Ter herinnering, na een algemene verzwakking tijdens de periode 2012-2013 groeit de totale werkgelegenheid op middellange termijn (2014-2017) opnieuw met gemiddeld 1 % per jaar in elk gewest. Hierna wordt de zelfstandige werkgelegenheid nu onderscheiden van de loontrekkende werkgelegenheid.

Vooreerst maakt dit laatste arbeidsstatuut iets meer dan 80 % uit van de totale werkgelegenheid, zowel in Vlaanderen als in Wallonië, en 90 % in Brussel (2010)²⁶. Daaruit volgt dat het geraamde ontwikkelingsprofiel van de loontrekkende werkgelegenheid in elk van de gewesten vergelijkbaar is met dat van de totale werkgelegenheid (reeds hiervoor beschreven). Tijdens de periode 2014-2017 zou het aantal loontrekkenden echter iets sneller toenemen in Vlaanderen en Wallonië (gemiddelde groei van ongeveer 1,25 % per jaar in beide gewesten) dan in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (1 % per jaar).

²⁵ In 2010 was 10,7 % van de Vlaamse werkende bevolking van 60 tot 64 jaar ambtenaar, tegen 13,2 % van de Brusselse en 15,9 % van de Waalse werkende bevolking van 60 tot 64 jaar.

²⁶ Die percentages blijven stabiel in de projectie.

Wat de zelfstandige werkgelegenheid betreft, in 2010 situeerde 62 % daarvan zich in Vlaanderen, 28 % in Wallonië en bijna 10 % in Brussel. Tijdens de laatste 25 jaar nam de zelfstandige werkgelegenheid gemiddeld sneller toe in Vlaanderen en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (respectievelijk met 0,8 % en 1,0 % per jaar over de periode 1987-2010). In Wallonië is het aantal zelfstandigen in jaarlijks gemiddelde echter niet meer toegenomen sinds 1987, ondanks een lichte heropleving tijdens de periode 2007-2010 ²⁷.

In de meeste bedrijfstakken met een groot aandeel zelfstandige werkgelegenheid, volgt de evolutie van die werkgelegenheid de historische trend en is zij weinig conjunctuurgevoelig, dit in alle gewesten. Bijvoorbeeld in de 'landbouw' en de 'horeca en de handel' is de trend zeer duidelijk neerwaarts in de drie gewesten. Maar in de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' in Vlaanderen is hij duidelijk opwaarts²⁸.

Volgens onze ramingen zou, over de volledige projectieperiode, de zelfstandige werkgelegenheid in elk gewest stijgen in een tempo dat 0,4 procentpunt lager ligt dan in het recente verleden (2004-2010): +2,2 % per jaar in Brussel, +0,4 % in Vlaanderen en -0,2 % in Wallonië over de periode 2011-2017. Voor dit laatste gewest, zou de geraamde groeivoet – die negatief is maar heel dicht aanleunt bij het historisch gemiddelde (zie boven) – volstaan om het negatief verschil uit het recente verleden ten opzichte van Vlaanderen te stabiliseren (verschil van -0,65 procentpunt over de periodes 2004-2010 en 2011-2017).

3.2.3. Saldo van de grensarbeid en saldo van de pendelarbeid

Om de werkende beroepsbevolking per gewest te verkrijgen, dient men aan de hierboven besproken regionale binnenlandse werkgelegenheid het saldo van de regionale grensarbeid en het saldo van de regionale pendelarbeid toe te voegen. Daarbij is pendelarbeid duidelijk belangrijker dan grensarbeid.

Saldo van de grensarbeid

Het Belgisch saldo van de grensarbeid is positief, wat betekent dat het aantal Belgische ingezetenen die in het buitenland werken groter is dan het aantal Belgische niet-ingezetenen die in België werken. In 2010 bedroeg het Belgisch saldo van de grensarbeid 79 400 personen, waarvan 36 % Vlaams, 36 % Brussels (hoofdzakelijk het personeel van ambassades en internationale instellingen dat in Brussel woont) en 28 % Waals. In deze vooruitzichten wordt het nationaal saldo van de grensarbeid constant gehouden op zijn laatst waargenomen niveau. De regionale opdeling van dat saldo zou over de gehele projectieperiode overeenkomen met die van het laatst waargenomen jaar. In 2017 zou het positief saldo

---

²⁷ Het aantal Waalse zelfstandigen in 2010 (ongeveer 211 000) stemt overeen met het gemiddeld aantal over de jaren 1986 en 1987.

²⁸ De recente evolutie van de zelfstandige arbeid werd wel beïnvloed door een trendbreuk in bepaalde bedrijfstakken (in het bijzonder de bouw in Brussel), als gevolg van het groeiend aantal onderdanen van de nieuwe EU-lidstaten dat ervoor kiest zich onder dat statuut in België te vestigen wegens beperkingen op het vrij verkeer van loonarbeid. In de huidige vooruitzichten zou dit substitutie-effect slechts een zeer kleine rol spelen, aangezien die beperkingen werden opgeheven voor de meeste van die staten, behalve twee: Bulgarije en Roemenië. De loontrekkenden uit die twee laatste lidstaten zouden niet meer aan de verplichte werkvergunning onderworpen zijn vanaf 1 januari 2014 (bron: FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg, <http://www.werk.belgie.be>).

van de grensarbeid de Waalse werkende beroepsbevolking doen aangroeien met bijna 22 000 personen, die van Vlaanderen en Brussel elk met ongeveer 29 000 personen.

Saldo van de pendelarbeid

De twee belangrijkste interregionale pendelstromen zijn de Vlaamse ingezetenen die in Brussel werken (bijna 216 000 personen in 2010) en de Waalse ingezetenen die in Brussel werken (bijna 119 000 personen in 2010). Naast die twee belangrijke stromen, zijn er nog vier andere stromen die minder belangrijk zijn maar die de voorbije jaren voortdurend gestegen zijn. In totaal wordt het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gekenmerkt door een ruimschoots negatief pendelsaldo van ongeveer -279 000 in 2010 (zie tabel 8) omdat een groot deel van de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid wordt ingenomen door werknemers uit Wallonië of Vlaanderen (zie verder). Het positief saldo van de Waalse pendelarbeid bedroeg ongeveer 116 000 personen in 2010, terwijl het positief saldo van de Vlaamse pendelarbeid bijna 163 000 personen bedroeg.

Volgens de huidige vooruitzichten zou de uitgaande pendel van Vlaanderen naar Brussel licht afnemen tussen 2012 en 2014, jaren waarin de Vlaamse werkloosheidsgraad toeneemt. Vanaf 2015 zou het aantal Vlaamse werknemers die in de hoofdstad werken opnieuw licht stijgen, parallel met de stabilisatie en vervolgens daling van de Vlaamse werkloosheidsgraad. De Waalse uitgaande pendel naar Brussel zou gedurende de volledige projectieperiode gestaag maar zwak toenemen. De overige vier interregionale pendelstromen waarvan het niveau heel wat minder hoog is, zouden blijven toenemen op middellange termijn. Dat weerspiegelt de – in het verleden reeds waargenomen – toegenomen mobiliteit van de werknemers tussen de gewesten.

In totaal zou het positief saldo van de Waalse pendel, dat in ruime mate beïnvloedt wordt door de stroom van Wallonië naar Brussel (maar ook door die van Wallonië naar Vlaanderen), op middellange termijn stijgen (gemiddelde jaarlijkse groei van 1,2 % over de periode 2011-2017) tot 126 500 personen in 2017 (zietabel 8) tegenover 116 300 personen in 2010, en dit ondanks de toename van de inkomende stromen uit Brussel en Vlaanderen.

Het positief saldo van de Vlaamse pendelarbeid, dat sterk beïnvloed wordt door de stroom van Vlaanderen naar Brussel, zou dalen op middellange termijn (jaarlijks gemiddeld met 2,1 % tijdens de periode 2011-2017) en slechts 140 100 personen bedragen in 2017, terwijl het in 2010 nog ging om meer dan 163 000 personen. De daling van het Vlaams pendelsaldo zou dus de stijging van het Waals saldo overtreffen.

Bijgevolg zou het Brussels pendelsaldo op middellange termijn minder negatief zijn en -267 000 personen bedragen in 2017, of 12 000 personen meer dan in 2010. Die toename zou resulteren uit iets minder dan 16 000 bijkomende pendelaars vanuit Brussel naar de twee andere Belgische gewesten, wat ruim voldoende is om de lichte toename van de totale inkomende stromen vanuit Vlaanderen en Wallonië (iets meer dan 3 000 pendelaars) te compenseren.

Rekening houdend met die evoluties, zou het aandeel van de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid dat wordt ingenomen door Vlaamse en Waalse ingezetenen verder dalen op middellange termijn en een in 2000 begonnen trend voortzetten. Dat aandeel bedroeg in 2000 nog 53,0 % maar was gezakt tot

49,2 % in 2010; in 2017 zou het 46,7 % bedragen. Behoudens andere wijzigingen komt de daling van dat aandeel uiteraard ten goede aan de evolutie van de Brusselse werkende beroepsbevolking op middellange termijn (zie volgend deel).

3.2.4. Regionale werkende beroepsbevolking

Zowel in Vlaanderen als in Wallonië is het aandeel van het interregionaal pendelsaldo in de werkende beroepsbevolking relatief laag (ongeveer 6 % in Vlaanderen en 9 % in Wallonië in 2010). Bijgevolg is de toename van de binnenlandse werkgelegenheid en die van de werkende beroepsbevolking in elk gewest grotendeels vergelijkbaar. In Brussel beïnvloedt het interregionaal pendelsaldo echter in grote mate de evolutie van de werkende beroepsbevolking.

Over de projectieperiode (2011-2017) en rekening houdend met de evolutie van het bovenbeschreven interregionaal pendelsaldo, zou de werkende beroepsbevolking gemiddeld sneller stijgen in Brussel (1,8 %) dan in Wallonië (0,8 %) en Vlaanderen (0,7 %). De binnenlandse werkgelegenheid zou daarentegen in gelijkaardig ritme toenemen in de drie gewesten (jaarlijks gemiddeld met 0,9 % in Brussel, 0,8 % in Vlaanderen en Wallonië).

De verhouding tussen die groeicijfers in projectie is vergelijkbaar met die uit het recente verleden aangezien tijdens de periode 1997-2010 (zie tabel 8), de werkende beroepsbevolking in Brussel ook twee keer sneller gestegen is dan de binnenlandse werkgelegenheid in dat gewest (gemiddelde jaarlijkse groei van respectievelijk 1,6 % en 0,8 %), terwijl de groei van de Vlaamse en Waalse werkende bevolking aanleunde bij de binnenlandse werkgelegenheid in die twee gewesten (respectievelijk 1,0 % en 1,1 % in Vlaanderen en 1,0 % en 1,0 % in Wallonië).

3.2.5. Werkgelegenheidsgraad

Na de duidelijke terugval in alle gewesten in 2009, kende de werkgelegenheidsgraad – de verhouding van de werkende beroepsbevolking tot de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) – een verschillende evolutie in de drie gewesten van het land in 2010. Hij daalde fors in Brussel (-1 procentpunt tot 57,8 %) waar de zeer dynamische groei van de bevolking op arbeidsleeftijd veel groter was dan die van de werkende beroepsbevolking; de werkgelegenheidsgraad steeg daarentegen in zeer lichte mate in Vlaanderen (+0,1 procentpunt tot 67,7 %) en in Wallonië (+0,2 procentpunt tot 58,3 %) waar de bevolking op arbeidsleeftijd veel minder snel is toegenomen dan in Brussel.

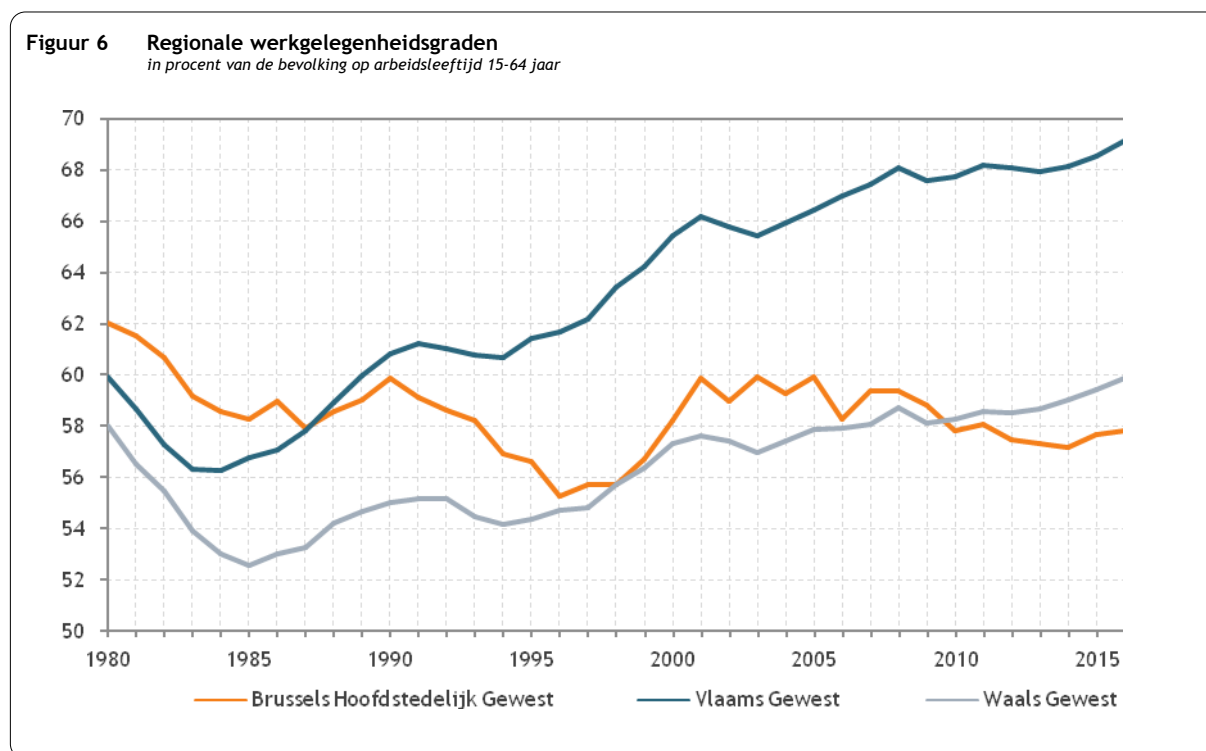
In 2011 zijn de Vlaamse en de Waalse werkgelegenheidsgraden blijven stijgen (respectievelijk +0,4 en +0,3 procentpunt). De Brusselse werkgelegenheidsgraad steeg eveneens (+0,3 procentpunt) en dit voor het eerst sinds 2007. Dit resultaat is des te opmerkelijker aangezien, zoals eerder aangetoond, de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd zeer hoog was dat jaar in Brussel (+2,4 %).

Tussen 2012 en 2014 zou de Belgische werkgelegenheidsgraad stagneren en in 2014 hetzelfde niveau halen als in 2011, namelijk 64,0 %. Eenzelfde vaststelling zou ook gelden voor het Vlaams Gewest, waar de werkgelegenheidsgraad 68,1 % zou bedragen in 2014 tegenover 68,2 % in 2011. In Wallonië zou een lichte stijging worden vastgesteld (59,0 % in 2014 tegenover 58,6 % in 2011), in tegenstelling tot Brussel waar de werkgelegenheidsgraad bijna één procentpunt zou dalen tussen 2011 (58,1 %) en 2014 (57,2 %).

Die ontwikkelingen resulteren uit een gemiddelde jaarlijkse groei (2012-2014) van de werkende beroepsbevolking met 1,2 % in Brussel, 0,3 % in Vlaanderen en 0,5 % in Wallonië en anderzijds van de bevolking op arbeidsleeftijd met respectievelijk 1,7 %, 0,3 % en 0,2 %.

Vanaf 2015 zou de werkgelegenheidsgraad stelselmatig stijgen in elk van de drie gewesten. De gemiddelde jaarlijkse groei 2015-2017 van de werkende beroepsbevolking (2,0 % in Brussel, 1,0 % in Vlaanderen en in Wallonië) zou overal groter zijn dan die van de bevolking op arbeidsleeftijd (respectievelijk 1,4 %, 0,2 % en 0,3 %). In 2017 zou de werkgelegenheidsgraad 58,3 % bedragen in Brussel (+0,5 procentpunt ten opzichte van 2010), 69,7 % in Vlaanderen (+2,0 procentpunt ten opzichte van 2010) en 60,3 % in Wallonië (+2,0 procentpunt ten opzichte van 2010).

Voor Vlaanderen en Wallonië zou het niveau van de werkgelegenheidsgraad in 2017 duidelijk hoger liggen dan in het verleden (periode 1980-2010), waarbij het Vlaams Gewest de meest gevoelige vooruitgang laat optekenen (zie figuur 6). De Brusselse werkgelegenheidsgraad zou in 2017 nauw aansluiten bij die uit het begin van de jaren 2000, maar toch nog onder het maximum uit de periode 1980-2010 blijven.

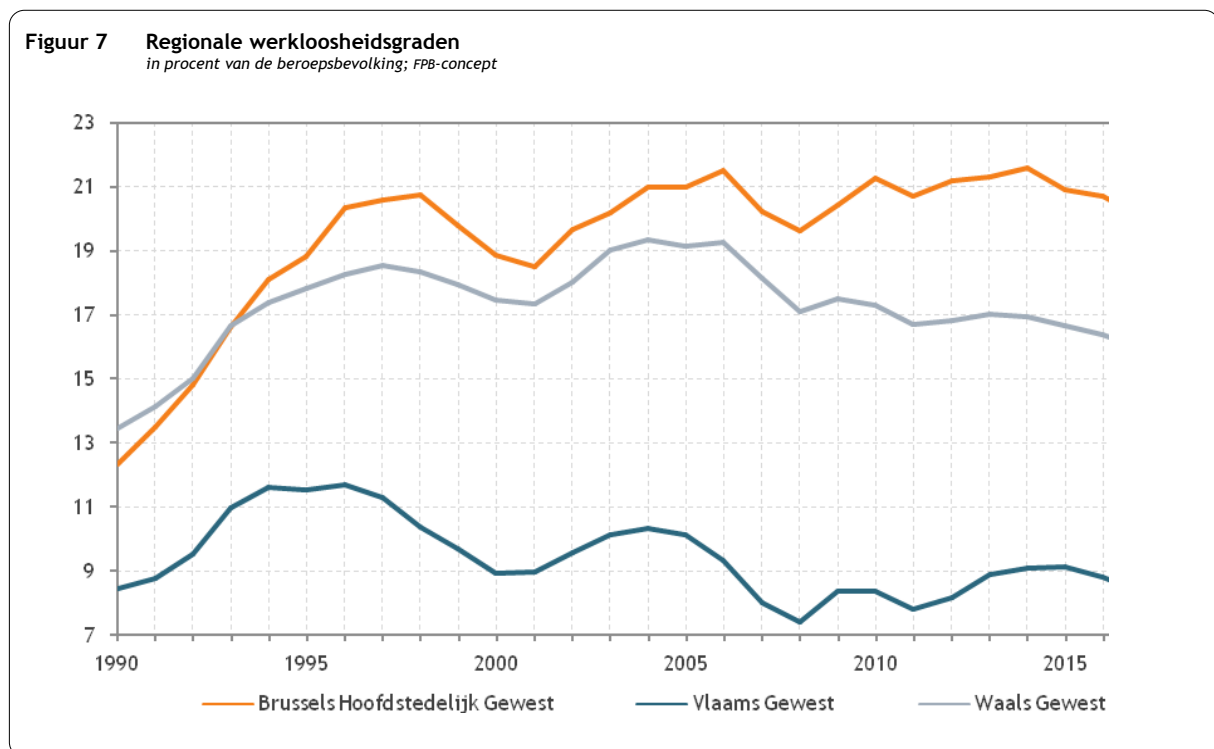
De geobserveerde evoluties van de werkgelegenheidsgraad volgens het administratieve concept zoals hiervoor gebruikt, worden in het algemeen bevestigd door de evoluties van de werkgelegenheidsgraad zoals gedefinieerd in het kader van de EU2020-strategie (gemeten op basis van de Enquête naar de arbeidskrachten, leeftijdsklasse 20 tot en met 64 jaar), behalve in 2011. In 2011 zou de Brusselse administratief gemeten werkgelegenheidsgraad voor de klasse van 15 tot 64 jaar licht zijn gestegen terwijl die waarmee rekening wordt gehouden voor de EU2020-strategie met 1 procentpunt gedaald is. Wanneer men de stijging in 2011 van de twee werkgelegenheidsgraden voor Vlaanderen vergelijkt, komt men tot dezelfde vaststelling: een stijging voor de administratief gemeten graad voor de klasse

van 15 tot 64 jaar, een daling voor die waarmee rekening wordt gehouden in de EU2020-strategie. Voor Wallonië zouden de twee werkgelegenheidsgraden daarentegen gestegen zijn in 2011.

In totaal zou de werkgelegenheidsgraad in het kader van de EU2020-strategie in 2017 in Brussel 58,7 % bedragen (-0,5 procentpunt ten opzichte van 2010), 73,2 % in Vlaanderen (+1 procentpunt) en 63,9 % in Wallonië (+1,7 procentpunt).

3.2.6. Aantal werklozen en werkloosheidsgraad

De werkloosheid volgens de FPB²⁹-definitie nam op nationaal niveau met 53 100 eenheden toe tijdens de twee jaren na de financiële crisis. Daarna is zij opnieuw gedaald in 2011 (-26 000 eenheden), wat zich vertaalde in een daling van de werkloosheidsgraad tot 11,9 %. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is het aantal werklozen tussen 2008 en 2010 toegenomen met 13 100 eenheden en het jaar daarop gedaald met 600 eenheden. In 2011 bedroeg de Brusselse werkloosheidsgraad 20,7 % wat 1,1 procentpunt meer is dan het niveau van 2008. In Wallonië is het aantal werklozen beginnen dalen vanaf 2010; tussen 2008 en 2010 is het aantal werklozen slechts met 6 300 eenheden gestegen en de werkloosheidsgraad van 16,7 % in 2011 was lager dan die van 2008 (17,1 %). In 2011 bedroeg de Vlaamse werkloosheidsgraad 7,8 %.

In 2012 zou het aantal Belgische werklozen in jaargemiddelden met 19 000 eenheden toenemen, terwijl de werkloosheidsgraad zou stijgen tot 12,2 %. Elk gewest zou een stijging laten optekenen zowel van het aantal werklozen als van de werkloosheidsgraad. Die dubbele stijging minder uitgesproken zijn in Wallonië (+2 800 eenheden; +0,1 procentpunt) dan in Brussel (+4 200 eenheden; +0,5 procentpunt) en in

²⁹ De werkzoekenden volgens de administratieve bronnen en de oudere werklozen.

Vlaanderen (+11 900 eenheden; +0,3 procentpunt). De toename van de beroepsbevolking zou inderdaad zwakker zijn in Wallonië en in Vlaanderen dan in Brussel (respectievelijk 0,3 % en 0,5 % tegen 1,3 % voor Brussel), in de lijn van de toename van de werkende beroepsbevolking die in Wallonië en Vlaanderen gelijk zou zijn (0,1 %) en hoger zou zijn in Brussel (0,6 %).

Over de periode 2013-2014 zou de werkloosheid nog verder toenemen op nationaal vlak (+ 45 200 eenheden gecumuleerd over de twee jaar³⁰), omdat de werkgelegenheidsgroei slechts geleidelijk zou hernemen en omdat het expansief effect van de structurele hervormingen op het arbeidsaanbod al volop begint te spelen vanaf 2013 (zie punt 3.2.1. en tabel 7). Die verhoging zou zich ook voordoen in elk gewest maar opnieuw in relatieve termen meer uitgesproken zijn in Brussel en in Vlaanderen dan in Wallonië, of respectievelijk +5,4 % (of +6 400 eenheden), +13,2 % (of +33 300 eenheden) en +2,0 % (of +5 500 eenheden). In 2014 zou de Belgische werkloosheidsgraad 0,6 procentpunt hoger zijn dan in 2012 (12,9 % in 2014); in Brussel zou hij 0,4 procentpunt hoger zijn (21,6 % in 2014), in Vlaanderen 0,9 procentpunt (9,1 %) en slechts 0,1 procentpunt in Wallonië (16,9 %). De gemiddelde jaarlijkse groei 2012-2014 van de werkende beroepsbevolking in Wallonië zou inderdaad iets groter zijn dan die in Vlaanderen (0,5 % tegenover 0,3 %) terwijl tijdens dezelfde periode de toename van het arbeidsaanbod in Vlaanderen (0,7 %) ietwat groter zou zijn dan in Wallonië (0,6 %). In Brussel zou de werkende beroepsbevolking veel sneller stijgen dan in de twee andere gewesten (1,2 %) maar toch niet volstaan om de groei van het arbeidsaanbod op te vangen die ook veel groter is dan in de twee andere gewesten (1,5 %).

Tijdens de rest van de projectieperiode (2015-2017) zou de werkgelegenheid, op nationaal niveau, sterk toenemen, maar gezien de verdere stijging van het arbeidsaanbod (ondersteund door de hervorming van het stelsel van het brugpensioen die zich ten volle laat voelen: daling van het totaal aantal bruggepensioneerden met 11 500 eenheden tijdens de periode 2015-2017) zou die toename slechts volstaan om de werkloosheid te doen afnemen met 33 000 eenheden³¹, vooral dan nog op het einde van de periode. In 2015 zou het aantal werklozen nog licht stijgen in Vlaanderen en nadien dalen (-17 900 eenheden over de periode 2015-2017), in Brussel en Wallonië zou het aantal werklozen dalen vanaf 2015 (respectievelijk -4 100 en -11 000 eenheden over de periode 2015-2017). De werkloosheidsgraad zou vanaf 2015 opnieuw dalen in Brussel en in Wallonië en vanaf 2016 ook in Vlaanderen. Die evolutie zou mogelijk worden gemaakt door een versnelde groei van de werkende beroepsbevolking in de drie gewesten (gemiddelde jaarlijkse groei 2015-2017 van 2,0 % in Brussel, 1,0 % in Vlaanderen en 1,0 % in Wallonië) die groter is dan de groei van de beroepsbevolking (gemiddelde jaarlijkse groei 2015-2017 van 1,4 % in Brussel, 0,7 % in Vlaanderen en 0,6 % in Wallonië). In 2017 zou de werkloosheidsgraad 20,1 % bedragen in Brussel (of 1,5 procentpunt minder dan in 2014), 8,3 % in Vlaanderen (-0,8

---

³⁰ Merk op dat het aantal uitkeringsgerechtigde werklozen (inclusief de oudere werklozen) beduidend minder zou toenemen omdat werklozen met het statuut van uitkeringsgerechtigde verschuiven naar het statuut van niet- uitkeringsgerechtigde. Dat is het gevolg van de hervorming van het stelsel van de wachtuitkeringen (voortaan 'inschakelingsuitkeringen') die een verlenging van de wachtperiode, een strengere controle van het actief zoeken naar werk en een beperking in de tijd van de uitkeringen met zich meebrengt (zie punt 3.2.1.). Die verschuiving is relatief sterker in Wallonië en in Brussel – in die volgorde – dan in Vlaanderen, omdat momenteel de wachtuitkeringen er een grotere proportie uitmaken van de uitkeringsgerechtigde werklozen.

³¹ Het aantal uitkeringsgerechtigde werklozen daalt nochtans substantiëler over die periode (met 44 300 personen), omdat het aspect 'beperking van de uitkeringen in de tijd' uit de wachtuitkeringshervorming speelt vanaf 2015 en een nieuwe verschuiving van uitkeringsgerechtigde werklozen naar niet-uitkeringsgerechtigden impliceert.

procentpunt) en 16,0 % in Wallonië (-0,9 procentpunt). Het Brusselse werkloosheidspercentage tegen 2017 zou sterk lijken op die van 2007 voor het uitbreken van de economische crisis (20,2 %); de Waalse werkloosheidsgraad daarentegen zou lager zijn (18,2 % in 2007).

In 2017 zou Brussel 121 800 werklozen tellen (of 6 600 meer dan in 2011), Vlaanderen 266 300 (+27 200) en Wallonië 270 700 (-2 700).

Tabel 8: Regionale arbeidsmarktvooruitzichten

	2010	2011	2012	2013	2014- 2017	Gemiddelden		
						1997- 2003	2004- 2010	2011- 2017
1. Binnenlandse werkgelegenheid								
1.1. Totale binnenlandse werkgelegenheid, in duizendtallen (1)								
Het Rijk	4491,2	4547,3	4555,1	4569,4	4757,4	4075,5	4367,0	4627,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	679,7	689,0	689,2	693,6	723,0	637,9	666,7	702,0
Vlaams Gewest	2599,9	2633,5	2640,6	2646,3	2756,5	2348,5	2528,1	2680,4
Waals Gewest	1211,6	1224,8	1225,2	1229,5	1277,8	1089,1	1172,1	1244,6
1.2. Wijziging in duizendtallen								
Het Rijk	37,0	56,1	7,8	14,3	47,0	39,6	47,3	38,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	3,5	9,3	0,2	4,3	7,4	7,3	3,1	6,2
Vlaams Gewest	17,7	33,6	7,1	5,7	27,6	24,1	29,2	22,4
Waals Gewest	15,9	13,2	0,5	4,2	12,1	8,1	15,0	9,5
1.3. Wijziging in procent								
Het Rijk	0,8	1,2	0,2	0,3	1,0	1,0	1,1	0,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,5	1,4	0,0	0,6	1,0	1,2	0,5	0,9
Vlaams Gewest	0,7	1,3	0,3	0,2	1,0	1,1	1,2	0,8
Waals Gewest	1,3	1,1	0,0	0,3	1,0	0,8	1,3	0,8
2. Saldo van de grensarbeid (1)								
Het Rijk	79,4	79,5	79,5	79,5	79,5	64,7	76,1	79,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	28,2	28,4	28,5	28,6	28,7	22,3	26,7	28,6
Vlaams Gewest	28,8	28,9	28,9	28,9	28,9	22,2	27,1	28,9
Waals Gewest	22,3	22,2	22,1	22,0	21,8	20,2	22,3	22,0
3. Saldo van de pendelarbeid (1)								
Het Rijk	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-279,1	-276,2	-273,6	-271,3	-266,7	-292,9	-281,9	-270,4
Vlaams Gewest	162,8	159,2	155,4	151,5	140,1	176,3	162,8	148,6
Waals Gewest	116,3	116,9	118,3	119,9	126,5	116,7	119,2	121,8
4. Werkende beroepsbevolking (15 jaar en ouder)								
4.1. Werkende beroepsbevolking, in duizendtallen (1)								
Het Rijk	4570,6	4626,8	4634,6	4648,9	4836,9	4140,2	4443,1	4706,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	428,9	441,3	444,1	450,8	485,1	367,3	411,4	460,2
Vlaams Gewest	2791,5	2821,6	2824,9	2826,7	2925,6	2546,9	2718,0	2857,9
Waals Gewest	1350,2	1363,9	1365,6	1371,4	1426,2	1226,0	1313,6	1388,4
4.2. Wijziging in duizendtallen								
Het Rijk	37,8	56,2	7,8	14,3	47,0	40,7	48,7	38,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	3,3	12,4	2,8	6,7	8,6	7,5	5,0	8,0
Vlaams Gewest	21,0	30,1	3,3	1,8	24,7	23,3	29,1	19,2
Waals Gewest	13,5	13,7	1,7	5,8	13,7	9,9	14,6	10,8

	2010	2011	2012	2013	2014- 2017	Gemiddelden		
						1997- 2003	2004- 2010	2011- 2017
4.3. Wijziging in procent								
Het Rijk	0,8	1,2	0,2	0,3	1,0	1,0	1,1	0,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,8	2,9	0,6	1,5	1,9	2,1	1,2	1,8
Vlaams Gewest	0,8	1,1	0,1	0,1	0,9	0,9	1,1	0,7
Waals Gewest	1,0	1,0	0,1	0,4	1,0	0,8	1,1	0,8
5. Werkgelegenheidsgraad (1)								
5.1. Werkgelegenheidsgraad, FPB-definitie (2)								
Het Rijk	63,7	64,0	63,9	63,8	65,4	61,4	63,4	64,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	57,8	58,1	57,4	57,3	58,3	57,9	59,0	57,7
Vlaams Gewest	67,7	68,2	68,1	67,9	69,7	64,7	67,2	68,5
Waals Gewest	58,3	58,6	58,5	58,7	60,3	56,6	58,1	59,2
5.2. Werkgelegenheidsgraad, EU2020 (3)								
Het Rijk	67,6	67,3	67,1	67,0	68,5	64,3	67,0	67,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	59,2	58,2	57,6	57,5	58,7	58,4	59,2	57,9
Vlaams Gewest	72,1	71,8	71,6	71,4	73,1	67,6	71,2	72,0
Waals Gewest	62,2	62,2	62,1	62,2	63,9	59,9	61,8	62,8
6. Werkloosheid								
6.1. Werkloosheid, FPB-definitie, in duizendtallen (1)								
Het Rijk	653,8	627,7	646,7	679,1	658,9	639,2	664,2	667,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	115,8	115,2	119,4	122,2	121,8	90,4	107,5	121,7
Vlaams Gewest	255,4	239,1	251,0	275,6	266,3	278,0	263,5	269,0
Waals Gewest	282,6	273,3	276,2	281,1	270,7	270,7	293,2	277,0
6.2. Wijziging in duizendtallen								
Het Rijk	8,1	-26,0	19,0	32,4	-5,1	2,0	-4,4	0,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	6,5	-0,6	4,2	2,7	-0,1	1,8	2,3	0,9
Vlaams Gewest	2,8	-16,3	11,9	24,7	-2,3	-4,1	-5,2	1,6
Waals Gewest	-1,2	-9,3	2,8	5,0	-2,6	4,3	-1,5	-1,7
6.3. Wijziging in procent								
Het Rijk	1,3	-4,0	3,0	5,0	-0,7	0,4	-0,5	0,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	5,9	-0,5	3,7	2,3	-0,1	2,0	2,2	0,7
Vlaams Gewest	1,1	-6,4	5,0	9,8	-0,8	-1,2	-1,5	0,7
Waals Gewest	-0,4	-3,3	1,0	1,8	-0,9	1,6	-0,4	-0,6
6.4. Werkloosheidsgraad, FPB-definitie (1)								
Het Rijk	12,5	11,9	12,2	12,7	12,0	13,4	13,0	12,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	21,3	20,7	21,2	21,3	20,1	19,8	20,7	20,9
Vlaams Gewest	8,4	7,8	8,2	8,9	8,3	9,8	8,8	8,6
Waals Gewest	17,3	16,7	16,8	17,0	16,0	18,1	18,3	16,6
6.5. Werkloosheidsgraad, excl. oudere werklozen (1)								
Het Rijk	11,0	10,5	10,9	11,4	10,6	10,8	11,1	11,1
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	19,9	19,4	20,0	20,2	18,8	17,1	18,9	19,7
Vlaams Gewest	6,9	6,4	6,9	7,6	7,1	7,2	6,9	7,3
Waals Gewest	15,7	15,2	15,4	15,6	14,4	15,7	16,3	15,2

(1) In de kolom 2014-2017 wordt de waarde op het einde van de periode (2017) weergegeven.

(2) Administratief concept, gemeten als de verhouding tussen het totale aantal werkende personen (met inbegrip van de 65-plussers) en de bevolking tussen 15 en 64 jaar

(3) Gemeten op basis van de Enquête naar de arbeidskrachten; leeftijdscategorie 20-64 jaar.

3.2.7. Rekruteringsbehoeften en instroom in het arbeidsaanbod

De sociodemografische module die in deze vooruitzichten gebruikt wordt om de toekomstige evolutie van het arbeidsaanbod te bepalen, bevat – per geslacht en gewest van woonplaats – een cohortgebaseerde projectie van zowel beroepsbevolking (alle leeftijden) als werkzame bevolking (vanaf 50 jaar). Via die informatie kunnen de regionale arbeidsmarktvooruitzichten vanuit een alternatieve, stroomgerichte invalshoek bekeken worden. Zo kan de jaarlijkse netto-instroom of netto-uitstroom per leeftijdsklasse in of uit activiteit, werkgelegenheid en werkloosheid berekend worden. Op die manier kan bv. ook bepaald worden welke rekruteringsbehoeften zich zullen stellen aan de toekomstige generaties jongeren die zich op de arbeidsmarkt aanbieden. Die nood aan nieuwe rekruteringen volgt enerzijds uit de globale toename van de vraag naar extra arbeidskrachten (de ‘uitbreidingsvraag’), maar anderzijds ook uit de ‘vervangingsvraag’ die geopend wordt door oudere generaties werkenden die de arbeidsmarkt verlaten. De totale rekruteringsvraag gericht naar jongeren kan vervolgens vergeleken worden met het aantal personen dat verwacht wordt in te stromen in de beroepsbevolking (arbeidsaanbod) in die leeftijdsklasse.

Tabel 9: Rekruteringsbehoeften en instroom in arbeidsaanbod onder 50 jaar
periodegemiddelden

	2004-2010				2011-2017			
	BEL	BRU	VLA	WAL	BEL	BRU	VLA	WAL
In duizenden personen								
uitbreidingsvraag	48,7	5,0	29,1	14,6	38,0	8,0	19,2	10,8
extern	3,4	1,8	1,2	1,4	0,3	2,3	0,3	2,6
intern	45,3	3,2	27,4	13,2	37,7	5,7	19,1	8,2
vervangingsvraag	73,9	6,1	44,3	23,4	89,0	6,7	54,8	27,6
statistische aanpassing (1)	0,0	0,4	-0,5	0,0	0,1	-0,6	0,2	0,4
rekruteringsbehoeften 15-49 jaar	122,6	11,6	72,9	38,1	127,1	14,2	74,1	38,9
instroom arbeidsaanbod 15-49 jaar	126,1	14,7	72,3	39,0	139,2	16,6	80,3	42,3
In % van de beroepsbevolking								
uitbreidingsvraag	1,0	1,0	1,0	0,9	0,7	1,4	0,6	0,7
extern	0,1	0,4	0,0	0,1	0,0	0,4	0,0	0,2
intern	0,9	0,6	0,9	0,8	0,7	1,0	0,6	0,5
vervangingsvraag	1,5	1,2	1,5	1,5	1,7	1,2	1,8	1,7
statistische aanpassing (1)	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,0
rekruteringsbehoeften 15-49 jaar	2,4	2,3	2,5	2,4	2,4	2,5	2,4	2,3
instroom arbeidsaanbod 15-49 jaar	2,5	2,9	2,4	2,5	2,6	2,9	2,6	2,6

(1) Wegens verschil in definities werkzame bevolking (HERMREG versus sociodemografische module)

Tabel 9 bevat een becijfering van die concepten, zowel in absolute termen (aantallen personen) als in relatieve termen (waarbij alle stromen uitgedrukt worden in verhouding tot de regionale beroepsbevolking). De uitbreidingsvraag per gewest (de geprojecteerde toename van de werkzame bevolking) is daarbij nog opgesplitst in een ‘interne’ en een ‘externe’ component. De externe component wordt gegenereerd buiten het beschouwde gewest (uitgaande grensarbeid of uitgaande pendel naar de andere gewesten), de interne binnen het beschouwde gewest zelf (regionale

werkgelegenheid min inkomende grensarbeid en min inkomende pendel vanuit de andere gewesten)³². De vervangingsvraag is diegene die gegenereerd wordt door 49-plussers die netto uitstromen uit de werkzame bevolking (netto emigratie, netto verhuis naar andere gewesten, overlijden, pensionering). De rekruteringsbehoeften die hier berekend worden zijn dus in principe gericht naar de gehele klasse van 15 tot 49 jaar, maar kunnen in de praktijk grosso modo geïnterpreteerd worden als gericht naar de klasse 15 tot 29 jaar, omdat van 30 tot 49 jaar de netto-instroom in de werkzame bevolking traditioneel vrij beperkt is.

Uit de tabel blijkt dat tijdens de periode 2004-2010 de Belgische werkzame bevolking toenam met gemiddeld 48 700 personen (1 % van de nationale beroepsbevolking) per jaar. Daarenboven moest jaarlijks in de ‘vervanging’ voorzien worden van 73 900 personen van 50 jaar en meer (1,5 % van de beroepsbevolking) die de arbeidsmarkt verlieten, zodat de rekruteringsbehoeften bij de klasse van 15 tot 49 jaar tijdens die periode gemiddeld 122 600 personen per jaar (2,4 % van de beroepsbevolking) bedroegen. Daartegenover stond echter ook een jaarlijkse netto-instroom in de beroepsbevolking (netto-immigratie, schoolverlaters, netto herintreders) van 126 100 personen. Daaruit volgt dat de totale netto-instroom op die leeftijden in de werkloosheid slechts 3 500 personen gemiddeld per jaar bedroeg, ruim minder dan de 11 500 werklozen die tijdens die periode de leeftijd van 50 jaar bereikten. De werkloosheidsgraad in de klasse 15-49 jaar (die beschouwd kan worden als een betere graadmeter voor de spanningen op de arbeidsmarkt dan de globale werkloosheidsgraad) zakte dus over het geheel van die periode, maar kende tijdens die periode ook een sterk conjunctureel bepaald patroon: forse daling van 12,8 % in 2003 tot 10,2 % in 2008, vervolgens terug oplopend tot 11,4 % in 2010, na het uitbreken van de economische crisis.

De uitbreidingsvraag was vrijwel even sterk in de drie gewesten, maar was in Brussel veel meer afhankelijk van de externe vraag (zie tabel 9). Het aandeel van de uitgaande grensarbeid en uitgaande pendel in de werkzame bevolking ligt niet alleen hoger in Brussel dan in beide andere gewesten, de uitgaande pendel groeide er ook nog eens sterker dan elders. De vervangingsvraag lag in Brussel dan weer relatief lager (1,2 % van de beroepsbevolking per jaar) dan in Vlaanderen en in Wallonië (1,5 % beide), aangezien het aandeel van de oudere leeftijdsklassen in de Brusselse werkende bevolking lager ligt. De totale rekruteringsbehoeften gericht naar de klasse 15-49 jaar waren relatief dan ook iets beperkter in Brussel (2,3 % per jaar) dan in Wallonië (2,4 % per jaar) en in Vlaanderen (2,5 % per jaar). De netto-instroom in de beroepsbevolking op die leeftijden lag er – voornamelijk om demografische redenen – echter fors hoger (2,9 % tegenover respectievelijk 2,5 % en 2,4 %). De werkloosheidsgraad in de klasse 15-49 jaar steeg tijdens de periode 2004-2010 dan ook licht in Brussel (van 21,2 % tot 21,9 %), maar daalde zowel in Wallonië (van 18,8 % tot 16,4 %) als in Vlaanderen (van 8,3 % tot 6,8 %). In Vlaanderen was hij zelfs gezakt tot 5,3 % net voor het uitbreken van de financiële crisis, wat er op duidt dat op dat moment de spanningen op de Vlaamse arbeidsmarkt sterk aan het toenemen waren.

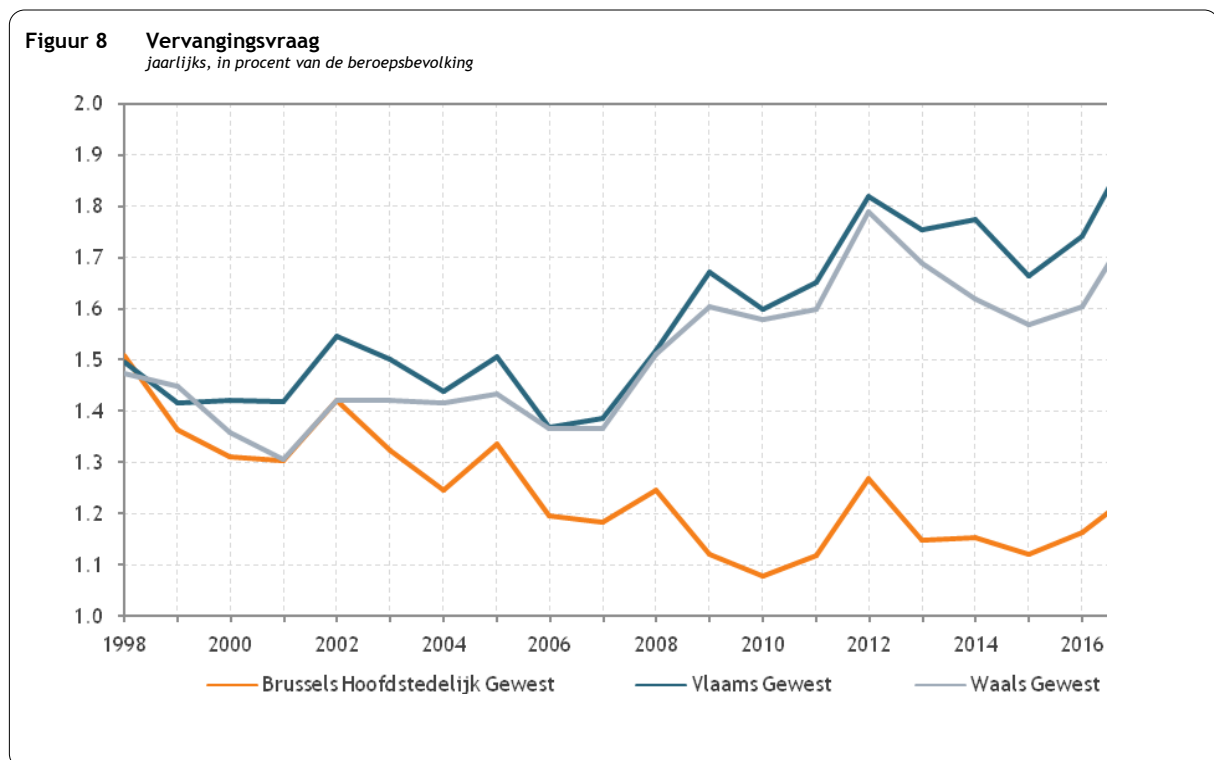
Tijdens de projectieperiode zou de werkzame bevolking relatief sterker toenemen in Brussel (1,4 % van de beroepsbevolking per jaar) dan in Vlaanderen (0,6 %) en in Wallonië (0,5 %). In vergelijking met de vorige periode groeit de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid immers fors sterker, de Vlaamse en Waalse beduidend minder sterk (zie tabel 8). Bovendien is de Brusselse vraag naar arbeidskrachten

---

³² Op nationaal vlak vallen de pendelstromen uiteraard weg.

steeds meer gericht naar Brusselaars (tendens die ook al in het recente verleden vastgesteld werd; zie ook afdeling 3.2.3.), wat zorgt voor een sterke toename van de uitbreidingsvraag die intern in Brussel gegenereerd wordt. Bovendien blijft de externe component in Brussel (nog steeds om de hierboven aangehaalde reden) ook sterker bijdragen aan de groei van de uitbreidingsvraag dan in beide andere gewesten.

De ontkoppeling in de evolutie tussen de Brusselse vervangingsvraag (1,2 % van de beroepsbevolking per jaar, lager dan de uitbreidingsvraag, wat eerder uitzonderlijk is) en die in de beide andere gewesten (1,7 à 1,8 %) blijft echter ook toenemen. Figuur 8 geeft de jaarlijkse evolutie van de vervangingsvraag (in % van de gewestelijke beroepsbevolking) sinds 1998. Daaruit blijkt dat in Vlaanderen en in Wallonië sinds 2007 de vervangingsnoden sterk stijgen, het gevolg van de vergrijzing van de werkende bevolking. Dat die stijgende onderliggende tendens vanaf 2013 in toom wordt gehouden, is grotendeels het gevolg van de recente arbeidsmarkthervormingen, die de activiteitsgraden in de oudere leeftijdsklassen positief beïnvloeden (zie afdeling 3.2.1) en de vervangingsvraag tijdelijk drukken. Tegen het einde van de periode loopt de vervangingsvraag echter terug sterk op, evolutie die zich – bij ongewijzigd beleid – trouwens verder zal doorzetten in de jaren daarna. In Brussel komt de vervangingsvraag ook onder opwaartse druk, maar het verschil met de beide andere gewesten blijft aanzienlijk.

In Brussel komen de rekruteringsbehoeften tijdens de projectieperiode iets hoger te liggen (gemiddeld 2,5 % van de beroepsbevolking per jaar), terwijl de instroom in het arbeidsaanbod in de klasse 15-49 jaar op een vergelijkbaar peil blijft (2,9 % van de beroepsbevolking). In Vlaanderen en Wallonië boeten de rekruteringsbehoeften licht in, omdat de toename in de vervangingsnoden in toom gehouden worden door de recente hervormingen en die toename dan nog eens méér dan gecompenseerd wordt door een minder dynamische uitbreidingsvraag.

De instroom in de beroepsbevolking in de klasse 15-49 jaar ligt in beide gewesten bovendien iets hoger dan in het recente verleden, zodat ook de instroom op die leeftijden in de werkloosheid nu hoger ligt dan toen. De werkloosheidsgraad in de leeftijdsklasse 15-49 jaar daalde vorig jaar nog in de drie gewesten (tot 21,4 % in Brussel, 6,3 % in Vlaanderen en 15,8 % in Wallonië), zou tijdens de eerste helft van de projectieperiode overal klimmen en in de tweede helft overal afnemen, maar op het einde van de projectieperiode nog steeds hoger liggen dan vorig jaar in Vlaanderen (7,7 %), lager liggen in Brussel (20,6 %) en op hetzelfde niveau uitkomen in Wallonië (15,8 %).

4. Gedetailleerde resultaten per gewest

4.1. Brussels Hoofdstedelijk Gewest

4.1.1. Macro-economische evoluties

Hoewel Brussel vroeger dan de naburige gewesten getroffen werd door de eerste fase van de crisis en een economische groeivertraging optekende vanaf 2007, bood het niettemin een betere weerstand tijdens het dieptepunt van de recessie en kon het de terugval van zijn bbp beperken in 2009. In een context die vervolgens gekenmerkt werd door de heropleving van de nationale en internationale conjunctuur, herstelde de groei van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zich vanaf 2010 (2,0 %). Als stadsgewest wordt Brussel grotendeels gedomineerd door tertiaire activiteiten. Zo had het herstel van de bedrijfstakken "handel en horeca" en "overige marktdiensten" een gunstige invloed op de heropleving van de Brusselse economische activiteit. Het gewest profiteerde daarnaast van de groeibijdrage van de "niet-verhandelbare diensten". Anderzijds heeft de terugval van de toegevoegde waarde van de diensten verbonden aan "transport en communicatie" de Brusselse economische heropleving deels afgeremd. In 2010 kon de toegevoegde waarde in Brussel echter genieten van een aanzienlijke doch ongewone bijdrage van de bedrijfstak "energie". De amplitude van bepaalde ontwikkelingen van gemeten aggregaten in Brussel weerspiegelt de kleinere omvang van de Brusselse economie.

Tabel 10: Voornaamste macro-economische resultaten: Brussels Hoofdstedelijk Gewest

	Gemiddelden							
	2010	2011	2012	2013	2014-2017	1997-2003	2004-2010	2011-2017
1. Bruto binnenlands product in volume (1)	2,0	1,2	0,3	1,3	1,9	2,4	1,5	1,5
2. Bruto toegevoegde waarde in volume (1)	1,6	1,3	0,2	1,4	2,0	2,4	1,4	1,5
3. Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstakken) (1)	1,2	-0,5	0,0	0,3	0,8	1,4	1,1	0,4
4. Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstakken) (1) (2)	-1,6	-1,3	0,6	1,5	0,8	1,2	-0,3	0,6
5. Werkgelegenheid en werkloosheid								
5.1. Binnenlandse werkgelegenheid								
5.1.a. Totale binnenlandse werkgelegenheid, in duizendtallen (3)	679,7	689,0	689,2	693,6	723,0	637,9	666,7	702,0
5.1.b. Wijziging in duizendtallen	3,5	9,3	0,2	4,3	7,4	7,3	3,1	6,2
5.1.c. Wijziging in %	0,5	1,4	0,0	0,6	1,0	1,2	0,5	0,9
5.2. Werkgelegenheidsgraad (3)	57,8	58,1	57,4	57,3	58,3	57,9	59,0	57,7
5.3. Werkloosheid								
5.3.a. Werkloosheid, definitie FPB, in duizendtallen (3)	115,8	115,2	119,4	122,2	121,8	90,4	107,5	121,7
5.3.b. Werkzoekenden, in duizendtallen (3)	106,3	106,5	111,2	113,8	112,0	75,7	96,0	112,8
5.3.c. Werkloosheidsraad, concept FPB (3)	21,3	20,7	21,2	21,3	20,1	19,8	20,7	20,9
5.3.d. Werkloosheidsgraad, excl. Oudere werklozen (3)	19,9	19,4	20,0	20,2	18,8	17,1	18,9	19,7

(1) Groeivoeten in procent.

(2) Loonkosten na aftrek van loonsubsidies.

(3) In de kolom 2014-2017 wordt de waarde op het einde van de periode (2017) weergegeven.

In 2011 zou de verslechtering van het internationaal economisch klimaat de inhaalbeweging van de Brusselse economie, die sinds vorig jaar tekenen van vertraging zou hebben vertoond, kunnen hebben belemmerd. Zo zouden de financiële diensten en de bedrijfstak "handel en horeca" een zwakkere groeibijdrage hebben geleverd in 2010, zodat de Brusselse bbp-groei (1,2 %) voornamelijk zou berusten op de sterkte van de "overige marktdiensten". Het opnieuw aantrekken van de bouwsector zou de groei in Brussel tevens ondersteund hebben. Omgekeerd zou de verwachte inkrimping van de toegevoegde waarde in de bedrijfstak "energie" de forse groei van die sector tijdens het voorgaande jaar compenseren.

In 2012 zou, op basis van de informatie beschikbaar in april 2012, de groei van de toegevoegde waarde in Brussel zwak blijven in de gezamenlijke bedrijfstakken.

Daarnaast slaagde het Brussels Hoofdstedelijk Gewest erin een positieve maar beperkte werkgelegenheidsgroei te behouden in 2009 (0,4 %), als gevolg van de relatief gematigde terugval van de regionale economische activiteit tijdens de crisis, alsook van de goedkeuring van het overheidsbeleid ter ondersteuning van de werkgelegenheid (met name via de dienstencheques of het win-win-plan). Ondanks de uitgesproken economische heropleving in 2010, is de groei van de binnenlandse werkgelegenheid nauwelijks toegenomen (0,5 %). Over een periode van twee jaren (2009-2010) bedroeg de netto jobcreatie in Brussel 6 000 banen.

In 2011 zou de groei van de binnenlandse werkgelegenheid in Brussel bijzonder krachtig gebleken zijn (1,4 %), zodat de vroegtijdige terugval van de heropleving gepaard zou gaan met een productiviteitsdaling in de marktdiensten. Dat groeitempo van de werkgelegenheid zou overeenstemmen met een netto jobcreatie van 9 300 banen, voornamelijk in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening'. In een context van budgettaire maatregelen om het overheidstekort terug te dringen, zou de werkgelegenheid in de niet-verhandelbare diensten duurzaam afnemen. In 2012 zouden de zwakke economische activiteit en de versterking van de productiviteit, hoofdzakelijk als gevolg van het verlopen van beleidsmaatregelen ter ondersteuning van de werkgelegenheid, de dynamiek van de jobcreatie in Brussel beperken. Gezien het banenverlies in de industrie en de aanhoudende terugval van de werkgelegenheid in de niet-verhandelbare diensten (-0,6 % in 2012 en -0,2 % in 2013), zou de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid stagneren (0,0 %).

Op middellange termijn zou het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een vrij stabiel groeipad volgen, in overeenstemming met de versterking van het verwachte herstel in het Rijk, dat nauwelijks lager ligt dan de regionale groeivoeten van vóór de crisis (gemiddeld 1,9 % over de periode 2014-2017, tegenover gemiddeld 2 % over de periode 2000-2008). Die trendmatige evoluties zouden verklaard kunnen worden door enerzijds het feit dat de achteruitgang van het aandeel van de industriële sectoren een minimum bereikt en anderzijds de toename van de activiteit in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten'.

Tussen 2014 en 2017 zou de creatie van toegevoegde waarde in Brussel (gemiddeld 2,0 % per jaar) zich minder dan tijdens recente periodes vertalen door reële productiviteitswinsten per hoofd (gemiddeld 0,8 % per jaar). Die evolutie zou bevorderlijk zijn voor de regionale binnenlandse werkgelegenheid, die

zou toenemen met gemiddeld 1,0 % per jaar, wat overeenkomt met een totaal van 29 500 nieuwe arbeidsplaatsen tussen 2014 en 2017.

De economische heropleving in Brussel zou gestimuleerd kunnen worden door de uitgesproken verlaging van de arbeidskosten in het begin van de projectieperiode. De daling van de reële loonkosten per eenheid product³³ in 2010 en 2011 (gemiddeld -1,6 % per jaar) zou zo het herstel van het concurrentievermogen van de Brusselse economie weerspiegelen. De groei van de loonkosten (per eenheid product) zou opnieuw positief zijn, gematigd in 2012 (0,2 %) en in 2013 (0,5 %). Op middellange termijn zouden de loonkosten per eenheid product dalen (-0,2 %). Anderzijds zou er in Brussel, zoals in de andere twee gewesten, eveneens een verhoging van de arbeidskosten waargenomen worden tegen het einde van de projectieperiode. We herinneren eraan dat op nationaal niveau de geprojecteerde loonevoluties bij hypothese omkaderd zijn door de wet van 26 juli 1996 tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen.

Ten slotte, wat het arbeidsaanbod en de werkloosheidsvooruitzichten op middellange termijn betreft, moeten we er vooreerst op wijzen dat Brussel – zoals reeds werd benadrukt in deel 3.2.1 – zich van de twee andere Belgische gewesten onderscheidt door een bijzondere bevolkingsevolutie. Onder impuls van een positieve netto-immigratie en een hoge vruchtbaarheidsgraad van de regionale bevolking, is de groei van de bevolking en van de bevolking op arbeidsleeftijd sinds het midden van de jaren negentig vrij dynamisch (gemiddelden van respectievelijk 1,5 % en 1,7 % per jaar over de periode 2004-2010). Er is, in tegenstelling tot de twee andere Belgische gewesten, sinds 1991 in Brussel een verjonging van de bevolking, 'toe te schrijven aan belangrijke immigraties afkomstig uit het buitenland'³⁴.

De regionale projecties van het arbeidsaanbod gaan uit van een gemiddelde groei van de bevolking op arbeidsleeftijd in Brussel die lichtjes hoger ligt dan die van de totale bevolking, respectievelijk 1,7 % per jaar tegenover 1,6 % per jaar, voor de periode 2011-2017 (zie deel 3.2.1 tabel 6).

De projectie op middellange termijn van de beroepsbevolking volgt na 2011 grotendeels die van de bevolking op arbeidsleeftijd.

Met een gemiddelde jaarlijkse groei van 1,4 % over de periode 2014-2017 gesteund door de recente hervormingen van de arbeidsmarkt (zie deel 3.2.1), zou de beroepsbevolking minder snel groeien dan de werkende beroepsbevolking (stijging met 2,0 % tussen 2014 en 2017, tegenover 1,0 % in het Rijk). Die laatste zou voordeel halen uit een snelle groei van de regionale arbeidsvraag, terwijl de binnenlandse werkgelegenheid stijgt met gemiddeld 1,0 % per jaar en niet gecompenseerd zou worden door een overeenkomstige ontwikkeling van de netto inkomende pendelarbeid. Zodoende zou de werkgelegenheid onder de Brusselse inwoners nog verder stijgen. Na de forse werkloosheidsgroei in het begin van de projectieperiode, zou de Brusselse werkloosheidsgraad, als gevolg van de evolutie op middellange termijn van de beroepsbevolking en van de actieve beroepsbevolking in het gewest, vanaf 2015 dalen en 20,1 % bereiken (FPB-definitie) tegen het einde van de projectieperiode (of nauwelijks

---

³³ De loonkosten per eenheid product worden gemeten door de verhouding tussen de loonkosten en de productiviteit per hoofd.

³⁴ Federaal Planbureau, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (2011).

minder dan in 2009, namelijk 20,4 %). Zo zou de werkgelegenheidsgraad op het einde van de projectieperiode 58,3 % bereiken.

4.1.2. Evoluties per bedrijfstak

Tabel 11 bevat de sectorale structuur van de Brusselse economie, zowel naar bruto toegevoegde waarde als naar (binnenlandse) werkgelegenheid. Gegeven de duur van de projectieperiode zouden er geen aanzienlijke verschuivingen optreden in de economische structuur. Toch loont het de moeite om enkele ontwikkelingen van naderbij te bekijken.

Zo zou het belang van de secundaire bedrijfstakken (i.e. 'energie', de verwerkende nijverheid en 'bouw') in de totale Brusselse toegevoegde waarde zijn neerwaartse trend voortzetten: van 10,8 % in 2010 naar 10,0 % in 2017. Ook het aandeel van de niet-verhandelbare diensten (voornamelijk 'openbare diensten en onderwijs') zou dalen, namelijk van 17,0 % in 2010 naar 16,4 % in 2017. Het zijn de marktdiensten waarvan het aandeel zou toenemen in de projectieperiode (van 72,4 % in 2010 naar 73,7 % in 2017), ondanks de relatief sterke daling van het aandeel van de bedrijfstak 'handel en horeca' (van 12,0 % in 2010 naar 11,3 % in 2017). Het belang van de tertiaire sector in de Brusselse economie zou daardoor stijgen tot 90,1 % in 2017 (tegenover 89,4 % in 2010).

Tabel 11: Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Brussels Hoofdstedelijk Gewest
in procent van het regionale totaal

	Bruto toegevoegde waarde in volume(1)			Binnenlandse werkgelegenheid		
	1980	2010	2017	1981	2010	2017
1. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0
2. Energie	2,8	5,2	4,7	1,7	1,1	1,0
3. Verwerkende nijverheid	7,6	3,0	2,7	12,2	3,4	2,7
a. Intermediaire goederen	2,4	0,9	0,7	3,6	0,9	0,6
b. Uitrustingsgoederen	2,0	0,8	0,8	3,3	0,9	0,8
c. Verbruiksgoederen	3,4	1,3	1,2	5,3	1,6	1,3
4. Bouw	3,9	2,6	2,6	4,6	3,0	3,0
5. Marktdiensten	64,5	72,4	73,7	57,8	66,4	68,8
a. Vervoer en communicatie	6,4	9,8	10,1	9,3	6,9	6,6
b. Handel en horeca	26,8	12,0	11,3	19,2	14,7	13,5
c. Krediet en verzekeringen	9,1	18,0	18,3	10,1	9,4	8,7
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	4,2	4,9	4,9	5,2	8,9	9,3
e. Overige marktdiensten	24,3	27,5	28,9	14,1	26,4	30,7
6. Niet-verhandelbare diensten	21,7	17,0	16,4	23,5	26,1	24,5
7. Totaal	100,5	100,1	100,1	100,0	100,0	100,0

(1) Aangezien de reeksen in kettingeuro's niet additief zijn, zijn er verschillen tussen (sub-)totalen en de som van hun componenten en is het totaal niet noodzakelijk gelijk aan 100 %.

Naast de daling van het aandeel van 'handel en horeca' en de niet-verhandelbare diensten zou ook het aandeel van de bedrijfstakken 'verbruiksgoederen' (van 1,3 % in 2010 naar 1,2 % in 2017) en 'intermediaire goederen' (van 0,9 % naar 0,7 %) in beperkte mate terugvallen tijdens de projectieperiode.

De bedrijfstakken met toenemende aandelen in de bruto toegevoegde waarde zijn vooral terug te vinden in de marktdiensten. Het betreft voornamelijk de bedrijfstak 'overige marktdiensten' (van 27,5 % in 2010 naar 28,9 % in 2017) en verder ook 'vervoer en communicatie' (van 9,8 % in 2010 naar 10,1 % in 2017) en 'krediet en verzekeringen' (van 18,0 % in 2010 naar 18,3 % in 2017). Het aandeel van de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en de aandelen van de resterende secundaire bedrijfstakken ('uitrustingsgoederen' en 'bouw') zouden stabiel blijven tijdens de projectieperiode.

Ook naar werkgelegenheid gemeten zou het aandeel van de industriële bedrijfstakken afnemen gedurende de projectieperiode. Het belang van de secundaire tewerkstelling zou dalen van 7,5 % in 2010 naar 6,7 % in 2017. Die daling zou vooral plaatsvinden in de verwerkende nijverheid; het aandeel van de bedrijfstakken 'energie' en 'bouw' zou relatief stabiel blijven tijdens de projectieperiode (respectievelijk 1,0 % en 3,0 % in 2017). Het aandeel van de verwerkende nijverheid in de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid zou met 0,7 procentpunt dalen (van 3,4 % in 2010 naar 2,7 % in 2017). Het werkgelegenheidsaandeel van de bedrijfstakken 'verbruiksgoederen' en 'intermediaire goederen' zou met 0,3 procentpunt afnemen (tot respectievelijk 1,3 % en 0,6 % in 2017), terwijl het aandeel van de bedrijfstak 'uitrustingsgoederen' zou terugvallen met 0,1 procentpunt (tot 0,8 % in 2017).

Ook van een aantal tertiaire bedrijfstakken zou het aandeel in de totale werkgelegenheid dalen, met name van 'vervoer en communicatie', 'handel en horeca', 'krediet en verzekeringen' en de niet-verhandelbare diensten. Vooral die laatste zou gevoelig aan belang inboeten tijdens de projectieperiode (-1,6 procentpunt naar 24,5 % in 2017). In zijn geheel zou het aandeel van de tertiaire bedrijfstakken in de Brusselse werkgelegenheid echter stijgen van 92,5 % in 2010 naar 93,3 % in 2017. Vooral het aandeel van de bedrijfstak 'overige marktdiensten' zou fors toenemen (van 26,4 % in 2010 naar 30,7 % in 2017). Ook de het aandeel van de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' zou stijgen tijdens de projectieperiode (van 8,9 % in 2010 naar 9,3 % in 2017). De 'overige marktdiensten' zouden daarmee hun positie als bedrijfstak die het grootste aantal mensen tewerkstelt in het Brussels Hoofdstedelijke Gewest bestendigen.

In wat volgt wordt vooral de nadruk gelegd op een analyse van de bijdrages van de verschillende bedrijfstakken aan de Brusselse economische groei (zie tabel 38 in bijlage) en de groei van de werkgelegenheid en bruto toegevoegde waarde per bedrijfstak (zie tabel 12).

In 2011 zou de groei van de Brusselse bruto toegevoegde waarde 1,3 % bedragen hebben. De voornaamste motor van de economische groei zouden de marktdiensten geweest zijn, die een groeibijdrage zouden geleverd hebben van 1,2 procentpunt. Vooral de overige marktdiensten zouden een hoge groeibijdrage geleverd hebben (0,7 procentpunt). Verder vallen ook de groeibijdrages op van de bedrijfstakken 'handel en horeca' (0,2 procentpunt) en 'energie' (-0,2 procentpunt). De verwerkende nijverheid zou nagenoeg niet hebben bijgedragen hebben aan de groei van de in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gecreëerde toegevoegde waarde.

Op twee bedrijfstakken na ('energie' en 'intermediaire goederen') zouden alle bedrijfstakken een positieve groei gekend hebben. De hoogste groeivoeten van de bruto toegevoegde waarde in volume zouden genoteerd worden in enkele secundaire bedrijfstakken en de bedrijfstak 'landbouw'. De toegevoegde waarde in de bedrijfstak 'uitrustingsgoederen' zou met 6,1 % gegroeid zijn, die in de

bedrijfstak 'bouw' met 5,3 % en in de bedrijfstak 'landbouw' met 10,1 %. Wat de tertiaire sector betreft zouden de bedrijfstak 'overige marktdiensten' (2,7 %) en de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (2,7 %) het meest gegroeid zijn.

De werkgelegenheidsgroei zou gestegen zijn tot 1,4 % in 2011 (tegenover 0,5 % in 2010). In absolute aantallen zou de werkgelegenheid toegenomen zijn met 9 300 personen. De werkgelegenheid in de secundaire sector zou verder gedaald zijn (-300 personen), en dit zou vooral in de verwerkende nijverheid gebeurd zijn (-1,6 % of -400 personen). De tertiaire tewerkstelling zou dit jobverlies meer dan goedgemaakt hebben (9 600 personen). De meeste jobs zouden zijn gecreëerd in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (4,9 % of 8 800 personen) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (1,6 % of 1 000 personen). De werkgelegenheid in de 'niet-verhandelbare diensten' zou verminderd zijn met 0,6 % (of -1 000 personen).

De groei van de bruto toegevoegde waarde in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou in 2012 op 0,2 % uitkomen. Het grootste deel van deze matige groei zou gecreëerd worden in de twee grootste bedrijfstakken in termen van bruto toegevoegde waarde: 'overige marktdiensten' en 'krediet en verzekeringen'. De marktdiensten als geheel zouden een groeibijdrage leveren van 0,2 procentpunt, waarvan 0,2 procentpunt door de bedrijfstak 'overige marktdiensten' en 0,2 procentpunt door de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen'. De bedrijfstak 'handel en horeca' zou een negatieve groeibijdrage noteren ten belope van -0,2 procentpunt. De bruto toegevoegde waarde gecreëerd in de verwerkende nijverheid zou afnemen met 0,6 % in 2012. In de marktdiensten daarentegen zou de groei 0,3 % bedragen. De bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' zou de hoogste groei neerzetten (1,6 %).

De binnenlandse werkgelegenheid zou min of meer stabiel blijven in 2012 en ongeveer 689 000 personen bedragen. Nieuwe jobs zouden vooral gecreëerd worden in de marktdiensten (1 900 personen), en meer in het bijzonder in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (2,0 % of 3 800 personen) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (0,9 % of 600 personen). In de andere marktdiensten en ook in de niet-verhandelbare diensten zou de werkgelegenheid dalen. De grootste werkgelegenheidsdalingen zouden echter gebeuren in de bedrijfstakken 'handel en horeca' (-1,5 % of -1 500 personen) en 'intermediaire goederen' (-6,5 % of -400 personen). In de gehele verwerkende nijverheid zou de werkgelegenheid verder afkalven en zouden er 800 jobs verloren gaan (-3,4 %).

In 2013 zou de groei van de Brusselse bruto toegevoegde waarde terug ietwat hernemen en toenemen tot 1,4 %. De marktdiensten zouden de belangrijkste motor zijn van deze toename in de economische activiteit. De groeibijdrage van de marktdiensten zou 1,0 procentpunt bedragen en daarmee voor ongeveer 75 % van de economische groei zorgen. Het zouden opnieuw de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (groeibijdrage van 0,4 procentpunt) en 'krediet en verzekeringen' (0,4 procentpunt) zijn die de voornaamste groeibijdrages leveren. Daarnaast zouden ook de niet-verhandelbare diensten relatief veel bijdragen tot de groei van de Brusselse toegevoegde waarde (groeibijdrage van 0,3 procentpunt). De bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' (2,3 %) en de niet-verhandelbare diensten (1,8 %) zouden de sterkste groeiprestatie neerzetten. In de bedrijfstak 'intermediaire goederen' (-1,7 %),

en in mindere mate ook in de bedrijfstakken 'handel en horeca' (-0,1 %) en 'uitrustingsgoederen' (-0,1 %), zou de toegevoegde waarde afnemen in 2013.

De werkgelegenheid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou in 2013 groeien met 0,6 % (4 300 personen). De werkgelegenheid zou het meest toenemen in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (2,7 % of 5 200 personen) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (2,3 % of 1 500 personen). De werkgelegenheid zou verder afnemen in de verwerkende nijverheid (-4,1 % of -900 personen). In de bedrijfstak 'intermediaire goederen' zou de werkgelegenheidsgroei het laagst zijn (-6,3 %).

Op middellange termijn (2014-2017) zou de economische groei in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gemiddeld 2,0 % bedragen per jaar (bruto toegevoegde waarde in volume). De belangrijkste bijdragen tot deze groei zouden geleverd worden door de marktdiensten, en meer in het bijzonder door de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (groei bijdrage van 0,8 procentpunt), 'krediet en verzekeringen' (0,4 procentpunt) en 'vervoer en communicatie' (0,2 procentpunt). Ook de niet-verhandelbare diensten zouden relatief veel bijdragen tot de groei van de toegevoegde waarde (0,2 procentpunt). Gezamenlijk zouden de marktdiensten verantwoordelijk zijn voor iets meer dan 80 % van de groei van de bruto toegevoegde waarde (groei bijdrage van 1,6 procentpunt). De economische groei in de verwerkende nijverheid zou blijven slabakken (-0,1 % tijdens de periode 2014-2017), terwijl de groei in de marktdiensten sterk zou hernemen (2,2 %). Hoge gemiddelde groeivoeten zouden genoteerd worden in de bedrijfstakken 'vervoer en communicatie' (2,7 %), 'overige marktdiensten' (2,7 %) en 'krediet en verzekeringen' (2,3 %). Van de secundaire bedrijfstakken zou vooral de bedrijfstak 'bouw' goed presteren in de periode 2014-2017 met een gemiddelde groei van 2,1 % per jaar.

De werkgelegenheidsgroei zou gemiddeld 1,0 % per jaar bedragen op het einde van de projectieperiode (2014-2017). De werkgelegenheid zou aldus toenemen met gemiddeld 7 400 personen per jaar. De werkgelegenheidscreatie zou voornamelijk plaatsvinden in de marktdiensten (1,5 % of 7 000 personen). Bedrijfstakken met een hoge geraamde werkgelegenheidsgroei zijn de 'overige marktdiensten' (2,9 %) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (1,4 %). In 2014-2017 zou de werkgelegenheid verder achteruitgaan in de verwerkende nijverheid (-2,2 %).

Tabel 12: Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Brussels Hoofdstedelijk Gewest
Jaarlijkse groeivoeten, in procent

	2010	2011	2012	2013	2014- 2017	Gemiddelden		
						1997- 2003	2004- 2010	2011- 2017
1. Landbouw								
Toegevoegde waarde in volume	-12,6	10,1	-4,6	0,8	0,6	-7,7	95,1	1,2
Werkgelegenheid	-5,0	5,8	-21,6	6,4	0,4	1,1	-5,0	-1,1
Reële productiviteit per hoofd	-8,0	4,0	21,7	-5,3	0,2	-8,3	123,7	3,0
Reële loonkost per hoofd (1)	8,3	-23,7	87,3	-20,9	2,1	-4,3	45,0	7,3
2. Energie								
Toegevoegde waarde in volume	18,1	-3,5	0,1	0,3	1,0	7,2	6,0	0,1
Werkgelegenheid	1,9	-1,8	0,1	0,1	-0,4	2,2	1,9	-0,4
Reële productiviteit per hoofd	15,8	-1,6	-0,1	0,3	1,4	4,7	4,2	0,6
Reële loonkost per hoofd (1)	1,2	-4,4	0,1	1,8	1,0	0,6	-0,5	0,2
3. Verwerkende nijverheid								
Toegevoegde waarde in volume	-1,1	1,5	-0,6	-0,3	-0,1	-0,9	-3,6	0,0
Werkgelegenheid	-7,6	-1,6	-3,4	-4,1	-2,2	-2,2	-6,2	-2,5
Reële productiviteit per hoofd	7,0	3,2	2,9	4,0	2,1	1,4	2,7	2,6
Reële loonkost per hoofd (1)	3,6	-2,3	1,3	2,9	1,3	1,4	0,4	1,0
a. Intermediaire goederen								
Toegevoegde waarde in volume	3,1	-3,4	-1,1	-1,7	-1,1	-2,0	-3,9	-1,5
Werkgelegenheid	-4,1	-4,2	-6,5	-6,3	-3,3	-2,0	-6,9	-4,3
Reële productiviteit per hoofd	7,5	0,8	5,7	4,9	2,3	0,2	2,8	2,9
Reële loonkost per hoofd (1)	5,4	-3,6	4,0	3,1	1,0	1,3	-0,2	1,1
b. Uitrustingsgoederen								
Toegevoegde waarde in volume	6,8	6,1	0,7	-0,1	0,8	0,5	-2,7	1,4
Werkgelegenheid	-1,7	0,7	-4,5	-5,3	-1,6	-1,7	-6,8	-2,2
Reële productiviteit per hoofd	8,6	5,3	5,5	5,5	2,4	2,4	3,7	3,7
Reële loonkost per hoofd (1)	4,9	-2,3	2,8	5,3	2,0	1,3	4,3	2,0
c. Verbruiksgoederen								
Toegevoegde waarde in volume	-8,7	1,4	-1,4	0,4	-0,3	-0,9	-2,6	-0,1
Werkgelegenheid	-12,3	-1,6	-1,1	-2,4	-1,9	-2,5	-5,1	-1,8
Reële productiviteit per hoofd	4,1	3,0	-0,3	2,9	1,7	1,7	2,7	1,8
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,8	-1,2	-1,0	1,7	1,2	1,7	0,5	0,6
4. Bouw								
Toegevoegde waarde in volume	-4,2	5,3	-0,3	0,4	2,1	1,2	3,2	2,0
Werkgelegenheid	-2,6	1,1	0,7	-1,1	1,2	-0,6	1,6	0,8
Reële productiviteit per hoofd	-1,6	4,2	-1,0	1,5	1,0	1,7	1,7	1,2
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,0	-1,6	0,7	1,9	0,6	1,2	0,0	0,5

	2010	2011	2012	2013	2014- 2017	Gemiddelden		2011- 2017
						1997- 2003	2004- 2010	
5. Marktdiensten								
Toegevoegde waarde in volume	1,1	1,7	0,3	1,4	2,2	2,6	1,4	1,8
Werkgelegenheid	1,0	2,3	0,4	1,3	1,5	1,3	0,7	1,4
Reële productiviteit per hoofd	0,1	-0,6	-0,1	0,2	0,8	1,2	0,7	0,4
Reële loonkost per hoofd (1)	-2,0	-1,0	0,5	1,4	0,8	1,2	-0,3	0,6
a. Vervoer en communicatie								
Toegevoegde waarde in volume	-1,9	1,1	-0,4	1,5	2,7	8,8	-1,5	1,9
Werkgelegenheid	-0,5	-0,3	-1,5	1,1	0,9	1,2	-2,1	0,4
Reële productiviteit per hoofd	-1,4	1,4	1,2	0,4	1,8	7,6	0,7	1,5
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,1	1,2	1,5	0,3	1,3	3,9	-0,8	1,2
b. Handel en horeca								
Toegevoegde waarde in volume	3,4	2,0	-1,9	-0,1	1,0	-1,6	-0,8	0,5
Werkgelegenheid	0,0	0,9	-1,5	-0,9	-0,3	-0,2	-0,5	-0,4
Reële productiviteit per hoofd	3,4	1,1	-0,4	0,8	1,2	-1,5	-0,3	0,9
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,1	-1,3	0,0	2,2	0,7	0,8	0,1	0,6
c. Krediet en verzekeringen								
Toegevoegde waarde in volume	0,5	0,1	0,9	2,3	2,3	4,0	3,5	1,8
Werkgelegenheid	-2,0	0,0	-0,3	-0,7	-0,3	1,0	-1,3	-0,3
Reële productiviteit per hoofd	2,6	0,0	1,2	2,9	2,6	2,9	5,0	2,1
Reële loonkost per hoofd (1)	-2,0	0,4	0,3	1,4	0,7	0,7	0,5	0,7
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening								
Toegevoegde waarde in volume	3,1	2,7	1,6	1,5	1,7	4,0	1,1	1,8
Werkgelegenheid	4,2	1,6	0,9	2,3	1,4	2,8	1,9	1,5
Reële productiviteit per hoofd	-1,1	1,1	0,6	-0,9	0,2	1,2	-0,7	0,3
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,8	-1,0	1,2	2,2	1,4	0,5	0,4	1,2
e. Overige marktdiensten								
Toegevoegde waarde in volume	1,2	2,7	0,8	1,5	2,7	1,6	2,5	2,2
Werkgelegenheid	2,0	4,9	2,0	2,7	2,9	2,3	2,9	3,1
Reële productiviteit per hoofd	-0,8	-2,1	-1,2	-1,2	-0,3	-0,7	-0,4	-0,8
Reële loonkost per hoofd (1)	-3,3	-2,2	0,6	1,6	1,0	1,5	-0,6	0,6
6. Niet-verhandelbare diensten								
Toegevoegde waarde in volume	1,6	0,0	-0,1	1,8	1,4	2,0	1,3	1,0
Werkgelegenheid	0,8	-0,6	-0,6	-0,2	0,3	1,8	0,9	0,0
Reële productiviteit per hoofd	0,8	0,6	0,6	2,0	1,0	0,2	0,5	1,0
Reële loonkost per hoofd (1)	0,4	0,8	0,9	1,2	0,7	1,6	1,6	0,8
7. Totaal								
Toegevoegde waarde in volume	1,6	1,3	0,2	1,4	2,0	2,4	1,4	1,5
Werkgelegenheid	0,5	1,4	0,0	0,6	1,0	1,2	0,5	0,9
Reële productiviteit per hoofd	1,1	-0,1	0,2	0,7	0,9	1,2	1,0	0,6
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,0	-0,7	0,6	1,4	0,8	1,3	0,2	0,6

(1) Loonkost na aftrek van loonsubsidies.

4.2. Vlaams Gewest

4.2.1. Macro-economische evoluties

Dankzij het krachtig herstel van de economische activiteit en de wereldhandel bedroeg de bbp-groei in het Vlaams Gewest 2,1 % in 2010. De heropleving van de buitenlandse vraag heeft in de eerste plaats de activiteit in de industriële bedrijfstakken bevorderd. Na een sterke terugval tijdens de recessieperiode (-14,9 % gecumuleerd over 2008 en 2009) is de toegevoegde waarde van de verwerkende nijverheid opnieuw vrij sterk gestegen (4,9 %), onder impuls van een versterking van de buitenlandse afzetmarkten. Het merendeel van de marktbedrijfstakken, gestimuleerd door de activiteit in de industrie, heeft bijgedragen tot de heropleving van de Vlaamse economie. Zo is er de bijzonder sterke groei van de activiteit in de bedrijfstak 'handel en horeca', die het gebrek aan dynamisme van de 'overige marktdiensten' compenseert.

De verslechtering van de internationale conjunctuur die zich duidelijk aftekende tijdens de tweede helft van 2011 zou de positieve groei die Vlaanderen tijdens de eerste jaarhelft liet optekenen – dit keer vooral in de bedrijfstak 'overige marktdiensten' – niet tenietdoen. In 2012 zou, op basis van de informatie beschikbaar in april 2012, de economische groei in Vlaanderen echter vertragen, waarbij de activiteit in 'handel en horeca', maar ook de productie van intermediaire goederen erop achteruitgaan. Vanaf 2013 zou het milderen van de crisis in de eurozone – wat momenteel nog niet het geval is (deel 2.1) – een heropleving van de activiteit in Vlaanderen mogelijk maken.

Tabel 13: Voornaamste macro-economische resultaten: Vlaams Gewest

	2010	2011	2012	2013	2014- 2017	Gemiddelden		
						1997- 2003	2004- 2010	2011- 2017
1. Bruto binnenlands product in volume (1)	2,1	2,1	0,1	1,4	2,0	2,3	1,6	1,6
2. Bruto toegevoegde waarde in volume (1)	1,8	2,3	0,0	1,5	2,0	2,3	1,5	1,7
3. Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstakken) (1)	1,3	0,9	-0,4	1,1	0,9	1,4	0,5	0,8
4. Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstakken) (1) (2)	-1,2	-0,4	0,3	1,6	0,7	1,1	-0,4	0,6
5. Werkgelegenheid en werkloosheid								
5.1. Binnenlandse werkgelegenheid								
5.1.a. Totale binnenlandse werkgelegenheid, in duizendtallen (3)	2599,9	2633,5	2640,6	2646,3	2756,5	2348,5	2528,1	2680,4
5.1.b. Wijziging in duizendtallen	17,7	33,6	7,1	5,7	27,6	24,1	29,2	22,4
5.1.c. Wijziging in %	0,7	1,3	0,3	0,2	1,0	1,1	1,2	0,8
5.2. Werkgelegenheidsgraad (3)	67,7	68,2	68,1	67,9	69,7	64,7	67,2	68,5
5.3. Werkloosheid								
5.3.a. Werkloosheid, definitie FPB, in duizendtallen (3)	255,4	239,1	251,0	275,6	266,3	278,0	263,5	269,0
5.3.b. Werkzoekenden, in duizendtallen (3)	206,7	193,9	208,5	233,3	223,0	197,4	201,5	225,8
5.3.c. Werkloosheidsgraad, definitie FPB (3)	8,4	7,8	8,2	8,9	8,3	9,8	8,8	8,6
5.3.d. Werkloosheidsgraad, excl. oudere werklozen (3)	6,9	6,4	6,9	7,6	7,1	7,2	6,9	7,3

(1) Groeivoeten in procent.

(2) Loonkosten na aftrek van loonsubsidies.

(3) In de kolom 2014-2017 wordt de waarde op het einde van de periode (2017) weergegeven.

In 2010 heeft de groei van de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid (0,7 %) geprofiteerd van de sterke opleving van de economische activiteit en van de zwakke productiviteitsgroei in de marktdiensten, die de meeste banen leveren. De krachtige productiviteitsgroei in de verwerkende nijverheid heeft daarentegen de negatieve trend in de industriële werkgelegenheid in Vlaanderen mee versterkt. Globaal genomen heeft die heropleving in 2010 geleid tot de nettocreatie van 17 700 arbeidsplaatsen in Vlaanderen en daarmee het werkgelegenheidsverlies van tijdens de recessie goedge maakt. Het relatief werkgelegenheidsbehoud uitgedrukt in aantal personen werd meer bepaald in de hand gewerkt door verschillende overheidsmaatregelen voor arbeidstijdvermindering. Die evolutie heeft zich logischerwijs vertaald in een daling van de zichtbare arbeidsproductiviteit (-1,7 % over de jaren 2009-2010). In 2011 zou de verlenging van de tijdelijke arbeidsondersteunende maatregelen de aanpassing van de productiviteitsniveaus nog hebben vertraagd, zodat de dynamiek om de activiteit te versterken zou leiden tot de nettocreatie van 33 600 banen. In 2011 zou de werkgelegenheidsgroei dus stijgen tot 1,3 %, wat hoger is dan zijn langetermijntrend.

Tegelijk zouden de reële lonen, die duidelijk daalden in 2010, nog verder afnemen in 2011, vooral als gevolg van de loonmatiging zoals voorzien in de twee sinds 2009 afgesloten interprofessionele akkoorden. Ten opzichte van de evolutie van de gemiddelde productiviteit (gemiddelde stijging met 0,9 %), zou die daling van de loonkosten per hoofd bijgedragen hebben tot de rentabiliteitsgroei van de Vlaamse economie (gemeten op basis van het verschil tussen de toegevoegde waarde en de lonen).

De snelle verslechtering van de vraagvooruitzichten vanaf eind 2011 en de stopzetting van de tewerkstellingsbehoudende maatregelen zouden resulteren in een aanhoudend laag jobcreatieritme in Vlaanderen in 2012 en meer nog in 2013. De Vlaamse ondernemingen profiteren van de geleidelijke herneming van de activiteit om hun productiviteit te herstellen. Bijgevolg zou de binnenlandse werkgelegenheidsgroei dit jaar niet hoger uitkomen dan 0,3 % en slechts 0,2 % in 2013. De verwachte evolutie van de reële loonkosten per hoofd, met name een snellere groei dan die van de productiviteit per capita, zou het concurrentievermogen verzwakken.

In 2010, ten slotte, kende de Vlaamse arbeidsmarkt een vrij gematigde evolutie. De groei van de Vlaamse werkende beroepsbevolking was relatief gematigd in vergelijking met de langetermijngemiddelden en de toename van het intergewestelijk pendelsaldo compenseerde slechts voor een deel de lage jobcreatie. De groei van de werkende beroepsbevolking (+21 000 eenheden) bleef onder de toename van het arbeidsaanbod (+23 800 eenheden). Het aantal werkzoekenden nam dus toe in 2010 (2 800 eenheden). Pas in 2011 zou de werkloosheid duidelijk beginnen te dalen (-6,4 %).

Maar die daling zou slechts van tijdelijke aard zijn. Vanaf 2012 zou de zwakke jobcreatie als gevolg van de conjunctuurverslapping opnieuw resulteren in een toename van de werkloosheid (5,0 %). De toename van de werkloosheid zou nog groter zijn in 2013 (9,8 %), vooral door de aantrekkende groei van de beroepsbevolking – rekening houdend met de onderliggende sociaaldemografische trends – en door de verwachte daling van het intergewestelijk pendelsaldo. In 2013 zou de Vlaamse werkloosheidsgraad 8,9 % bereiken.

Vanaf 2014 zou de economische activiteit in het noorden van het land opnieuw aanknopen met een jaarlijkse groei van ongeveer 2,0 %, maar onder het langetermijngemiddelde blijven (afgezien van 2009). Tussen 2014 en 2017 zou de groeidynamiek vooral berusten op een nieuwe hoge bijdrage van de

bedrijfstak ‘overige marktdiensten’ (0,8 procentpunt tot de groei van de toegevoegde waarde); de bijdrage van de verwerkende nijverheid bedraagt 0,3 procentpunt.

Op middellange termijn (2014-2017) zou de zwakke gemiddelde productiviteitsgroei (0,9 %) amper hoger zijn dan de versnelling van de reële loonkosten per hoofd (0,7 %) en de werkgelegenheidsgroei in Vlaanderen mee kunnen afremmen. Vanaf 2014 zou de binnenlandse werkgelegenheid opnieuw een stabiele groei kennen van ongeveer 1,0 % per jaar. Die groei ligt onder het niveau van vóór de crisis, maar komt niettemin overeen met een nettotoename van 27 600 arbeidsplaatsen per jaar. De werkgelegenheid die de Vlaamse economische groei genereert – of nog de verdeling van die groei tussen productiviteit en werkgelegenheid – zou blijven overeenstemmen met de langdurige trends uit het verleden (ongeveer 13 800 banen per procentpunt bbp-groei). Binnen de Vlaamse werkgelegenheid zou het aantal zelfstandigen een positieve maar gematigde groei laten optekenen (gemiddeld 0,4 % per jaar over de periode 2011-2017), terwijl de loon- en weddetrekkende werkgelegenheid sneller zou stijgen (0,9 %), vooral ondersteund door een zeer krachtige groei binnen de marktdiensten en in het bijzonder in de bedrijfstakken ‘overige marktdiensten’ en ‘gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening’.

Ten slotte zou de arbeidsmarkt in Vlaanderen op middellange termijn, meer dan in de andere twee gewesten, beïnvloed worden door de recente structurele hervormingen die de federale regering eind 2011 heeft opgestart (zie deel 3.2.1). Het globaal expansief effect van die hervormingen op het arbeidsaanbod zou dus bijdragen tot de stijging van de beroepsbevolking vanaf 2013. Die toename zou verslappen op het einde van de projectieperiode naarmate de hervormingen op kruissnelheid komen en onder invloed van de vergrijzing. Tussen 2014 en 2017 zou de Vlaamse beroepsbevolking groeien met 64 600 eenheden (of 0,7 % per jaar). De werkende beroepsbevolking zou tussen 2014 en 2017 blijven aangroeien. Dat weerspiegelt de versnelling van de jobcreatie in Vlaanderen tijdens de projectiehorizon, die nog wordt versterkt door het evolutieprofiel van het saldo van de pendelarbeid (zie deel 3.2.3.). In die context zou de daling van het aantal werkzoekenden pas vanaf 2015 merkbaar zijn en versnellen op het einde van de projectieperiode. Tegen 2017 zou de Vlaamse werkloosheidsgraad (definitie FPB) 8,3 % bedragen. Dat is een gunstig niveau dat hetzelfde is dan in 2010. Tegelijk zou de werkgelegenheidsgraad zich herstellen. Gestimuleerd door de vertraging van de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd op het einde van de periode, zou de werkgelegenheidsgraad een historisch maximum van 69,7 % bereiken in 2017.

4.2.2. Evoluties per bedrijfstak

In tabel 14 wordt de sectorale structuur van de Vlaamse bruto toegevoegde waarde en de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid weergegeven. Gegeven de relatief korte projectieperiode (7 jaar) zouden er zich geen fundamentele verschuivingen voordoen in de structuur van de Vlaamse economie, hoewel bepaalde trends uit het verleden zich ook in de projectieperiode zouden voortzetten.

Voor wat betreft de structuur van de bruto toegevoegde waarde in volume (kettingeuro's), zou het aandeel van de secundaire sector (i.e. ‘energie’, ‘verwerkende nijverheid’ en ‘bouw’) verder afnemen tijdens de projectieperiode. Het aandeel van de secundaire bedrijfstakken zou dalen van 26,8 % in 2010 naar 26,4 % in 2017. Daartegenover staat een stijging van het aandeel van de tertiaire bedrijfstakken

(marktdiensten en niet-verhandelbare diensten), van 72,1 % in 2010 naar 72,6 % in 2017. Het belang van de marktdiensten zou relatief sterk toenemen en met 1,1 procentpunt stijgen (van 61,1 % in 2010 naar 62,2 % in 2017). De bruto toegevoegde waarde van de niet-verhandelbare diensten (voornamelijk 'openbare diensten en onderwijs') zou aan belang inboeten (van 11,0 % naar 10,5 % in 2017).

Tabel 14: Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Vlaams Gewest
in procent van het regionale totaal

	Bruto toegevoegde waarde in volume(1)			Binnenlandse werkgelegenheid		
	1980	2010	2017	1981	2010	2017
1. Landbouw	1,1	1,0	0,9	3,6	1,7	1,5
2. Energie	5,6	3,3	3,0	2,5	1,1	1,0
3. Verwerkende nijverheid	18,0	17,3	17,3	26,9	14,5	12,7
a. Intermediaire goederen	6,3	8,2	8,2	8,4	5,5	4,9
b. Uitrustingsgoederen	4,2	3,0	3,2	6,6	3,2	2,8
c. Verbruiksgoederen	7,9	6,2	6,0	11,9	5,8	5,1
4. Bouw	7,8	6,1	6,1	7,5	6,5	6,4
5. Marktdiensten	50,7	61,1	62,2	41,3	60,3	63,6
a. Vervoer en communicatie	7,1	7,3	7,5	7,6	6,3	6,4
b. Handel en horeca	22,9	16,5	15,8	17,6	17,1	16,1
c. Krediet en verzekeringen	2,0	3,3	3,3	2,3	2,0	1,8
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	5,6	7,2	7,5	5,6	11,7	12,7
e. Overige marktdiensten	15,8	26,8	28,1	8,1	23,2	26,6
6. Niet-verhandelbare diensten	17,0	11,0	10,5	18,1	15,8	14,7
7. Totaal	100,2	99,8	99,9	100,0	100,0	100,0

(1) Aangezien de reeksen in kettingeuro's niet additief zijn, zijn er verschillen tussen (sub-)totalen en de som van hun componenten en is het totaal niet noodzakelijk gelijk aan 100 %.

Het zou trouwens het aandeel van de bedrijfstak 'handel en horeca' zijn die het meest achteruit gaat tijdens de projectieperiode (met een verlies van 0,7 procentpunt naar 15,8 % in 2017). Verder zou ook het belang van de bedrijfstak 'energie' en de eerder vermelde niet-verhandelbare diensten sterk achteruitgaan (respectievelijk met een verlies van 0,3 procentpunt en 0,5 procentpunt). De grootste stijging zou genoteerd worden bij de grootste Vlaamse bedrijfstak, de 'overige marktdiensten', met een stijging van 1,3 procentpunt.

Binnen de marktdiensten zou enkel het aandeel van de bedrijfstak 'handel en horeca' verminderen, terwijl het aandeel van de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' stabiel zou blijven (3,3 %). Het belang in de totale Vlaamse bruto toegevoegde waarde van de bedrijfstakken 'vervoer en communicatie' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' zou licht stijgen (respectievelijk van 7,3 % naar 7,5 % en van 7,2 % naar 7,5 % in 2017).

Wat de werkgelegenheidsstructuur betreft (zie rechterhelft van tabel 14) zou het aandeel van de secundaire bedrijfstakken afnemen tijdens de projectieperiode. In 2017 zou 20,2 % van de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid te vinden zijn in de secundaire sector, tegenover 22,1 % in 2010. De werkgelegenheid in de bedrijfstakken 'bouw' en 'energie' zou relatief stabiel blijven op respectievelijk 6,4 % en 1,0 % in 2017 (beide een daling van 0,1 procentpunt t.o.v. 2010). Het aandeel van de verwerkende nijverheid zou echter met 1,8 procentpunt dalen tegen 2017 (van 14,5 % in 2010 naar 12,7 % in 2017).

Deze daling zou relatief gelijkmatig gespreid zijn over de drie bedrijfstakken: de aandelen van de bedrijfstakken 'intermediaire goederen', 'uitrustingsgoederen' en 'verbruiksgoederen' zouden respectievelijk dalen met 0,6 procentpunt, 0,4 procentpunt en 0,7 procentpunt en respectievelijk 4,9 %, 2,8 % en 5,1 % bedragen in 2017.

Ook onder de tertiaire bedrijfstakken zouden er een aantal verliezers zijn. Het werkgelegenheidsaandeel van de bedrijfstakken 'handel en horeca', 'krediet en verzekeringen' en ook van de niet-verhandelbare diensten zou afnemen tijdens de projectieperiode (naar respectievelijk 16,1 %, 1,8 % en 14,7 % in 2017). Met een afname van 1,0 procentpunt zou de bedrijfstak 'handel en horeca' de grootste verliezer zijn over alle bedrijfstakken heen. Het aandeel van de tertiaire werkgelegenheid zou echter toenemen van 76,2 % in 2010 naar 78,4 % in 2017. Het zijn de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' die daarvoor zouden zorgen. Hun respectieve aandelen in de Vlaamse werkgelegenheid zou tijdens de projectieperiode stijgen met respectievelijk 1,0 procentpunt en 3,4 procentpunt. Het aandeel van de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' zou in 2017 12,7 % bedragen (komende van 11,7 % in 2010). Het aandeel van de 'overige marktdiensten', de grootste bedrijfstak naar werkgelegenheid, zou 26,6 % bedragen in 2017 (komende van 23,2 % in 2010).

Via een analyse van de groeibijdragen (zie tabel 39 in bijlage) zal getracht worden de bedrijfstakken te identificeren die het meest zouden bijgedragen hebben tot de relatief sterke economische groei in 2011, de daaropvolgende groeivertraging in 2012 en de verwachte herneming van de groei in de jaren nadien.

In 2011 zouden zowel de secundaire als de tertiaire bedrijfstakken de economische groei ondersteund hebben. De totale Vlaamse bruto toegevoegde waarde zou met 2,3 % zijn toegenomen in 2011. De groeibijdrage van de gezamenlijke verwerkende nijverheid zou 0,6 procentpunt bedragen hebben, en daarmee zouden deze bedrijfstakken voor iets meer dan 25 % van de totale Vlaamse groei (bruto toegevoegde waarde) gezorgd hebben. In 2011 zou de groei van de verwerkende nijverheid hoger geweest zijn dan de groei van de marktdiensten (3,7 % tegenover 2,5 %), terwijl de groei er lager zou zijn in de volgende jaren van de projectieperiode. Ongeveer twee derden van de totale Vlaamse groei zou gegenereerd zijn in de marktdiensten (groeibijdrage van 1,5 procentpunt). De bedrijfstakken 'intermediaire goederen', 'handel en horeca' en 'overige marktdiensten' zouden het meest hebben bijgedragen met een groeibijdrage van respectievelijk 0,4 procentpunt, 0,3 procentpunt en 0,8 procentpunt.

De bedrijfstakken 'energie' en 'krediet en verzekeringen' zijn de enige die voor een negatieve noot zouden gezorgd hebben in 2011 met een groei van respectievelijk -2,1 % en -0,3 % (bruto toegevoegde waarde) (zie tabel 15). De niet-verhandelbare diensten zouden een nulgroei hebben opgetekend. De hoogste groei van de bruto toegevoegde waarde zou plaatsgevonden hebben in de secundaire bedrijfstakken 'uitrustingsgoederen' en 'intermediaire goederen' met groeivoeten van respectievelijk 6,3 % en 4,7 %. In de tertiaire sector zou de bruto toegevoegde waarde van de bedrijfstak 'overige marktdiensten' het meest gegroeid zijn (3,1 %).

De binnenlandse werkgelegenheid in het Vlaamse Gewest zou gestegen zijn met 1,3 % in 2011, wat een toename met 33 600 personen betekent. De hoogste werkgelegenheidsgroei zou genoteerd zijn in de

bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (4,4 %) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (2,9 %). In de verwerkende nijverheid zou de werkgelegenheid afgenomen zijn met 0,3 %. De werkgelegenheid in de marktdiensten zou gestegen zijn met ongeveer 36 400 personen (2,3 %), waarvan 26 800 (4,4 %) in de bedrijfstak 'overige marktdiensten' en 8 900 (2,9 %) in de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening'. Het grootste verlies aan jobs zou plaatsgevonden hebben in de niet-verhandelbare diensten. De werkgelegenheid in deze bedrijfstak zou gedaald zijn met 3 100 personen (-0,8 %).

Onder invloed van de algemene groeivertraging zou de in het Vlaamse Gewest gecreëerde toegevoegde waarde stabiel blijven in 2012. De hoogste groeibijdrage zou geleverd worden door de belangrijkste Vlaamse bedrijfstak, i.e. 'overige marktdiensten' (groeibijdrage van 0,3 procentpunt), alsook door de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (0,2 procentpunt). De hoogste negatieve groeibijdrage zou van de bedrijfstak 'handel en horeca' komen (-0,3 procentpunt). De bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (2,1 %), 'overige marktdiensten' (0,9 %) en 'krediet en verzekeringen' (0,8 %) zouden de hoogste groei neerzetten in 2012. In de bedrijfstakken 'handel en horeca' (-1,6 %), 'intermediaire goederen' (-1,0 %) en 'bouw' (-0,9 %) zou de toegevoegde waarde het meest afnemen. De toegevoegde waarde in de verwerkende nijverheid zou met 0,4 % dalen en in de marktdiensten met nauwelijks 0,3 % toenemen.

De binnenlandse werkgelegenheid in het Vlaamse Gewest zou in 2012 lichtjes toenemen (0,3 %). In absolute aantallen betekent dit dat de werkgelegenheid zou toenemen met ongeveer 7 100 personen. De werkgelegenheids groei zou het laagst zijn in de verwerkende nijverheid (-1,3 %), de bedrijfstak 'handel en horeca' (-0,9 %) en de niet-verhandelbare diensten (-0,9 %). Het jobverlies in de verwerkende nijverheid zou uitkomen op ongeveer 4 800 personen. Daartegenover staat een geraamde toename van 16 800 personen (1,0 %) in de marktdiensten. Deze toename zou vooral plaatsvinden in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' met een surplus van respectievelijk 15 000 personen (2,4 %) en 5 700 personen (1,8 %). In de bedrijfstak 'handel en horeca' zouden 3 900 jobs verloren gaan en in de niet-verhandelbare diensten 3 500. De totale werkgelegenheid in de tertiaire sector zou toenemen met 13 300 personen.

In 2013 zou de groei van de bruto toegevoegde waarde in volume hernemen en 1,5 % bedragen. De belangrijkste motor van deze economische groei zouden de marktdiensten zijn. De groeibijdrage van de marktdiensten zou 1,0 procentpunt bedragen. Ongeveer drie vierden van de extra gecreëerde bruto toegevoegde waarde zou dus zijn oorsprong vinden in de marktdiensten. Van die marktdiensten zou het de bedrijfstak 'overige marktdiensten' zijn die met 0,5 procentpunt de hoogste groeibijdrage levert. Verder zouden ook de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'handel en horeca' en de niet-verhandelbare diensten een relatief belangrijke groeibijdrage leveren (telkens 0,2 procentpunt). De bedrijfstakken met de hoogste geraamde groei van de bruto toegevoegde waarde in 2013 zijn 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (2,0 %), 'overige marktdiensten' (1,9 %), 'vervoer en communicatie' (1,8 %) en de niet-verhandelbare diensten (1,8 %). Van de secundaire bedrijfstakken zou het vooral de bedrijfstak 'bouw' zijn waar de groei van de toegevoegde waarde het sterkst herneemt (1,6 %).

De binnenlandse werkgelegenheid van het Vlaamse Gewest zou in 2013 aangroeien met 0,2 %, wat in absolute termen overeenkomt met een toename van 5 700 personen. In de verwerkende nijverheid zouden er opnieuw banen verloren gaan (-2,6 % of 9 700 personen), terwijl er in de marktdiensten jobs zouden bijkomen (1,1 % of 18 200 personen). De tertiaire werkgelegenheid zou enkel toenemen in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening', terwijl de werkgelegenheid in de secundaire sector zou afnemen in alle bedrijfstakken behalve 'energie' waar de werkgelegenheid stabiel zou blijven. De toename van de werkgelegenheid in 2013 zou dus enkel gedragen worden door de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (2,2 % of 13 900 personen) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (2,1 % of 6 600 personen). In de secundaire bedrijfstakken zouden 10 500 banen verloren gaan en in de tertiaire sector zouden er 16 700 jobs bijkomen.

Op middellange termijn (2014-2017) zou de economische groei in het Vlaamse Gewest gemiddeld 2,0 % per jaar bedragen (bruto toegevoegde waarde in volume). Opnieuw zouden de marktdiensten het meest bijdragen tot deze groei. Hun groeibijdrage in de periode 2014-2017 zou gemiddeld 1,4 procentpunt per jaar bedragen. Ongeveer de helft hiervan zou worden verwezenlijkt door de bedrijfstak 'overige marktdiensten' (0,8 procentpunt). Ook de verwerkende nijverheid zou een hoge groeibijdrage leveren (0,3 procentpunt). Verder valt op dat de economische groei relatief goed gespreid zou zijn: de bedrijfstakken 'vervoer en communicatie', 'handel en horeca', 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en niet-verhandelbare diensten zouden allen een groeibijdrage leveren van 0,2 procentpunt. De bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (2,7 %), 'vervoer en communicatie' (2,5 %) en 'uitrustingsgoederen' (2,5 %) zouden de hoogste gemiddelde jaarlijkse groeivoeten kennen in de periode 2014-2017. De bruto toegevoegde waarde van de verwerkende nijverheid zou in de periode 2014-2017 toenemen met gemiddeld 2,0 % per jaar tegenover een gemiddelde jaarlijkse groei van 2,3 % in de marktdiensten.

De werkgelegenheidsgroei zou op het einde van de projectieperiode (2014-2017) 1,0 % gemiddeld per jaar bedragen. In absolute termen betekent dit een geraamde toename van ongeveer 27 600 personen per jaar. In de meeste secundaire bedrijfstakken ('energie' en verwerkende nijverheid) zou de werkgelegenheid nog steeds afnemen, enkel in de bedrijfstak 'bouw' zou er een toename zijn (0,9 % of 1 500 personen). De werkgelegenheidscreatie zou hoofdzakelijk plaatsvinden in de marktdiensten (1,7 % of 28 500 personen) en meer in het bijzonder in de bedrijfstak 'overige marktdiensten' (2,7 % of 18 600 personen) en de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (1,9 % of 6 300 personen).

Tabel 15: Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Vlaams Gewest
Jaarlijkse groeivoeten, in procent

	2010	2011	2012	2013	2014- 2017	Gemiddelden		
						1997- 2003	2004- 2010	2011- 2017
1. Landbouw								
Toegevoegde waarde in volume	-1,4	0,2	-0,6	0,2	0,5	1,4	0,9	0,2
Werkgelegenheid	-3,7	-2,0	-3,1	-1,2	-1,3	-1,4	-2,3	-1,6
Reële productiviteit per hoofd	2,4	2,2	2,6	1,4	1,8	2,8	3,3	1,9
Reële loonkost per hoofd (1)	-4,0	0,0	1,7	1,4	1,0	0,7	0,2	1,0
2. Energie								
Toegevoegde waarde in volume	-4,8	-2,1	0,6	0,6	0,2	-1,9	3,5	0,0
Werkgelegenheid	1,5	-0,6	-0,7	-0,1	-0,3	0,3	1,5	-0,3
Reële productiviteit per hoofd	-6,2	-1,5	1,3	0,7	0,4	-2,2	2,0	0,3
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,0	-2,8	0,2	2,1	1,3	0,6	-0,3	0,7
3. Verwerkende nijverheid								
Toegevoegde waarde in volume	4,9	3,7	-0,4	0,7	2,0	2,0	-0,5	1,7
Werkgelegenheid	-3,6	-0,3	-1,3	-2,6	-0,7	-1,0	-1,9	-1,0
Reële productiviteit per hoofd	8,9	4,1	0,8	3,4	2,7	3,1	1,4	2,7
Reële loonkost per hoofd (1)	2,0	-0,3	0,1	2,7	0,7	1,3	-0,2	0,8
a. Intermediaire goederen								
Toegevoegde waarde in volume	7,0	4,7	-1,0	0,2	1,9	2,2	-0,1	1,6
Werkgelegenheid	-3,6	0,5	-1,5	-3,0	-0,6	-0,1	-1,2	-0,9
Reële productiviteit per hoofd	10,9	4,2	0,5	3,2	2,5	2,3	1,2	2,6
Reële loonkost per hoofd (1)	1,3	0,4	0,3	2,4	0,7	1,1	-0,4	0,9
b. Uitrustingsgoederen								
Toegevoegde waarde in volume	5,0	6,3	-0,4	1,2	2,5	3,5	-3,1	2,4
Werkgelegenheid	-5,2	-0,7	-1,6	-3,4	-0,5	-1,2	-3,2	-1,1
Reële productiviteit per hoofd	10,7	7,1	1,2	4,8	2,9	4,7	-0,1	3,6
Reële loonkost per hoofd (1)	6,8	0,7	-0,1	3,2	0,5	1,2	0,0	0,8
c. Verbruiksgoederen								
Toegevoegde waarde in volume	2,3	0,8	0,3	1,1	1,7	0,8	0,9	1,3
Werkgelegenheid	-2,9	-0,9	-0,9	-1,8	-1,0	-1,6	-1,7	-1,1
Reële productiviteit per hoofd	5,3	1,7	1,2	3,0	2,8	2,4	2,7	2,4
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,3	-2,2	0,1	3,2	0,7	1,3	0,1	0,5
4. Bouw								
Toegevoegde waarde in volume	1,6	3,0	-0,9	1,6	1,9	2,3	3,0	1,6
Werkgelegenheid	1,3	1,5	0,1	-0,5	0,9	0,1	1,8	0,7
Reële productiviteit per hoofd	0,3	1,5	-1,0	2,1	1,0	2,2	1,2	0,9
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,1	-0,3	0,8	1,7	1,0	1,7	0,3	0,9

	2010	2011	2012	2013	2014- 2017	Gemiddelden		
						1997- 2003	2004- 2010	2011- 2017
5. Marktdiensten								
Toegevoegde waarde in volume	1,6	2,5	0,3	1,6	2,3	3,0	2,1	1,9
Werkgelegenheid	1,8	2,3	1,0	1,1	1,7	2,1	2,1	1,6
Reële productiviteit per hoofd	-0,2	0,2	-0,8	0,5	0,6	0,9	0,0	0,3
Reële loonkost per hoofd (1)	-2,1	-0,2	0,4	1,5	0,9	1,2	-0,3	0,7
a. Vervoer en communicatie								
Toegevoegde waarde in volume	-2,6	2,5	-0,2	1,8	2,5	1,8	0,9	2,0
Werkgelegenheid	-1,3	-0,7	0,3	-0,1	1,7	0,5	0,7	0,9
Reële productiviteit per hoofd	-1,4	3,2	-0,5	1,9	0,8	1,3	0,2	1,1
Reële loonkost per hoofd (1)	0,4	-0,2	0,4	1,8	1,0	1,5	0,3	0,9
b. Handel en horeca								
Toegevoegde waarde in volume	4,4	2,1	-1,6	1,0	1,5	1,9	1,7	1,1
Werkgelegenheid	0,2	0,5	-0,9	-0,4	0,2	0,5	0,4	0,0
Reële productiviteit per hoofd	4,1	1,6	-0,8	1,4	1,3	1,3	1,2	1,0
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,7	0,4	1,7	1,7	1,1	1,5	0,8	1,2
c. Krediet en verzekeringen								
Toegevoegde waarde in volume	-1,0	-0,3	0,8	1,4	2,1	2,5	2,1	1,5
Werkgelegenheid	-0,3	-0,6	-0,9	-0,8	-0,6	-0,9	-0,1	-0,6
Reële productiviteit per hoofd	-0,7	0,3	1,6	2,2	2,7	3,6	2,2	2,1
Reële loonkost per hoofd (1)	-2,9	1,4	1,3	1,3	0,9	0,0	-0,7	1,1
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening								
Toegevoegde waarde in volume	2,8	2,7	2,1	2,0	2,3	3,7	1,9	2,3
Werkgelegenheid	3,5	2,9	1,8	2,1	1,9	3,5	2,8	2,1
Reële productiviteit per hoofd	-0,7	-0,2	0,2	-0,1	0,4	0,2	-0,9	0,2
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,2	0,0	0,8	1,9	0,9	0,3	-0,1	0,9
e. Overige marktdiensten								
Toegevoegde waarde in volume	1,3	3,1	0,9	1,9	2,7	4,1	2,9	2,4
Werkgelegenheid	3,2	4,4	2,4	2,2	2,7	4,1	3,8	2,8
Reële productiviteit per hoofd	-1,8	-1,3	-1,4	-0,2	0,0	0,0	-0,9	-0,4
Reële loonkost per hoofd (1)	-3,4	-0,6	-1,1	1,2	0,8	2,5	-1,2	0,4
6. Niet-verhandelbare diensten								
Toegevoegde waarde in volume	0,6	0,0	-0,1	1,8	1,3	0,8	0,5	1,0
Werkgelegenheid	0,8	-0,8	-0,9	-0,4	0,2	0,8	1,2	-0,2
Reële productiviteit per hoofd	-0,2	0,7	0,8	2,1	1,1	0,0	-0,6	1,2
Reële loonkost per hoofd (1)	0,4	0,9	1,0	1,3	0,8	1,8	0,5	0,9
7. Totaal								
Toegevoegde waarde in volume	1,8	2,3	0,0	1,5	2,0	2,3	1,5	1,7
Werkgelegenheid	0,7	1,3	0,3	0,2	1,0	1,1	1,2	0,8
Reële productiviteit per hoofd	1,1	1,0	-0,2	1,2	1,0	1,3	0,3	0,8
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,9	-0,2	0,4	1,6	0,7	1,2	-0,2	0,7

(1) Loonkost na aftrek van loonsubsidies.

4.3. Waals Gewest

4.3.1. Macro-economische evoluties

Dankzij het snelle herstel van de internationale economie kon de Waalse economie, zoals de andere Belgische gewesten, opnieuw aanknopen met een positieve groei vanaf 2010. Terwijl dat herstel er vooral gekomen is dankzij de gunstige evolutie van de bedrijfstak 'intermediaire goederen' en de heropleving van de wereldhandel, kan de forse herneming van de activiteit in Wallonië (2,8 %) vooral worden toegeschreven aan de groeidynamiek van de marktdiensten, met name 'handel en horeca' en 'overige marktdiensten'. In 2011, toen het conjunctureel klimaat sterk verslechterde als gevolg van de versterking van de budgettaire crisis binnen de eurozone, zou de groei van het Waals bbp zich nog doorzetten in het verlengde van de heropleving die het jaar daarvoor werd ingezet, zij het in een minder snel tempo. De economische groei van het Waals Gewest, die steeg met 1,8 %, d.i. iets lager dan het nationaal gemiddelde (1,9 %), zou vooral geprofiteerd hebben van de meer laattijdige herneming van de activiteit in de bouwsector.

Op basis van de informatie beschikbaar in april 2012, zou de groei van het Waals bbp 0,2 % bedragen in 2012. De verwerkende nijverheid (vooral de bedrijfstak 'intermediaire goederen'), waarvan de activiteit in hoge mate afhangt van de buitenlandse handel, zou in de eerste plaats te lijden hebben onder de apathie van de belangrijkste Waalse uitvoermarkten. Het wantrouwen van de economische actoren zou slechts langzaam verdwijnen in de loop van het jaar en zowel de dienstensector, in het bijzonder de zakelijke dienstverlening, die een groot deel vormt van de overige marktdiensten, als ook de 'handel en horeca' beïnvloeden.

Gelet op de omvang van de economische en financiële crisis, lijkt de Waalse werkgelegenheid zich slechts in geringe mate aan de sterk teruglopende activiteit aan te passen. De ondernemingen die geconfronteerd worden met slechtere vraagvooruitzichten, hebben voorrang gegeven aan strategieën die een verkorting van de gemiddelde arbeidsduur beogen om het ontslag van geschoolde arbeidskrachten zolang mogelijk uit te stellen. Ze hebben daartoe ruimschoots gebruik gemaakt van de anticrisismaatregelen van de overheid. In 2010 hebben het snelle herstel van de groei en de verlenging van de anticrisismaatregelen geleid tot een vroegtijdige herneming van de Waalse werkgelegenheid. Die dynamiek zou gehandhaafd gebleven zijn in 2011, het eerste projectiejaar. Vooral ondersteund door nieuwe aanwervingen in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten', 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'handel en horeca', zouden er in Wallonië bijna 29 100 arbeidsplaatsen gecreëerd zijn (gemiddeld 1,2 % per jaar) over die twee jaar (2010 en 2011). De industriële tewerkstelling zou echter zowel in Wallonië als in Vlaanderen verder verslechteren als gevolg van de forse productiviteitswinst die door de verwerkende nijverheid wordt gerealiseerd.

In 2012 zou de zwakke economische groei, naast de stopzetting van de overheidsprogramma's ter ondersteuning van de werkgelegenheid, die sterke dynamiek van jobcreatie langdurig in het gedrang kunnen brengen. De binnenlandse werkgelegenheid die dit jaar een nulgroei zou kennen, zou in 2013 groeien met slechts 0,3 %, wat overeenkomt met een netto jobcreatie van amper 4 700 arbeidplaatsen tijdens beide jaren 2012-2013.

Tabel 16: Voornaamste macro-economische resultaten: Waals Gewest

	2010	2011	2012	2013	2014- 2017	Gemiddelden		
						1997- 2003	2004- 2010	2011- 2017
1. Bruto binnenlands product in volume (1)	2,8	1,8	0,2	1,3	1,8	2,0	1,6	1,5
2. Bruto toegevoegde waarde in volume (1)	2,5	2,0	0,1	1,3	1,8	2,0	1,5	1,5
3. Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstakingen) (1)	1,4	0,8	-0,1	0,7	0,8	1,4	0,3	0,7
4. Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstakingen) (1) (2)	-1,3	-0,1	0,3	1,8	0,6	0,8	-0,5	0,6
5. Werkgelegenheid en werkloosheid								
5.1. Binnenlandse werkgelegenheid								
5.1.a. Totale binnenlandse werkgelegenheid, in duizendtallen (3)	1211,6	1224,8	1225,2	1229,5	1277,8	1089,1	1172,1	1244,6
5.1.b. Wijziging in duizendtallen	15,9	13,2	0,5	4,3	12,1	8,1	15,0	9,5
5.1.c. Wijziging in procent	1,3	1,1	0,0	0,3	1,0	0,8	1,3	0,8
5.2. Werkgelegenheidsgraad (3)	58,3	58,6	58,5	58,7	60,3	56,6	58,1	59,2
5.3. Werkloosheid								
5.3.a. Werkloosheid, definitie FPB, in duizendtallen (3)	282,6	273,3	276,2	281,1	270,7	270,7	293,2	277,0
5.3.b. Werkzoekenden, in duizendtallen (3)	251,5	244,2	248,7	253,3	240,2	228,9	256,4	248,0
5.3.c. Werkloosheidsgraad, concept FPB (3)	17,3	16,7	16,8	17,0	16,0	18,1	18,3	16,6
5.3.d. Werkloosheidsgraad, excl. oudere werklozen (3)	15,7	15,2	15,4	15,6	14,4	15,7	16,3	15,2

(1) Groeivoeten in procent.

(2) Loonkosten na aftrek van loonsubsidies.

(3) In de kolom 2014-2017 wordt de waarde op het einde van de periode (2017) weergegeven.

De vrij sterke groei van de beroepsbevolking in Wallonië (0,8 %) heeft verhinderd dat het snelle herstel van de Waalse werkgelegenheid in 2010 zich vertaalde in een overeenkomstige daling van de werkloosheidsgraad. Ondanks de sterke netto jobcreatie, hebben de werkloosheidsstatistieken slechts een geringe (netto)daling van 0,4 % geregistreerd, d.w.z. zowat 1 200 werkzoekenden.

De evolutie van de Waalse binnenlandse werkgelegenheid in 2011 en in 2012 gebeurt in een context van een langzame toename van de regionale beroepsbevolking in die periode (cf. deel 3.2.1.). Het arbeidsaanbod zou jaarlijks toenemen met slechts 0,3 % tijdens de eerste twee projectiejaren. In 2011 zou de netto jobcreatie die werd opgetekend dankzij de sterkere economische groei, leiden tot een aanzienlijke daling van het aantal werkzoekenden (9 300 werklozen minder of -3,3 %). In 2012 zou de gematigde groei van de beroepsbevolking het gebrek aan dynamisme van de binnenlandse werkgelegenheid temperen en aldus de toename van de werkloosheid beperken (1,0 % of 2 800 werkzoekenden). De Waalse werkloosheidsgraad zou dit jaar bijgevolg 16,8 % bedragen; d.i. een lichte stijging in vergelijking met vorig jaar (16,7 %) en sluit dicht aan bij het niveau van 1993 (16,6 %).

Op middellange termijn, tussen 2014 en 2017, zou het Waals bbp opnieuw aanknopen met een groei die schommelt rond 1,8 % per jaar tot op het einde van de projectieperiode. De groei van de Waalse activiteit zou gemiddeld lager zijn dan de nationale groei en, net als bij de andere gewesten, lager zijn dan die van vóór de crisis (gemiddeld 2,2 % tussen 2004 en 2008) of van eind de jaren 1990 (gemiddeld 2,0 % tussen 1997 en 2003).

De werkgelegenheid die de Waalse economische groei zou opleveren, zou tussen 2014 en 2017 lager zijn (gemiddeld 6 800 eenheden per procentpunt groei per jaar) in vergelijking met de periode 2004-2010 (9 500 eenheden per procentpunt groei³⁵), maar gelijk aan het resultaat tijdens de jaren voorafgaand aan de crisis (tussen 2002 en 2008). Het zijn vooral de bedrijfstakken 'overige marktdiensten', en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' die het meest zouden bijdragen tot de groei van de werkgelegenheid op middellange termijn. In de verwerkende nijverheid zouden de grote productiviteitswinsten, die structureel noodzakelijk zijn voor die meer aan internationale concurrentie blootgestelde activiteiten, nadelig blijven voor de werkgelegenheid in deze bedrijfstak (gemiddeld -0,8 % per jaar tussen 2014 en 2017). Net als in het noorden van het land zou die tertiarisering van de Waalse economie aanhouden, zowel in termen van werkgelegenheid als toegevoegde waarde, maar in een veel trager tempo dan tijdens de vorige periodes.

Net als in de andere gewesten, valt het herstel van de activiteit in Wallonië samen met een snellere groei van de reële loonkosten dan tijdens de periode 2004-2010. In de marktbedrijfstakken zou de gemiddelde stijging van de reële loonkosten per hoofd in Wallonië 0,6 % bedragen tijdens de periode 2014-2017, d.i. licht onder de verwachte groei van de reële productiviteit per hoofd op het einde van de projectieperiode (0,8 %).

Tot slot zou de Waalse beroepsbevolking tijdens de periode 2014-2017 gemiddeld met 11 000 eenheden per jaar groeien (0,7 %), deels als gevolg van de recente hervormingen op de arbeidsmarkt (zie deel 3.2.1). Die gemiddelde stijging verhult echter een geleidelijke vertraging van het groeitempo van de beroepsbevolking op het einde van de periode, naarmate de hervormingsmaatregelen hun kruissnelheid zouden bereiken. De toename van de binnenlandse werkgelegenheid en van het Waals pendelsaldo (gemiddeld 1 700 werknemers per jaar) zou dus de toename van het arbeidsaanbod absorberen zodat het aantal Waalse werklozen op middellange termijn aanzienlijk zou dalen (gemiddeld met 2 600 eenheden per jaar tussen 2014 en 2017). De Waalse werkloosheidsgraad (definitie FPB) zou 16,0 % bedragen in 2017. Dat percentage is weliswaar nog hoog, maar werd niet meer genoteerd sinds 1994. De Waalse werkgelegenheidsgraad zou opnieuw langzaam stijgen (na een onderbreking in 2009) en op het einde van de projectieperiode 60,3 % bedragen.

---

³⁵ Die hoge toename wordt verklaard door het vrij goede resultaat voor de werkgelegenheid in 2009, terwijl de regionale economische activiteit sterk terugviel.

4.3.2. Evoluties per bedrijfstak

De sectorale structuur van de Waalse economie, zowel wat betreft de bruto toegevoegde waarde als de binnenlandse werkgelegenheid, wordt weergegeven in tabel 17. Aangezien de projectieperiode relatief kort is zouden er uiteraard geen al te grote verschuivingen zijn.

Wat de sectorale structuur van de bruto toegevoegde waarde betreft is een eerste vaststelling dat het aandeel van zowel de secundaire sector (i.e. 'energie', verwerkende nijverheid en 'bouw') als de tertiaire sector relatief stabiel blijft tussen 2010 en 2017. Het aandeel van de secundaire sector zou lichtjes dalen, van 24,1 % in 2010 naar 23,9 % in 2017, terwijl het aandeel van de tertiaire sector zou toenemen van 74,7 % in 2010 naar 75,1 % in 2017. Het belang van de marktdiensten zou stijgen met 1 procentpunt van (57,5 % in 2010 naar 58,5 % in 2017). Het aandeel van de niet-verhandelbare diensten (voornamelijk 'openbare diensten en onderwijs') zou afnemen met 0,5 procentpunt en zo 16,6 % bedragen in 2017.

Tabel 17: Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Waals Gewest
in procent van het regionale totaal

	Bruto toegevoegde waarde in volume(1)			Binnenlandse werkgelegenheid		
	1980	2010	2017	1981	2010	2017
1. Landbouw	1,2	1,1	1,0	3,5	1,6	1,2
2. Energie	2,9	3,2	2,8	1,7	1,2	1,1
3. Verwerkende nijverheid	17,0	15,5	15,7	23,1	11,5	10,2
a. Intermediaire goederen	8,2	8,9	8,9	12,5	5,7	5,0
b. Uitrustingsgoederen	4,3	2,3	2,5	4,2	1,9	1,8
c. Verbruiksgoederen	4,7	4,2	4,3	6,4	3,8	3,5
4. Bouw	7,7	5,4	5,4	7,9	6,9	7,0
5. Marktdiensten	48,5	57,5	58,5	41,2	57,0	59,8
a. Vervoer en communicatie	6,0	6,7	6,8	7,8	5,9	5,7
b. Handel en horeca	17,6	13,3	12,7	17,4	16,3	15,6
c. Krediet en verzekeringen	2,3	3,4	3,5	2,1	1,7	1,5
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	7,6	9,3	10,0	6,5	13,4	14,8
e. Overige marktdiensten	16,6	24,9	25,4	7,4	19,7	22,2
6. Niet-verhandelbare diensten	22,7	17,2	16,6	22,6	21,9	20,6
7. Totaal	99,9	99,9	100,0	100,0	100,0	100,0

1. Aangezien de reeksen in kettingeuro's niet additief zijn, zijn er verschillen tussen (sub-)totalen en de som van hun componenten en is het totaal niet noodzakelijk gelijk aan 100 %.

Verder dalen ook de aandelen van de bedrijfstakken 'landbouw' (-0,1 procentpunt), 'energie' (-0,4 procentpunt) en 'handel en horeca' (-0,6 procentpunt). De grootste stijging zou plaatsvinden in de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' met een stijging van 0,7 procentpunt naar 10,0 % in 2017. Ook de aandelen van de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (0,5 procentpunt) en in mindere mate 'vervoer en communicatie' (0,2 procentpunt) zouden toenemen, tot respectievelijk 25,4 % en 6,8 % in 2017.

Het aandeel van de verwerkende nijverheid zou toenemen tijdens de projectieperiode (van 15,5 % in 2010 naar 15,7 % in 2017). Het aandeel van de bedrijfstak 'energie' (-0,4 procentpunt) zou afnemen, terwijl het aandeel van de resterende secundaire bedrijfstak 'bouw' (0,0 procentpunt) stabiel zou

blijven. In de marktdiensten zou de bedrijfstak 'handel en horeca' de enige zijn waarvan het aandeel terugvalt in de projectieperiode en dit relatief sterk (met 0,6 procentpunt tot 12,7 % in 2017).

Ondanks het min of meer stabiliserend belang van de secundaire sector in termen van bruto toegevoegde waarde, zou het belang van deze sector in termen van werkgelegenheid verder afnemen (zie rechterhelft van tabel 18). In 2017 zou 18,3 % van de Waalse binnenlandse werkgelegenheid zich situeren in de secundaire sector, terwijl dit nog 19,6 % was in 2010. De aandelen van de bedrijfstakken 'energie' en 'uitrustingsgoederen' zouden slechts lichtjes dalen (beide met -0,1 procentpunt). Het werkgelegenheidsaandeel van de bedrijfstak 'bouw' zou zelf ietwat toenemen met 0,1 procentpunt tot 7,0 % in 2017. De afname van het werkgelegenheidsaandeel van de secundaire sector zou vooral plaatsvinden in de verwerkende nijverheid, met een verlies van 1,3 procentpunt of een daling van ongeveer 10 procent (tot 10,2 % in 2017). Het belang van de bedrijfstak 'intermediaire goederen' zou met een verlies van 0,7 procentpunt het meest afnemen (tot 5,0 % in 2017), terwijl ook het aandeel van de bedrijfstak 'verbruiksgoederen' zou verminderen met 0,3 procentpunt tot 3,5 % in 2017.

Het aandeel van de tewerkstelling in de tertiaire sector zou toenemen met 1,6 procentpunt van 78,9 % in 2010 naar 80,5 % in 2017. Ondanks dit globale positieve beeld zou het belang van een aantal tertiaire bedrijfstakken toch afnemen. Vooreerst, en voornamelijk, zou het aandeel van de niet-verhandelbare diensten met 1,3 procentpunt afnemen en zo 20,6 % procent bedragen in 2017. Ook het belang van de bedrijfstakken 'handel en horeca' (-0,7 procentpunt), 'vervoer en communicatie' (-0,2 procentpunt) en 'krediet en verzekeringen' (-0,2 procentpunt) zou afnemen tijdens de projectieperiode (tot respectievelijk 15,6 %, 5,7 % en 1,5 %). De stijging van het aandeel van de tertiaire sector is te danken aan de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening'. Het belang van deze bedrijfstakken zou gevoelig toenemen met respectievelijk 2,5 procentpunt en 1,4 procentpunt. Het aandeel van de bedrijfstak 'overige marktdiensten' in de Waalse binnenlandse werkgelegenheid zou 22,2 % bedragen in 2017 en hiermee zou dit de belangrijkste werkgever worden in de Waalse economie, waar dat in 2010 nog de niet-verhandelbare diensten zijn (met 21,9 % t.o.v. 19,7 % voor de 'overige marktdiensten' in 2010). Het aandeel van de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' zou in 2017 14,8 % bedragen. Over alle bedrijfstakken heen zouden het de niet-verhandelbare diensten en de bedrijfstak 'handel en horeca' zijn waarvan het aandeel in de Waalse binnenlandse werkgelegenheid het meest afneemt tijdens de projectieperiode (met een verlies van respectievelijk 1,3 procentpunt en 0,7 procentpunt).

De volgende alinea's bespreken hoofdzakelijk de groei van de bruto toegevoegde waarde en de werkgelegenheids groei op bedrijfstakniveau (zie tabel 18). Voor de toegevoegde waarde zal via een analyse van de groeibijdragen de bedrijfstakken (zie tabel 40 in bijlage) geïdentificeerd worden die de belangrijkste motor zijn achter de economische groei in de Waalse economie.

De Waalse bruto toegevoegde waarde zou in 2011 met 2,0 % zijn toegenomen en deze economische groei zou geschraagd worden door zowel de secundaire als tertiaire bedrijfstakken. Bijna één derde van de totale economische groei zou worden gegenereerd door de verwerkende nijverheid met een groeibijdrage van 0,6 procentpunt. Ook de marktdiensten zouden een grote groeibijdrage geleverd hebben ten belope van 1,3 procentpunt. De bedrijfstakken 'intermediaire goederen', 'handel en horeca', 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' zouden het meest

hebben bijgedragen, de eersten telkens met een groeibijdrage van 0,3 procentpunt, de laatste met een groeibijdrage van 0,5 procentpunt.

Er zouden twee bedrijfstakken zijn geweest waarvan de bruto toegevoegde waarde in volume daalde in 2011. Het betreft de bedrijfstakken 'landbouw' en 'energie' met een groeivoet van respectievelijk -1,2 % en -2,1 %. In de niet-verhandelbare diensten zou de gecreëerde bruto toegevoegde waarde stabiel gebleven zijn, terwijl de andere bedrijfstakken een positieve groei zouden genoteerd hebben. De bedrijfstakken 'uitrustingsgoederen' (9,0 %) en 'intermediaire goederen' (3,8 %) zouden het meest gegroeid zijn. Van de dienstenbedrijfstakken zouden vooral de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (3,3 %) en 'overige marktdiensten' (2,2 %) sterk gegroeid zijn.

De Waalse binnenlandse werkgelegenheid zou aangegroeid zijn met 1,1 % in 2011. Dit komt overeen met een toename van ongeveer 13 200 personen. De tewerkstelling in de secundaire sector zou zijn toegenomen met 1 400 personen. Die stijging zou vooral plaatsvinden in de bedrijfstak 'bouw' (1,4 % of 1 200 personen). De werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid (0,1 %) en de bedrijfstak 'energie' (0,0 %) zou nagenoeg stabiel gebleven zijn. De tewerkstelling in de tertiaire sector zou aanzienlijk meer toegenomen zijn, namelijk met 12 400 personen. Deze stijging zou vooral gebeurd zijn in de marktdiensten (2,0 % of 14 100 personen). In de niet-verhandelbare diensten zou de werkgelegenheid zijn afgenomen (-0,6 % of -1 700 personen). De bedrijfstakken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' zouden de grootste stijging van het aantal jobs genoteerd hebben met respectievelijk 3,5 % (of 8 400 personen) en 2,5 % (4 000 personen).

In 2012 zou de Waalse economische groei (bruto toegevoegde waarde in volume) relatief sterk terugvallen en 0,1 % bedragen. Deze bijna nulgroei zou vooral ondersteund worden door de marktdiensten met een groeibijdrage van 0,2 procentpunt. Meer in het bijzonder zijn het de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (0,2 procentpunt) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (0,2 procentpunt) die de hoogste groeibijdrage zouden leveren in 2012. De bedrijfstakken 'intermediaire goederen' en 'handel en horeca' zouden de meest negatieve groeibijdrage leveren (beide -0,1 procentpunt). De meest dynamische bedrijfstak in 2012 zoude bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (1,8 %) zijn, de minst dynamische bedrijfstakken zouden de bedrijfstakken 'intermediaire goederen' (-1,3 %) en 'handel en horeca' (-1,2 %) zijn. De marktdiensten zouden groeien met 0,4 % en de toegevoegde waarde in verwerkende nijverheid zou dalen met 0,3 %.

De binnenlandse werkgelegenheid in het Waalse Gewest zou in 2012 stabiel blijven (0,0 % tegenover 1,1 % in 2011). Desondanks zou de werkgelegenheid in de marktdiensten licht toenemen (0,5 % of 3 500 personen), en dan vooral in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening'. In de eerste zou de werkgelegenheid groeien met 2,1 % of 5 200 personen; in de tweede met 1,1 % of 1 800 personen. De werkgelegenheid zou afnemen in alle andere dienstenbedrijfstakken en dan vooral in de bedrijfstak 'handel en horeca' (-1,1 % of -2 300 personen) en de niet-verhandelbare diensten (-0,7 % of -1 800 personen). In de verwerkende nijverheid zou de werkgelegenheid dalen, namelijk met 0,9 % of 1 200 personen. Van de secundaire bedrijfstakken zou de daling het grootst zijn in de bedrijfstakken 'intermediaire goederen' (-1,0 % of -700 personen) en 'uitrustingsgoederen' (-2,1 % of -500 personen).

In 2013 zou de economische groei in het Waalse Gewest terug hernemen en 1,3 % bedragen (bruto toegevoegde waarde in volume). De voornaamste motoren van die economische groei zouden de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening', 'overige marktdiensten' en de niet-verhandelbare diensten zijn, telkens met een groeibijdrage van 0,3 procentpunt. De gezamenlijke marktdiensten zouden een groeibijdrage leveren van 0,9 procentpunt. De bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'krediet en verzekeringen' zouden de sterkste groeiprestatie neerzetten met een groei van respectievelijk 3,0 % en 2,5 %.

Met een groeivoet van 0,3 % zou de Waalse binnenlandse werkgelegenheid maar matig groeien in 2013. In de Waalse economie zouden er zo slechts 4 300 bijkomende jobs gecreëerd worden. De bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' zouden de sterkste werkgelegenheids groei noteren (respectievelijk 2,5 % en 1,9 % of 4 100 en 4 700 personen). De tewerkstelling in de verwerkende nijverheid zou verder achteruit gaan (-2,4 % of -3 400 personen), net zoals in de gehele secundaire sector (-3 700 personen). In de marktdiensten zouden alle bedrijfstakken, behalve 'krediet en verzekeringen', een positieve werkgelegenheids groei kennen in 2013. De tewerkstelling in de niet-verhandelbare diensten daarentegen zou afnemen.

Op het einde van de projectieperiode (2014-2017) zou de economische groei in het Waals Gewest gemiddeld 1,8 % per jaar bedragen (bruto toegevoegde waarde in volume). Deze groei zou vooral gecreëerd worden door de marktdiensten. De groeibijdrage van de marktdiensten in de periode 2014-2017 zou oplopen tot ongeveer twee derden van de totale economische groei (1,2 procentpunt gemiddeld per jaar). Veruit de hoogste groeibijdrage zou geleverd worden door de 'overige marktdiensten' (0,5 procentpunt). Verder zouden ook de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en de verwerkende nijverheid een groeibijdrage leveren van gemiddeld 0,3 procentpunt per jaar. Sterke groeiprestaties zouden onder meer worden neergezet door de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (2,6 %), 'vervoer en communicatie' (2,4 %) en 'krediet en verzekeringen' (2,4 %).

De werkgelegenheids groei op middellange termijn (2014-2017) zou gemiddeld 1,0 % per jaar bedragen, wat neerkomt op een jaarlijkse toename van gemiddeld 12 100 personen. De werkgelegenheidstoename zou voornamelijk plaatsvinden in de marktdiensten (1,6 % of 11 900 personen), terwijl de werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid verder zou afnemen (-0,8 % of -1 100 personen). Aangezien de werkgelegenheid zou toenemen in de bedrijfstak 'bouw' (1,1 %) en stabiel zou blijven in de bedrijfstak 'energie' (0,0 %) zou de secundaire tewerkstelling min of meer vrijwaard blijven. Bedrijfstakken met de hoogste geraamde werkgelegenheids groei zijn 'overige marktdiensten' (2,5 % of 6 600 personen) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (2,3 % of 4 100 personen).

Tabel 18: Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Waals Gewest
Jaarlijkse groeivoeten, in procent

	2010	2011	2012	2013	2014- 2017	Gemiddelden		
						1997- 2003	2004- 2010	2011- 2017
1. Landbouw								
Toegevoegde waarde in volume	0,6	-1,2	-1,1	-1,4	0,8	-1,4	0,2	0,0
Werkgelegenheid	-4,5	-3,3	-3,1	-2,3	-2,2	-2,8	-2,5	-2,5
Reële productiviteit per hoofd	5,4	2,2	2,1	1,0	3,1	1,4	2,8	2,6
Reële loonkost per hoofd (1)	-4,5	0,0	1,8	1,9	1,6	-1,3	0,6	1,5
2. Energie								
Toegevoegde waarde in volume	0,5	-2,1	0,5	-0,8	0,3	3,2	2,1	-0,2
Werkgelegenheid	1,8	-0,2	-0,7	-0,5	-0,1	-0,1	1,9	-0,3
Reële productiviteit per hoofd	-1,2	-1,9	1,2	-0,3	0,4	3,4	0,4	0,1
Reële loonkost per hoofd (1)	-4,9	-1,2	0,9	1,0	1,1	-0,2	-1,3	0,7
3. Verwerkende nijverheid								
Toegevoegde waarde in volume	5,3	4,2	-0,3	0,8	1,9	3,0	0,8	1,8
Werkgelegenheid	-2,6	0,1	-0,9	-2,4	-0,8	-1,0	-0,8	-0,9
Reële productiviteit per hoofd	8,0	4,1	0,6	3,3	2,7	4,1	1,6	2,7
Reële loonkost per hoofd (1)	2,5	0,2	-0,1	4,6	0,8	1,3	0,2	1,2
a. Intermediaire goederen								
Toegevoegde waarde in volume	4,9	3,8	-1,3	0,4	1,9	4,5	0,3	1,5
Werkgelegenheid	-3,7	0,3	-1,0	-3,7	-1,0	-0,7	-0,8	-1,2
Reële productiviteit per hoofd	8,9	3,5	-0,3	4,3	2,9	5,2	1,1	2,7
Reële loonkost per hoofd (1)	1,3	-0,8	-1,2	6,0	0,7	1,9	0,3	1,0
b. Uitrustingsgoederen								
Toegevoegde waarde in volume	7,4	9,0	1,0	0,8	1,6	2,5	1,1	2,4
Werkgelegenheid	-4,1	1,7	-2,1	-0,6	-0,7	-1,2	-1,1	-0,5
Reële productiviteit per hoofd	12,0	7,2	3,1	1,4	2,3	3,7	2,3	3,0
Reële loonkost per hoofd (1)	11,3	-3,4	2,4	4,4	1,4	0,9	0,7	1,3
c. Verbruiksgoederen								
Toegevoegde waarde in volume	4,7	2,2	0,9	1,5	2,0	0,6	1,9	1,8
Werkgelegenheid	0,0	-0,8	-0,1	-1,5	-0,6	-1,3	-0,6	-0,7
Reële productiviteit per hoofd	4,8	3,0	1,1	3,1	2,7	1,9	2,5	2,6
Reële loonkost per hoofd (1)	0,1	5,4	0,8	2,3	0,8	0,4	-0,1	1,7
4. Bouw								
Toegevoegde waarde in volume	-0,6	3,2	-1,0	1,2	1,6	1,4	2,7	1,4
Werkgelegenheid	0,2	1,4	0,7	-0,3	1,1	0,5	2,1	0,9
Reële productiviteit per hoofd	-0,8	1,7	-1,7	1,6	0,5	1,0	0,6	0,5
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,9	-1,0	0,3	1,7	0,7	0,8	-0,2	0,6

VOORUITZICHTEN

	2010	2011	2012	2013	Gemiddelden			
					2014-2017	1997-2003	2004-2010	2011-2017
5. Marktdiensten								
Toegevoegde waarde in volume	2,8	2,2	0,4	1,5	2,1	2,1	1,9	1,8
Werkgelegenheid	2,7	2,0	0,5	1,3	1,6	1,5	2,0	1,5
Reële productiviteit per hoofd	0,1	0,1	-0,1	0,2	0,5	0,6	-0,1	0,3
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,9	0,2	0,5	1,3	0,8	1,0	-0,4	0,8
a. Vervoer en communicatie								
Toegevoegde waarde in volume	-2,3	1,8	-0,2	1,9	2,4	1,4	0,2	1,9
Werkgelegenheid	-0,8	-0,6	-1,3	0,1	1,2	0,6	-0,5	0,4
Reële productiviteit per hoofd	-1,5	2,3	1,1	1,8	1,3	0,8	0,7	1,5
Reële loonkost per hoofd (1)	0,0	1,3	1,4	0,8	1,0	1,9	0,2	1,1
b. Handel en horeca								
Toegevoegde waarde in volume	5,4	2,0	-1,2	0,4	1,4	1,5	1,4	1,0
Werkgelegenheid	1,1	1,1	-1,1	0,2	0,3	0,1	0,7	0,2
Reële productiviteit per hoofd	4,3	0,8	0,0	0,2	1,1	1,4	0,7	0,8
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,3	0,8	1,5	1,7	1,2	1,0	0,5	1,2
c. Krediet en verzekeringen								
Toegevoegde waarde in volume	6,1	0,5	1,0	2,5	2,4	1,6	4,0	1,9
Werkgelegenheid	0,9	-0,6	-1,3	-1,1	-0,9	-1,4	0,1	-1,0
Reële productiviteit per hoofd	5,2	1,1	2,3	3,7	3,3	3,1	3,9	2,9
Reële loonkost per hoofd (1)	-3,3	-0,3	1,5	1,6	0,7	0,4	-0,1	0,8
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening								
Toegevoegde waarde in volume	2,7	3,3	1,8	3,0	2,6	2,7	2,6	2,7
Werkgelegenheid	3,6	2,5	1,1	2,5	2,3	2,9	2,9	2,2
Reële productiviteit per hoofd	-0,8	0,8	0,7	0,5	0,3	-0,1	-0,4	0,5
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,5	-1,9	0,6	1,7	1,1	0,5	-0,1	0,7
e. Overige marktdiensten								
Toegevoegde waarde in volume	2,6	2,2	0,7	1,3	2,2	2,5	2,2	1,8
Werkgelegenheid	4,7	3,5	2,1	1,9	2,5	2,8	3,6	2,5
Reële productiviteit per hoofd	-2,1	-1,2	-1,3	-0,6	-0,3	-0,3	-1,3	-0,6
Reële loonkost per hoofd (1)	-2,8	1,9	-0,8	1,5	0,6	1,6	-1,5	0,7
6. Niet-verhandelbare diensten								
Toegevoegde waarde in volume	0,9	0,0	-0,1	1,8	1,3	1,1	0,5	1,0
Werkgelegenheid	0,7	-0,6	-0,7	-0,3	0,3	0,7	0,9	-0,1
Reële productiviteit per hoofd	0,1	0,6	0,6	2,1	1,1	0,4	-0,4	1,1
Reële loonkost per hoofd (1)	0,4	0,9	0,9	1,2	0,7	1,4	0,8	0,8
7. Totaal								
Toegevoegde waarde in volume	2,5	2,0	0,1	1,3	1,8	2,0	1,5	1,5
Werkgelegenheid	1,3	1,1	0,0	0,3	1,0	0,8	1,3	0,8
Reële productiviteit per hoofd	1,2	0,9	0,1	1,0	0,9	1,3	0,2	0,8
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,8	0,1	0,4	1,6	0,6	1,0	-0,1	0,7

(1) Loonkost na aftrek van loonsubsidies.

5. Inkomensrekeningen van de huishoudens

5.1. Inleiding

De regionale economische vooruitzichten omvatten voor het derde jaar op rij projecties van de inkomensrekeningen van de huishoudens.

Deze projecties steunen op de rekeningen die door het INR gepubliceerd werden voor de periode 1995-2009³⁶ en die door ons geretropoleerd werden tot 1985. Ter herinnering, de regionale ESR95-boekhouding onderscheidt twee rekeningen voor de huishoudens. De eerste rekening, 'de rekening voor bestemming van de primaire inkomens', omvat de inkomens en lasten van de ingezetenen van een gewest die rechtstreeks voortvloeien uit een economische activiteit, hetzij de beloning van de werknemers, het gemengd inkomen van de zelfstandigen, het exploitatieoverschot³⁷ en het netto-inkomen uit vermogen. Het saldo van die rekening vormt het primair inkomen van de huishoudens. De tweede rekening, 'de secundaire inkomensverdelingsrekening', heeft betrekking op de lopende overdrachten tussen de huishoudens en andere economische agenten (vooral de overheid). Ze omvat dus de belastingen op inkomen en vermogen, de sociale premies en overige overdrachten. Ze verrekent bovendien de sociale uitkeringen. Die laatste worden opgesplitst in wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld (werkloosheid, brugpensioenen³⁸, pensioenen van de privésector, kinderbijslag, ziekte-en invaliditeitsuitkeringen...³⁹), uitkeringen sociale voorziening in geld (leefloon, tegemoetkomingen aan gehandicapten...), uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers (vooral pensioenen waaronder de overheidspensioenen), of particuliere uitkeringen sociale verzekering met fondsvorming. De toevoeging van al die lopende overdrachten aan het primair inkomen van de huishoudens resulteert in het beschikbaar inkomen.

Zoals voor het volledige HERMREG-model zijn de regionale resultaten van de module 'rekeningen van de huishoudens', en die hieronder weergegeven worden, coherent met de overeenkomstige vooruitzichten op nationaal niveau uit het HERMES-model van mei 2012.

Die module maakt het mogelijk om, volgens woonplaats (op gewestelijk niveau), een reeks aggregaten te ramen die oorspronkelijk volgens werkplaats waren ingedeeld in het macro-economisch luik van HERMREG. Het betreft meer bepaald de lonen en de sociale premies, de inkomens van zelfstandigen, de werkloosheidsuitkeringen alsook andere variabelen die evolueren op basis van bijvoorbeeld de loonmassa.

---

³⁶ Instituut voor de Nationale Rekeningen (2012).

³⁷ Het exploitatieoverschot van de gezinnen omvat voortaan zowel de toegerekende huur voor eigen woning en de reële huur (d.w.z. het huurgeld dat huurders betalen aan de eigenaars van sector S.14) Die laatste rubriek werd geherklasseerd in de nationale en regionale rekeningen aangezien die in de vorige versies van de rekeningen ondergebracht was bij het gemengd inkomen.

³⁸ Recentelijk een nieuwe benaming gekregen 'werkloosheid met bedrijfstoelag'.

³⁹ Volgens het ESR worden de terugbetalingen voor gezondheidszorg beschouwd als uitkeringen in natura, en niet in geld. Ze worden dus in de nationale boekhouding opgenomen in een derde rekening, die van de 'de inkomensverdeling in natura', die op dit ogenblik niet opgesplitst is per gewest, noch door het INR, noch in dit model.

De regionalisering van de overige aggregaten, in het bijzonder de pensioenen en de kinderbijslag, berust op demografische variabelen die voortvloeien uit een regionale 'bottom-up'-projectie. In nog andere gevallen, vooral voor bepaalde categorieën van sociale uitkeringen, kunnen de op nationaal niveau toegepaste principes voor de projectie van het aantal gerechtigden en van gemiddelde bedragen op regionaal niveau, integraal of gedeeltelijk worden overgenomen in deze module. De vooruitzichten van de belastingen op inkomen en vermogen berusten op de gebruikte mechanismen in het HERMES-model en op de geschatte fiscale aanslagbasis en elasticiteiten per gewest. De resultaten van de module overheidsfinanciën zullen als dusdanig worden overgenomen voor de gewestelijke belastingen en taksen.

Deze module maakt het dus mogelijk om bijna 60 rubrieken van de inkomensrekeningen van de huishoudens te ramen voor de drie gewesten. We wijzen er nog op dat 2010 het eerste projectiejaar van de module is. Voor dat jaar, en in zekere mate voor 2011, zijn meerdere gegevens uit de administratieve bronnen reeds bekend. We nemen ze dan ook in aanmerking om de betrokken variabelen in 2010 en eventueel in 2011 aan te passen.

In het vervolg van dit hoofdstuk stellen we de geobserveerde en de geraamde evoluties voor van de voornaamste rubrieken van de inkomensrekeningen van de huishoudens, in eerste instantie op nationaal niveau en vervolgens meer gedetailleerd voor elk van de drie gewesten afzonderlijk. De analyse heeft betrekking op de periodegemiddelde groeivoeten van de voornaamste aggregaten en op de evolutie van de structuur van de rekeningen in procent van het beschikbaar inkomen. Ten slotte belicht het laatste deel de evolutie van de regionale aandelen in het nationaal totaal alsook de evolutie van een aantal van de belangrijkste inkomensvariabelen gerelateerd tot de bevolking van elk gewest.

Alle bedragen in dit hoofdstuk zijn nominale bedragen (in lopende euro). De resultaten per gewest zijn opgenomen in de bijlage.

5.2. Nationale context

Op nationaal niveau zou de groei van het beschikbaar inkomen van de huishoudens gemiddeld 3,3 % per jaar bedragen over de periode 2011-2017; hetzij een iets minder snelle toename dan in voorgaande periode (3,5 % over de periode 2004-2010).

De groei van de primaire inkomens zou nochtans versnellen van gemiddeld 3,2 % per jaar tussen 2004 en 2010 tot 3,6 % tijdens de huidige projectieperiode. Die versnelling zou betrekking hebben op de voornaamste componenten van de primaire inkomens. De gemiddelde jaarlijkse groei van de beloning van werknemers zou tussen 2011 en 2017 0,3 procentpunt (ppt) groter zijn dan over de periode 2004-2010, zonder echter opnieuw het niveau van de periode 1997-2003 te bereiken (4,2 %). Het netto-inkomen uit vermogen zou ook gunstig evolueren en tussen 2011 en 2017 jaarlijks een sterke groei van 3,1 % neerzetten, na de moeilijkheden als gevolg van de financiële crisis. De groei van het gemengd inkomen van de zelfstandigen en vooral van het exploitatieoverschot van de huishoudens zou nog versterken en ook bijdragen tot de globale verbetering van de groei van de primaire inkomens.

De lichte vertraging van de groei van het beschikbaar inkomen in de projectie zou dus verklaard worden door de evolutie van de secundaire verdelingsrekening. Aan de middelenzijde zouden alle sociale uitkeringen jaarlijks met 4,0 % stijgen tussen 2011 en 2017, of 0,2 ppt minder dan tijdens de vorige periode, met name als gevolg van de vertraging van de wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld. De groei van die laatste zou tijdens de projectie dalen tot 4,3 % tegenover 4,6 % vroeger, vooral als gevolg van de zwakkere groei van de werkloosheidsuitgaven over de periode 2011-2017 (+0,9 %) en ondanks een sterkere groei van de pensioenen van de werknemers uit de privésector in de projectie (+5,3 %). Aan de bestedingszijde zouden de belastingen op het inkomen van de particulieren beduidend sneller stijgen dan tijdens de vorige periode, met een gemiddelde jaarlijkse groei van 4,9 % van 2011 tot 2017. Die opvallende stijging die deels verband houdt met de verwachte verbetering van het saldo van de primaire inkomens (maar ook met fiscale maatregelen genomen in 2012 met betrekking tot de personenbelasting en de roerende voorheffing) zou wegen op de groeivoorzichten van het beschikbaar gezinsinkomen. De verwachte evolutie van de sociale premies zou stabiel blijven ten opzichte van de periode 2004-2010 (+3,8 %).

Die resultaten (uitgedrukt in periodegemiddelden) verhullen evoluties die soms sterk verschillen van jaar tot jaar, in een context gekenmerkt door de verdere gematigde heropleving van de Belgische economie in 2011 en een nieuwe groeivertraging van het nationaal bbp in 2012.

Na een sterke toename in 2011, zouden zowel het saldo van de primaire inkomens als het beschikbaar inkomen duidelijk terugvallen in 2012. De terugval zou beduidend groter zijn voor het beschikbaar inkomen waarvan de groei in 2012 slechts 1,7 % zou bedragen, tegenover 2,7 % voor de primaire inkomens. Bij deze laatste zouden alle componenten dalen. De groei van de bezoldigingen van de loontrekkenden zou vertragen tot 3,4 % in 2012 en nadien opnieuw licht stijgen tot bijna 4 % tegen 2017. Het exploitatieoverschot en het gemengd inkomen volgen hetzelfde groeischema, maar hun groeivertraging zou groter zijn in 2012 (slechts +0,9 %). Tot slot zou de groei van het netto-inkomen uit vermogen dalen tot 0,2 % in 2012 en zich pas herstellen in het midden van de projectieperiode. Dus pas vanaf 2014 zou het saldo van de primaire inkomens opnieuw aanknopen met een groei die aansluit bij de langetermijntrend.

Het beschikbaar inkomen is doorgaans minder conjunctuurgevoelig als gevolg van de stabiliserende effecten van de overdrachts- en solidariteitsmechanismen. In 2012 echter zou de sterkere groei van alle sociale uitkeringen (+4,8 %) en de vertraging van de sociale premies opwegen tegen de hoge groei van de fiscale heffingen (+8,0 %). In de gedetailleerde analyse van de sociale uitkeringen zouden de werkloosheidsuitgaven opnieuw stijgen in 2012 en 2013 (respectievelijk + 4,0 % en + 5,3 %), na een daling in 2011, en vervolgens vertragen op middellange termijn. De pensioenen uit de werknemersregeling zouden ook sneller stijgen in 2012 (+6,0 %) alvorens zich te stabiliseren rond 5 % in de tweede helft van de projectie. In de overheidssector zouden de pensioenen dalen van 4,3 % in 2012 tot gemiddeld 3,6 % tussen 2014 en 2017. In 2013 zou het beschikbaar inkomen zich reeds duidelijk herstellen en vervolgens geleidelijk zijn trendevolutie benaderen.

De bovenstaande ontwikkelingen zouden een impact hebben op de structuur van de nationale inkomensrekeningen van de huishoudens.

Eenzijds zou het aandeel van de primaire inkomens in de vorming van het beschikbaar gezinsinkomen tijdens de projectieperiode sterker stijgen van 123,7 % in 2010 tot 125,9 % in 2017. Die stijging zou enkel verklaard worden door de stijging van het relatief aandeel van de bezoldigingen van de werknemers dat 95,5 % zou bedragen tegen 2017 (+ 3,2 ppt ten opzichte van 2010). Het exploitatieoverschot van de huishoudens en het gemengd inkomen van de zelfstandigen zouden allebei aan relatief aandeel verliezen (respectievelijk 4,8 % en 10,9 % op het einde van de projectie), terwijl het aandeel van de netto-inkomens uit vermogen nagenoeg stabiel zou blijven (14,7 %).

Anderzijds zou de structuur van de secundaire inkomensverdelingsrekening ook wijzigen. Op het niveau van de middelen is er vooral een toename van het aandeel van de wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld in het beschikbaar inkomen over de volledige projectieperiode (+1,6 ppt tot 24,8 %), vooral als gevolg van de toename van het aandeel van de uitgaven bestemd voor de pensioenen van de privésector. Op het niveau van de bestedingen is er een toename van het relatief aandeel van de sociale premies (37,1 % van het beschikbaar inkomen in 2017) en een nog grotere stijging van de belastingen op het inkomen van de particulieren.

Tabel 19: Inkomensrekeningen van de huishoudens: Rijk

	1996	2003	2010	Structuur in % van het beschikbaar inkomen		Groeivoeten(%) gemiddelden			
				2013	2017	1997- 2003	2004- 2010	2011- 2017	2014- 2017
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens									
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	19,2	18,4	16,4	16,0	15,6	2,3	1,8	2,6	2,8
Beloning van werknemers (D.1)	84,3	91,8	92,3	94,5	95,5	4,2	3,5	3,8	3,7
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	19,9	15,7	14,9	14,7	14,7	-0,5	2,7	3,1	3,5
2. Saldo primaire inkomens B.5n)	123,5	126,0	123,7	125,2	125,9	3,2	3,2	3,6	3,6
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening									
a. Middelen									
Wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld (D.621)	20,9	21,5	23,2	24,3	24,8	3,3	4,6	4,3	4,0
Particuliere uitkeringen sociale verzekering met fondsvorming (D.622)	2,5	3,3	3,0	3,1	3,2	6,8	2,4	4,1	4,1
Uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers (D.623)	5,7	6,3	6,2	6,3	6,1	4,1	3,4	3,2	2,7
Uitkeringen sociale voorziening in geld (D.624)	1,8	1,9	2,2	2,2	2,2	3,9	5,0	3,6	3,3
b. Bestedingen									
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	21,9	23,4	22,2	24,0	24,7	3,9	2,7	4,9	4,3
Sociale premies (D.61)	32,0	35,0	35,8	36,8	37,1	4,2	3,8	3,8	3,6
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	0,6	0,6	0,3	0,4	0,4				
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	2,9	3,5	3,3	3,5

5.3. Structuur en evolutie per gewest

5.3.1. Algemene overwegingen

De lonen vormen het belangrijkste element in de vorming van het beschikbaar gezinsinkomen. Het macro-economisch luik van het HERMREG-model geeft, in een eerste fase, regionale resultaten naar werkplaats. Bijgevolg spelen de modellering van de pendelstromen - die de bewegingen van de werknemers tussen de gewesten weergeven - een belangrijke rol, vooral voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, om de lonen naar woonplaats te bepalen. De pendelstromen worden beschreven in hoofdstuk 3.

Een andere moeilijkheid betreft het relatieve bezoldigingsniveau van de pendelaars en de ingezetenen in elk gewest. De eenvoudigste hypothese volgens welke een pendelaar en een ingezetene die in hetzelfde gewest werken een identiek loon ontvangen, is onverenigbaar met de observaties. Het probleem betreft vooral het Brussels Hoofdstedelijk Gewest waar de binnenlandse werkgelegenheid voor ongeveer de helft is ingenomen door werknemers die in de twee andere gewesten wonen. De eerste analyses van de RSZ-Kruispuntbankgegevens naar woonplaats en naar werkplaats, bevestigen de ontoereikendheid van die hypothese voor Brussel. Hoewel de beschikbare gegevens momenteel nog te beperkt zijn om een volledige modellering tot een goed einde te brengen, geven ze echter duidelijk aan dat de lonen van de Waalse pendelaars en meer nog van de Vlaamse pendelaars die in Brussel werken hoger zijn dan die van de Brusselaars die in hun eigen gewest werken. We integreren dus in deze modellering een geraamde coëfficiënt van het positief loonverschil dat de inkomende pendelaars in Brussel ontvangen. In dit stadium veronderstellen we dat die "hogere loon"-coëfficiënt gelijk is voor de Vlaamse en Waalse pendelaars die in Brussel werken. De ramingen geven aan dat die parameter toeneemt met de tijd en dat er dus een opwaartse trend wordt doorgetrokken in onze projecties. De resultaten in termen van lonen per hoofd die volgens deze methode worden verkregen, worden weergegeven in tabel 20.

Tabel 20: Evolutie van de lonen per hoofd

	1997-2003	Gemiddelde jaarlijkse groei (in %)		
		2004-2010	2011-2017	2014-2017
1. Volgens woonplaats				
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,9	2,4	2,7	2,4
Vlaams Gewest	3,0	2,3	2,9	2,6
Waals Gewest	2,8	2,4	2,9	2,5
2. Volgens werkplaats				
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	2,9	2,3	2,9	2,6
Vlaams Gewest	2,8	1,9	2,9	2,6
Waals Gewest	2,5	2,0	2,9	2,4

5.3.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Tussen 2011 en 2017 zou de groei van het beschikbaar gezinsinkomen in Brussel gemiddeld 3,8 % per jaar bedragen, wat gevoelig hoger is dan in het gehele Rijk (3,3 %). Het verschil in het voordeel van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou bijzonder groot zijn in 2011 (+1,1 ppt), sterk dalen in 2012 (+0,1 ppt) en zich vervolgens op middellange termijn stabiliseren op 0,4 ppt. Het beschikbaar inkomen in Brussel zou dus gemiddeld met 3,9 % per jaar toenemen tussen 2014 en 2017. De relatief sterke groei van de primaire inkomens in Brussel zou die resultaten grotendeels verklaren.

In 2011 zouden de lonen van de Brusselse loontrekkenden sterk gestegen zijn (+6,0 %) en in 2012 zouden ze de vertraging van de economische activiteit goed doorstaan (+3,1 %). Vanaf 2013 zou het groeiritme van de loonmassa zich herstellen en gemiddeld 4,3 % bereiken in de tweede helft van de projectieperiode, tegenover 3,7 % op nationaal niveau. Aangezien de lonen per hoofd in Brussel iets minder snel groeien dan in de andere gewesten, wordt die sterkere toename ondersteund door een stijging van het aantal werknemers die in de hoofdstad wonen.

De overige componenten van de primaire inkomens zouden in Brussel ook sneller evolueren dan in het volledige Rijk.

Na een sterke groei in 2011 (+8,1 %) zou het netto-inkomen uit vermogen van de Brusselse ingezetenen merkbaar vertragen in 2012 en 2013 (+0,9 %), maar toch beperkter dan op nationaal niveau. Hetzelfde zou gelden voor het gemengd inkomen van de zelfstandigen en het exploitatieoverschot van de huishoudens die in 2011 een sterke groei zouden optekenen en in Brussel minder beïnvloed zouden worden door de verwachte conjunctuurverslechtering in 2012.

Op middellange termijn zouden alle componenten van de primaire inkomens stijgen in de hoofdstad, en een positief groeiverschil t.o.v. het Belgisch gemiddelde behouden. Over de periode 2014-2017 zou de groei van het netto-inkomen uit vermogen, van het exploitatieoverschot van de huishoudens en van het inkomen van de zelfstandigen 4,0 % per jaar bedragen. Voor de zelfstandigen zouden de gunstigere resultaten eerder het gevolg zijn van een stijging van het aantal zelfstandigen in Brussel dan van de evolutie van het gemiddeld inkomensbedrag.

De analyse van de secundaire inkomensverdelingsrekening toont de rol van de verschillende overdrachts- en solidariteitsmechanismen.

Aan de middelenzijde zou de groei van alle sociale uitkeringen in Brussel gelijk zijn aan het nationaal gemiddelde in 2011 (+4,1 %) en licht onder dat gemiddelde in 2012 (+4,5 %, tegenover +4,8 %). De belangrijkste verschillen op het niveau van de wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld zijn toe te schrijven aan de verschillende evolutie van de werkloosheids- en pensioenuitgaven. In 2011 zijn er duidelijk minder uitkeringen betaald aan de Belgische werklozen, terwijl die in Brussel zijn blijven stijgen. De zwakke economische activiteit in 2012 zou meer wegen op de werkloosheidsuitgaven in Brussel waar de markt traditioneel meer conjunctuurgevoelig is. Op middellange termijn zou Brussel een toename van die uitgaven van 1,5 % per jaar optekenen tussen 2014 en 2017, of een verschil van 0,9 ppt ten opzichte van het Rijk. Omgekeerd zouden de pensioenen beduidend minder snel evolueren op het niveau van het gewest en dat gedurende de volledige

projectieperiode, in de werknemers- en zelfstandigenregeling. Hetzelfde geldt voor de overheidspensioenen die verrekend worden in de uitkeringen sociale verzekeringen direct door werkgevers. De bedragen die de Brusselse gepensioneerden uit de werknemersregeling ontvangen, zouden bijvoorbeeld met 4,2 % per jaar stijgen tijdens de periode 2014-2017, tegenover 5,1 % op nationaal niveau.

Aan de zijde van de bestedingen in de secundaire inkomensverdelingsrekening toont de projectie een sterkere groei van de fiscale en parafiscale heffingen in Brussel ten opzichte van het nationaal niveau. Tussen 2011 en 2017 zouden de belastingen en de sociale premies gemiddeld met respectievelijk 5,3 % en 4,3 % stijgen voor de ingezetenen van het gewest (4,9 % en 3,8 % op nationaal niveau). Die ontwikkelingen zouden in lijn zijn met de voornoemde evolutie van de primaire inkomens, die de belangrijkste determinant vormen van de belastingen en de sociale premies.

De groeiverschillen tussen Brussel en het nationaal niveau voor de belangrijkste aggregaten van de rekening van de huishoudens zouden zich vertalen in een verschillende impact op de structuur van de rekeningen van de Brusselse huishoudens.

Het aandeel van de lonen in het beschikbaar inkomen zou toenemen in Brussel tijdens de projectieperiode en 92,7 % bereiken tegen 2017. Hun aandeel zou nochtans veel lager blijven dan het nationaal aandeel (95,5 %). Bijgevolg zou het aandeel van de door de Brusselse gezinnen betaalde belastingen ook stijgen (2,2 ppt ten opzichte van 2010), maar minder uitgesproken dan op nationaal niveau. In het verlengde daarvan zou het aandeel van de sociale premies met 1,1 ppt stijgen in Brussel tussen 2010 en 2017, of iets minder dan op het niveau van het Rijk (1,3 ppt). De evolutie van het aandeel van de overige componenten van het primair inkomen zou beduidend zwakker zijn. Op het einde van de projectie zou het aandeel van het exploitatieoverschot van de huishoudens slechts 0,3 ppt verliezen ten opzichte van 2010 (-0,5 ppt voor België). Over dezelfde periode zou het aandeel van het gemengd inkomen van de zelfstandigen stijgen met 0,3 ppt (tegenover -0,4 ppt). Het aandeel van het netto-inkomen uit vermogen in het beschikbaar inkomen zou vrijwel stabiel blijven, met een relatief aandeel rond 15 % zowel in 2010 als in 2017.

Globaal genomen zouden alle sociale uitkeringen minder doorwegen in het beschikbaar inkomen in Brussel dan in het Rijk. Hun relatief aandeel zou bovendien dalen met 0,2 ppt tegen 2017, terwijl het tijdens dezelfde periode met 1,7 ppt zou toenemen op Belgisch niveau. Brussel zou zo voordeel halen uit zijn meer gunstige situatie op het vlak van de pensioenen, waarvan het aandeel gevoelig kleiner is dan in de rest van het land, in de werknemers- en de zelfstandigenregeling. De werkloosheidsuitgaven zouden een aanzienlijk groter deel uitmaken van het Brussels beschikbaar inkomen, maar hun belang zou in de projectie afnemen tot 4,4 % in 2017 (2,9 % voor België). Ook de uitkeringen sociale voorziening in geld (en vooral de uitgaven voor het leefloon) zouden zwaarder doorwegen op het beschikbaar inkomen van het gewest, en 3,7 % van dat inkomen vertegenwoordigen in 2017. Hun aandeel zou zelfs licht toenemen in de projectie, terwijl het stabiel blijft op nationaal niveau.

Tabel 21: Inkomensrekeningen van de huishoudens: Brussels Hoofdstedelijk Gewest

	1996	2003	Structuur (in % van het beschikbaar inkomen)				Groeivoeten (%) gemiddelden		
			2010	2013	2017	1997-2003	2004-2010	2011-2017	2014-2017
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens									
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	19,8	17,7	16,7	16,5	16,6	1,4	2,7	3,7	4,0
Beloning van werknemers (D.1)	82,1	90,2	88,8	91,2	92,7	4,5	3,4	4,4	4,3
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	21,6	17,3	15,0	14,8	14,9	-0,1	1,5	3,7	4,1
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	123,5	125,2	120,5	122,5	124,2	3,3	3,1	4,2	4,2
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening									
a. Middelen									
Wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld (D.621)	21,9	21,5	21,7	22,0	21,5	2,8	3,8	3,7	3,4
Particuliere uitkeringen sociale verzekering met fondsvorming (D.622)	3,0	3,8	3,2	3,3	3,4	6,7	1,3	4,7	4,6
Uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers (D.623)	6,1	5,9	5,3	5,1	4,8	2,8	1,8	2,3	1,9
Uitkeringen sociale voorziening in geld (D.624)	2,0	2,4	3,5	3,7	3,7	5,7	9,2	4,8	4,2
b. Bestedingen									
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	21,4	21,9	20,1	21,5	22,2	3,4	2,3	5,3	4,7
Sociale premies (D.61)	32,0	34,4	33,5	34,4	34,7	4,1	3,2	4,3	4,1
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	3,0	2,5	0,5	0,7	0,7				
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	3,1	3,6	3,8	3,9

5.3.3. Vlaams gewest

In de loop van de projectieperiode (2011-2017) zou de gemiddelde jaarlijkse groei van het primair inkomen in Vlaanderen (3,5 %) nauw aansluiten bij het primair inkomen op nationaal niveau (3,6 %), zoals in het recente verleden (3,2 % voor België alsook voor Vlaanderen over de periode 2004-2010; 3,2 % voor België en 3,3 % voor Vlaanderen over de periode 1997-2003).

Die quasi-identieke evolutie van het Belgische en Vlaamse gemiddeld primair inkomen in de loop van de projectieperiode geldt ook wanneer elk jaar afzonderlijk wordt beschouwd. Zo zou er een verschil van maximaal 0,2 ppt opgetekend worden in het voordeel van Vlaanderen in 2011, 2013 en 2015.

De voornaamste componenten van het primair inkomen van de Vlaamse gezinnen zouden een gemiddelde jaarlijkse groei boeken die vergelijkbaar is met die van het Rijk. In Vlaanderen zou de beloning van de werknemers gemiddeld stijgen met 3,7 % tussen 2011 en 2017, of 0,1 ppt trager dan het nationaal gemiddelde. De toename van het exploitatieoverschot en van het gemengd inkomen zou identiek zijn (2,6 %). Ten slotte zou de gemiddelde jaarlijkse groei van het netto-inkomen uit vermogen in het Vlaams Gewest (3,3 %) lichtjes sterker zijn (+0,2 ppt) ten opzichte van het Rijk. Die quasi-gelijkheid van de Vlaamse en de Belgische gemiddelde jaarlijkse groei was ook van toepassing in de loop van het recente verleden (2004-2010) voor de beloning van de werknemers (3,5 % voor Vlaanderen en het Rijk) en voor het exploitatieoverschot en het gemengd inkomen (1,8 % voor Vlaanderen en het Rijk). Het positief groeiverschil voor het netto-inkomen uit vermogen ten gunste

van Vlaanderen was echter meer uitgesproken (groei van 3,2 % voor Vlaanderen, tegenover 2,7 % voor België).

In de loop van de projectieperiode (2011-2017) zou de gemiddelde jaarlijkse groei van het beschikbaar inkomen in Vlaanderen (3,3 %) identiek zijn aan die van het beschikbaar inkomen op nationaal niveau, zoals in de loop van de periode 2004-2010 (3,5 %) en, nagenoeg, in de loop van de periode 1997-2003 (3,0 % voor Vlaanderen en 2,9 % voor België). Die identieke evolutie van het Belgische en Vlaamse gemiddeld beschikbaar inkomen in de loop van de projectieperiode geldt ook wanneer elk jaar afzonderlijk wordt beschouwd (maximaal verschil van +0,1 ppt in het voordeel van Vlaanderen).

De vooruitzichten betreffende de componenten van de secundaire inkomensverdelingsrekening van de huishoudens leiden tot resultaten die meestal sterk gelijklopend zijn voor het Vlaams Gewest en het Rijk. Dat geldt voor de totale wettelijke uitkeringen sociale verzekering ontvangen door Vlaamse ingezetenen (4,1 % voor Vlaanderen, of 0,1 ppt meer dan voor het Rijk; 2004-2010: 4,3 % voor Vlaanderen en 4,2 % voor het Rijk). Die grotendeels gelijklopende groei verhult echter verschillen op het vlak van de verschillende categorieën sociale uitkeringen.

Zo zouden met name de uitkeringen verbonden met de brugpensioenen die de Vlaamse huishoudens ontvangen sneller stijgen (1,1 %) dan die in het gehele Rijk (0,5 %) over de periode 2011-2017. Dat zou ook gelden voor de werkloosheidsuitkeringen (1,4 % tegenover 0,9 %). De verwachte groei van de pensioenen in het noorden van het land zou identiek zijn aan die van het Rijk, ongeacht het beschouwde stelsel. Anderzijds zouden de uitkeringen sociale voorziening in geld, en in het bijzonder de uitkeringen voor het leefloon, in Vlaanderen (3,2 %) trager stijgen dan in het Rijk (3,6 %).

De fiscale en parafiscale heffingen, ten slotte, groeien iets minder snel (groeiverschil van gemiddeld 0,1 ppt per jaar) in Vlaanderen dan in het Rijk: de belastingen op inkomen en vermogen betaald door de Vlaamse ingezetenen zouden met 4,9 % per jaar stijgen tussen 2011 en 2017 en de sociale premies in het noorden van het land met 3,7 %. In de loop van de periode 2004-2010 kenden zowel de belastingen op inkomen en vermogen als de sociale premies eenzelfde gemiddeld jaarlijks groeitempo (respectievelijk 2,7 % en 3,8 %) in Vlaanderen en in het Rijk.

De bovenstaande evoluties zouden de structuur van de inkomensrekeningen van de Vlaamse huishoudens wijzigen tijdens de projectieperiode. Algemeen zouden die wijzigingen vergelijkbaar zijn met die voor het Rijk, ook al blijven er niveauverschillen in de relatieve aandelen.

Zowel op regionaal als op nationaal vlak, zou het aandeel van alle primaire inkomens in de vorming van het beschikbaar inkomen licht stijgen over de volledige projectieperiode, met uitzondering van 2012, wanneer het sterk zou toenemen. Dat wordt verklaard door de forse stijging in dat jaar van het aandeel van de lonen in het beschikbaar inkomen (+1,6 % ppt op Vlaams en op nationaal niveau). In het noorden van het land zou dat aandeel uitkomen op 95,9 % in 2017, of iets meer dan het nationaal niveau).

Het aandeel van het exploitatieoverschot van de huishoudens en van het gemengd inkomen in het beschikbaar inkomen zou op zijn beurt lichtjes maar bestendig dalen tijdens de gehele projectieperiode,

zowel in Vlaanderen (waar het afneemt van 17,1 % in 2010 tot 16,4 % in 2017) als in het Rijk (16,4 % in 2010 tot 15,6 % in 2017).

Het aandeel van het netto-inkomen uit vermogen in het beschikbaar inkomen zou eveneens groter zijn in Vlaanderen (16,0 % in 2017) dan in het Rijk (14,7 % in 2017), op beide niveaus lichtjes dalen in het begin van de projectieperiode en stabiel worden aan het einde ervan.

Van de overige opmerkelijke verschillen tussen het Vlaams Gewest en het Rijk, onderstrepen we vooral het minder hoge aandeel van de sociale uitkeringen in geld, ongeacht of gaat om wettelijke uitkeringen sociale verzekering (vooral dankzij een lagere werkloosheid) of uitkeringen sociale voorziening (vooral door minder uitgaven voor leeflonen).

Voor het relatief aandeel van de belastingen en de sociale premies noteert men, tot slot, een vrij sterke toename. Voor het relatief aandeel van de sociale premies is die toename minder groot. De fiscale en parafiscale heffingen vertegenwoordigen respectievelijk 25,3 % en 37,3 % van het beschikbaar gezinsinkomen in Vlaanderen tegen 2017, wat nauw aansluit bij de nationale cijfers (respectievelijk 24,7 % en 37,1 %).

Tabel 22: Inkomensrekeningen van de huishoudens: Vlaams Gewest

	1996	2003	2010	Structuur in % van het beschikbaar inkomen		Groeivoeten (%) gemiddelden			
				2013	2017	1997- 2003	2004- 2010	2011- 2017	2014- 2017
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens									
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	19,6	19,2	17,1	16,8	16,4	2,7	1,8	2,6	2,8
Beloning van werknemers (D.1)	86,3	93,4	93,3	95,2	95,9	4,2	3,5	3,7	3,6
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	20,7	16,4	16,0	15,9	16,0	-0,4	3,2	3,3	3,7
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	126,6	129,0	126,4	127,9	128,3	3,3	3,2	3,5	3,5
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening									
a. Middelen									
Wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld (D.621)	19,2	19,9	21,8	23,1	23,7	3,6	4,9	4,5	4,2
Particuliere uitkeringen sociale verzekering met fondsvorming (D.622)	2,6	3,4	3,2	3,3	3,4	7,0	2,7	4,0	4,0
Uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers (D.623)	5,5	6,1	6,1	6,2	6,0	4,4	3,5	3,1	2,6
Uitkeringen sociale voorziening in geld (D.624)	1,4	1,6	1,7	1,7	1,7	4,9	4,4	3,2	3,0
b. Bestedingen									
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	22,4	24,0	22,7	24,6	25,3	4,0	2,7	4,9	4,2
Sociale premies (D.61)	32,4	35,5	36,2	37,2	37,3	4,3	3,8	3,7	3,5
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	0,5	0,6	0,4	0,5	0,5				
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	3,0	3,5	3,3	3,4

5.3.4. Waals gewest

In de loop van de periode 2011-2017, zou de gemiddelde groei van het beschikbaar inkomen van de huishoudens (3,3 % per jaar) identiek zijn voor Wallonië en het Rijk. Aansluitend bij het Rijk, zou het beschikbaar inkomen in Wallonië een krachtige groei kennen in 2011 (+4,5 %), gevolgd door een uitgesproken vertraging in 2012 (+1,8 %) die samenhangt met de zwakke conjunctuur. In het tweede deel van de projectie vertoont het Waals Gewest een klein groeiverschil van -0,1 ppt ten opzichte van het nationaal gemiddelde.

De Waalse lonen in de rekening voor bestemming van de primaire inkomens zouden iets sneller groeien dan de loonmassa van het Rijk tussen 2011 en 2014. Vooral in 2012 zouden ze beter bestand zijn tegen de conjunctuurvertraging (+3,6 %). Aan het einde van de projectieperiode zou het groeiverschil met het nationaal niveau volledig verdwijnen. Over de periode 2011-2017 zouden de lonen van de Waalse werknemers stijgen met gemiddeld 3,9 % per jaar.

Het exploitatieoverschot van de Waalse huishoudens zou lichtjes sterker toenemen dan de nationale groei over de volledige projectieperiode. Dat verschil zou duidelijk groter zijn voor het gemengd inkomen van de zelfstandigen, dat groeit met 2,1 % per jaar tussen 2011 en 2017 in Wallonië, tegenover 2,8 % in België. Het verschil zou voornamelijk verklaard kunnen worden door de gemiddelde lichte toename van het aantal zelfstandige werknemers in het zuiden van het land tijdens de gehele projectieperiode, terwijl de zelfstandige werkgelegenheid er, in tegenstelling tot het Rijk, stijgt.

Wat het netto-inkomen uit vermogen (dat hoofdzakelijk bestaat uit dividenden en ontvangen of betaalde intresten van de huishoudens) betreft, noteren we in projectie een minder sterke groei voor het Waals Gewest in vergelijking met het Rijk. De respectievelijke gemiddelde jaarlijkse groeivoeten zouden 2,5 % en 3,1 % bedragen over de periode 2011- 2017. Na een nulgroei in 2012, zou het inkomen uit vermogen in Wallonië zelfs krimpen in 2013 (-0,4 %), terwijl het op nationaal niveau opnieuw lichtjes begint te stijgen vanaf dat jaar.

Het saldo van de primaire inkomens van het zuiden van het land, ten slotte, zou een jaarlijkse groei van 3,6 % vertonen over de ganse projectieperiode, wat identiek is aan het Belgisch gemiddelde.

De secundaire inkomensverdeling laat ons toe de impact te analyseren van de verschillende overdrachts- en solidariteitsmechanismen op de geraamde evolutie van het beschikbaar inkomen van de Waalse ingezetenen.

Wat de middelen betreft, zou Wallonië kunnen rekenen op een gemiddelde jaarlijkse groei van de totale sociale uitkeringen van 4,0 % over de periode 2011-2017, wat opnieuw overeenstemt met de geprojecteerde groei op nationaal niveau. Globaal genomen zouden de uitkeringen sociale verzekering in geld iets trager groeien in het zuiden van het land, met evenwel belangrijke verschillen op het niveau van de deelrubrieken. Zo zouden de werkloosheidsuitkeringen over de volledige projectie gemiddeld jaarlijks een nulgroei boeken (tegenover +0,9 % voor het Rijk). Vooral in 2012 en 2013 zouden ze beperkt blijven, ondanks een verzwakte economische context. De brugpensioenen van de ingezetenen van het Waals Gewest zouden afnemen met bijna 1 % per jaar tussen 2011 en 2017, terwijl ze op nationaal niveau zouden toenemen met 0,5 % over dezelfde periode. De pensioenen in de Waalse

privésector, daarentegen, zouden een positieve groei kennen (+5,5 % per jaar in de werknemersregeling en +4,8 % in de zelfstandigenregeling), met een klein positief verschil voor het Waals Gewest ten opzichte van het Rijk. Hetzelfde geldt voor de pensioenen van de Waalse overheidssector (verrekend in de uitkeringen sociale verzekeringen direct door werkgevers), die met gemiddeld 4,3 % groeien in de projectie (tegenover 4,1 % op nationaal niveau). De uitkeringen sociale voorziening in geld zouden nagenoeg dezelfde evolutie kennen op regionaal en nationaal niveau. Met name het leefloonbedrag in het Waals Gewest zou aanzienlijk stijgen (+6,1 % tussen 2011 en 2017), deels als gevolg van de forse opstoot in 2012.

Op het niveau van de bestedingen van de secundaire inkomensverdelingsrekening van de Waalse huishoudens, zou de evolutie van de fiscale en parafiscale heffingen in lijn liggen met de geraamde dynamiek van de lonen, die de belangrijkste determinant van de heffingen vormen. Over de periode 2011-2017 zouden de sociale premies gemiddeld iets sneller toenemen in Wallonië dan in het Rijk (respectievelijk 4,0 % en 3,8 %). Aan het einde van de projectieperiode zou hun groei ietwat vertragen. De belastingen in Wallonië, ten slotte, zouden in hetzelfde tempo stijgen als die op nationaal niveau en tegen 2017 een jaarlijkse groei van 4,9 % bereiken.

Voor zover de bovenstaande projecties de groeiverschillen tussen het Waals Gewest en het Rijk kenbaar maken, kunnen er logischerwijs afwijkingen waargenomen worden in de structuur van de respectievelijke inkomensrekeningen van de huishoudens.

Het aandeel van de beloning van de werknemers in het beschikbaar inkomen in Wallonië, dat in 2010 kleiner was dan in het Rijk, zou in de loop van de projectieperiode toenemen en met 95,7 % in 2017 het nationaal niveau zelfs een beetje overschrijden. Anderzijds zou het reeds zwakke aandeel van het gemengd inkomen van de zelfstandigen in Wallonië verder wegzakken in de projectie, met een verschil van -1,7 ppt ten opzichte van België in 2017. Het aandeel van het exploitatieoverschot van de Waalse huishoudens zou ook terugvallen, zij het in mindere mate. Op dezelfde manier zou het relatieve gewicht van het netto-inkomen uit vermogen geleidelijk afnemen tot 12,0 % van het beschikbaar inkomen in Wallonië aan het einde van de projectie (tegenover 14,7 % op nationaal niveau).

Globaal gezien ligt de bijdrage van de gezamenlijke sociale uitkeringen tot de vorming van het beschikbaar inkomen aanzienlijk hoger in Wallonië en zou die toenemen tot 40,6 % in 2017 (tegenover 36,4 % voor België). Het gaat voor meer dan de helft om wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld, waartoe met name de werknemerspensioenen van de privésector behoren. Die zouden op hun beurt een forse groei optekenen, van 9,3 % in 2010 tot 10,8 % in 2017. Het aandeel van de Waalse werkloosheidsuitkeringen zou, daarentegen, krimpen, maar groter blijven dan het nationaal gemiddelde aan het einde van de projectieperiode (respectievelijk 3,9 % en 2,9 %). De Waalse overheidspensioenen zouden 5,5 % van het beschikbaar inkomen van het Waals Gewest vertegenwoordigen tegen 2017, of 0,8 ppt meer dan op nationaal niveau. De bijdrage van de uitkeringen sociale voorziening in geld (waarvan het leefloon deel uitmaakt) in Wallonië is groter dan in het Rijk, maar zou niettemin stabiel blijven rond 2,8 % in de projectie.

De vooruitzichten leiden, ten slotte, tot relatief overeenkomstige aandelen voor het Waals Gewest en het Rijk wat de fiscale en parafiscale heffingen betreft. Het aandeel van de belastingen op inkomen en

vermogen zou zich op beide niveaus versterken, maar iets kleiner blijven voor het zuiden van het land (24,3 % van het beschikbaar inkomen in 2017, tegenover 24,7 % op nationaal niveau). De sociale premies zouden hun relatieve aandeel sterker zien stijgen in het Waals Gewest dan in het Rijk, hoewel het aandeel voor Wallonië iets kleiner was dan voor België in 2010. Aan het einde van de projectieperiode zouden ze 37,4 % van het beschikbaar inkomen van de Waalse huishoudens vertegenwoordigen.

Tabel 23: Inkomensrekeningen van de huishoudens: Waals Gewest

	1996	2003	2010	Structuur in % van het beschikbaar inkomen		1997- 2003	Groeivoeten (%) gemiddelden		
				2013	2017		2004- 2010	2011- 2017	2014- 2017
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens									
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	18,2	17,0	14,9	14,1	13,6	1,6	1,4	2,0	2,4
Beloning van werknemers (D.1)	81,0	89,1	91,5	94,2	95,7	4,1	3,7	3,9	3,8
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	17,9	13,9	12,6	12,2	12,0	-0,9	1,9	2,5	2,8
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	117,0	120,0	119,0	120,6	121,4	3,0	3,2	3,6	3,5
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening									
a. Middelen									
Wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld (D.621)	24,2	24,7	26,6	27,6	28,3	2,9	4,4	4,1	4,0
Particuliere uitkeringen sociale verzekering met fondsvorming (D.622)	2,1	2,7	2,5	2,6	2,7	6,6	2,1	4,2	4,1
Uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers (D.623)	6,1	6,7	6,8	7,0	6,9	4,0	3,6	3,5	3,0
Uitkeringen sociale voorziening in geld (D.624)	2,7	2,6	2,8	2,8	2,8	2,2	4,3	3,6	3,2
b. Bestedingen									
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	21,1	22,6	21,8	23,4	24,3	3,6	2,8	4,9	4,3
Sociale premies (D.61)	31,1	34,1	35,7	37,0	37,4	4,0	4,0	4,0	3,7
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	-0,1	0,0	0,1	0,2	0,2				
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	2,7	3,3	3,3	3,4

5.4. Regionale aandelen

Uit de vooruitzichten van het HERMREG-model voor de aggregaten van de regionale rekeningen van de huishoudens blijkt dat de ontwikkelingen per gewest verschillend zijn. Dit reflecteert zich in de verschuivingen van het regionaal aandeel ten opzichte van het nationaal aandeel. Tabel 24 geeft de belangrijkste evoluties daaromtrent, die in detail besproken werden in de drie vorige secties.

Wat het saldo van de primaire inkomens betreft, zou het Brussels aandeel tijdens de projectieperiode met 0,4 ppt toenemen en uitkomen op 9,7 % van het Belgisch totaal in 2017. Dit gebeurt vooral ten nadele van Vlaanderen (62,1 % op het einde van de projectie) en in mindere mate van Wallonië (28,2 %).

Op het niveau van het exploitatieoverschot en het gemengd inkomen, zou het aandeel van het Waals Gewest aanzienlijk verkleinen (van 26,6 % in 2010 naar 25,5 % in 2017), grotendeels als gevolg van de relatief minder sterke groei van de inkomens van de zelfstandigen in het zuiden van het land.

Vlaanderen en vooral Brussel zouden hun positie kunnen verstevigen tegen 2017 (respectievelijk 64,0 % en 10,5 %). Het aandeel van Wallonië zou er, wat het netto-inkomen uit vermogen betreft, ook op achteruitgaan, ten gunste van Brussel en Vlaanderen.

Wat de belangrijkste component van de primaire inkomens betreft, namelijk de beloning van werknemers, zou de verschuiving tijdens de projectieperiode negatief en bijzonder uitgesproken zijn voor het Vlaams Gewest (-0,6 ppt), terwijl die positief en minder groot zou zijn in Wallonië (0,2 ppt) en in Brussel (+0,4 ppt). In 2017 zouden hun respectievelijke aandelen in het nationaal totaal 61,1 %, 29,3 % en 9,6 % bedragen.

De verschillende componenten van de secundaire inkomensverdelingrekening van de huishoudens zouden gekenmerkt worden door contrasterende evoluties van de regionale aandelen.

Op het niveau van de sociale uitkeringen zouden de verschuivingen tijdens de projectieperiode weinig uitgesproken zijn: het aandeel van Vlaanderen zou stijgen met 0,3 ppt ten nadele van Brussel en het Waals Gewest. Die globale evoluties verhullen echter tegengestelde bewegingen in de belangrijkste subcategorieën van die sociale uitkeringen tussen 2010 en 2017. Op middellange termijn zou het aandeel van Vlaanderen toenemen op het vlak van werknemerspensioenen, brugpensioenen en meer nog werkloosheidsuitgaven, terwijl het zou afnemen in het nationaal totaal van de kinderbijslag of de sociale voorziening in geld. In Wallonië zou het sterk afnemend regionaal aandeel van de werkloosheid en de brugpensioenen (respectievelijk -2,8 ppt en -2,7 ppt) en in mindere mate van de loopbaanonderbrekingen en de kinderbijslag, volstaan om de verwachte stijging op het vlak van pensioenen (alle stelsels) en ziekte- en invaliditeitsvergoedingen te compenseren. Tegen 2017, ten slotte, zou het relatief aandeel van Brussel aanzienlijk stijgen in de werkloosheidsuitkeringen (+1,5 ppt in vergelijking met 2010), in de uitkeringen sociale voorziening in geld (+1,2 ppt) en in de kinderbijslag. Omgekeerd, zou het aandeel van Brussel afnemen op het vlak van pensioenen in de privésector en de overheidssector en ziekte- en invaliditeitsuitkeringen. Die regionale ontwikkelingen kunnen onder meer verklaard worden door de verschillende demografische dynamiek van de gewesten. Globaal genomen, zouden de regionale aandelen in het geheel van de sociale uitkeringen van het Rijk als volgt zijn in 2017: 9,1 % voor Brussel, 58,2 % voor Vlaanderen en 32,7 % voor Wallonië.

Wat de bestedingen van de secundaire inkomensverdelingrekening van de gezinnen betreft, zouden de aandelen van Wallonië en Vlaanderen in de belasting op inkomen en vermogen vrijwel stabiel zijn in de projectie (-0,1 ppt). De positie van Brussel zou licht toenemen tot 8,9 % van het nationaal totaal in 2017, tegenover respectievelijk 62,4 % en 28,8 % in het noorden en het zuiden van het land. De omvang van de verschuivingen zou groter zijn op het niveau van de sociale premies; het aandeel van het Vlaams Gewest daalt met 0,5 ppt ten voordele van het Waals Gewest en Brussel. Op het einde van de projectie zouden de regionale aandelen respectievelijk 61,2 %, 29,6 % en 9,2 % bedragen.

Tabel 24: Inkomensrekening van de huishoudens: aandeel in het totaal van het Rijk
in %

	Brussels Hoofdstedelijk Gewest				Vlaams Gewest				Waals Gewest			
	1996	2003	2010	2017	1996	2003	2010	2017	1996	2003	2010	2017
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens												
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	9,6	9,1	9,7	10,5	61,8	63,6	63,7	64,0	28,6	27,3	26,6	25,5
Beloning van werknemers (D.1)	9,1	9,3	9,2	9,6	62,0	62,0	61,7	61,1	28,9	28,8	29,1	29,3
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	10,1	10,4	9,6	10,0	62,9	63,4	65,6	66,2	27,0	26,2	24,8	23,8
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	9,3	9,4	9,3	9,7	62,1	62,4	62,5	62,1	28,6	28,2	28,3	28,2
3. Secundaire inkomensverdelingrekening												
a. Middelen												
Wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld (D.621)	9,8	9,4	8,9	8,5	55,4	56,5	57,4	58,1	34,9	34,1	33,7	33,3
Particuliere uitkeringen sociale verzekering met fondsvorming (D.622)	11,1	11,0	10,2	10,6	63,6	64,1	65,5	64,8	25,3	24,9	24,3	24,5
Uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers (D.623)	9,8	9,0	8,1	7,6	58,3	59,4	59,8	59,5	31,9	31,6	32,1	32,8
Uitkeringen sociale voorziening in geld (D.624)	10,4	11,7	15,4	16,6	45,6	48,9	47,0	45,8	44,0	39,4	37,6	37,5
b. Bestedingen												
Belasting op inkomen, vermogen,... (D.5)	9,1	8,8	8,6	8,9	61,8	62,5	62,5	62,4	29,1	28,6	28,9	28,8
Sociale premies (D.61)	9,4	9,3	8,9	9,2	61,3	61,8	61,7	61,2	29,3	28,9	29,3	29,6
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	49,0	40,2	17,6	17,4	57,5	59,8	74,9	65,7	-6,5	0,1	7,5	16,8
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	9,3	9,4	9,5	9,8	60,5	60,9	61,1	60,9	30,1	29,6	29,4	29,3

5.5. Inkomen per hoofd

Om de resultaten van de projectie in perspectief te zetten, is het interessant om de twee grote saldi van de inkomensrekeningen van de huishoudens te relateren tot de bevolking van elk gewest. De primaire en beschikbare inkomens per hoofd zijn inderdaad belangrijke indicatoren waarmee het economisch welzijn van de huishoudens geëvalueerd kan worden.

In Brussel zou de aanzienlijk sterkere groei van de primaire inkomens grotendeels gecompenseerd worden door een bevolkingsgroei die sterker is dan in het noorden en zuiden van het land. De toename van de inkomens per hoofd over de projectieperiode zou er dus minder hoog zijn (jaarlijkse gemiddelde groei van 2,5 %) dan in Vlaanderen (2,8 %) of in Wallonië (2,9 %). De groei van de primaire inkomens per Brusselse ingezetene zou evenwel hoger zijn tussen 2011 en 2017 dan tijdens de vorige periode met een winst van gemiddeld 1,0 ppt. In de twee andere gewesten zou de groei tijdens de huidige projectie ook toenemen maar de winst ten opzichte van de periode 2004-2010 zou veel minder groot zijn (+ 0,2 ppt voor Vlaanderen en + 0,3 ppt voor Wallonië).

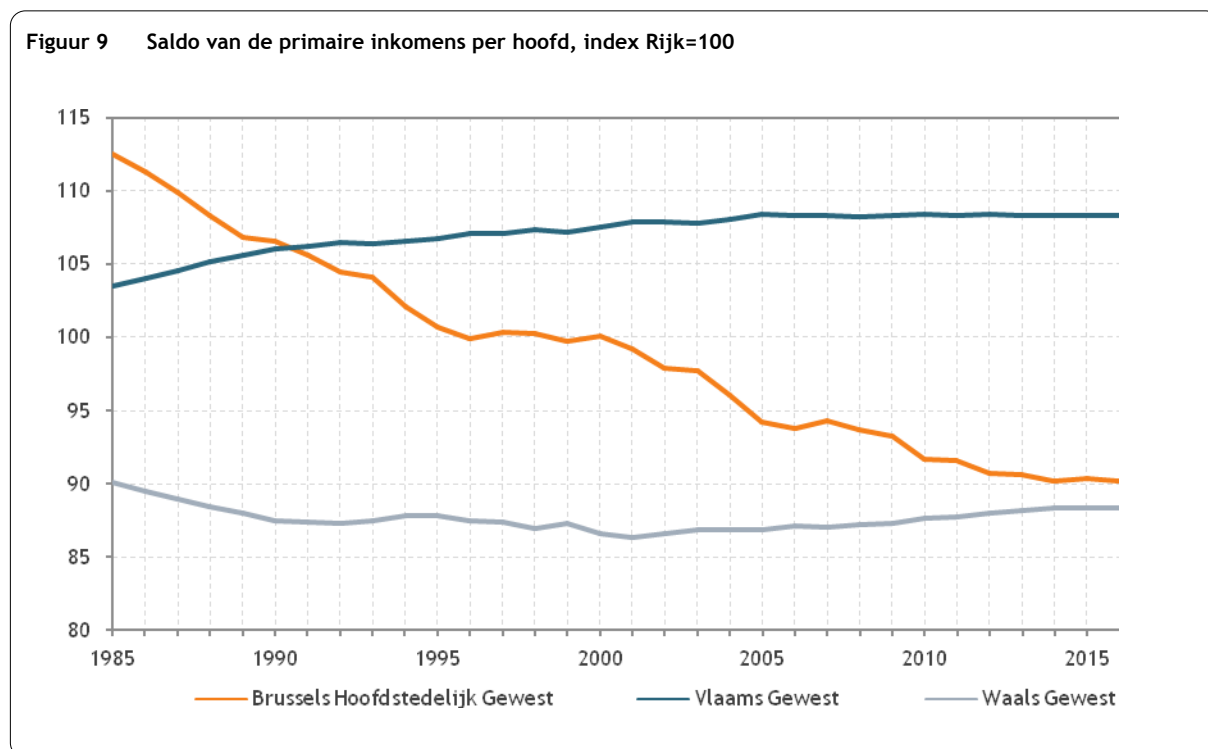
In termen van het beschikbaar inkomen per hoofd, zou het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in de projectie eenzelfde groei optekenen als tijdens de vorige periode (jaarlijks +2,1 %), maar door zijn specifiek demografisch karakter achterblijven op Vlaanderen en Wallonië (elk +2,6 %). Vlaanderen en

Wallonië zouden echter een lichte vertraging noteren in vergelijking met hun prestatie van 2004 tot 2010 (respectievelijk -0,3 ppt en -0,2 ppt).

Figuren 9 en 10 geven de historische evolutie van de twee variabelen van het inkomen per hoofd in de vorm van een index vanaf 1985. In beide gevallen merken we dat Brussel gekenmerkt wordt door een trendmatige daling en geleidelijk het niveau van Wallonië benadert. Voor Vlaanderen is er daarentegen een continue stijging, waardoor het verschil met het nationaal gemiddelde groter wordt. We stellen vast dat in 2017 het beschikbaar inkomen per inwoner van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor het eerst onder dat van Wallonië uitkomt.

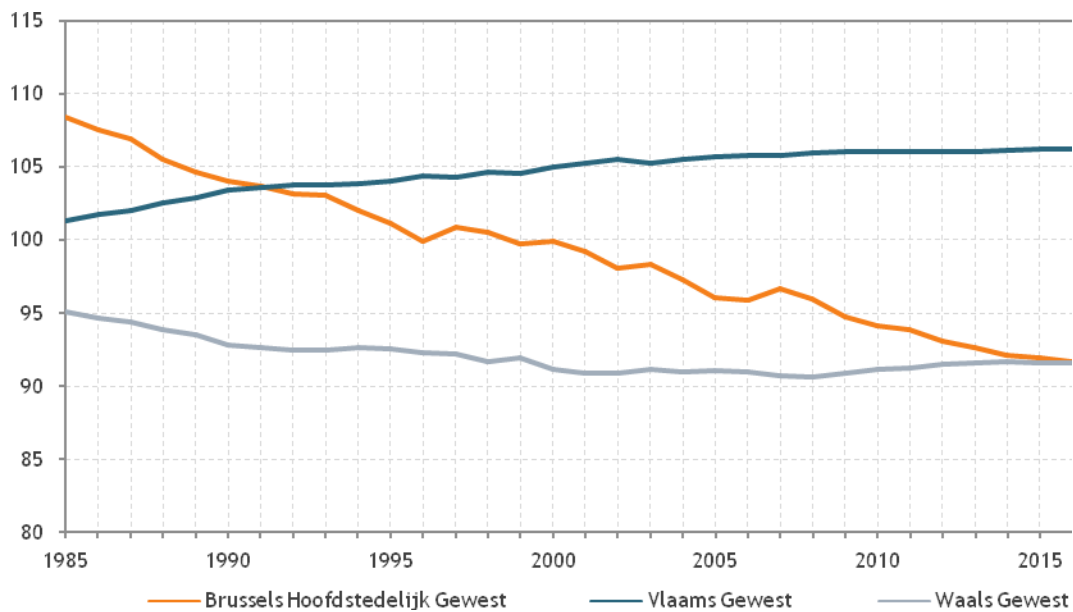
Tabel 25: Evolutie van de primaire en beschikbare inkomens per hoofd

	Bedragen in lopende euro's					Groeivoeten (%) Gemiddelden			
	1996	2003	2010	2013	2017	1997-2003	2004-2010	2011-2017	2014-2017
1. Saldo primaire inkomens (B.5n)									
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	15928	19011	21165	22650	25241	2,6	1,5	2,5	2,7
Vlaams Gewest	17064	20972	25015	27078	30321	3,0	2,6	2,8	2,9
Waals Gewest	13947	16890	20236	22051	24699	2,8	2,6	2,9	2,9
2. Beschikbaar inkomen (B.6n)									
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	12901	15188	17563	18493	20322	2,4	2,1	2,1	2,4
Vlaams Gewest	13475	16255	19784	21168	23627	2,7	2,8	2,6	2,8
Waals Gewest	11915	14071	17011	18287	20353	2,4	2,7	2,6	2,7

Figuur 10 Saldo van het beschikbaar inkomen per hoofd, index Rijk=100

6. Overheidsfinanciën

6.1. Inleiding

Dit hoofdstuk geeft de belangrijkste resultaten van de regionale vooruitzichten aangaande de overheidsfinanciën, waarbij men zich beperkt tot de gemeenschappen en gewesten. Het maken van die regionale vooruitzichten gebeurt vanuit een bottom-up benadering en vanuit institutionele invalshoek. De ramingen zijn gebaseerd op de informatie die beschikbaar was begin april 2012.

Vooreerst worden in deel 6.1.2 de vooruitzichten⁴⁰ voor het geheel van de gemeenschappen en gewesten voorgesteld voor de periode 2010-2017, zoals opgenomen in de nationale Economische Vooruitzichten 2012-2017 van mei 2012. Deze resultaten zijn een aggregatie van de vooruitzichten voor de verschillende deelgebieden (inclusief de drie gemeenschapscommissies en de Duitstalige Gemeenschap).

Deel 6.1.3 bespreekt de resultaten⁴¹ per deelgebied. De institutionele deelgebieden waarvoor individuele vooruitzichten worden besproken, zijn: het Vlaams Gewest (incl. de Vlaamse Gemeenschap), het Waals Gewest, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Franse Gemeenschap.

De evolutie van de uitgaven (exclusief de bezoldigingen) op korte termijn (2011 en 2012) is gebaseerd op een vergelijkende analyse van de meest recente opeenvolgende begrotingen⁴² en de trimesteriële realisaties (voor 2011) van het Vlaams Gewest, de Franse Gemeenschap, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en het Waals Gewest. De uitgaven voor bezoldigingen berusten daarentegen niet op begrotingscijfers, maar worden bepaald door de loonindexering, de evolutie van de tewerkstelling, de loonherwaarderingen in het kader van de huidige ondertekende sectorale akkoorden en de loondrift. Op middellange termijn (vanaf 2013) berusten de vooruitzichten op een hypothese van ongewijzigd beleid, waarbij de trend in de periode 2008-2012, gecorrigeerd voor eenmalige verrichtingen, wordt doorgetrokken tot en met 2017. Wat de inkomsten betreft, worden de toegewezen ontvangsten berekend op basis van de Bijzondere Financieringswet. De overige fiscale en niet-fiscale inkomsten evolueren met de inflatie of de economische groei. Er is zowel op het niveau van de uitgaven als de ontvangsten geen rekening gehouden met maatregelen en beslissingen die genomen werden na begin april 2012.

---

⁴⁰ De ramingen voor de overheidsfinanciën voor 2011 zijn gebaseerd op de meest recent beschikbare gegevens (begin april 2012). In de tabellen van dit hoofdstuk wijken zij af van de definities van de nationale rekeningen in die zin dat de verkoop van activa (gebouwen, terreinen en licenties) wordt verrekend als een ontvangst (en niet als een negatieve kapitaaluitgave), de toegerekende bijdragen zowel uit (loongebonden) ontvangsten en uitgaven worden gehaald, de pensioenen van de statutaire ambtenaren van de gemeenschappen en de gewesten worden als finale uitgaven van de federale overheid beschouwd (in plaats van die te verrekenen als overdrachten van de federale overheid aan de gemeenschappen en de gewesten en nadien als finale uitgaven van de gemeenschappen en de gewesten). De tabellen in bijlage zijn daarentegen volledig in overeenstemming met de nationale rekeningen.

⁴¹ De gedetailleerde resultaten (vooruitzichten voor de verschillende inkomsten-en uitgavencategorieën) zijn opgenomen in bijlage.

⁴² Provisies en onderbenuttingpercentages uit de begrotingen werden niet opgenomen bij het berekenen van de groei van de verschillende uitgavencategorieën.

De vooruitzichten houden geen rekening met de impact van de hervorming van de Bijzondere Financieringswet (BFW) en met de overdracht van bevoegdheden, die beslist werden in het kader van het Institutioneel Akkoord over de Zesde Staatshervorming, gezien dit akkoord nog gefinaliseerd moet worden na discussie over de sanering van de overheidsfinanciën. Bijgevolg zijn alle parameters nog niet definitief vastgelegd evenals de inwerkingtreding van dit akkoord. De projectie integreert dus ook geen wijzigingen in het budgettaire gedrag, die hieruit zouden kunnen voortvloeien.

6.2. Gemeenschappen en gewesten

Na een verbetering van het vorderingensaldo van de gemeenschappen en de gewesten met 0,4 % van het bbp in 2011, blijft het vorderingstekort stabiel in 2012 (zie tabel 26). De financiën van de gemeenschappen en gewesten verbeteren zich nadien, om zo bij ongewijzigd beleid⁴³, in 2015 het begrotingsevenwicht te bereiken

Tabel 26: Rekening van de gemeenschappen en de gewesten
in procent van het bbp

	Niveaus									Verschillen over de periode		
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2010-2011	2011-2012	2013-2017	
Primair saldo	-0,5	-0,1	0,0	0,0	0,1	0,2	0,3	0,4	0,4	0,1	0,4	
Ontvangsten, waaronder	11,9	12,4	12,6	12,5	12,5	12,5	12,4	12,4	0,5	0,1	-0,1	
Eigen fiscale ontvangsten	2,2	2,3	2,4	2,4	2,4	2,3	2,3	2,3	0,1	0,0	-0,0	
Toegewezen fiscale ontvangsten	8,2	8,6	8,7	8,7	8,7	8,8	8,8	8,8	0,4	0,1	0,1	
Uit de personenbelasting	4,6	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	0,2	0,1	-0,0	
Uit btw	3,7	3,9	3,9	3,9	3,9	4,0	4,0	4,0	0,2	0,1	0,1	
Niet-fiscale ontvangsten	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	0,1	-0,0	-0,1	
Overdrachten binnen de overheid ^(a)	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	-0,0	0,0	-0,0	
Primaire uitgaven	12,4	12,5	12,6	12,5	12,4	12,3	12,1	12,0	0,1	0,1	-0,5	
Finale primaire uitgaven, waaronder	9,9	10,0	10,0	10,0	9,9	9,8	9,7	9,6	0,1	-0,0	-0,4	
Bezoldigingen	4,5	4,4	4,5	4,5	4,5	4,4	4,4	4,4	-0,0	0,1	-0,1	
Aankopen van goederen en diensten	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5	-0,0	0,0	-0,1	
Investerings	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,0	-0,0	-0,1	
Overdrachten aan gezinnen en izw's ^(a)	2,2	2,1	2,2	2,1	2,1	2,1	2,1	2,0	-0,0	0,0	-0,1	
Overdrachten aan bedrijven	0,9	1,0	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,2	-0,1	0,0	
Overdrachten binnen de overheid:	2,5	2,5	2,6	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5	-0,0	0,1	-0,1	
Aan de lagere overheid	2,5	2,4	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4	2,4	-0,0	0,1	-0,1	
Aan de sociale zekerheid	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	-0,0	
Rentelasten	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,0	0,0	-0,0	
Vorderingensaldo	-0,7	-0,2	-0,2	-0,2	-0,1	0,0	0,1	0,2	0,4	0,1	0,4	

(a) De pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten zijn niet inbegrepen, in afwijking met de conventies van de Nationale Rekeningen.

De uitgaven stijgen in het begin van de projectieperiode voornamelijk door de vereffening van de Gemeentelijke Holding in 2011 en door de zwakke nominale groei (noemereffect) in 2012. Vanaf 2013 zouden de uitgaven opnieuw terug afnemen in procent van het bbp, en zo op het einde van de projectieperiode terug hun niveau van voor de crisis aannemen. Wat de ontvangsten betreft, zijn er in

⁴³ De hypothese van ongewijzigd beleid vertaalt zich in het aanhouden van het vrij restrictief uitgavenbeleid van de laatste jaren.

het begin van de periode belangrijke schommelingen, die zich hoofdzakelijk situeren op het niveau van de overgedragen middelen in het kader van de Bijzondere Financieringswet (BFW). Op middellange termijn zouden de ontvangsten gekenmerkt worden door een lichte daling in procent van het bbp.

6.2.1. Evolutie van de ontvangsten

De ontvangsten van de gemeenschappen en de gewesten stijgen in 2011 en 2012. Die stijging is hoofdzakelijk het gevolg van de toename van de overgedragen fiscale ontvangsten die worden toegekend via de BFW, vooral door de berekeningswijze van deze middelen. De middelen die worden overgedragen in de loop van een jaar hangen gedeeltelijk af van de inflatie- en groeivoorzichten die gebruikt worden tijdens de begrotingscontrole. Het jaar nadien wordt een correctie toegepast, die gebaseerd is op de definitieve waarde van deze parameters. De onderschatting van de parameters voor 2010 en 2011 leidt tot bijkomende over te dragen middelen voor 2011 en 2012. Daarnaast draagt ook een positief prijseffect bij tot de toename van de ontvangsten: de groei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen (waarmee de overgedragen middelen geïndexeerd worden) overtreft de groei van de bbp-deflator. Tenslotte wordt de laatste schijf van de herfinanciering van de gemeenschappen waartoe beslist werd in 2001, gestort.

De eigen fiscale ontvangsten stijgen lichtjes in 2011 en 2012. De stijging met 0,1 % van het bbp in 2011 is het gevolg van de hogere opbrengst van de registratierechten, van de betere inning van de Vlaamse verkeersbelastingen (eigen inning sinds 2011) en de afschaffing van de Vlaamse jobkorting. In 2012 worden de fiscale inkomsten vooral op peil gehouden door de fiscale maatregelen van het Waals Gewest zoals de verhoging van de ecomalus en de indexering van de belasting op water. Er werd geen rekening gehouden met een eventuele verhoging van de verdeelrechten in het Vlaams Gewest.

De toename van de niet-fiscale ontvangsten in 2011 met 0,1 % van het bbp is het gevolg van enerzijds het toekennen door KBC van een inkomen uit vermogen aan het Vlaams Gewest (298 miljoen euro) tengevolge van de financiële operaties in 2009 en anderzijds van de verkoop van gronden door de Vlaamse Milieumaatschappij aan Aquafin (140 miljoen). Door de vertraging in de geplande verkoop van deze gronden, kunnen er in 2012 ook nog inkomsten worden ingeschreven, maar deze zijn beduidend beperkter, waardoor de niet-fiscale ontvangsten afnemen.

De vooruitzichten houden ook rekening met de herfinanciering van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de Vlaamse en Franse Gemeenschapscommissies vanaf 2012, waartoe beslist werd in het kader van het Institutioneel Akkoord voor de Zesde Staatshervorming⁴⁴.

Vanaf 2013 zouden de ontvangsten licht dalen in procent van het bbp. In 2013 is de daling van de toegewezen middelen via de BFW het gevolg van de weerslag van de positieve correctie van deze middelen in 2012. De groei van de overgedragen middelen zou de groei van het bbp lichtjes overschrijden vanaf 2014. Die toename is het gevolg van de evolutie van één van de parameters (de bevolking jonger dan 18 jaar in de Franse Gemeenschap) die gebruikt wordt om de overdrachten aan

---

⁴⁴ Enkel het eerste luik van de herfinanciering van Brussel is opgenomen in de projectie (veiligheid, taalpremies, mobiliteitsdotatie, dotatie aan de Franse Gemeenschapscommissie en de Vlaamse Gemeenschapscommissie en de 'dode hand').

de gemeenschappen te berekenen. De stijging van de overgedragen middelen zou de daling van de niet-fiscale ontvangsten echter niet compenseren. Die daling is gedeeltelijk het gevolg van de terugbetaling door KBC van de door het Vlaams Gewest verstrekte lening tijdens de financiële crisis, waardoor ook de inkomsten uit vermogen simultaan verminderen.

6.2.2. Evolutie van de primaire uitgaven

De evolutie van de primaire uitgaven in 2011 en 2012 is gebaseerd op een vergelijking van opeenvolgende begrotingen van de gemeenschappen en de gewesten en hun trimestriële realisaties⁴⁵. De belangrijkste maatregelen van de begrotingscontrole 2012 van de Franse Gemeenschap, het Waals Gewest en het Vlaams Gewest zijn eveneens opgenomen. De projectie houdt echter geen rekening met de eventuele gevolgen van het debat aangaande de 'fantombevoegdheden'.

Zoals al hoger aangehaald, nemen primaire uitgaven toe met 0,1 % van het bbp in 2011, hoofdzakelijk tengevolge van de vereffening van de Gemeentelijke Holding, die de gewesten 570 miljoen euro kost, wat overeenkomt met een negatieve impact op het vorderingensaldo van bijna 0,2 % van het bbp. De activering van de regionale garanties en het verlies aan kortlopend schuld papier worden in de ESR-boekhouding opgenomen als kapitaaloverdrachten aan financiële instellingen (zie tabel 1; overdrachten aan bedrijven). De impact van de vereffening op de gewestelijke financiën wordt echter gemilderd door zwakke groei van de overige uitgavencategorieën.

De reële groei van de totale primaire uitgaven bedraagt 1,4 % in 2011 (zie tabel 27), maar met uitzondering van de overdrachten aan bedrijven en de investeringen worden de meeste uitgaven gekenmerkt door een reële nul- of negatieve groei, wat wijst op de verderzetting van het vrij restrictieve en selectief uitgavenbeleid sinds 2009. De investeringen groeien met 3,1 % onder meer door een toename van de investeringen in schoolinfrastructuur van de Vlaamse Gemeenschap en in de wegeninfrastructuur in het Waals en het Vlaams Gewest.

---

⁴⁵ De cijfers voor 2011 zijn gebaseerd op een vergelijking van de aangepaste begrotingen en de trimestriële gerealiseerde begrotingscijfers voor 2011 en 2010 van het Waals Gewest, de Vlaamse Gemeenschap, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Franse Gemeenschap, de Duitstalige Gemeenschap en de drie gemeenschapscommissies (de Franse Gemeenschapscommissie, de Vlaamse Gemeenschapscommissie en de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie). Voor het jaar 2012 vormt een vergelijking van de respectieve initiële begrotingen 2012 en 2011 het uitgangspunt worden er aanpassingen aangebracht op basis van de informatie aangaande de begrotingscontrole 2012 van het Vlaams Gewest, het Waals Gewest en de Franse Gemeenschap, die beschikbaar was begin april 2012.

Tabel 27: Reële groei¹ van de ontvangsten en uitgaven van de gemeenschappen en de gewesten
in procent

	2011	2012	Gemiddelde van de periode 2013-2017	Gemiddelde van de periode 2006-2010
Ontvangsten	5,0	0,5	1,6	0,7
Eigen fiscale ontvangsten	4,0	0,9	1,7	0,7
Toegewezen fiscale ontvangsten	5,5	0,6	2,0	0,5
Niet-fiscale ontvangsten	5,9	-2,6	-1,9	2,4
Primaire uitgaven	1,4	-0,1	1,0	2,0
Finale primaire uitgaven, waaronder:	1,8	-0,6	1,0	2,1
Bezoldigingen	0,0	0,9	1,2	1,9
Aankopen van goederen en diensten	-1,0	0,8	0,4	1,9
Investerings	3,1	-3,0	0,2	1,3
Overdrachten aan gezinnen en izw's	0,3	0,2	0,6	4,9
Overdrachten aan bedrijven	19,4	-9,4	2,5	-1,5
Overdrachten binnen de overheid	-0,6	2,3	0,9	1,5

1. Deflator: nationaal indexcijfer van de consumptieprijsen.

In 2012 kan de terugval van de totale reële uitgavengroei enerzijds verklaard worden door de weerslag van de eenmalige uitgave van de gewesten in het kader van de vereffening van de Gemeentelijke Holding in 2011. Anderzijds dragen de maatregelen die werden genomen in het kader van de eerste begrotingscontrole 2012, zoals het niet aanpassen van de werkingsbudgetten van de administraties aan de inflatieverhoging en het verschuiven van sommige investeringen (voor een bedrag van 30 miljoen euro in het Waals Gewest en Franse Gemeenschap) en sociale uitgaven (zoals de kindpremie en de maximumfactuur thuiszorg in de Vlaamse Gemeenschap) naar 2013, bij tot de beperkte groei van de primaire uitgaven in 2012.

Wat de uitgaven voor bezoldigingen betreft, wordt naast de verhoging van de responsabiliseringsbijdrage voor de pensioenen met ongeveer 90 miljoen in 2012, ook rekening gehouden met de eerste effecten van de gedeeltelijke uitdoving van het stelsel van de ter beschikkingstelling (TBS-regeling) in het Vlaams onderwijs. De reële groei van de bezoldigingen over de periode 2011-2012 wordt eveneens getemperd door een prijseffect: de reële groei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijsen is hoger dan de gemiddelde prijsindex van de bezoldigingen.

De vooruitzichten van de primaire uitgaven over de periode 2013-2017 zijn gebaseerd op een hypothese van ongewijzigd beleid, waarbij, voor de uitgaven exclusief bezoldigingen, de trend van de periode 2008-2012, gecorrigeerd voor de belangrijkste eenmalige maatregelen, wordt doorgetrokken naar de toekomst. Bij de projectie van de sociale uitgaven in natura wordt op middellange termijn rekening gehouden met de gevolgen van de vergrijzing van de bevolking.

Op middellange termijn zouden de totale primaire uitgaven jaarlijks slechts met 1,0 % groeien, tegenover een gemiddelde reële uitgavengroei van 2,0 % in de periode 2006-2010. De aankopen van goederen en diensten, de overdrachten aan de gezinnen en izw's en de investeringen zouden zelfs beduidend minder snel stijgen dan de totale primaire uitgaven, door het doortrekken van het niet-expansief uitgavenbeleid van de gewesten en gemeenschappen in de periode 2008-2012.

De uitgaven voor bezoldigingen zouden met 0,1 % van het bbp dalen over de periode 2013-2017, ondanks de impact van de evolutie van het aantal leerlingen en het aantal ingezetenen. Die daling is enerzijds inherent aan de gehanteerde methodologie die niet anticipeert op eventuele loonherwaarderingen die voortvloeien uit toekomstige sectorale akkoorden en het gevolg van een meer gematigde loondrift dan in het verleden door de gewijzigde leeftijdsstructuur van het personeel van de gemeenschappen en de gewesten. Anderzijds spelen ook de beperking van de TBS-regeling in het Franstalig onderwijs en de gedeeltelijke en geleidelijke uitdoving van dit systeem in Vlaanderen.

6.2.3. Evolutie van de vorderingensaldi van de verschillende entiteiten

Bij ongewijzigd beleid zou de rekening van de gemeenschappen en gewesten dus in evenwicht zijn in 2015. Zoals blijkt uit tabel 28 zouden de budgettaire trajecten van de verschillende entiteiten niet identiek zijn hoewel ze, in de veronderstelling van een ongewijzigd beleid, in de toekomst allemaal een vrij restrictief uitgavenbeleid zouden blijven voeren. Een gedetailleerde analyse van elke entiteit wordt gegeven in de volgende delen.

Tabel 28: Vorderingensaldo van de gemeenschappen en de gewesten
in miljoen euro

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Gemeenschappen en gewesten, waaronder:	-2341	-896	-715	-612	-317	91	560	1006
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-218	-276	-201	-114	-88	-32	14	47
Vlaams Gewest (incl. Vlaamse Gemeenschap)	-877	126	80	118	313	434	607	827
Waals Gewest	-443	-449	-250	-294	-263	-224	-158	-95
Franse Gemeenschap	-774	-287	-327	-294	-217	-78	108	243

De aggregatie van de vorderingensaldi van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, het Vlaams Gewest, het Waals Gewest en de Franse Gemeenschap beantwoordt niet aan het vorderingensaldo van de gemeenschappen gewesten om twee redenen. Ten eerste, de deelsector 'gemeenschappen en gewesten' omvat ook de Duitstalige Gemeenschap en de Gemeenschapscommissies waarvan de rekeningen niet zijn opgenomen in deze regionale Vooruitzichten. Ten tweede werd een statistische aanpassing doorgevoerd door tekortkomingen in de registratie van de overdrachten tussen de verschillende entiteiten van de deelsector "gemeenschappen en gewesten".

6.3. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Het vorderingentekort van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest neemt in 2011 toe met 58 miljoen euro en bedraagt zo -276 miljoen. De toename van het tekort volgt voornamelijk uit een verslechtering van het primair saldo (zie tabel 29).

De terugloop van het primair saldo is hoofdzakelijk te wijten aan een sterke stijging van de primaire uitgaven tengevolge van de vereffening van de Gemeentelijke Holding in 2011. Die vereffening houdt voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een activering van de regionale garanties in ten belope van 67,5 miljoen euro en een verlies aan kortlopend schuld papier voor 30 miljoen euro. In de ESR-boekhouding worden deze verrichtingen verrekend als kapitaaloverdrachten aan financiële instellingen. De overdrachten aan bedrijven (die zowel lopende als kapitaaloverdrachten aan bedrijven

en financiële instellingen omvat) nemen hierdoor eenmalig toe met 97,5 miljoen in 2011. De impact van deze eenmalige verrichting wordt gemilderd door enerzijds een reële nulgroei of negatieve groei van de overige primaire uitgaven en anderzijds door een stijging van de inkomsten.

De inkomsten stijgen door een toename van de toegewezen fiscale ontvangsten krachtens de Bijzondere Financieringwet, die resulteert uit meer bijkomende middelen ter compensatie van de onderschatting van de toegewezen belastingen in 2010. Ook de eigen fiscale ontvangsten dragen bij tot de stijging van de inkomsten. Ze nemen toe tengevolge van de hogere inkomsten uit de registratie- en successierechten in 2011.

Tabel 29: Rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
in miljoen euro

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Primair saldo	-140	-164	-72	20	46	104	150	182
Ontvangsten, waaronder	2861	3037	3237	3417	3530	3679	3815	3942
Eigen fiscale ontvangsten	1192	1275	1308	1350	1396	1443	1495	1547
Toegewezen fiscale ontvangsten	889	978	1052	1145	1167	1225	1289	1346
uit de personenbelasting	889	978	1052	1145	1167	1225	1289	1346
uit btw	0	0	0	0	0	0	0	0
Niet fiscale ontvangsten	447	456	469	477	486	495	503	512
Overdrachten binnen de overheid ^(a)	333	328	408	445	481	517	527	537
Primaire uitgaven	3002	3201	3309	3397	3483	3575	3665	3760
Primaire finale uitgaven, waaronder	2175	2334	2390	2453	2517	2584	2651	2721
Bezoldigingen	781	809	837	869	902	940	974	1012
Aankopen van goederen en diensten	443	449	484	492	501	509	518	527
Investeringen	466	473	469	477	485	493	503	512
Overdrachten aan gezinnen en izw's ^(a)	329	318	366	376	385	393	401	411
Overdrachten aan bedrijven e.a.	154	284	232	237	242	247	252	257
Overdrachten binnen de overheid, waaronder:	827	867	919	944	967	990	1014	1039
aan de lagere overheid	541	549	592	608	624	641	658	675
aan de sociale zekerheid	0	0	0	0	0	0	0	0
Rentelasten	78	112	129	134	135	136	136	135
Vorderingensaldo	-218	-276	-201	-114	-88	-32	14	47

(a) De pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten zijn niet inbegrepen, in afwijking met de conventies van de Nationale Rekeningen.

In 2012 verbetert het vorderingensaldo met 75 miljoen dankzij een verbetering van het primair saldo. De daling van het tekort resulteert uit een minder sterke reële stijging van de primaire uitgaven (0,4 % ten opzichte van 3,0 % in 2011; zie tabel 30), voornamelijk door de weerslag van de vereffening van de Gemeentelijke Holding in 2011. De meeste uitgavencategorieën kennen opnieuw een positieve maar geringe groei. Investeringen blijken nog verder te worden uitgesteld (-3,5 %), terwijl de overdrachten aan gezinnen en izw's sterk groeien (11,7 %) door onder meer het toekennen van meer premies en toelagen in het kader van het sociaal woon- en huisvestingsbeleid.

Maar ook de inkomsten dragen bij tot de verbetering van het primair saldo in 2012. Naast een stijging van de toegewezen fiscale ontvangsten doordat de correctiemechanismen van de BFW leiden tot een positieve correctie van de toegewezen middelen, is er ook rekening gehouden met het eerste luik van de herfinanciering van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, waartoe beslist werd in het kader van het

Institutioneel Akkoord voor de Zesde Staatshervorming. Voor 2012 gaat het om 45 miljoen voor mobiliteit, 24 miljoen extra middelen via de dode hand en 4 miljoen voor de taalpremies. De overdrachten binnen de overheid aan het Brussels Hoofdstedelijk Gewest nemen hierdoor toe met ongeveer 20 % in 2012.

Het bedrag van de herfinanciering loopt verder op tot ongeveer 165 miljoen in 2015. De primaire uitgaven groeien in de periode 2013-2017 gemiddeld beduidend trager dan de inkomsten (0,7 % ten opzichte van 2,1 %). Enkel de uitgaven voor bezoldigingen groeien op middellange termijn sterker dan gemiddeld in reële termen. In de vooruitzichten wordt de gemiddelde groei van de bezoldigingen (2,0 %) niet bepaald door de trend uit het verleden maar is naast factoren zoals indexering en loondrift ook afhankelijk van de evolutie van het aantal ingezetenen.

De rentelasten blijven in de projectieperiode vrij stabiel door de licht dalende impliciete rente. Al deze factoren leiden tot een jaarlijkse verbetering van het vorderingensaldo over de gehele projectieperiode, met een evenwicht voor de rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vanaf 2016.

Tabel 30: Uitgaven van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in reële termen¹
Groei in procent

	2011	2012	Periodegemiddelde 2013-2017
Primaire uitgaven	3,0	0,4	0,7
Finale primaire uitgaven	3,7	-0,5	0,8
Waaronder:			
Bezoldigingen	0,0	0,5	2,0
Aankopen van goederen en diensten	-2,1	4,6	-0,1
Investerings	-2,0	-3,5	-0,1
Overdrachten aan gezinnen en izw's	-6,6	11,7	0,5
Overdrachten aan bedrijven	78,0	-20,4	0,2
Overdrachten binnen de overheid	1,3	3,0	0,6
p.m. ontvangsten	2,6	3,6	2,1

1. Deflator: Nationaal Indexcijfer van de Consumptieprijzen.

6.4. Het Vlaams Gewest

Het Vlaams Gewest⁴⁶ kent in 2011, ondanks de kost van vereffening van de Gemeentelijke Holding, een verbetering van haar primair saldo met ongeveer 1 miljard euro. De rentelasten nemen slechts in geringe mate toe (+11 miljoen euro). Na een tekort van -877 miljoen euro in 2010 vertoont de rekening van het Vlaams Gewest in 2011 opnieuw een overschot (126 miljoen euro; zie tabel 31).

De terugloop van het primair tekort in 2011 is het gevolg van devrij sterke groei van de ontvangsten (6,3 %). De totale ontvangsten nemen toe met 2,4 miljard euro. De toegewezen fiscale ontvangsten krachtens de BFW kennen de sterkste stijging (+1,6 miljard euro). Ze nemen toe door enerzijds de terugslag van de negatieve correctie in 2010 en anderzijds door depositieve correctie in 2011 ter

⁴⁶ Inclusief de Vlaamse Gemeenschap.

compensatie van het tekort aan overgedragen middelen in 2010. Die bijkomende middelen worden toegevoegd aan de toe te wijzen bedragen voor 2011.

Tabel 31: Rekening van het Vlaams Gewest (incl. de Vlaamse Gemeenschap)
in miljoen euro

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Primair saldo	-711	303	264	245	374	472	635	837
Ontvangsten, waaronder	24236	26683	27460	28278	29177	30146	31227	32416
Eigen fiscale ontvangsten	4491	4934	5106	5279	5469	5663	5883	6098
Toegewezen fiscale ontvangsten	17196	18785	19421	20070	20831	21659	22573	23505
uit de personenbelasting	9744	10565	10893	11234	11621	12027	12489	12950
uit btw	7452	8220	8528	8827	9210	9632	10084	10554
Niet fiscale ontvangsten	1965	2352	2312	2303	2246	2188	2129	2166
Overdrachten binnen de overheid ^(a)	543	570	578	582	587	591	596	600
Primaire uitgaven	24946	26380	27195	28033	28803	29674	30592	31579
Primaire finale uitgaven, waaronder	20431	21691	22259	22933	23561	24280	25040	25862
Bezoldigingen	9208	9518	9852	10151	10409	10726	11030	11375
Aankopen van goederen en diensten	3256	3347	3495	3586	3677	3771	3866	3963
Investerings	1591	1692	1690	1720	1751	1783	1817	1851
Overdrachten aan gezinnen en izw's ^(a)	4610	4853	5004	5125	5234	5363	5533	5712
Overdrachten aan bedrijven	1686	2198	2133	2264	2401	2547	2702	2867
Overdrachten binnen de overheid, waaronder:	4515	4689	4936	5100	5243	5393	5551	5717
aan de lagere overheid	4325	4443	4665	4804	4941	5086	5238	5399
aan de sociale zekerheid	157	181	205	228	233	237	241	246
Rentelasten	166	177	184	127	61	38	28	10
Vorderingensaldo	-877	126	80	118	313	434	607	827

(a) De pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten zijn niet inbegrepen, in afwijking met de conventies van de Nationale Rekeningen.

De eigen fiscale ontvangsten stijgen eveneens fors (+443 miljoen euro). Die stijging is enerzijds het gevolg van het niet meer toekennen van de Vlaamse jobkorting in 2011, wat in de ESR-boekhouding verrekend wordt als een stijging van inkomsten uit eigen belastingen. Anderzijds nemen ook de gewestelijke belastingen toe (met ongeveer 390 miljoen euro) dankzij een hogere opbrengst uit de registratie-en successierechten en een betere inning van de verkeersbelastingen (eigen inning sinds 2011).

De niet-fiscale inkomsten kennen een stijging van ongeveer 16 %. Het gaat hier om een toename van het inkomen uit vermogen als gevolg van de dividendpolitiek van KBC (297,5 miljoen euro vanaf 2011) ter vergoeding van de kapitaalinjecties van de Vlaamse overheid in 2009. De verkoop van terreinen van de Vlaamse Milieumaatschappij aan Aquafin die in 2010 een opbrengst vertegenwoordigde van 143 miljoen voor het Vlaams Gewest, brengt in 2011 ongeveer 140 miljoen op.

De totale primaire uitgaven nemen in 2011 toe met ongeveer 1,26 miljard, wat overeenstemt met een reële groei van 2,1 % (zie tabel 32). Zonder de vereffening van de Gemeentelijke Holding, die leidt tot een uitgavenstijging van 265 miljoen euro (40 miljoen verlies aan kortlopend schuld papier en 225 miljoen voor het verstrekken van garanties), zou de gemiddelde uitgavengroei beduidend beperkter zijn (1,1 %). Er zijn onder meer besparingen op het vlak van de werkingskosten van het administratief apparaat, wat zich weerspiegelt in de negatieve reële groei van de aankopen van goederen en diensten.

De reële groei van de bezoldigingen is eveneens negatief, maar dit is voornamelijk het gevolg van een prijseffect: de groei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen is hoger dan de gemiddelde prijsindex van de bezoldigingen. De investeringen daarentegen kennen een positieve groei (2,7 %), voornamelijk door een toename van de investeringen in schoolgebouwen en wegeninfrastructuur.

Tabel 32: Uitgaven van het Vlaams Gewest (incl. de Vlaamse Gemeenschap) in reële termen¹
Groei in procent

	2011	2012	Periodegemiddelde 2013-2017
Primaire uitgaven	2,1	0,2	1,2
Finale primaire uitgaven	2,5	-0,3	1,2
Waaronder:			
Bezoldigingen	-0,2	0,6	1,1
Aankopen van goederen en diensten	-0,7	1,5	0,7
Investerings	2,7	-3,0	0,0
Overdrachten aan gezinnen en izw's	1,7	0,2	0,8
Overdrachten aan bedrijven	25,9	-5,7	4,2
Overdrachten binnen de overheid	0,3	2,3	1,1
p.m. ontvangsten	6,3	0,0	1,5

1. Deflator: Nationaal Indexcijfer van de Consumptieprijzen.

In 2012 gaat het primair saldo lichtjes achteruit (- 38 miljoen euro) doordat de primaire uitgaven meer toenemen (+815 miljoen euro) dan de inkomsten (+776 miljoen euro).

De inkomsten worden in 2012 gekenmerkt door een nulgroei (zie laatste lijn van tabel 32). De onderschatting van de parameters van de BFW voor 2011 leidt tot bijkomende middelen voor 2012, maar in een geringere mate dan in 2011. Gezien de hypothese dat de eigen fiscale inkomsten evolueren met de economische groei, ligt de opbrengstgroei in 2012 bovendien een stuk lager dan in 2011. Tevens werd er in de projectie geen rekening gehouden met de verhoging van de verdelrechten van 1 naar 2,5 % (met een geraamde opbrengst van ongeveer 17 miljoen), gezien er bij het afsluiten van deze vooruitzichten nog geen definitieve beslissing gekend was. Op het niveau van de niet-fiscale ontvangsten, zijn er tengevolge van een vertraging in de geplande verkoop van terreinen aan Aquafin, in 2012 nog inkomsten uit die verkoop, doch van een beduidend kleinere omvang (50 miljoen euro) dan in 2010 en 2011.

In 2012 kan de terugval van de reële primaire uitgavengroei enerzijds verklaard worden door de weerslag van de eenmalige uitgave van het Vlaams Gewest in het kader van de vereffening van de Gemeentelijke Holding. Anderzijds dragen de maatregelen die genomen werden tijdens de eerste begrotingscontrole 2012 van het Vlaams Gewest, zoals de niet-indexering van de werkingsbudgetten van de administraties en het uitstellen van sommige sociale uitgaven naar 2013 zoals de kindpremie en maximumfactuur thuiszorg en het terugschroeven van sommige subsidies bij tot de beperkte uitgavengroei van 0,2 %.

Wat de uitgaven voor bezoldigingen betreft, houdt de projectie rekening vanaf 2012 met de doelstelling om tegen het einde van de legislatuur de overheidswerkstelling in de Vlaamse administratie te verminderen. Naast de verhoging van de responsabiliseringsbijdrage voor de pensioenen met ongeveer 50 miljoen in 2012, worden ook de eerste effecten van de gedeeltelijke uitdoving van het stelsel van de terbeschikkingstelling (TBS-regeling) in het Vlaams onderwijs verrekend. De reële groei

van de bezoldigingen wordt ook getemperd door een prijseffect doordat de reële groei van het nationaal indexcijfer van consumptieprijzen hoger is dan de gemiddelde prijsindex van de bezoldigingen.

Op middellange termijn zouden de totale uitgaven, bij ongewijzigd beleid, een lagere reële groei (1,2 %) kennen dan de inkomsten (1,5 %), waardoor jaar op jaar overschotten worden gerealiseerd. Op het niveau van de primaire uitgaven zijn het enkel de overdrachten aan de sociale zekerheid, meer specifiek de overdrachten aan het Vlaams Zorgfonds, en de overdrachten aan de bedrijven die sterker zouden groeien dan het gemiddelde. Wat de overdrachten aan de bedrijven betreft, is er rekening gehouden met een gemiddelde jaarlijkse toename met ongeveer 20 miljoen van de dotatie aan de Vlaamse waterdistributiemaatschappijen. De dotatie aan het Vlaams Zorgfonds stijgt fors in 2013 (+ 20 miljoen) voornamelijk tengevolge van het uitstel van betaling van een kindpremie van 2012 naar 2013. Na 2013 wordt de dotatie aan het Zorgfonds geïndexeerd.

Tenslotte merken we op dat de investeringen een reële nulgroei zouden kennen op middellangetermijn, die voortvloeit uit de weerhouden hypothesen en aansluit bij de investeringspolitiek om gedeeltelijk beroep te doen op alternatieve financiering en publiek private samenwerking voor nieuwe investeringsprojecten.

De rentelasten zouden op middellange termijn afnemen doordat de schuldgraad daalt onder meer door de terugbetaling van de lening door KBC⁴⁷ in 2012 en 2013. Het vorderingensaldo zou in de periode 2013-2017 door de gunstige evolutie het primair saldo en de afnemende rentelasten, een continue verbetering kennen. De rekening van het Vlaams Gewest zou opeenvolgende begrotingsoverschotten realiseren waardoor de beschikbare beleidsruimte, bij ongewijzigd beleid, zou oplopen tot ongeveer 830 miljoen in 2017.

6.5. Het Waals Gewest

Bij ongewijzigd beleid verbetert de rekening van het Waals Gewest over de ganse projectieperiode (zie tabel 33); het primair saldo is positief vanaf 2014, maar er blijft een licht vorderingentekort op het einde van de periode.

In 2011 wijzigt het vorderingensaldo zo goed als niet ten opzichte van 2010. De stijging van de ontvangsten in 2011 is hoofdzakelijk te wijten aan de toename van de middelen krachtens de BFW (toegewezen fiscale ontvangsten) en in het bijzonder van de bijkomende middelen tengevolge van de positieve saldoafrekening in 2011, terwijl het afrekeningsaldo negatief was in 2010. De ontvangsten nemen ook toe door de hogere opbrengsten uit registratierechten. De toename van de ontvangsten wordt echter licht getemperd door de lagere inkomsten uit het kijk- en luistergeld tengevolge van de terugbetalingen aan personen die vrijstelling van betaling genoten. De overdrachten binnen de overheid dalen door de vermindering van de aanvullende dotatie van de Franse Gemeenschap aan het Waals Gewest met 57,7 miljoen euro. Met uitzondering van de kapitaaloverdrachten aan bedrijven,

---

⁴⁷ In de projectie werd rekening gehouden met een terugbetaling van 1,725 miljard (incl. de strafpremie) in 2012 en 2013, en 225 miljoen in 2014 en 2015.

groeien de primaire uitgaven zeer matig in 2011. De toename van de kapitaaloverdrachten aan bedrijven is het gevolg van de liquidatie van de Gemeentelijke Holding, die zich voor het Waals gewest vertaalt in een activering van de toegestane garanties voor 157,5 miljoen euro en een verlies aan kortlopend schuld papier voor 50 miljoen euro.

Tabel 33: Rekening van het Waals Gewest
in miljoen euro

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Primair saldo	-239	-221	8	-24	19	71	151	226
Ontvangsten, waaronder	6653	6942	7171	7348	7569	7801	8062	8326
Eigen fiscale ontvangsten	2282	2372	2501	2582	2672	2763	2868	2969
Toegewezen fiscale ontvangsten	3358	3612	3718	3824	3945	4074	4219	4372
uit de personenbelasting	3358	3612	3718	3824	3945	4074	4219	4372
uit btw	0	0	0	0	0	0	0	0
Niet-fiscale ontvangsten	360	349	359	366	372	379	386	393
Overdrachten binnen de overheid ^(a)	653	609	593	576	580	584	589	592
Primaire uitgaven	6892	7163	7162	7372	7551	7730	7910	8100
Finale primaire uitgaven, waaronder	4750	4978	4887	5044	5170	5296	5422	5556
Bezoldigingen	1124	1164	1202	1248	1291	1334	1375	1420
Aankopen van goederen en diensten	924	924	922	939	955	972	989	1007
Investerings	275	321	321	352	358	364	371	378
Overdrachten aan gezinnen en izw's ^(a)	1341	1385	1399	1443	1485	1524	1565	1609
Overdrachten aan bedrijven	1078	1178	1036	1056	1075	1095	1115	1135
Overdrachten binnen de overheid, waaronder	2142	2185	2275	2328	2381	2434	2488	2544
Aan de lagere overheid	1972	2002	2103	2152	2202	2252	2303	2355
Aan de sociale zekerheid	0	0	0	0	0	0	0	0
Rentelasten	204	229	258	270	282	295	309	321
Vorderingensaldo	-443	-449	-250	-294	-263	-224	-158	-95

(a) De pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten zijn niet inbegrepen, in afwijking met de conventies van de Nationale Rekeningen.

Gezien de impact van de vereffening van de Gemeentelijke Holding eenmalig is, is de verbetering van het vorderingensaldo in 2012 grotendeels toe te wijzen aan de terugloop van kapitaaloverdrachten aan bedrijven. De reële groei van de ontvangsten is niet hoger dan 0,3 % in 2012 (zie tabel 34), wat gedeeltelijk een gevolg is van de zwakke economische groei dat jaar. Desondanks die zeer geringe economische groei, stijgen de ontvangsten in 2012 door de fiscale maatregelen die genomen worden door het Waals Gewest. Het gaat hier voornamelijk om de verhoging van de ecomalus, de indexering van de belasting op water en de verhoging van de belasting op automaten. De andere categorieën van ontvangsten stagneren of dalen echter in reële termen. Zo kennen de toegewezen middelen krachtens de BFW een reële nulgroei door een combinatie van een iets minder gunstige afrekening van de middelen in 2012 ten opzichte van 2011 en vrij ongunstige economische parameters. Bovendien dalen de overdrachten binnen de overheid tengevolge van een nieuwe beperking van de aanvullende dotatie van de Franse Gemeenschap aan het Waals Gewest met 27,1 miljoen euro.

In 2012 daalt de reële groei van de uitgaven, hoofdzakelijk door de vermindering van de overdrachten aan bedrijven (zie hoger). De reële toename van de bezoldigingen wordt getemperd door een prijseffect: de index van de consumptieprijzen is hoger dan de gemiddelde indexering van de bezoldigingen. De enige uitgaven die een significante stijging kennen, zijn de overdrachten binnen de

overheid, voornamelijk door de berekeningswijze van de dotatie aan het gemeentefonds, die decretaal vastgelegd is. De terugloop van de investeringen vloeit gedeeltelijk voort uit de maatregelen die genomen werden in het kader van het begrotingsconclaaf van maart 2012, zoals het uitstel van sommige investeringen. Gezien de begrotingsaanpassing 2012 nog niet was overhandigd aan het parlement en a fortiori niet goedgekeurd was op het moment van de afsluiting van deze vooruitzichten, werden enkel de identificeerbare en becijferde maatregelen van het begrotingsconclaaf opgenomen.

Tabel 34: Uitgaven van het Waals Gewest in reële termen¹
Groei in procent

	2011	2012	Periodegemiddelde 2013-2017
Primaire uitgaven	0,4	-2,9	0,6
Finale primaire uitgaven, waaronder	1,2	-4,6	0,7
Bezoldigingen	0,1	0,3	1,5
Aankopen van goederen en diensten	-3,4	-3,1	-0,1
Investeringen	12,7	-2,9	1,5
Overdrachten aan gezinnen en izw's	-0,4	-1,8	1,0
Overdrachten aan bedrijven	5,5	-14,5	0,0
Overdrachten binnen de overheid	-1,5	1,2	0,4
p.m. ontvangsten	0,8	0,3	1,2

1. Deflator: Nationaal Indexcijfer van de Consumptieprijzen

Over de periode 2013-2017 zou de jaarlijks gemiddelde reële groei van de ontvangsten (1,2 %) de groei van de primaire uitgaven (0,6 %) overtreffen, waardoor het primair saldo en het vorderingensaldo zouden verbeteren. Het vorderingensaldo verslechtert echter in 2013 door drie factoren. Ten eerste is het afrekeningsaldo van de BFW in 2013 kleiner dan in 2012. Vervolgens vervalt in 2013 de dotatie van de Franse Gemeenschap aan het Waalse Gewest, die in 2012 nog ongeveer 15 miljoen bedraagt. Tenslotte is groeien sommige uitgaven zoals de investeringen, als gevolg van de weerslag van maatregelen die genomen werden tijdens het begrotingsconclaaf van maart 2012.

Bij ongewijzigd beleid, wordt er op het niveau van de uitgaven enkel een positieve reële groei verwacht⁴⁸ over de periode 2013-2017 voor de bezoldigingen, de overdrachten aan de gezinnen en de overdrachten aan de lagere overheid.

⁴⁸ De reële groei van de investeringen over de periode 2013-2017 is het gevolg van de eenmalige maatregelen voor 2012 die genomen werden tijdens het begrotingsconclaaf van maart 2012.

6.6. De Franse Gemeenschap

Na een beduidende verbetering in 2012, kent de rekening van de Franse Gemeenschap een tijdelijke achteruitgang in 2012 (zie tabel 35). Nadien verbetert het vorderingensaldo jaar na jaar om zo, bij ongewijzigd beleid, een evenwicht te bereiken in 2016.

Tabel 35: Rekening van de Franse Gemeenschap
in miljoen euro

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Primair saldo	-612	-139	-161	-118	-33	113	303	435
Ontvangsten, waaronder	8820	9556	9887	10213	10552	10948	11372	11800
Eigen fiscale ontvangsten	1	0	0	0	0	0	0	0
Toegewezen fiscale ontvangsten	7735	8497	8810	9125	9445	9822	10227	10636
uit de personenbelasting	2237	2480	2560	2631	2715	2818	2925	3034
uit btw	5498	6017	6250	6494	6730	7004	7302	7601
Niet-fiscale ontvangsten	738	692	719	723	736	749	761	775
Overdrachten binnen de overheid ^(a)	346	366	358	364	370	376	383	389
Primaire uitgaven	9432	9695	10048	10331	10585	10834	11069	11365
Finale primaire uitgaven, waaronder	6994	7220	7496	7726	7915	8102	8279	8501
Bezoldigingen	4497	4672	4890	5066	5221	5381	5533	5706
Aankopen van goederen en diensten	1102	1141	1173	1195	1216	1238	1259	1281
Investerings	224	232	233	242	247	251	256	261
Overdrachten aan gezinnen en izw's ^(a)	1044	1054	1081	1104	1111	1112	1108	1130
Overdrachten aan bedrijven	127	119	118	119	120	121	122	123
Overdrachten binnen de overheid, waaronder	2438	2475	2552	2605	2669	2732	2790	2864
Aan de lagere overheid	1863	1939	2036	2111	2170	2228	2280	2350
Aan de sociale zekerheid	0	0	0	0	0	0	0	0
Rentelasten	132	148	166	176	184	191	195	192
Vorderingensaldo	-744	-287	-327	-294	-217	-78	108	243

(a) De pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten zijn niet inbegrepen, in afwijking met de conventies van de Nationale Rekeningen.

De heropleving van de financiën van de Franse Gemeenschap in 2011 is hoofdzakelijk het gevolg van de duurzame groei van de toegewezen fiscale ontvangsten. De macro-economische parameters zijn inderdaad gunstig in 2011. Daarnaast is het saldo van de afrekening positief, terwijl het negatief was in 2010. De groei van de primaire uitgaven is bovendien negatief in 2011 (zie tabel 36). De negatieve reële groei van de overdrachten binnen de overheid is te wijten aan de vermindering met 57,7 miljoen euro van de aanvullende dotatie van de Franse Gemeenschap aan het Waals Gewest. Enkel de bezoldigingen stijgen lichtjes in reële termen. Deze zwakke groei is grotendeels het gevolg van een prijseffect: de groei van de gemiddelde indexering van de bezoldigingen is lager dan de groei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen.

De achteruitgang van het vorderingensaldo van de Franse Gemeenschap in 2012 is voornamelijk het gevolg van de zwakke groei van de toegewezen middelen krachtens de BFW. De zwakke groei resulteert vooral uit het op kruissnelheid komen van de herfinanciering van de gemeenschappen sinds 2002 en uit een lager afrekeningsaldo dan in 2011. Op het vlak van de uitgaven, is de reële groei van de bezoldigingen vrij hoog desondanks de aanwezigheid van een gunstig prijseffect, doordat zoals in 2011, de groei van de gemiddelde indexering van de bezoldigingen lager is dan de groei van het

nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen. Deze reële stijging van de bezoldigingen is het gevolg van zowel de effecten van het sectoraal akkoord 2011-2012 voor de onderwijssector als van de verhoging van de responsabiliseringsbijdrage voor de pensioenen. De vermindering met ongeveer 35 miljoen van de aanvullende dotatie van de Franse Gemeenschap aan het Waals Gewest en aan de Franse Gemeenschapscommissie, draagt bij tot beperkte toename van de overdrachten binnen de overheid. Tenslotte is de terugloop van de investeringen het gevolg van de maatregelen die genomen werden tijdens het begrotingsconclaaf van maart 2012. Zoals voor het Waals Gewest, werden ook enkel de identificeerbare en becijferde maatregelen genomen in het kader van dit conclaaf en niet de aangepaste begroting geïntegreerd.

Tabel 36: Uitgaven van de Franse Gemeenschap in reële termen¹
Groei in procent

	2011	2012	Periodegemiddelde 2013-2017
Primaire uitgaven	-0,7	0,7	0,6
Finale primaire uitgaven, waaronder:	-0,3	0,9	0,7
Bezoldigingen	0,4	1,7	1,3
Aankopen van goederen en diensten	0,0	-0,1	-0,1
Investeringen	0,0	-2,8	0,5
Overdrachten aan gezinnen en izw's	-2,4	-0,4	-0,9
Overdrachten aan bedrijven	-9,2	-3,6	-1,0
Overdrachten binnen de overheid	-1,9	0,2	0,5
p.m. ontvangsten	4,6	0,5	1,7

1. Deflator: Nationaal Indexcijfer van de Consumptieprijzen.

In de periode 2013-2017, zou bij ongewijzigd beleid, de jaarlijkse gemiddelde reële groei van de ontvangsten 1,7 % bedragen, terwijl de uitgaven slechts met 0,6 % gemiddeld per jaar zouden toenemen, met een duidelijke verbetering van het primair saldo en vorderingensaldo tot gevolg. Op het niveau van de toegewezen fiscale ontvangsten, zijn de demografische parameters gunstig voor de Franse Gemeenschap waardoor de reële groei van de middelen uit BTW (2,1 %) hoger zou zijn dan de middelen uit personenbelasting (1,6 %). Wat de uitgaven betreft, zouden enkel de bezoldigingen, de overdrachten aan de lagere overheid (deze uitgavencategorie omvat onder meer de bezoldigingen van het onderwijzend personeel van de lagere overheid) een reële positieve groei kennen over de periode 2013-2017. We merken verder nog op dat de beperkingen die door de Franse Gemeenschap in 2011 aangebracht werden aan het TBS-stelsel mee bijdragen tot het beperken van de groei van de bezoldigingen.

7. Energieverbruik en broeikasgasemissies

7.1. Methodologie

Het model HERMREG omvat een module die de regionale evolutie van het energieverbruik en van de broeikasgasemissies berekent. De resultaten van deze module worden hieronder voorgesteld.

De evolutie van de energiegebonden broeikasgasemissies werd berekend door emissiecoëfficiënten⁴⁹ toe te passen op het geregionaliseerd energieverbruik. De evolutie van het regionaal energieverbruik werd bekomen op basis van de methodologie beschreven in Bracke en Vandille (2005). Hierbij werd gewerkt met een regionale verdeelsleutel voor 2001 en werd de verdere evolutie berekend op basis van de veronderstelling dat er geen regionale verschillen zijn voor de evolutie van de energie-intensiteit⁵⁰ per bedrijfstak en energiedrager en voor de evolutie van de energie-intensiteit van de gezinnen per energiedrager. De resultaten die bekomen werden voor 2010 werden vergeleken met de voorlopige regionale energiebalansen van 2010. Om tot een realistischer resultaat te komen werden voor de elektriciteitssector, voor transport en voor de industrie de verdeelsleutels licht aangepast op basis van de informatie uit deze energiebalansen. De evolutie van de niet-energiegebonden broeikasgasemissies werd berekend op basis van een sharing-out methode waarbij de aandelen die gebruikt werden voor de uitsplitsing van de nationale evolutie constant werden gehouden en gelijk zijn aan de aandelen in de emissie-inventaris van 2010.

7.2. Context

België heeft in het Protocol van Kyoto zich ertoe verbonden zijn broeikasgasemissies met 7,5 % te verminderen in de periode 2008-2012 ten opzichte van het niveau van het referentiejaar⁵¹. Dit stemt overeen met een toegewezen hoeveelheid van gemiddeld 134,8 Mt CO₂-equivalenten per jaar gedurende de periode 2008-2012. De verdeelsleutel voor de inspanningen die de drie gewesten en de federale overheid moeten leveren om de doelstelling te behalen, werd vastgelegd in het akkoord van het Overlegcomité over de verdeling van de nationale lasten in 2004. Het Waals Gewest moet zijn uitstoot in vergelijking met 1990 met 7,5 % verminderen, het Vlaams Gewest met 5,2 % en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest mag zijn emissies laten stijgen met 3,4 %. Er werden dus meer emissierechten toegekend aan de gewesten dan België krijgt onder het Kyoto-Protocol. Om dit verschil te compenseren zou de federale overheid een pakket emissierechten aankopen op de internationale markt.

---

⁴⁹ De emissiefactoren voor de uitstoot van CO₂ zijn productgebonden en voor de verschillende regio's, bedrijfstakken en de gezinnen identiek. De emissiefactoren voor CH₄ en N₂O zijn impliciete emissiefactoren berekend door de emissies per bedrijfstak en van de gezinnen te delen door het overeenkomstig energieverbruik. De waarde bekomen voor 2010 wordt gebruikt als impliciete emissiefactor voor de projectieperiode. Die emissiefactoren kunnen verschillend zijn voor de verschillende regio's.

⁵⁰ De energie-intensiteit per bedrijfstak en energiedrager is de verhouding van het energieverbruik per bedrijfstak en energiedrager t.o.v. de toegevoegde waarde per bedrijfstak. De energie-intensiteit van de gezinnen per energiedrager wordt gedefinieerd als het energieverbruik van de gezinnen per energiedrager t.o.v. het beschikbaar inkomen van de gezinnen.

⁵¹ 1990 is het referentiejaar voor alle broeikasgassen, behalve voor de gefluoreerde gassen. Voor de gefluoreerde gassen is het referentiejaar 1995.

Tegen 2020 heeft Europa een aantal nieuwe doelstellingen vastgelegd. De Europese Unie wil haar broeikasgasemissies en het energieverbruik met 20 % verminderen t.o.v. 1990 en het aandeel hernieuwbare energie verhogen tot 20 %. De emissiereductie zal tegen 2020 oplopen tot 30 % als er een nieuwe internationale overeenkomst tot stand komt.

Bovenstaande doelstelling van een daling met 20 % van de broeikasgasemissies is omgezet naar aparte doelstellingen voor de sectoren die deelnemen aan het Europees systeem voor handel in emissierechten (ETS-sectoren)⁵² en de sectoren die niet onder het systeem vallen (niet-ETS-sectoren)⁵³. Voor de broeikasgasemissies afkomstig van de ETS-sectoren geldt er een Europees systeem van plafonnering en uitwisseling. Die uitstoot moet tegen 2020 op Europees niveau dalen met 21 % t.o.v. 2005. Meer dan de helft van alle broeikasgasemissies valt niet onder de ETS. Voor die niet-ETS-sectoren wordt tegen 2020 gestreefd naar een emissiereductie van 10 % ten opzichte van 2005 voor de EU in haar geheel. De Commissie heeft voor elke lidstaat een specifieke doelstelling gedefinieerd. Voor België is een reductiedoelstelling tegen 2020 van -15 % t.o.v. 2005 overeengekomen. Er is nog geen politieke beslissing genomen omtrent de regionale verdeling van het nationale objectief tegen 2020 voor de niet-ETS-sectoren.

7.3. Regionale evoluties van de broeikasgasemissies⁵⁴

In de volgende punten worden de resultaten van een regionalisering van de nationale projectie van de broeikasgasemissies die berekend werden m.b.v. het HERMES- en het HERMREG-model, besproken per gewest. Voorliggende regionale projectie kan echter verschillen van andere regionale projecties berekend door de gewesten omwille van technische redenen (verschillen in modellering en hypothesen). De vooruitzichten zijn gebaseerd op informatie die beschikbaar was in april 2012.

7.3.1. Rijk

De broeikasgasemissies namen opnieuw toe in 2010 met 5,8 % door de heropleving van de economie (na de economische crisis van 2009) en door een sterke toename van het aantal graaddagen omwille van koudere temperaturen. Ondanks de sterke toename van de uitstoot in 2010 bleef het niveau van de uitstoot onder het niveau van 2008, namelijk 132,4 Mt CO₂-equivalenten in 2010 tegen 136,7 Mt CO₂-equivalenten in 2008. In 2011 daalden ze opnieuw met 8,9 %. Vervolgens zouden de emissies verder afnemen in de periode 2012-2017 met gemiddeld 0,1 % per jaar. In 2017 zouden ze zelfs meer dan 15 % onder het niveau van het referentiejaar dalen en 120,2 Mt CO₂-equivalenten bedragen.

Dat gunstig resultaat is vooral te danken aan de daling van het bruto binnenlands energieverbruik en de structurele wijziging in het energieverbruik ten gunste van minder vervuilende en/of hernieuwbare

⁵² De sectoren die zouden deelnemen aan het Europees systeem voor handel in emissierechten na 2012 zijn de luchtvaartsector, de elektriciteitssector, de warmteproductie, de ijzer- en staalsector, de metaalsector, de chemiesector, de vervaardiging van niet-metaalhoudende minerale producten, de papier- en pulpsector en de niet-energiegebonden CO₂- en N₂O-procesemissies.

⁵³ Hieronder vallen gebouwen, vervoer, bouw, diensten, landbouw, afval en industriële installaties die onder de ETS-minimumdrempel van 25 000 ton CO₂ vallen.

⁵⁴ De energiebalans voor 2010, 2011, 2015 en 2017 en de evolutie van de verschillende broeikasgassen (CO₂, CH₄, N₂O en gefluoreerde gassen) worden weergegeven in de bijlage.

energie. Ook de daling van de CH₄- en de N₂O-emissies dragen bij tot dit resultaat. De uitstoot van de niet-energiegebonden CO₂-emissies zou jaarlijks blijven toenemen tijdens de projectieperiode. De uitstoot van gefluoreerde gassen zou eveneens jaarlijks toenemen tijdens de projectieperiode, maar zou beduidend onder het niveau van het referentiejaar blijven.

In 2010 nam de elektriciteitsproductie toe door de toename van de binnenlandse vraag en hernam de activiteit van verschillende cokes- en hoogovens. Hierdoor nam de uitstoot afkomstig van transformatie van energie (elektriciteitsproductie en energiesector) opnieuw toe. In 2015 zou de uitstoot met meer dan 20 % toenemen door de sluiting van een eerste reeks kerncentrales en de toename van het aandeel van de elektriciteitsproductie op basis van fossiele brandstoffen maar gemiddeld genomen zou de uitstoot in de periode 2011-2017 echter licht toenemen met gemiddeld 0,2 % per jaar. De uitstoot zou 25,8 Mt bedragen in 2017 tegenover 30,1 Mt in 1990.

De energiegebonden uitstoot van de industrie nam met 18,3 % toe in 2010 door de herneming van de industriële activiteit die gepaard ging met een toename van het energieverbruik. In 2011 is de uitstoot opnieuw gedaald. Vervolgens zou de uitstoot zich over de periode 2012-2017 quasi stabiliseren dankzij de verdere toepassing van efficiëntere technologieën mede onder impuls van de aanhoudend hoge energieprijzen en het toenemend gebruik van hernieuwbare energiebronnen. De doelstellingen tegen 2020 voor de installaties die vallen onder het Europees CO₂-emissiehandelssysteem zouden bijdragen tot een beperking van de uitstoot door de industrie. De uitstoot zou dan 16,9 Mt bedragen in 2017 tegenover 33 Mt in 1990.

De uitstoot afkomstig van transport is in 2010 met 1 % gedaald. Vervolgens zouden de emissies verder licht afnemen in de periode 2011-2017. Gedurende de projectieperiode zouden de toename van het aantal voertuigen met een lage uitstoot en het gebruik (hoewel beperkt) van biobrandstoffen een gunstig effect hebben op de uitstoot. De uitstoot zou 24,5 Mt bedragen in 2017 tegenover 20,5 Mt in 1990.

In 2010 nam de uitstoot afkomstig van de verwarming van gebouwen toe met 6,4 % omwille van de koudere temperaturen en door de heropleving van de economie. Vervolgens nam de uitstoot opnieuw af in 2011 en zou verder afnemen (gemiddelde daling van 0,8 % per jaar) in de periode 2012-2017. De hoge energieprijzen, de structurele wijziging van het energieverbruik (stijging van het aandeel van aardgas en doorbraak van hernieuwbare energie) en het klimaatbeleid zouden een gunstig effect hebben op de uitstoot gedurende de projectieperiode. De uitstoot zou in 2017 27 Mt bedragen tegen 27,6 Mt in 1990.

In 2010 nam de uitstoot afkomstig van de industriële processen opnieuw toe na een sterke daling in 2009. De uitstoot zou verder licht toenemen in de periode 2011-2017. De landbouwemissies zouden zich quasi stabiliseren gedurende deze periode en de emissies afkomstig van afvalverwerking zouden afnemen met gemiddeld 4,5 % per jaar.

Volgens de economische vooruitzichten 2011-2017 zou het niveau van de broeikasgasemissies gemiddeld 126,7 Mt CO₂-equivalenten bedragen voor de periode 2008-2012. Dit niveau moet echter niet vergeleken worden met het maximum dat voor België werd vastgelegd in het kader van het Protocol van Kyoto. Een groot deel van de daling van de broeikasgasemissies is immers toe te schrijven aan de

energie-intensieve sectoren die deel uitmaken van de zogenaamde ETS-sector van het emissiehandelssysteem en die bijzonder getroffen zijn door de economische crisis. Voor die sectoren worden de emissiequota (en niet de emissies) die werden toegekend in het Nationaal toewijzingsplan 2008-2012, in rekening gebracht om te verifiëren of België voldoet aan zijn Kyoto-doelstelling⁵⁵. Zonder de ETS-sector (en de emissiequota die hem toegekend werden in het Nationaal toewijzingsplan 2008-2012) zou de impliciete Kyoto-doelstelling voor de andere sectoren (de zogenaamde niet-ETS-sectoren) ongeveer 76,3 Mt CO₂-equivalenten bedragen. Volgens onze berekeningen zou de uitstoot van de niet-ETS-sectoren gemiddeld ongeveer 78,8 Mt CO₂-equivalenten bedragen voor de periode 2008-2012. De Kyoto-doelstelling zou dus niet behaald worden voor wat betreft de niet-ETS-sectoren (gemiddeld 2,5 Mt CO₂-equivalenten per jaar boven het plafond). Er blijven evenwel een aantal onzekerheden, m.b.t. bijvoorbeeld energieprijzen of klimatologische omstandigheden, die een impact op deze resultaten kunnen hebben.

7.3.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest

In 2010 bedroeg de uitstoot van de broeikasgassen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ongeveer 4,3 Mt CO₂-equivalenten en vertegenwoordigden de emissies 3 % van de nationale emissies. De emissies waren hoofdzakelijk afkomstig van de verwarming van gebouwen (residentiële sector en tertiaire sector). De uitstoot van de broeikasgassen nam af in 2011 met 9,4 %.

Gedurende de periode 2012-2017 zouden de totale broeikasgasemissies licht toenemen met gemiddeld 0,3 % per jaar. In 2017 zou het niveau van de emissies in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 4 Mt CO₂-equivalenten bedragen d.i. evenveel als in het referentiejaar. Hierbij zou 2,6 Mt CO₂-equivalenten afkomstig zijn van de verwarming van gebouwen, dit zou evenveel bedragen als in het referentiejaar. De uitstoot afkomstig van transport zou 0,8Mtbedragen, dit zou net iets onder de uitstoot in het referentiejaar uitkomen. De emissies afkomstig van de verwarming van gebouwen zouden met gemiddeld 0,1 % per jaar afnemen in de periode 2012-2017. De emissies afkomstig van transport zouden afnemen met gemiddeld 0,9 % per jaar. De lichte toename van de broeikasgasemissies in de periode 2012-2017 zou mede afkomstig zijn van een toename van de emissies van afvalverwerking en van de transformatiesector.

De doelstelling voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in het kader van het Protocol van Kyoto is een toename van de uitstoot met maximum 3,475 % in de periode 2008-2012 ten opzichte van het referentiejaar. In het referentiejaar is de uitstoot van de broeikasgassen voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op 4 Mt CO₂-equivalenten vastgelegd. Dat komt neer op een toegewezen hoeveelheid van maximum 4,2 Mt CO₂-equivalenten per jaar gedurende de periode 2008-2012.

De uitstoot zou gemiddeld 4,1 Mt CO₂-equivalenten bedragen per jaar in de periode 2008-2012 en dus net onder de vooropgestelde doelstelling uitkomen. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kreeg volgens het Nationaal Allocatieplan gemiddeld ongeveer 33 kton emissierechten per jaar toegewezen voor de ETS-sectoren voor de periode 2008-2012. De impliciete Kyoto doelstelling voor de niet-ETS-sectoren is

---

⁵⁵ Volgens voorliggende projectie zou de uitstoot van de ETS-sector 47,9 Mt CO₂-equivalenten bedragen in de periode 2008-2012 en dus onder het toegewezen plafond van 58,5 Mt CO₂-equivalenten uitkomen.

dan per saldo gemiddeld 4,17 Mt CO₂-equivalenten per jaar. Volgens onze berekeningen zou de uitstoot van de ETS-sectoren gemiddeld 87 ktonCO₂-equivalenten per jaar bedragen in de periode 2008-2012 en dus het aantal toegewezen emissierechten in het Nationaal Allocatieplan zeer licht overschrijden. De uitstoot van de niet-ETS-sectoren zou gemiddeld ongeveer 3,97 Mt CO₂-equivalenten bedragen voor de periode 2008-2012. De Kyoto-doelstelling zou dus behaald worden voor wat betreft de niet-ETS-sectoren.

7.3.3. Vlaams Gewest

In 2010 bedroeg de uitstoot van de broeikasgassen van het Vlaams Gewest ongeveer 85,3 Mt CO₂-equivalenten. Dit betekende een daling met bijna 2 Mt CO₂-equivalenten t.o.v. het referentiejaar. De emissies vertegenwoordigden 65 % van de nationale emissies. De sectoren die in het Vlaams Gewest een belangrijk aandeel hadden in de evolutie van de broeikasgasemissies zijn de transformatie van energie, de transportsector, de industrie (wat betreft de energiegebonden emissies) en de verwarming van gebouwen (residentiële sector en tertiaire sector).

De totale broeikasgasemissies namen af met 9,7 % in 2011. Gedurende de periode 2012-2017 zouden de totale broeikasgasemissies licht toenemen met gemiddeld 0,1 % per jaar. In 2017 zou het niveau van de emissies in het Vlaams Gewest 77,5 Mt CO₂-equivalenten bedragen. Dit zou 9,5 Mt minder zijn dan in het referentiejaar.

De emissies afkomstig van de transformatie van energie namen in 2010 met 2,1 % toe door een toename van de binnenlandse productie van elektriciteit op basis van fossiele brandstoffen. Vervolgens zou de uitstoot in de periode 2011-2017 gematigd toenemen met gemiddeld 0,2 % per jaar. In 2017 zou de uitstoot dan 21,6 Mt bedragen tegenover 23,2 Mt in het referentiejaar.

De energiegebonden emissies afkomstig van de industrie namen in 2010 met meer dan 25 % toe door de herneming van de industriële activiteit na belangrijke productiebeperkingen in 2009 als gevolg van de economische crisis. In 2011 daalde de uitstoot opnieuw en zou in de periode 2012-2017 gematigd toenemen met gemiddeld 0,7 % per jaar dankzij de verdere toepassing van energiebesparende technologieën onder impuls van aanhoudend hoge energieprijzen, het toenemend gebruik van hernieuwbare energiebronnen en de doelstellingen tegen 2020 voor de installaties die vallen onder het Europees CO₂-emissiehandelssysteem. De uitstoot zou dan 10,8 Mt bedragen in 2017 tegenover 15,1 Mt in het referentiejaar.

De energiegebonden emissies afkomstig van de verwarming van gebouwen waren relatief sterk toegenomen in 2010 mede door de koudere temperaturen maar namen terug af in 2011. Nadien zouden ze met gemiddeld 0,9 % per jaar afnemen gedurende de periode 2012-2017 en 16,9 Mt bedragen in 2017 tegenover 16,5 Mt in 1990. De transportemissies daalden in 2010 en zouden verder afnemen met gemiddeld 0,3 % per jaar tijdens de periode 2011-2017. De uitstoot zou 14,6 Mt bedragen in 2017 tegen 12,5 Mt in 1990. De emissies afkomstig van de industriële processen zouden toenemen gedurende de projectieperiode terwijl de emissies afkomstig afval zouden afnemen. De uitstoot afkomstig van landbouw zou zeer licht toenemen.

De doelstelling voor het Vlaams Gewest in het kader van het Protocol van Kyoto is een vermindering met 5,2 % van de uitstoot in de periode 2008-2012 ten opzichte van het referentiejaar. In het

referentiejaar is de uitstoot van de broeikasgassen voor het Vlaams Gewest op 87 Mt CO₂-equivalenten vastgelegd. Dit komt dus neer op een toegewezen hoeveelheid van maximum 82,5 Mt CO₂-equivalenten per jaar gedurende de periode 2008-2012. Volgens deze vooruitzichten zou de uitstoot gemiddeld 80,2 Mt CO₂-equivalenten bedragen in de periode 2008-2012. Zonder de ETS-sector zouden de emissies (niet-ETS-sector) gemiddeld ongeveer 47,4 Mt CO₂-equivalenten bedragen⁵⁶. Dit moet verder vergeleken worden met een impliciete niet-ETS doelstelling van 45,6 Mt CO₂-equivalenten. De Kyoto-doelstelling zou dus niet gehaald worden volgens voorliggende vooruitzichten voor het Vlaams Gewest. Het plafond zou met gemiddeld 1,8 Mt CO₂-equivalenten per jaar overschreden worden.

7.3.4. Waals Gewest

In 2010 bedroeg de uitstoot van de broeikasgassen van het Waals Gewest ongeveer 42,9 Mt CO₂-equivalenten. Dit betekende een daling met meer dan 11,5 Mt CO₂-equivalenten t.o.v. het referentiejaar. De emissies vertegenwoordigden 32 % van de nationale emissies. In het Waals Gewest werd de evolutie van de broeikasgasemissies vooral bepaald door de evolutie van de industriële emissies, de transportemissies en de uitstoot afkomstig van de verwarming van gebouwen (residentiële sector en tertiaire sector). De totale broeikasgasemissies daalden met 7,3 % in 2011.

Gedurende de periode 2012-2017 zouden de totale broeikasgasemissies licht afnemen met gemiddeld 0,4 % per jaar. In 2017 zou het niveau van de emissies in het Waals Gewest 38,8 Mt CO₂-equivalenten bedragen tegenover 54,7 Mt in het referentiejaar. Hierbij zouden de energiegebonden emissies afkomstig van de industrie 6 Mt bedragen tegenover 17,7 Mt in 1990. Deze spectaculaire daling is toe te schrijven aan de herstructurering van de Waalse industrie waarbij verschillende hoogovens werden gesloten. Over de periode 2012-2017 zou de uitstoot met gemiddeld 1,4 % per jaar afnemen.

De emissies afkomstig van transport zouden gedurende periode 2012-2017 afnemen met gemiddeld 0,6 % per jaar en de emissies afkomstig van de verwarming van gebouwen met gemiddeld 0,9 % per jaar. De uitstoot zou in 2017 respectievelijk 9,2 en 7,5 Mt bedragen tegenover 7,1 en 8,5 Mt in het referentiejaar. De emissies afkomstig van de industriële processen zouden toenemen met gemiddeld 0,4 % per jaar in de periode 2012-2017 en zouden 7,2 Mt bedragen in 2017 tegenover 6,4 Mt in 2009. De emissies afkomstig van afvalverwerking zouden afnemen gedurende de projectieperiode. De uitstoot afkomstig van landbouw zou zeer licht toenemen.

De doelstelling voor het Waals Gewest in het kader van het Protocol van Kyoto is een vermindering met 7,5 % van de uitstoot in de periode 2008-2012 ten opzichte van het referentiejaar. In het referentiejaar is de uitstoot van de broeikasgassen voor het Waals Gewest op 54,7 Mt CO₂-equivalenten vastgelegd. Dat komt dus neer op een toegewezen hoeveelheid van maximum 50,6 Mt CO₂-equivalenten per jaar gedurende de periode 2008-2012. Volgens voorliggende vooruitzichten zou de uitstoot gemiddeld 42,5 Mt CO₂-equivalenten bedragen in de periode 2008-2012. Rekening houdend met de ETS-sector en de emissiequota die hem toegekend werden in het Nationaal toewijzingsplan

---

⁵⁶ De uitstoot van de ETS-sector zou 32,8 Mt CO₂-equivalenten bedragen en dus onder de emissiequota die hem toegekend werden in de periode 2008-2012 uitkomen.

2008-2012 zou de impliciete doelstelling voor de sectoren die geen deel uitmaken van het emissiehandelssysteem 29 Mt CO₂-equivalenten bedragen⁵⁷. Volgens voorliggende vooruitzichten zou de uitstoot van de niet-ETS-sector gemiddeld 27,4 Mt bedragen voor de periode 2008-2012 en dus onder het te behalen objectief uitkomen. De Kyoto-doelstelling zou dus gehaald worden volgens voorliggende vooruitzichten voor het Waals Gewest.

Tabel 37: Evolutie van de totale broeikasgasemissies per sector
in Mt CO₂-equivalenten

	1990[1]	2010[2]	2011[3]	2015[3]	2017[3]	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2011-2017[3]	Gemiddelden 2008-2012[2;3]
Het Rijk							
1. Energie	112,2	107,6	95,5	95,0	94,6	-1,8	101,9
1.A. Verbranding van brandstoffen	111,3	107,1	95,0	94,5	94,2	-1,8	101,4
1.A1. Transformatie van energie	30,1	25,5	25,0	26,6	25,8	0,2	25,4
1.A2. Industrie	33,0	24,1	17,0	16,3	16,9	-5,0	20,7
1.A3. Transport	20,5	25,4	24,6	24,4	24,5	-0,5	25,5
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	27,6	32,0	28,3	27,2	27,0	-2,4	29,7
1.A5. Overige	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	0,9	0,5	0,5	0,5	0,5	-1,8	0,5
2. Industriële processen	17,1	13,4	13,8	14,0	14,4	1,0	13,5
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0	0,2
4. Landbouw	12,6	10,0	10,1	10,1	10,1	0,1	10,0
5. Afval	3,5	1,1	1,1	0,9	0,8	-4,5	1,1
Totaal	145,7	132,4	120,7	120,3	120,2	-1,4	126,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest							
1. Energie	3,9	4,1	3,7	3,6	3,7	-1,5	3,8
1.A. Verbranding van brandstoffen	3,9	4,1	3,6	3,6	3,7	-1,5	3,8
1.A1. Transformatie van energie	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	-1,7	0,3
1.A2. Industrie	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,5	0,1
1.A3. Transport	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	-1,2	0,8
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	2,6	2,9	2,6	2,6	2,6	-1,6	2,6
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	-1,8	0,0
2. Industriële processen	0,0	0,2	0,2	0,2	0,3	5,2	0,2
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
5. Afval	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0
Totaal	4,0	4,3	3,9	3,9	4,0	-1,1	4,1

⁵⁷ De uitstoot van de ETS-sector zou 15 Mt CO₂-equivalenten bedragen en dus onder de emissiequota die hem toegekend werden in de periode 2008-2012 uitkomen.

VOORUITZICHTEN

	1990[1]	2010[2]	2011[3]	2015[3]	2017[3]	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2011-2017[3]	Gemiddelden 2008-2012[2;3]
Waals Gewest							
1. Energie	40,3	31,2	27,9	27,0	26,8	-2,1	30,6
1.A. Verbranding van brandstoffen	40,1	31,1	27,8	26,8	26,7	-2,1	30,4
1.A1. Transformatie van energie	6,6	3,9	3,7	4,0	3,9	0,3	4,0
1.A2. Industrie	17,7	8,5	6,6	6,0	6,0	-4,8	8,3
1.A3. Transport	7,1	9,7	9,5	9,2	9,2	-0,8	9,7
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	8,5	8,9	7,9	7,6	7,5	-2,4	8,3
1.A5. Overige	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	-1,8	0,1
2. Industriële processen	8,4	6,9	7,0	7,1	7,2	0,7	7,1
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
4. Landbouw	4,8	4,2	4,2	4,2	4,2	0,1	4,2
5. Afval	1,2	0,5	0,5	0,4	0,4	-4,4	0,5
Totaal	54,7	42,9	39,7	38,7	38,8	-1,4	42,5
Vlaams Gewest							
1. Energie	68,0	72,3	63,9	64,4	64,1	-1,7	67,5
1.A. Verbranding van brandstoffen	67,3	71,9	63,6	64,1	63,8	-1,7	67,2
1.A1. Transformatie van energie	23,2	21,4	21,1	22,4	21,6	0,2	21,1
1.A2. Industrie	15,1	15,5	10,3	10,2	10,8	-5,1	12,3
1.A3. Transport	12,5	14,9	14,3	14,5	14,6	-0,3	14,9
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	16,5	20,2	17,8	17,0	16,9	-2,5	18,8
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,7	0,4	0,4	0,3	0,3	-1,8	0,4
2. Industriële processen	8,7	6,4	6,6	6,7	6,9	1,1	6,2
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
4. Landbouw	7,9	5,9	5,9	5,9	5,9	0,1	5,8
5. Afval	2,2	0,6	0,5	0,4	0,4	-4,9	0,6
Totaal	87,0	85,2	77,0	77,6	77,5	-1,4	80,2

[1] Cijfers van het referentiejaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

[2] De cijfers voor 2010 stemmen overeen met de inventariswaarden voor 2010 afkomstig uit de nationale en regionale emissie-inventarissen, behalve voor de energiegebonden CO₂-emissies, die werden endogeen berekend voor 2010 met HERMES en HERMREG.

[3] Regionale economische vooruitzichten 2012-2017.

8. Besluit

Om in te spelen op de groeiende vraag naar instrumenten die in staat zijn regionale economische vooruitzichten op te stellen, zijn het Federaal Planbureau en de drie gewestelijke studiediensten (BISA, IWEPS en SVR) eind 2005 gestart met de ontwikkeling van een multiregionaal en multisectoraal model: HERMREG. In zijn huidige versie is HERMREG een top-down macro-econometrisch middellangetermijnmodel. HERMREG sluit perfect aan bij het nationale HERMES-model dat de nationale en internationale context levert aan HERMREG.

Met behulp van HERMREG werden regionale middellangetermijnvooruitzichten tot en met 2017 opgesteld m.b.t. het bbp, werkgelegenheid, beroepsbevolking, pendel, werkloosheid, loonmassa en productiviteit. Het model bevat eveneens een berekeningsmodule voor het energieverbruik en de broeikasgasemissies (BKG) die het mogelijk maakt de nationale BKG-vooruitzichten regionaal op te delen. Tenslotte is er een module over overheidsfinanciën die vooruitzichten aangaande de inkomsten en de uitgaven voor de verschillende gewesten en gemeenschappen geeft, en een module bestemd voor de berekening van de inkomens van de huishoudens per gewest.

De regionale projecties zijn coherent met de nationale vooruitzichten die in mei 2012 werden gepubliceerd, die zelf gebaseerd zijn op de economische informatie die midden april 2012 beschikbaar was. Er wordt met name rekening gehouden met een internationaal scenario dat gekenmerkt wordt door een vertraging van de economische groei. Volgens de meest recente ramingen zou zowel de economische groei van onze belangrijkste handelspartners (Duitsland en Frankrijk) als die van België iets sterker zijn dan die in de nationale vooruitzichten van mei 2012 en dus in deze regionale vooruitzichten.

Deze laatste zullen in september 2012 geactualiseerd worden, vooral wat betreft de economische groei van 2012. Tijdens die actualisering zullen de meest recente conjuncturele ontwikkelingen geïntegreerd worden en zal de economische begroting van begin september als uitgangspunt genomen worden.

Binnen de voornoemde minder gunstige internationale context, zou de Belgische economie in 2012 een lage groei kennen. Vanaf 2013 en vooral de daaropvolgende jaren zou de groei opnieuw herstellen dankzij de versnelling van de groei van de uitvoermarkten. Op middellange termijn zou de groei van de Belgische economie echter niet op significante wijze de 2 % overschrijden.

Na de zware recessie in 2009 waaronder alle Belgische gewesten te lijden hadden, slaagden de drie gewesten erin om in 2010 opnieuw positieve groeicijfers voor te leggen. Die evolutie zet zich door in 2011, maar de groei zou beperkter zijn in Brussel dan in de twee overige gewesten, onder andere door de zwakkere prestatie van de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen'. In 2012 zou de groeivertraging, die nauw verbonden is met de schulden crisis in de eurozone, de drie Belgische gewesten vrijwel gelijkwaardig raken. Vanaf 2013 zouden de drie gewesten geleidelijk vooruitgaan en de regionale groeicijfers, die onderling zeer weinig verschillen, zouden zich op middellange termijn (periode 2013-2017) stabiliseren rond het nationaal gemiddelde van 1,9 %. Over de volledige projectieperiode zou er tussen de gewesten een groeiverschil ten voordele van Vlaanderen blijven bestaan, maar dat verschil zou wel krimpen.

De zwakke werkgelegenheidsgroei die in 2012 en 2013 wordt voorzien op nationaal niveau zou ook de drie gewesten optreden. Vanaf 2014 zou samen met het groeiherstel, de binnenlandse werkgelegenheid van elke gewest geleidelijk het groeitempo bereiken dat vergelijkbaar is met dat van vóór de crisis, of gemiddeld 1 % per jaar. Zo zou de werkgelegenheid tussen 2014 en 2017 toenemen met jaarlijks ongeveer 7 500 eenheden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, met bijna 28 000 in Vlaanderen en ongeveer 12 000 eenheden in Wallonië. In totaal zou over de periode 2012-2017 de werkgelegenheid gestegen zijn met 34 000 eenheden in Brussel, met 53 000 in Wallonië en met 123 000 eenheden in Vlaanderen.

Op korte termijn zou de werkloosheid stijgen in de drie gewesten, maar de stijging zou evenwel minder uitgesproken zijn in Wallonië dan in de twee andere gewesten. Nadien zou een graduele daling van de werkloosheidsgraden plaatsvinden. In 2017 zou de Brusselse werkloosheidsgraad 20,1 % bedragen, wat iets hoger is dan het niveau van vóór de crisis (19,6 % in 2008 %). De Waalse werkloosheidsgraad in 2017 (16 %) zou duidelijk lager liggen dan die geobserveerd in 2008 (17,1 %). In Vlaanderen, ten slotte, zou de werkloosheidsgraad aan het einde van de projectieperiode (8,3 %) licht lager zijn dan in het begin van de projectieperiode (8,4 % in 2010).

In 2017 zou Brussel 121 800 werklozen tellen (of 6 600 meer dan in 2011) en Wallonië 270 700 (-2 700).

De productiviteitsgroei per hoofd zou in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest verder vertragen tijdens de projectieperiode. In de twee andere gewesten zou de productiviteitsgroei zich enigszins herstellen ten opzichte van het recente verleden. Op middellange termijn (periode 2014-2017) zouden de Brusselse productiviteitswinsten convergeren naar het niveau van de twee andere gewesten, rond een nationaal gemiddelde van 0,9 %. De regionale reële lonen, die in 2010 en 2011 nog duidelijk krompen, zouden vanaf 2012 opnieuw stijgen en een vrijwel identiek groeitempo aannemen tijdens de periode 2013-2017.

Het HERMREG-model berekent ook regionale vooruitzichten voor de broeikasgasemissies. Volgens die vooruitzichten zouden de BKG-emissies tussen 2012 en 2017 zeer licht dalen op nationaal niveau alsook in het Waals Gewest. In de twee overige gewesten zou er sprake zijn van een zeer lichte toename. In de context van die vooruitzichten, zou Wallonië de doelstellingen behalen die hem zijn toegewezen in het kader van het Kyotoprotocol. Vlaanderen en Brussel zouden daar niet volledig in slagen.

Met HERMREG is het mogelijk regionale projecties te leveren voor de rekening van de gezinnen en de rekeningen van de regionale overheden.

In de loop van de periode 2011-2017 zou het primair inkomen van de gezinnen het snelst toenemen in Brussel (4,2 % gemiddeld per jaar), gevolgd door Wallonië (3,6 %) en Vlaanderen (3,5 %). Ook het beschikbaar inkomen van de Brusselse gezinnen zou sneller toenemen (3,8 %) dan dat van de Vlaamse en Waalse gezinnen (beiden 3,3 %).

In combinatie met de demografische vooruitzichten, zou de verwachte inkomensevolutie over de periode 2011-2017 daarentegen leiden tot een snellere groei van het beschikbaar inkomen per inwoner in Vlaanderen en Wallonië (2,6 % gemiddeld in elk van de regio's) dan in Brussel (2,1 %) ten gevolge van de relatief sterkere toename van de Brusselse bevolking op middellange termijn.

Wat de overheidsfinanciën betreft, zou de gezamenlijke rekening van de gemeenschappen en gewesten, bij ongewijzigd beleid, terug in evenwicht zijn vanaf 2015, en dit dankzij een begrotingsoverschot van het Vlaams Gewest (inclusief de Vlaamse Gemeenschap). Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Franse Gemeenschap zouden op het einde van de projectieperiode ook overschotten realiseren, terwijl de rekening van het Waals Gewest, niettegenstaande een continue verbetering van haar saldo, in 2017 nog een licht tekort zou vertonen. We merken op dat maatregelen genomen na begin april 2012, niet werden opgenomen in deze vooruitzichten.

In de komende jaren worden ook andere regionale ontwikkelingen in overweging genomen, zoals de modellering van de productiefuncties en de geleidelijke invoering van een bottom-upstructuur in het model.

9. Bibliografie

- Bassilière, D., Bossier, F., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D., Lohest, O. (2008a), Uitwerking van een regionaal projectiemodel, een eerste toepassing van het HERMREG model op de nationale economische vooruitzichten 2007-2012, FPB – BISA – IWEPS – SVR, januari 2008.
- Bassilière, D., Bossier, F., Caruso, F., Hoorelbeke, D., Lohest, O. (2008b), Vijfentwintig jaar regionale ontwikkelingen - Een overzicht op basis van de databank van het HERMREG-model, Planning Paper 104, FPB – BISA – IWEPS – SVR, april 2008.
- Bassilière, D., Baudewyns, D., Bossier, F., Bracke, I., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D. (2008c), Regionale economische vooruitzichten 2007-2013, september 2008.
- Bassilière, D., Baudewyns, D., Bossier, F., Bracke, I., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D., Laine, B., Meunier, O. (2010), Regionale economische vooruitzichten 2009-2015, juli 2010.
- Bassilière, D., Baudewyns, D., Bossier, F., Bracke, I., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D., Laine, B., Meunier, O., Michiels, P.F.M. (2011), Regionale economische vooruitzichten 2010-2016, juni 2011.
- Bracke, I., Vandille, G. (2005), Regionale emissievoorzichten, Working Paper 5-05, FPB, maart 2005.
- Federaal Planbureau, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (2011), Bevolkingsvoorzichten 2010-2060, december 2011.
- Federaal Planbureau (2012), Economische vooruitzichten 2012-2017, mei 2012.
- Gentil, Gina (2008), Regionalisering van de rekening van de Gemeenschappen en Gewesten: methodologie en resultaten, Federaal Planbureau, REPO 2706, december 2008.
- Instituut van de Nationale Rekeningen (2012), Regionale rekeningen 2003-2010.
- Laloy, L. (2009), Rémunérations et pensions des salariés des administrations publiques : hypothèses et méthodologies de projection dans les Perspectives économiques 2009-2014 de mai 2009, Federaal Planbureau, nota ADDG 6934, december 2009.
- Nationale Klimaatcommissie (2011), Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress, mei 2011.
- United Nations Framework Convention on Climate Change (2007), Report of the Review of the Initial Report of Belgium, december 2007.

10. Bijlage

10.1. Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid

Tabel 38: Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid:
Brussels Hoofdstedelijk Gewest
Jaarlijkse groeivoeten, in procent

	2010	2011	2012	2013	2014- 2017	Gemiddelden		
						1997- 2003	2004- 2010	2011- 2017
1. Toegevoegde waarde in volume								
1.1. Landbouw	-0,00	0,00	-0,00	0,00	0,00	-0,00	0,00	0,00
1.2. Energie	0,70	-0,15	0,00	0,02	0,05	0,21	0,24	0,01
1.3. Verwerkende nijverheid	-0,03	0,05	-0,02	-0,01	-0,00	-0,04	-0,14	0,00
a. Intermediaire goederen	0,03	-0,03	-0,01	-0,01	-0,01	-0,03	-0,05	-0,01
b. Uitrustingsgoederen	0,06	0,06	0,01	-0,00	0,01	0,01	-0,05	0,01
c. Verbruiksgoederen	-0,12	0,02	-0,02	0,00	-0,00	-0,02	-0,04	-0,00
1.4. Bouw	-0,12	0,15	-0,01	0,01	0,06	0,02	0,07	0,06
1.5. Marktdiensten	0,78	1,21	0,22	1,02	1,61	1,85	1,03	1,27
a. Vervoer en communicatie	-0,18	0,10	-0,03	0,13	0,25	0,88	-0,16	0,17
b. Handel en horeca	0,39	0,23	-0,22	-0,01	0,10	-0,26	-0,11	0,06
c. Krediet en verzekeringen	0,09	0,01	0,17	0,41	0,41	0,63	0,60	0,32
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,16	0,14	0,08	0,07	0,08	0,17	0,06	0,09
e. Overige marktdiensten	0,33	0,73	0,22	0,41	0,77	0,42	0,65	0,63
1.6. Niet-verhandelbare diensten								
a. Overheid en onderwijs	0,30	0,01	0,00	0,33	0,25	0,31	0,24	0,19
b. Huishoudelijke diensten	0,00	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	0,01	-0,01	-0,01
1.7. Totaal	1,63	1,25	0,18	1,36	1,96	2,35	1,43	1,52
2. Werkgelegenheid								
2.1. Landbouw	-0,00	0,00	-0,00	0,00	0,00	0,00	-0,00	-0,00
2.2. Energie	0,02	-0,02	0,00	0,00	-0,00	0,02	0,02	-0,00
2.3. Verwerkende nijverheid	-0,28	-0,06	-0,11	-0,13	-0,06	-0,14	-0,29	-0,08
a. Intermediaire goederen	-0,04	-0,04	-0,05	-0,05	-0,02	-0,03	-0,08	-0,03
b. Uitrustingsgoederen	-0,02	0,01	-0,04	-0,05	-0,01	-0,03	-0,10	-0,02
c. Verbruiksgoederen	-0,23	-0,03	-0,02	-0,04	-0,03	-0,07	-0,11	-0,03
2.4. Bouw	-0,08	0,03	0,02	-0,03	0,03	-0,02	0,04	0,02
2.5. Marktdiensten	0,65	1,56	0,28	0,85	0,99	0,87	0,48	0,95
a. Vervoer en communicatie	-0,03	-0,02	-0,10	0,07	0,06	0,10	-0,17	0,03
b. Handel en horeca	0,00	0,13	-0,22	-0,13	-0,04	-0,03	-0,08	-0,05
c. Krediet en verzekeringen	-0,19	0,00	-0,02	-0,06	-0,02	0,10	-0,14	-0,03
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,36	0,14	0,08	0,21	0,13	0,21	0,16	0,14
e. Overige marktdiensten	0,51	1,30	0,55	0,75	0,86	0,49	0,70	0,86
2.6. Niet-verhandelbare diensten								
a. Overheid en onderwijs	0,23	-0,08	-0,05	0,00	0,15	0,40	0,33	0,07
b. Huishoudelijke diensten	-0,02	-0,07	-0,11	-0,06	-0,07	0,04	-0,11	-0,07
2.7. Totaal	0,51	1,36	0,03	0,63	1,05	1,17	0,47	0,89

Tabel 39: Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid:
 Vlaams Gewest
 Jaarlijkse groeivoeten, in procent

	2010	2011	2012	2013	2014- 2017	Gemiddelden		
						1997- 2003	2004- 2010	2011- 2017
1. Toegevoegde waarde in volume								
1.1. Landbouw	-0,01	0,00	-0,00	0,00	0,00	0,02	0,01	0,00
1.2. Energie	-0,14	-0,06	0,02	0,02	0,00	-0,07	0,10	0,00
1.3. Verwerkende nijverheid	0,80	0,62	-0,07	0,11	0,31	0,49	-0,09	0,27
a. Intermediaire goederen	0,51	0,36	-0,08	0,01	0,14	0,22	-0,01	0,12
b. Uitrustingsgoederen	0,17	0,22	-0,01	0,04	0,08	0,20	-0,13	0,08
c. Verbruiksgoederen	0,13	0,04	0,02	0,06	0,09	0,06	0,06	0,07
1.4. Bouw	0,11	0,20	-0,06	0,11	0,12	0,13	0,18	0,10
1.5. Marktdiensten	1,00	1,52	0,16	1,01	1,42	1,65	1,26	1,20
a. Vervoer en communicatie	-0,20	0,19	-0,01	0,13	0,19	0,13	0,07	0,15
b. Handel en horeca	0,68	0,33	-0,26	0,15	0,23	0,27	0,26	0,16
c. Krediet en verzekeringen	-0,03	-0,01	0,03	0,05	0,07	0,10	0,07	0,05
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,21	0,20	0,16	0,15	0,17	0,23	0,14	0,17
e. Overige marktdiensten	0,35	0,82	0,25	0,53	0,76	0,93	0,73	0,66
1.6. Niet-verhandelbare diensten								
a. Overheid en onderwijs	0,07	0,01	0,00	0,22	0,16	0,08	0,07	0,13
b. Huishoudelijke diensten	0,00	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	0,00	-0,01	-0,01
1.7. Totaal	1,84	2,28	0,03	1,46	2,01	2,31	1,52	1,69
2. Werkgelegenheid								
2.1. Landbouw	-0,07	-0,03	-0,05	-0,02	-0,02	-0,03	-0,05	-0,03
2.2. Energie	0,02	-0,01	-0,01	-0,00	-0,00	0,00	0,02	-0,00
2.3. Verwerkende nijverheid	-0,55	-0,05	-0,18	-0,37	-0,10	-0,19	-0,30	-0,14
a. Intermediaire goederen	-0,20	0,03	-0,08	-0,16	-0,03	-0,01	-0,07	-0,05
b. Uitrustingsgoederen	-0,17	-0,02	-0,05	-0,10	-0,01	-0,06	-0,12	-0,03
c. Verbruiksgoederen	-0,17	-0,05	-0,05	-0,10	-0,05	-0,13	-0,11	-0,06
2.4. Bouw	0,09	0,10	0,01	-0,03	0,06	0,01	0,11	0,04
2.5. Marktdiensten	1,08	1,40	0,64	0,69	1,06	1,14	1,22	1,00
a. Vervoer en communicatie	-0,08	-0,04	0,02	-0,00	0,11	0,03	0,05	0,06
b. Handel en horeca	0,04	0,08	-0,15	-0,07	0,04	0,10	0,08	0,00
c. Krediet en verzekeringen	-0,01	-0,01	-0,02	-0,02	-0,01	-0,02	-0,00	-0,01
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,40	0,34	0,22	0,25	0,24	0,33	0,31	0,25
e. Overige marktdiensten	0,72	1,03	0,57	0,53	0,69	0,71	0,79	0,70
2.6. Niet-verhandelbare diensten								
a. Overheid en onderwijs	0,14	-0,05	-0,03	0,00	0,09	0,10	0,22	0,04
b. Huishoudelijke diensten	-0,01	-0,07	-0,10	-0,05	-0,06	0,03	-0,03	-0,07
2.7. Totaal	0,68	1,29	0,27	0,22	1,03	1,05	1,18	0,84

Tabel 40: Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid:
 Waals Gewest
 Jaarlijkse groeivoeten, in procent

	2010	2011	2012	2013	2014- 2017	Gemiddelden		
						1997- 2003	2004- 2010	2011- 2017
1. Toegevoegde waarde in volume								
1.1. Landbouw	0,01	-0,01	-0,01	-0,01	0,01	-0,03	-0,00	-0,00
1.2. Energie	0,02	-0,06	0,01	-0,03	0,01	0,10	0,07	-0,00
1.3. Verwerkende nijverheid	0,74	0,61	-0,05	0,11	0,27	0,55	0,12	0,25
a. Intermediaire goederen	0,40	0,31	-0,11	0,03	0,16	0,44	0,02	0,12
b. Uitrustingsgoederen	0,17	0,21	0,02	0,02	0,04	0,08	0,03	0,06
c. Verbruiksgoederen	0,18	0,08	0,03	0,06	0,07	0,03	0,08	0,07
1.4. Bouw	-0,04	0,19	-0,06	0,07	0,09	0,08	0,14	0,08
1.5. Marktdiensten	1,61	1,25	0,23	0,88	1,22	1,11	1,08	1,03
a. Vervoer en communicatie	-0,16	0,12	-0,01	0,13	0,16	0,11	0,02	0,13
b. Handel en horeca	0,67	0,25	-0,15	0,05	0,17	0,17	0,17	0,12
c. Krediet en verzekeringen	0,20	0,02	0,04	0,09	0,08	0,05	0,12	0,07
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,26	0,32	0,18	0,29	0,26	0,21	0,22	0,26
e. Overige marktdiensten	0,64	0,55	0,18	0,32	0,54	0,56	0,54	0,46
1.6. Niet-verhandelbare diensten								
a. Overheid en onderwijs	0,16	0,01	0,00	0,34	0,26	0,21	0,10	0,20
b. Huishoudelijke diensten	0,00	-0,01	-0,02	-0,01	-0,01	0,00	-0,01	-0,01
1.7. Totaal	2,50	1,97	0,12	1,35	1,84	2,02	1,49	1,54
2. Werkgelegenheid								
2.1. Landbouw	-0,08	-0,05	-0,05	-0,03	-0,03	-0,07	-0,04	-0,04
2.2. Energie	0,02	-0,00	-0,01	-0,01	-0,00	-0,00	0,02	-0,00
2.3. Verwerkende nijverheid	-0,31	0,02	-0,10	-0,28	-0,09	-0,14	-0,10	-0,10
a. Intermediaire goederen	-0,22	0,01	-0,06	-0,21	-0,05	-0,05	-0,05	-0,06
b. Uitrustingsgoederen	-0,08	0,03	-0,04	-0,01	-0,01	-0,03	-0,02	-0,01
c. Verbruiksgoederen	-0,00	-0,03	-0,00	-0,06	-0,02	-0,06	-0,03	-0,03
2.4. Bouw	0,01	0,10	0,05	-0,02	0,07	0,03	0,14	0,06
2.5. Marktdiensten	1,52	1,17	0,29	0,74	0,95	0,79	1,10	0,86
a. Vervoer en communicatie	-0,05	-0,03	-0,07	0,01	0,07	0,04	-0,03	0,02
b. Handel en horeca	0,18	0,19	-0,19	0,03	0,04	0,02	0,11	0,03
c. Krediet en verzekeringen	0,01	-0,01	-0,02	-0,02	-0,01	-0,03	0,00	-0,02
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,47	0,33	0,15	0,34	0,33	0,32	0,37	0,30
e. Overige marktdiensten	0,90	0,69	0,42	0,38	0,53	0,44	0,65	0,52
2.6. Niet-verhandelbare diensten								
a. Overheid en onderwijs	0,18	-0,07	-0,04	0,00	0,13	0,15	0,26	0,06
b. Huishoudelijke diensten	-0,02	-0,07	-0,11	-0,06	-0,07	0,01	-0,07	-0,07
2.7. Totaal	1,33	1,09	0,04	0,35	0,97	0,76	1,30	0,76

10.2. Inkomensrekeningen van de huishoudens - Gedetailleerde resultaten

Tabel 41: Inkomensrekeningen van de huishoudens: Brussels Hoofdstedelijk Gewest
in miljoen euro

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens									
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	3174	3232	3364	3435	3567	3712	3862	4026	4180
Beloning van werknemers (D.1)	16962	17231	18269	18843	19694	20458	21407	22282	23309
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	2834	2909	3145	3172	3201	3328	3465	3609	3757
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	22970	23373	24778	25450	26461	27498	28734	29918	31245
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening									
a. Middelen									
Wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld (D.621)	4035	4205	4363	4571	4744	4913	5035	5226	5421
Particuliere uitkeringen sociale verzekering met fondsvorming (D.622)	632	629	663	688	723	754	793	827	868
Uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers (D.623)	1017	1019	1060	1082	1108	1130	1133	1150	1197
Uitkeringen sociale voorziening in geld (D.624)	633	674	710	758	793	828	871	903	934
b. Bestedingen									
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	3696	3896	4119	4432	4648	4840	5082	5316	5596
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	80	103	85	148	156	165	171	179	187
Sociale premies (D.61)	6464	6504	6871	7115	7422	7701	8022	8341	8725
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	19047	19396	20500	20855	21604	22417	23291	24189	25156

Tabel 42: Inkomensrekeningen van de huishoudens: Vlaams Gewest
in miljoen euro

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens									
Exploitatieoverschot(B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	21096	21295	21983	22212	22880	23530	24176	24874	25541
Beloning van werknemers (D.1)	113303	115879	121028	125074	129315	133957	138484	143635	149141
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	19697	19904	21345	21391	21573	22327	23162	24034	24942
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	154095	157077	164355	168677	173767	179815	185823	192543	199624
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening									
a. Middelen									
Wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld (D.621)	26275	27128	28285	29835	31329	32645	33990	35336	36879
Particuliere uitkeringen sociale verzekering met fondsvorming (D.622)	4017	4026	4183	4350	4523	4702	4881	5076	5285
Uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers (D.623)	7377	7554	7949	8205	8447	8670	8755	8951	9357
Uitkeringen sociale voorziening in geld (D.624)	2053	2057	2102	2213	2287	2356	2434	2502	2573
b. Bestedingen									
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	26630	28216	29623	32012	33421	34774	36170	37686	39432
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	364	437	413	597	618	644	659	682	706
Sociale premies (D.61)	43698	44963	46995	48794	50473	52268	53866	55825	58031
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	123125	124227	129843	131878	135840	140502	145187	150215	155549

Tabel 43: Inkomensrekeningen van de huishoudens: Waals Gewest
in miljoen euro

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens									
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	8818	8886	9057	9072	9270	9489	9716	9970	10196
Beloning van werknemers (D.1)	53281	54654	57277	59312	61703	64119	66432	68953	71614
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	7412	7529	8053	8053	8022	8221	8443	8699	8968
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	69511	71069	74387	76437	78994	81828	84591	87622	90779
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening									
a. Middelen									
Wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld (D.621)	15421	15907	16458	17302	18085	18793	19431	20237	21133
Particuliere uitkeringen sociale verzekering met fondsvorming (D.622)	1488	1496	1560	1625	1700	1773	1845	1920	1999
Uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers (D.623)	3940	4054	4277	4434	4592	4732	4803	4929	5160
Uitkeringen sociale voorziening in geld (D.624)	1622	1649	1699	1797	1859	1920	1993	2050	2107
b. Bestedingen									
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	12384	13035	13578	14642	15353	16000	16645	17366	18179
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	0	44	10	136	146	157	161	171	181
Sociale premies (D.61)	20552	21356	22383	23283	24218	25151	25974	26936	28012
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	59045	59741	62411	63534	65513	67739	69881	72285	74806

10.3. Rekeningen van de Gemeenschappen en Gewesten - Gedetailleerde resultaten

Tabel 44: Rekening van de Gemeenschappen en Gewesten
in miljoen euro

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Ontvangsten	50738	55044	57140	59174	61190	63386	65813	68530
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	8006	8624	8958	9254	9582	9914	10292	10661
1. Fiscale ontvangsten	7966	8582	8915	9211	9537	9869	10247	10615
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ... (huishoudens)	988	1128	1232	1268	1304	1346	1391	1438
b. Belastingen op productie en invoer	4682	4990	5154	5324	5519	5708	5932	6143
c. Vermogensheffingen	2296	2464	2530	2619	2715	2815	2923	3034
2. Werkelijke sociale premies	40	41	43	43	44	45	46	47
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	3316	3658	3756	3818	3789	3759	3728	3794
1. Inkomen uit vermogen	267	537	552	563	475	386	295	301
2. Inkomensoverdrachten	521	532	540	542	550	559	567	576
3. Kapitaaloverdrachten	42	43	45	46	46	47	48	49
4. Verkoop van goederen en diensten	2486	2545	2618	2668	2717	2767	2817	2868
C. Toegerekende sociale premies	4794	5113	5282	5478	5664	5861	6117	6478
D. Overdrachten binnen de overheid	34622	37649	39145	40624	42155	43853	45677	47598
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	29215	31912	33052	34227	35462	36865	38397	39950
2. Overige overdrachten	5407	5737	6093	6397	6694	6987	7279	7648
a. van de federale overheid	5175	5503	5848	6148	6439	6729	7016	7380
b. van de lagere overheid	174	179	184	187	190	194	197	200
c. van de sociale-verzekeringsinstellingen	58	56	62	63	64	65	66	67
waarvan kapitaaloverdrachten	138	128	93	95	96	98	99	101
2. Uitgaven	53079	55939	57855	59787	61507	63295	65253	67525
A. Primaire uitgaven	52484	55259	57104	59067	60832	62620	64572	66853
a. Lopende uitgaven	39222	40989	42739	44230	45638	47060	48639	50519
1. Beloning van werknemers	20602	21481	22274	23031	23712	24474	25271	26241
2. Intermediair verbruik en belastingen	5809	5951	6173	6320	6497	6590	6735	6882
3. Subsidies aan vennootschappen	1420	1571	1801	1926	2059	2200	2350	2509
4. Sociale uitkeringen	8165	8587	9003	9418	9791	10171	10612	11167
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	5487	5830	6123	6347	6554	6772	7050	7434
- Uitkeringen in natura	2678	2757	2880	3071	3237	3399	3562	3733
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	3024	3194	3280	3325	3368	3412	3457	3503
6. Overdrachten aan vennootschappen	115	115	115	115	115	115	115	115
7. Overdrachten aan het buitenland	87	90	93	94	96	98	100	102
b. Kapitaaluitgaven	4314	5060	4663	4830	4918	5009	5103	5199
1. Investerings in vaste activa (bruto)	2500	2674	2669	2747	2796	2849	2903	2959
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-142	-138	-49	2	2	2	2	2
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	389	376	382	390	397	404	412	419
4. Overdrachten aan vennootschappen	1564	2146	1658	1689	1721	1752	1784	1816
5. Overdrachten aan het buitenland	3	2	2	2	2	2	2	2
c. Overdrachten binnen de overheid	8948	9211	9702	10007	10276	10551	10830	11136
1. Inkomensoverdrachten	8427	8670	9087	9380	9637	9901	10168	10462
2. Kapitaaloverdrachten	521	541	615	627	638	650	662	674
B. Rentelasten	595	680	752	720	675	675	681	672
3. Vorderingsaldo	-2341	-896	-715	-612	-317	91	560	1006
4. Primair saldo	-1746	-216	37	108	358	766	1242	1678

Tabel 45: Rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
in miljoen euro

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Ontvangsten	2887	3063	3264	3446	3560	3710	3847	3977
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	1192	1275	1308	1350	1396	1443	1495	1547
1. Fiscale ontvangsten	1192	1275	1308	1350	1396	1443	1495	1547
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ... (huishoudens)	147	149	154	158	162	167	172	177
b. Belastingen op productie en invoer	663	747	766	790	817	844	875	904
c. Vermogensheffingen	382	380	388	402	417	432	449	466
2. Werkelijke sociale premies	0	0	0	0	0	0	0	0
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	427	436	448	457	465	474	482	491
1. Inkomen uit vermogen	47	49	50	51	52	52	53	54
2. Inkomensoverdrachten	30	31	32	33	33	34	34	35
3. Kapitaaloverdrachten	14	14	15	15	15	16	16	16
4. Verkoop van goederen en diensten	336	342	352	358	365	372	379	385
C. Toegerekende sociale premies	33	32	32	33	34	34	35	37
D. Overdrachten binnen de overheid	1235	1320	1476	1605	1665	1759	1834	1902
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	889	978	1052	1145	1167	1225	1289	1346
2. Overige overdrachten	346	342	423	460	497	534	545	556
a. van de federale overheid	210	202	275	309	343	377	385	394
b. van de lagere overheid	127	131	135	138	140	143	146	148
c. van de sociale-verzekeringsinstellingen	5	5	5	5	6	6	6	6
d. van de gemeenschappen en gewesten	4	5	8	8	8	8	9	9
waarvan kapitaaloverdrachten	128	118	83	85	86	88	89	91
2. Uitgaven	3106	3339	3465	3559	3648	3742	3833	3930
A. Primaire uitgaven	3028	3227	3336	3425	3514	3606	3697	3795
a. Lopende uitgaven	1647	1690	1775	1829	1883	1939	1994	2054
1. Beloning van werknemers	814	841	869	903	937	974	1009	1048
2. Intermediair verbruik en belastingen	443	449	484	492	501	509	518	527
3. Subsidies aan vennootschappen	85	85	89	92	94	96	98	100
4. Sociale uitkeringen	111	112	117	124	130	134	140	146
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	35	34	35	36	37	37	38	40
- Uitkeringen in natura	76	78	82	88	92	97	102	106
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	192	202	214	217	220	223	227	230
6. Overdrachten aan vennootschappen	0	0	0	0	0	0	0	0
7. Overdrachten aan het buitenland	2	2	2	2	2	2	2	2
b. Kapitaaluitgaven	554	670	642	653	664	676	689	702
1. Investerings in vaste activa (bruto)	446	453	449	456	464	473	482	491
2. Overige netto-aankopen niet-fin. Activa	0	0	0	0	0	0	0	0
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	39	19	50	51	52	53	54	54
4. Overdrachten aan vennootschappen	69	199	143	146	148	151	154	157
5. Overdrachten aan het buitenland	0	0	0	0	0	0	0	0
c. Overdrachten binnen de overheid	827	867	919	944	967	990	1014	1039
1. Inkomensoverdrachten	731	766	809	832	853	874	896	919
2. Kapitaaloverdrachten	96	101	110	112	114	116	118	120
B. Rentelasten	78	112	129	134	135	136	136	135
3. Vorderingsaldo	-218	-276	-201	-114	-88	-32	14	47
4. Primair saldo	-140	-164	-72	20	46	104	150	182

Tabel 46: Rekening van het Vlaams Gewest
in miljoen euro

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Ontvangsten	29423	32257	33388	34504	35652	36890	38308	39930
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	4531	4976	5149	5322	5513	5708	5929	6145
1. Fiscale ontvangsten	4491	4934	5106	5279	5469	5663	5883	6098
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ... (huishoudens)	436	601	675	698	720	746	774	803
b. Belastingen op productie en invoer	2741	2932	2997	3096	3210	3321	3452	3575
c. Vermogensheffingen	1314	1402	1434	1485	1539	1595	1657	1720
2. Werkelijke sociale premies	40	41	43	43	44	45	46	47
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	1782	2173	2222	2263	2206	2148	2088	2125
1. Inkomen uit vermogen	137	423	435	443	354	262	170	172
2. Inkomensoverdrachten	260	332	328	333	339	344	349	354
3. Kapitaaloverdrachten	28	29	30	30	31	32	32	33
4. Verkoop van goederen en diensten	1357	1389	1429	1456	1483	1510	1538	1565
C. Toegerekende sociale premies	2920	3125	3228	3318	3415	3533	3705	3927
D. Overdrachten binnen de overheid	20189	21983	22789	23601	24518	25501	26585	27734
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	17196	18785	19421	20070	20831	21659	22573	23505
2. Overige overdrachten	2993	3198	3368	3530	3687	3842	4012	4229
a. van de federale overheid	2929	3134	3300	3462	3618	3772	3940	4156
b. van de lagere overheid	34	35	36	36	37	37	38	38
c. van de sociale-verzekeringsinstellingen	30	29	32	32	33	34	34	35
d. van de gemeenschappen en gewesten	0	0	0	0	0	0	0	0
waarvan kapitaaloverdrachten	10	10	10	10	10	10	10	10
2. Uitgaven	30299	32131	33308	34386	35340	36456	37700	39104
A. Primaire uitgaven	30133	31954	33123	34259	35279	36418	37673	39094
a. Lopende uitgaven	23281	24503	25618	26491	27320	28258	29303	30505
1. Beloning van werknemers	12128	12643	13080	13469	13824	14259	14736	15302
2. Intermediair verbruik en belastingen	3256	3347	3495	3586	3677	3771	3866	3963
3. Subsidies aan vennootschappen	915	1095	1294	1409	1532	1663	1802	1952
4. Sociale uitkeringen	5433	5729	6008	6262	6499	6754	7064	7429
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	3354	3585	3763	3869	3977	4105	4288	4520
- Uitkeringen in natura	2079	2144	2245	2393	2523	2649	2776	2909
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	1425	1562	1612	1634	1656	1677	1699	1723
6. Overdrachten aan vennootschappen	46	46	46	46	46	46	46	46
7. Overdrachten aan het buitenland	78	81	83	85	86	88	89	91
b. Kapitaaluitgaven	2337	2762	2569	2667	2716	2767	2818	2871
1. Investerings in vaste activa (bruto)	1552	1653	1650	1680	1711	1743	1776	1810
2. Overige netto-aankopen niet-fin. Activa	-144	-140	-50	0	0	0	0	0
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	202	190	173	176	179	183	186	189
4. Overdrachten aan vennootschappen	725	1057	794	809	824	839	854	869
5. Overdrachten aan het buitenland	2	2	2	2	2	2	2	2
c. Overdrachten binnen de overheid	4515	4689	4936	5100	5243	5393	5551	5717
1. Inkomensoverdrachten	4270	4441	4641	4800	4937	5082	5234	5395
2. Kapitaaloverdrachten	245	248	295	300	306	311	317	323
B. Rentelasten	166	177	184	127	61	38	28	10
3. Vorderingsaldo	-877	126	80	118	313	434	607	827
4. Primair saldo	-711	303	264	245	374	472	635	837

Tabel 47: Rekening van het Waals Gewest
in miljoen euro

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Ontvangsten	6808	7101	7335	7521	7751	7989	8258	8534
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	2282	2372	2501	2582	2672	2763	2868	2969
1. Fiscale ontvangsten	2282	2372	2501	2582	2672	2763	2868	2969
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ... (huishoudens)	405	378	402	412	422	433	445	458
b. Belastingen op productie en invoer	1277	1311	1391	1437	1491	1543	1605	1663
c. Vermogensheffingen	601	683	707	732	759	787	818	848
2. Werkelijke sociale premies	0	0	0	0	0	0	0	0
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	349	338	347	354	360	367	373	380
1. Inkomen uit vermogen	69	52	54	55	56	56	57	58
2. Inkomensoverdrachten	58	60	62	63	64	65	67	68
3. Kapitaaloverdrachten	0	0	0	0	0	0	0	0
4. Verkoop van goederen en diensten	222	226	232	236	241	245	250	254
C. Toegerekende sociale premies	103	102	104	109	113	117	121	127
D. Overdrachten binnen de overheid	4073	4288	4382	4476	4605	4742	4896	5058
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	3358	3612	3718	3824	3945	4074	4219	4372
2. Overige overdrachten	716	677	665	652	660	668	677	686
a. van de federale overheid	248	253	258	262	266	270	274	279
b. van de lagere overheid	0	0	0	0	0	0	0	0
c. van de sociale-verzekeringsinstellingen	10	10	11	11	11	11	11	12
d. van de gemeenschappen en gewesten	458	414	397	379	383	387	391	395
waarvan kapitaaloverdrachten	0	0	0	0	0	0	0	0
2. Uitgaven	7251	7550	7585	7815	8014	8214	8416	8629
A. Primaire uitgaven	7047	7321	7326	7545	7732	7918	8107	8308
a. Lopende uitgaven	3772	3815	3904	4023	4136	4247	4358	4481
1. Beloning van werknemers	1227	1266	1306	1357	1404	1450	1496	1548
2. Intermediair verbruik en belastingen	924	924	922	939	955	972	989	1007
3. Subsidies aan vennootschappen	343	316	344	350	356	363	369	376
4. Sociale uitkeringen	618	616	634	670	703	734	766	803
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	282	276	282	295	307	318	331	346
- Uitkeringen in natura	336	340	352	375	396	415	435	456
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	654	686	692	701	711	721	731	741
6. Overdrachten aan vennootschappen	0	0	0	0	0	0	0	0
7. Overdrachten aan het buitenland	6	6	6	7	7	7	7	7
b. Kapitaaluitgaven	1133	1322	1147	1193	1215	1237	1260	1284
1. Investerings in vaste activa (bruto)	264	309	309	340	346	352	359	366
2. Overige netto-aankopen niet-fin. Activa	0	0	0	0	0	0	0	0
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	134	151	145	148	151	153	156	159
4. Overdrachten aan vennootschappen	735	861	693	706	719	732	745	759
5. Overdrachten aan het buitenland	0	0	0	0	0	0	0	0
c. Overdrachten binnen de overheid	2142	2185	2275	2328	2381	2434	2488	2544
1. Inkomensoverdrachten	1979	2012	2085	2135	2184	2233	2284	2336
2. Kapitaaloverdrachten	163	173	190	193	197	201	204	208
B. Rentelasten	204	229	258	270	282	295	309	321
3. Vorderingsaldo	-443	-449	-250	-294	-263	-224	-158	-95
4. Primair saldo	-239	-221	8	-24	19	71	151	226

Tabel 48: Rekening van de Franse Gemeenschap
in miljoen euro

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Ontvangsten	11952	12904	13391	13909	14418	14975	15572	16253
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	1	0	0	0	0	0	0	0
1. Fiscale ontvangsten	1	0	0	0	0	0	0	0
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ... (huishoudens)	0	0	0	0	0	0	0	0
b. Belastingen op productie en invoer	1	0	0	0	0	0	0	0
c. Vermogensheffingen	0	0	0	0	0	0	0	0
2. Werkelijke sociale premies	0	0	0	0	0	0	0	0
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	736	690	715	721	734	747	759	772
1. Inkomen uit vermogen	11	11	11	11	12	12	12	12
2. Inkomensoverdrachten	165	101	110	105	106	107	109	110
3. Kapitaaloverdrachten	0	0	0	0	0	0	0	0
4. Verkoop van goederen en diensten	560	577	594	605	616	628	639	651
C. Toegerekende sociale premies	1719	1832	1896	1996	2077	2151	2229	2359
D. Overdrachten binnen de overheid	9496	10381	10779	11191	11606	12076	12583	13120
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	7735	8497	8810	9125	9445	9822	10227	10636
2. Overige overdrachten	1761	1884	1969	2067	2161	2254	2356	2485
a. van de federale overheid	1605	1716	1812	1906	1998	2088	2187	2312
b. van de lagere overheid	12	12	13	13	13	14	14	14
c. van de sociale-verzekeringsinstellingen	13	12	14	14	14	15	15	15
d. van de gemeenschappen en gewesten	131	143	131	133	136	138	141	143
waarvan kapitaaloverdrachten	0	0	0	0	0	0	0	0
2. Uitgaven	12696	13190	13718	14203	14635	15053	15463	16010
A. Primaire uitgaven	12564	13042	13552	14027	14451	14861	15269	15818
a. Lopende uitgaven	9892	10326	10762	11173	11528	11871	12216	12686
1. Beloning van werknemers	6216	6504	6786	7061	7299	7532	7763	8065
2. Intermediair verbruik en belastingen	1102	1141	1173	1195	1216	1238	1259	1281
3. Subsidies aan vennootschappen	50	45	44	45	46	47	48	49
4. Sociale uitkeringen	1839	1958	2066	2172	2260	2340	2424	2561
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	1792	1909	2015	2118	2203	2280	2361	2495
- Uitkeringen in natura	47	49	51	54	57	60	63	66
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	616	608	622	630	638	645	653	661
6. Overdrachten aan vennootschappen	69	69	69	69	69	69	69	69
7. Overdrachten aan het buitenland	0	0	0	0	0	0	0	0
b. Kapitaaluitgaven	234	241	238	249	254	259	264	269
1. Investerings in vaste activa (bruto)	220	228	228	238	242	247	252	257
2. Overige netto-aankopen niet-fin. Activa	2	2	1	2	2	2	2	2
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	4	6	4	4	4	4	4	4
4. Overdrachten aan vennootschappen	8	5	5	5	5	5	5	5
5. Overdrachten aan het buitenland	0	0	0	0	0	0	0	0
c. Overdrachten binnen de overheid	2438	2475	2552	2605	2669	2732	2790	2864
1. Inkomensoverdrachten	2424	2461	2537	2589	2654	2716	2774	2847
2. Kapitaaloverdrachten	14	14	15	15	15	16	16	16
B. Rentelasten	132	148	166	176	184	191	195	192
3. Vorderingsaldo	-744	-287	-327	-294	-217	-78	108	243
4. Primair saldo	-612	-139	-161	-118	-33	113	303	435

10.4. Energieverbruik en broeikasgasemissies - Gedetailleerde resultaten

Tabel 49: Energiebalans 2010
in Mtoe

	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Het Rijk								
Elektriciteitscentrales	1,0	0,0	5,2	0,0	0,2	1,3	12,4	20,1
Verbruik energiesector	0,0	1,5	0,0	0,1	0,0		0,6	2,2
Energie-eindverbruik	0,7	15,8	10,3	0,1	0,1	3,8	7,1	37,9
Industrie	0,4	0,8	4,2	0,1	0,1	3,1	3,2	11,9
- Intermediaire goederen	0,3	0,4	3,1	0,1	0,1	2,1	1,7	7,9
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,2				0,3	0,5
- Verbruiksgoederen	0,1	0,3	0,9	0,0	0,0	1,0	1,0	3,3
- Bouw	0,0	0,1					0,1	0,2
Transport		10,5					0,1	10,7
- Vervoer per spoor en over de weg		8,5					0,1	8,7
- Lucht- en binnenscheepvaart		2,0						2,0
Diensten, gezinnen en landbouw	0,3	4,5	6,1			0,7	3,8	15,3
- Diensten	0,1	1,1	2,0				1,9	5,1
- Gezinnen	0,1	3,1	3,8			0,7	1,8	9,6
- Landbouw		0,3	0,3				0,1	0,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0	0,4
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0
Energie-eindverbruik	0,0	0,6	0,9	0,0	0,0	0,0	0,5	2,1
Industrie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
- Intermediaire goederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,0				0,0	0,0
- Verbruiksgoederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		0,3					0,0	0,4
- Vervoer per spoor en over de weg		0,3					0,0	0,3
- Lucht- en binnenscheepvaart		0,0						0,0
Diensten, gezinnen en landbouw	0,0	0,3	0,9			0,0	0,5	1,7
- Diensten	0,0	0,1	0,3				0,3	0,8
- Gezinnen	0,0	0,2	0,6			0,0	0,1	0,9
- Landbouw		0,0	0,0				0,0	0,0

VOORUITZICHTEN

	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Waals Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,1	0,0	0,8	0,0	0,1	0,3	7,0	8,2
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,2	0,2
Energie-eindverbruik	0,3	5,0	2,8	0,0	0,1	1,4	2,1	11,8
Industrie	0,3	0,4	1,5	0,0	0,1	1,3	0,9	4,4
- Intermediaire goederen	0,2	0,2	1,2	0,0	0,1	0,7	0,6	3,1
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,1				0,1	0,1
- Verbruiksgoederen	0,0	0,1	0,2	0,0	0,0	0,7	0,2	1,2
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		3,2					0,0	3,2
- Vervoer per spoor en over de weg		2,9					0,0	3,0
- Lucht- en binnenscheepvaart		0,2						0,2
Diensten, gezinnen en landbouw	0,1	1,4	1,3			0,1	1,2	4,1
- Diensten	0,0	0,4	0,3				0,5	1,2
- Gezinnen	0,1	1,0	1,0			0,1	0,6	2,8
- Landbouw		0,0	0,0				0,0	0,1
Vlaams Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,9	0,0	4,4	0,0	0,1	0,6	5,4	11,4
Verbruik energiesector	0,0	1,5	0,0	0,0	0,0		0,4	1,9
Energie-eindverbruik	0,3	10,2	6,6	0,1	0,1	2,3	4,4	24,0
Industrie	0,1	0,4	2,7	0,1	0,1	1,8	2,2	7,4
- Intermediaire goederen	0,1	0,2	1,9	0,1	0,1	1,5	1,1	4,8
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,1				0,2	0,3
- Verbruiksgoederen	0,0	0,2	0,7	0,0	0,0	0,3	0,9	2,1
- Bouw	0,0	0,0					0,1	0,2
Transport		7,1					0,1	7,1
- Vervoer per spoor en over de weg		5,3					0,1	5,3
- Lucht- en binnenscheepvaart		1,8						1,8
Diensten, gezinnen en landbouw	0,2	2,8	3,9			0,6	2,2	9,5
- Diensten	0,1	0,6	1,3				1,0	3,1
- Gezinnen	0,0	1,9	2,3			0,6	1,0	5,9
- Landbouw		0,3	0,2				0,1	0,6

Tabel 50: Energiebalans 2011
in Mtoe

	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Het Rijk								
Elektriciteitscentrales	1,5	0,1	4,3	0,0	0,2	1,7	12,4	20,2
Verbruik energiesector	0,0	1,5	0,0	0,0	0,0		0,6	2,1
Energie-eindverbruik	0,7	15,0	9,7	0,1	0,1	4,0	7,2	36,6
Industrie	0,4	0,7	4,1	0,1	0,1	3,3	3,3	12,1
- Intermediaire goederen	0,4	0,4	3,1	0,1	0,1	2,2	1,8	8,1
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,2				0,3	0,5
- Verbruiksgoederen	0,0	0,3	0,9	0,0	0,0	1,1	1,0	3,3
- Bouw	0,0	0,1					0,1	0,2
Transport		10,4					0,1	10,6
- Vervoer per spoor en over de weg		8,3					0,1	8,4
- Lucht- en binnenscheepvaart		2,1						2,1
Diensten, gezinnen en landbouw	0,2	3,8	5,5			0,7	3,7	14,0
- Diensten	0,1	1,0	1,9				1,9	4,8
- Gezinnen	0,1	2,7	3,4			0,7	1,7	8,7
- Landbouw		0,1	0,2				0,1	0,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0	0,6
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0
Energie-eindverbruik	0,0	0,6	0,9	0,0	0,0	0,0	0,5	2,0
Industrie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
- Intermediaire goederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,0				0,0	0,0
- Verbruiksgoederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		0,3					0,0	0,4
- Vervoer per spoor en over de weg		0,3					0,0	0,3
- Lucht- en binnenscheepvaart		0,0						0,0
Diensten, gezinnen en landbouw	0,0	0,3	0,8			0,0	0,5	1,6
- Diensten	0,0	0,1	0,3				0,3	0,7
- Gezinnen	0,0	0,2	0,5			0,0	0,1	0,8
- Landbouw		0,0	0,0				0,0	0,0

VOORUITZICHTEN

	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Waals Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,2	0,0	0,6	0,0	0,1	0,4	7,0	8,3
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,2	0,2
Energie-eindverbruik	0,4	4,7	2,6	0,0	0,1	1,5	2,1	11,4
Industrie	0,3	0,3	1,4	0,0	0,1	1,4	1,0	4,5
- Intermediaire goederen	0,2	0,2	1,2	0,0	0,1	0,7	0,7	3,1
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,1				0,1	0,1
- Verbruiksgoederen	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	0,7	0,2	1,2
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		3,1					0,0	3,2
- Vervoer per spoor en over de weg		2,9					0,0	2,9
- Lucht- en binnenscheepvaart		0,2						0,2
Diensten, gezinnen en landbouw	0,1	1,2	1,2			0,1	1,1	3,8
- Diensten	0,0	0,3	0,3				0,5	1,2
- Gezinnen	0,1	0,9	0,9			0,1	0,6	2,5
- Landbouw		0,0	0,0				0,0	0,1
Vlaams Gewest								
Elektriciteitscentrales	1,4	0,0	3,6	0,0	0,1	0,8	5,4	11,3
Verbruik energiesector	0,0	1,5	0,0	0,0	0,0		0,4	1,9
Energie-eindverbruik	0,3	9,7	6,2	0,1	0,1	2,5	4,5	23,2
Industrie	0,2	0,4	2,7	0,1	0,1	1,9	2,3	7,5
- Intermediaire goederen	0,1	0,1	1,9	0,1	0,1	1,5	1,1	5,0
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,1				0,2	0,3
- Verbruiksgoederen	0,0	0,2	0,7	0,0	0,0	0,3	0,9	2,1
- Bouw	0,0	0,0					0,1	0,1
Transport		7,0					0,1	7,1
- Vervoer per spoor en over de weg		5,1					0,1	5,1
- Lucht- en binnenscheepvaart		1,9						1,9
Diensten, gezinnen en landbouw	0,1	2,3	3,5			0,6	2,1	8,7
- Diensten	0,1	0,5	1,2				1,0	2,9
- Gezinnen	0,0	1,7	2,1			0,6	1,0	5,3
- Landbouw		0,1	0,2				0,1	0,4

Tabel 51: Energiebalans 2015
In Mtoe

	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Het Rijk								
Elektriciteitscentrales	1,2	0,2	5,3	0,0	0,2	1,9	9,9	18,6
Verbruik energiesector	0,0	1,5	0,0	0,0	0,0		0,6	2,2
Energie-eindverbruik	0,6	14,4	9,2	0,1	0,1	4,5	7,4	36,3
Industrie	0,4	0,8	3,8	0,1	0,1	3,8	3,4	12,4
- Intermediaire goederen	0,4	0,4	2,9	0,1	0,1	2,5	1,9	8,3
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,2				0,3	0,5
- Verbruiksgoederen	0,0	0,4	0,7	0,0	0,0	1,3	1,1	3,5
- Bouw	0,0	0,1					0,1	0,2
Transport		10,0					0,1	10,1
- Vervoer per spoor en over de weg		8,3					0,1	8,4
- Lucht- en binnenscheepvaart		1,7						1,7
Diensten, gezinnen en landbouw	0,2	3,6	5,5			0,7	3,8	13,7
- Diensten	0,1	1,1	1,9				1,9	5,0
- Gezinnen	0,1	2,3	3,3			0,7	1,8	8,2
- Landbouw		0,1	0,2				0,1	0,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0	0,6
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0
Energie-eindverbruik	0,0	0,6	0,8	0,0	0,0	0,0	0,5	2,0
Industrie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
- Intermediaire goederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,0				0,0	0,0
- Verbruiksgoederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		0,3					0,0	0,3
- Vervoer per spoor en over de weg		0,3					0,0	0,3
- Lucht- en binnenscheepvaart		0,0						0,0
Diensten, gezinnen en landbouw	0,0	0,3	0,8			0,0	0,5	1,6
- Diensten	0,0	0,1	0,3				0,3	0,8
- Gezinnen	0,0	0,1	0,5			0,0	0,1	0,8
- Landbouw		0,0	0,0				0,0	0,0

VOORUITZICHTEN

	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Waals Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,1	0,1	0,8	0,0	0,1	0,4	5,5	7,0
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,2	0,2
Energie-eindverbruik	0,3	4,5	2,3	0,0	0,0	1,9	2,2	11,3
Industrie	0,3	0,4	1,2	0,0	0,0	1,8	1,0	4,6
- Intermediaire goederen	0,3	0,2	1,1	0,0	0,0	0,8	0,7	3,2
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,1				0,1	0,1
- Verbruiksgoederen	0,0	0,1	-0,0	0,0	0,0	0,9	0,2	1,3
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		3,0					0,0	3,0
- Vervoer per spoor en over de weg		2,8					0,0	2,9
- Lucht- en binnenscheepvaart		0,2						0,2
Diensten, gezinnen en landbouw	0,1	1,2	1,2			0,1	1,2	3,7
- Diensten	0,0	0,4	0,3				0,5	1,2
- Gezinnen	0,1	0,8	0,8			0,1	0,6	2,4
- Landbouw		0,0	0,0				0,0	0,1
Vlaams Gewest								
Elektriciteitscentrales	1,1	0,1	4,5	0,0	0,1	0,9	4,3	11,0
Verbruik energiesector	0,0	1,5	0,0	0,0	0,0		0,4	2,0
Energie-eindverbruik	0,2	9,3	6,1	0,0	0,0	2,6	4,6	23,0
Industrie	0,2	0,4	2,6	0,0	0,0	2,1	2,3	7,7
- Intermediaire goederen	0,1	0,2	1,8	0,0	0,0	1,7	1,2	5,1
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,1				0,2	0,3
- Verbruiksgoederen	0,0	0,2	0,7	0,0	0,0	0,4	0,9	2,2
- Bouw	0,0	0,0					0,1	0,1
Transport		6,7					0,1	6,8
- Vervoer per spoor en over de weg		5,1					0,1	5,2
- Lucht- en binnenscheepvaart		1,6						1,6
Diensten, gezinnen en landbouw	0,1	2,2	3,4			0,6	2,2	8,5
- Diensten	0,1	0,6	1,3				1,1	3,0
- Gezinnen	0,0	1,4	2,0			0,6	1,0	5,0
- Landbouw		0,1	0,2				0,1	0,4

Tabel 52: Energiebalans 2017
in Mtoe

	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Het Rijk								
Elektriciteitscentrales	0,9	0,2	5,3	0,0	0,2	2,0	9,9	18,5
Verbruik energiesector	0,0	1,6	0,0	0,0	0,0		0,6	2,2
Energie-eindverbruik	0,6	14,5	9,2	0,1	0,1	4,9	7,5	36,8
Industrie	0,5	0,9	3,7	0,1	0,1	4,2	3,4	12,9
- Intermediaire goederen	0,4	0,4	2,9	0,1	0,1	2,7	2,0	8,6
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,2				0,3	0,5
- Verbruiksgoederen	0,0	0,4	0,6	0,0	0,0	1,5	1,1	3,6
- Bouw	0,0	0,1					0,1	0,2
Transport		10,0					0,2	10,2
- Vervoer per spoor en over de weg		8,3					0,2	8,5
- Lucht- en binnenscheepvaart		1,7						1,7
Diensten, gezinnen en landbouw	0,2	3,6	5,4			0,7	3,9	13,7
- Diensten	0,1	1,2	1,9				2,0	5,2
- Gezinnen	0,1	2,2	3,3			0,7	1,8	8,1
- Landbouw		0,1	0,2				0,2	0,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7	0,0	0,7
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0
Energie-eindverbruik	0,0	0,6	0,8	0,0	0,0	0,0	0,5	2,0
Industrie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
- Intermediaire goederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,0				0,0	0,0
- Verbruiksgoederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		0,3					0,0	0,3
- Vervoer per spoor en over de weg		0,3					0,0	0,3
- Lucht- en binnenscheepvaart		0,0						0,0
Diensten, gezinnen en landbouw	0,0	0,3	0,8			0,0	0,5	1,6
- Diensten	0,0	0,1	0,3				0,3	0,8
- Gezinnen	0,0	0,1	0,5			0,0	0,1	0,8
- Landbouw		0,0	0,0				0,0	0,0

VOORUITZICHTEN

	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Waals Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,1	0,1	0,8	0,0	0,1	0,4	5,5	7,0
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,2	0,2
Energie-eindverbruik	0,4	4,6	2,2	0,0	0,0	2,0	2,3	11,5
Industrie	0,3	0,4	1,1	0,0	0,0	1,9	1,0	4,8
- Intermediaire goederen	0,3	0,2	1,1	0,0	0,0	0,9	0,7	3,3
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,1				0,1	0,1
- Verbruiksgoederen	0,0	0,1	-0,1	0,0	0,0	1,0	0,2	1,3
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		3,0					0,1	3,0
- Vervoer per spoor en over de weg		2,8					0,1	2,9
- Lucht- en binnenscheepvaart		0,2						0,2
Diensten, gezinnen en landbouw	0,1	1,2	1,2			0,1	1,2	3,7
- Diensten	0,0	0,4	0,3				0,5	1,3
- Gezinnen	0,1	0,7	0,8			0,1	0,6	2,3
- Landbouw		0,0	0,0				0,0	0,1
Vlaams Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,8	0,1	4,5	0,0	0,1	0,9	4,3	10,8
Verbruik energiesector	0,0	1,6	0,0	0,0	0,0		0,4	2,0
Energie-eindverbruik	0,3	9,3	6,1	0,0	0,0	2,8	4,7	23,3
Industrie	0,2	0,5	2,7	0,0	0,0	2,2	2,4	8,0
- Intermediaire goederen	0,2	0,2	1,8	0,0	0,0	1,8	1,2	5,3
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,1				0,2	0,3
- Verbruiksgoederen	0,0	0,2	0,7	0,0	0,0	0,4	0,9	2,3
- Bouw	0,0	0,0					0,1	0,1
Transport		6,7					0,1	6,8
- Vervoer per spoor en over de weg		5,2					0,1	5,3
- Lucht- en binnenscheepvaart		1,5						1,5
Diensten, gezinnen en landbouw	0,1	2,1	3,4			0,6	2,3	8,5
- Diensten	0,1	0,7	1,3				1,1	3,1
- Gezinnen	0,0	1,4	2,0			0,6	1,0	4,9
- Landbouw		0,1	0,2				0,1	0,4

**Tabel 53: Evolutie van de totale CO₂-emissies per sector
in Mt CO₂-equivalenten**

	1990[1]	2010[2]	2011[3]	2015[3]	2017[3]	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2011-2017[3]	Gemiddelden 2008-2012[2;3]
Het Rijk							
1. Energie	110,1	106,2	94,2	93,7	93,3	-1,8	100,5
1.A. Verbranding van brandstoffen	110,0	106,0	94,1	93,6	93,2	-1,8	100,4
1.A1. Transformatie van energie	29,9	25,3	24,8	26,4	25,6	0,2	25,2
1.A2. Industrie	32,9	23,9	16,8	16,1	16,7	-5,0	20,5
1.A3. Transport	19,9	25,2	24,4	24,2	24,2	-0,6	25,2
1.A4.Diensten, gezinnen, landbouw	27,2	31,7	28,0	26,9	26,7	-2,4	29,4
1.A5. Overige	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-1,8	0,1
2. Industriële processen	8,2	8,8	9,1	9,1	9,4	0,8	9,1
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,	0,0
4. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,	0,0
5. Afval	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	0,8	0,1
Totaal	118,7	115,1	103,4	102,9	102,8	-1,6	109,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest							
1. Energie	3,8	4,0	3,6	3,6	3,6	-1,5	3,8
1.A. Verbranding van brandstoffen	3,8	4,0	3,6	3,6	3,6	-1,5	3,8
1.A1. Transformatie van energie	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	-1,7	0,3
1.A2. Industrie	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,5	0,1
1.A3. Transport	0,9	0,8	0,8	0,7	0,7	-1,2	0,8
1.A4.Diensten, gezinnen, landbouw	2,6	2,9	2,6	2,6	2,6	-1,6	2,6
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,	0,0
2. Industriële processen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,	0,0
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,	0,0
4. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,	0,0
5. Afval	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,	0,0
Totaal	3,8	4,0	3,6	3,6	3,6	-1,5	3,8

VOORUITZICHTEN

	1990[1]	2010[2]	2011[3]	2015[3]	2017[3]	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2011-2017[3]	Gemiddelden 2008-2012[2;3]
Waals Gewest							
1. Energie	39,6	30,7	27,4	26,5	26,4	-2,1	30,1
1.A. Verbranding van brandstoffen	39,6	30,7	27,4	26,5	26,4	-2,1	30,1
1.A1. Transformatie van energie	6,6	3,8	3,7	4,0	3,9	0,3	4,0
1.A2. Industrie	17,6	8,4	6,5	5,9	5,9	-4,9	8,2
1.A3. Transport	7,0	9,6	9,4	9,1	9,1	-0,8	9,6
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	8,3	8,8	7,8	7,5	7,4	-2,4	8,2
1.A5. Overige	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-1,8	0,0
2. Industriële processen	7,3	5,0	5,1	5,2	5,3	0,8	5,3
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
4. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
5. Afval	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,8	0,1
Totaal	47,0	35,8	32,7	31,8	31,8	-1,7	35,5
Vlaams Gewest							
1. Energie	66,7	71,4	63,1	63,6	63,3	-1,7	66,7
1.A. Verbranding van brandstoffen	66,6	71,3	63,0	63,5	63,2	-1,7	66,6
1.A1. Transformatie van energie	23,0	21,2	20,9	22,2	21,4	0,2	21,0
1.A2. Industrie	15,1	15,4	10,2	10,1	10,7	-5,1	12,2
1.A3. Transport	12,1	14,8	14,2	14,3	14,4	-0,3	14,8
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	16,3	20,0	17,6	16,9	16,7	-2,5	18,6
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-1,8	0,1
2. Industriële processen	0,9	3,9	4,0	4,0	4,1	0,8	3,7
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
4. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
5. Afval	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
Totaal	67,9	75,3	67,1	67,6	67,4	-1,6	70,5

[1] Cijfers van het referentiejaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

[2] De cijfers voor 2010 stemmen overeen met de inventariswaarden voor 2010 afkomstig uit de nationale en regionale emissie-inventarissen, behalve voor de energiegebonden CO₂-emissies, die werden endogeen berekend voor 2010 met HERMES en HERMREG.

[3] Regionale economische vooruitzichten 2012-2017.

Tabel 54: Evolutie van de totale CH₄-emissies per sector
in kt CO₂-equivalenten

	1990[1]	2010[2]	2011[3]	2015[3]	2017[3]	Gemiddelde jaarlijkse groei-voeten 2011-2017[3]	Gemiddelden 2008-2012[2;3]
Het Rijk							
1. Energie	1303,1	785,1	723,3	692,8	685,8	-1,9	723,5
1.A. Verbranding van brandstoffen	443,5	340,6	307,5	297,8	293,4	-2,1	311,7
1.A1. Transformatie van energie	5,3	44,8	42,2	47,2	45,8	0,3	39,7
1.A2. Industrie	77,7	66,3	64,9	61,4	61,8	-1,0	65,0
1.A3. Transport	119,4	15,2	14,9	15,1	15,3	0,0	16,0
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	241,2	214,1	185,4	174,0	170,4	-3,2	190,9
1.A5. Overige	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	859,6	444,5	415,8	395,0	392,4	-1,8	411,8
2. Industriële processen	0,0	19,7	19,7	19,7	19,7	0,0	27,0
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
4. Landbouw	7079,1	5212,3	5219,7	5249,5	5264,5	0,1	5190,0
5. Afval	2856,4	746,6	687,0	492,5	417,0	-8,0	748,6
Totaal	11238,7	6763,7	6649,7	6454,5	6387,0	-0,8	6689,1
Brussels Hoofdstedelijk Gewest							
1. Energie	105,7	39,2	36,4	34,8	34,6	-1,8	36,8
1.A. Verbranding van brandstoffen	20,5	10,6	9,5	9,3	9,3	-1,8	9,4
1.A1. Transformatie van energie	0,7	0,1	0,0	0,1	0,1	0,3	0,1
1.A2. Industrie	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,1	0,1
1.A3. Transport	7,2	0,8	0,7	0,7	0,7	-1,5	0,8
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	12,4	9,6	8,6	8,5	8,4	-1,8	8,5
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
1.B. Vluchtige emissies	85,2	28,7	26,8	25,5	25,3	-1,8	27,3
2. Industriële processen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
4. Landbouw	0,0	0,4	0,4	0,4	0,4	0,1	0,4
5. Afval	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-8,0	0,0
Totaal	105,7	39,7	36,8	35,2	35,1	-1,7	37,2

VOORUITZICHTEN

	1990[1]	2010[2]	2011[3]	2015[3]	2017[3]	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2011-2017[3]	Gemiddelden 2008-2012[2;3]
Waals Gewest							
1. Energie	394,9	271,4	250,2	236,7	233,5	-2,1	252,8
1.A. Verbranding van brandstoffen	203,7	140,3	127,6	120,3	117,8	-2,5	130,7
1.A1. Transformatie van energie	1,5	11,3	10,6	12,2	11,9	0,8	9,5
1.A2. Industrie	65,2	41,5	40,2	36,7	36,2	-1,9	41,9
1.A3. Transport	40,7	6,3	5,8	5,7	5,7	-1,4	6,3
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	96,2	81,2	71,0	65,7	63,9	-3,4	72,9
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
1.B. Vluchtige emissies	191,2	131,0	122,6	116,4	115,7	-1,8	122,1
2. Industriële processen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
4. Landbouw	2174,2	1804,0	1806,6	1816,9	1822,1	0,1	1816,5
5. Afval	1028,3	351,8	323,7	232,1	196,5	-8,0	345,3
Totaal	3597,4	2427,2	2380,5	2285,7	2252,1	-1,1	2414,6
Vlaams Gewest							
1. Energie	802,5	475,3	436,8	421,2	417,7	-1,8	434,1
1.A. Verbranding van brandstoffen	219,4	190,5	170,4	168,2	166,3	-1,9	171,7
1.A1. Transformatie van energie	3,1	33,4	31,6	35,0	33,8	0,2	30,1
1.A2. Industrie	12,2	24,7	24,5	24,6	25,5	0,4	23,0
1.A3. Transport	71,4	9,0	8,4	8,7	8,8	-0,2	9,1
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	132,6	123,3	105,8	99,8	98,0	-3,2	109,5
1.A5. Overige	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	583,2	284,8	266,4	253,1	251,4	-1,8	262,4
2. Industriële processen	0,0	19,7	19,7	19,7	19,7	0,0	26,9
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
4. Landbouw	4904,9	3407,8	3412,6	3432,1	3441,9	0,1	3373,1
5. Afval	1828,1	394,8	363,3	260,4	220,5	-8,0	403,3
Totaal	7535,5	4297,6	4232,4	4133,5	4099,9	-0,7	4237,5

[1] Cijfers van het referentiejaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

[2] De cijfers voor 2010 stemmen overeen met de inventariswaarden voor 2010 afkomstig uit de nationale en regionale emissie-inventarissen.

[3] Regionale economische vooruitzichten 2012-2017.

**Tabel 55: Evolutie van de totale N₂O-emissies per sector
in kt CO₂-equivalenten**

	1990[1]	2010[2]	2011[3]	2015[3]	2017[3]	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2011-2017[3]	Gemiddelden 2008-2012[2;3]
Het Rijk							
1. Energie	798,0	672,3	634,1	635,9	635,1	-0,8	636,7
1.A. Verbranding van brandstoffen	798,0	672,3	634,1	635,9	635,1	-0,8	636,7
1.A1. Transformatie van energie	211,6	167,8	159,7	172,3	169,8	0,2	160,4
1.A2. Industrie	56,7	149,6	146,3	138,4	139,4	-1,0	138,9
1.A3. Transport	389,5	242,9	237,2	238,5	241,0	-0,1	235,7
1.A4.Diensten, gezinnen, landbouw	138,5	111,3	90,2	85,9	84,2	-3,9	101,0
1.A5. Overige	1,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,0	0,7
1.B. Vluchtige emissies	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
2. Industriële processen	3933,8	2595,9	2560,5	2336,0	2215,3	-2,2	2321,7
3. Gebruik van oplosmiddelen	246,1	214,0	214,0	214,0	214,0	0,0	214,0
4. Landbouw	5560,7	4829,6	4833,3	4848,1	4855,6	0,1	4813,6
5. Afval	292,6	297,9	299,2	304,4	307,1	0,4	297,3
Totaal	10831,2	8609,7	8541,1	8338,5	8227,0	-0,6	8283,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest							
1. Energie	27,3	22,8	20,7	22,1	22,3	-0,3	22,1
1.A. Verbranding van brandstoffen	27,3	22,8	20,7	22,1	22,3	-0,3	22,1
1.A1. Transformatie van energie	9,5	9,1	7,5	9,2	9,3	0,3	8,7
1.A2. Industrie	0,2	0,7	0,7	0,7	0,7	-0,3	0,7
1.A3. Transport	13,7	9,3	9,2	8,9	9,0	-0,5	9,2
1.A4.Diensten, gezinnen, landbouw	3,9	3,7	3,3	3,3	3,3	-1,6	3,4
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
2. Industriële processen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
3. Gebruik van oplosmiddelen	30,4	28,2	28,2	28,2	28,2	0,0	28,2
4. Landbouw	0,0	0,5	0,5	0,5	0,5	0,1	0,5
5. Afval	0,0	29,9	30,1	30,6	30,9	0,4	29,7
Totaal	57,8	81,5	79,5	81,4	81,9	0,1	80,4

	1990[1]	2010[2]	2011[3]	2015[3]	2017[3]	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2011-2017[3]	Gemiddelden 2008-2012[2;3]
Waals Gewest							
1. Energie	251,9	239,7	222,0	214,4	211,7	-1,8	223,8
1.A. Verbranding van brandstoffen	251,9	239,7	222,0	214,4	211,7	-1,8	223,8
1.A1. Transformatie van energie	15,7	22,7	21,5	24,6	24,0	0,8	20,2
1.A2. Industrie	39,1	76,5	74,0	66,8	65,5	-2,2	67,9
1.A3. Transport	140,4	83,2	83,4	82,2	82,8	-0,1	82,9
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	55,2	56,7	42,5	40,1	38,7	-5,3	52,2
1.A5. Overige	1,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,0	0,6
1.B. Vluchtige emissies	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
2. Industriële processen	901,7	1293,3	1275,6	1163,8	1103,7	-2,2	1166,7
3. Gebruik van oplosmiddelen	77,7	89,7	89,7	89,7	89,7	0,0	89,7
4. Landbouw	2598,9	2374,4	2376,2	2383,5	2387,2	0,1	2390,5
5. Afval	107,2	96,1	96,6	98,2	99,1	0,4	96,0
Totaal	3937,5	4093,2	4060,1	3949,6	3891,3	-0,7	3966,7
Vlaams Gewest							
1. Energie	518,7	406,7	391,4	399,5	401,1	-0,2	390,2
1.A. Verbranding van brandstoffen	518,7	406,7	391,4	399,5	401,1	-0,2	390,2
1.A1. Transformatie van energie	186,4	135,9	130,7	138,5	136,5	0,1	131,5
1.A2. Industrie	17,5	72,4	71,6	71,0	73,2	0,1	70,3
1.A3. Transport	235,4	147,3	144,6	147,4	149,2	0,2	142,9
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	79,4	50,9	44,4	42,5	42,1	-2,7	45,3
1.A5. Overige	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
2. Industriële processen	3032,1	1302,6	1284,9	1172,2	1111,6	-2,2	1155,0
3. Gebruik van oplosmiddelen	137,9	96,1	96,1	96,1	96,1	0,0	96,1
4. Landbouw	2961,9	2454,8	2456,7	2464,3	2468,0	0,1	2422,8
5. Afval	185,3	171,8	172,6	175,6	177,1	0,4	171,5
Totaal	6835,9	4432,0	4401,6	4307,6	4254,0	-0,6	4235,6

[1] Cijfers van het referentiejaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

[2] De cijfers voor 2010 stemmen overeen met de inventariswaarden voor 2010 afkomstig uit de nationale en regionale emissie-inventarissen.

[3] Regionale economische vooruitzichten 2012-2017.

**Tabel 56: Evolutie van de gefluoreerde gassen
in kt CO₂-equivalenten**

	1995[1]	2010[2]	2011[3]	2015[3]	2017[3]	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2011-2017[3]	Gemiddelden 2008-2012[2;3]
Het Rijk	4974,4	1992,2	2091,2	2541,2	2802,9	5,0	2059,3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	41,2	185,8	195,4	239,2	264,6	5,2	189,5
Waals Gewest	173,7	578,0	608,0	744,2	823,4	5,2	589,9
VlaamsGewest	4759,4	1228,4	1287,8	1557,8	1714,8	4,9	1280,0

[1] Cijfers van het referentiejaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

[2] De cijfers voor 2010 stemmen overeen met de inventariswaarden voor 2010 afkomstig uit de nationale en regionale emissie-inventarissen.

[3] Regionale economische vooruitzichten 2012-2017.

10.5. Verklarende woordenlijst

- De **beroepsbevolking** (of het **arbeidsaanbod**) bestaat uit de werkende en de (werkzoekende) werkloze inwoners. De FPB-definitie van de beroepsbevolking omvat ook de oudere werklozen.
- De **activiteitsgraad** is het procentuele aandeel van de beroepsbevolking in de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64).
- De **binnenlandse werkgelegenheid** van een regio is het aantal banen in een regio, of nog de **werkgelegenheid naar werkplaats**. Indien men hierbij het pendelsaldo en de grensarbeid optelt bekomt men het aantal werkende inwoners van een regio, of de **werkgelegenheid naar woonplaats**, of nog de **werkende beroepsbevolking**.
- Het **pendelsaldo** van een gewest is gelijk aan het aantal inwoners werkzaam in de twee andere gewesten min het aantal inwoners uit de twee andere gewesten die werken in dat gewest. Een positief pendelsaldo geeft dus aan dat er meer inwoners uitstromen om elders te werken dan dat er instromen.
- De verhouding van de werkende beroepsbevolking t.o.v. de bevolking op arbeidsleeftijd is de **werkgelegenheidsgraad**.
- De **administratieve werkloosheid** omvat de personen die als werkzoekende zijn ingeschreven bij de regionale bemiddelingsinstellingen. Dit concept heeft een exhaustief karakter waardoor het een basis vormt die coherent is met de overige boekhoudkundige aggregaten die in het model worden gebruikt (in het bijzonder de werkgelegenheid). Dit concept is dus geschikt voor een raming van de middellangetermijnevolutie van het arbeidsaanbod, waarbij rekening moet gehouden worden met een volledige opsplitsing van de bevolking per sociaaleconomische categorie.
- De **werkloosheid volgens de FPB-definitie** komt overeen met een uitgebreid concept van de administratieve werkloosheid, Het omvat ook de oudere werklozen die vrijgesteld zijn van inschrijving als werkzoekende. Omdat deze niettemin deel uitmaken van het arbeidsaanbod, wordt dit uitgebreid concept weerhouden is in de voorgestelde vooruitzichten.
- De **werkloosheid volgens de 'Enquête naar de arbeidskrachten'** (EAK) wordt opgesteld op basis van een enquête bij een steekproef van de bevolking. Deze enquêtes worden uitgevoerd door het ADSEI (het vroegere NIS) en bezorgd aan Eurostat, dat het methodologisch kader ervan definieert, De hoedanigheid van werkloze wordt erkend na een individueel interview waarin wordt nagegaan of de werkloze reëel beschikbaar is voor de arbeidsmarkt en actief naar werk zoekt.
- De **werkloosheidsgraad** geeft het procentuele aandeel werklozen in de beroepsbevolking weer.
- De **reële (arbeids)productiviteit per hoofd** is de toegevoegde waarde (in kettingeuro's) gedeeld door de binnenlandse werkgelegenheid.
- De loonkosten (in kettingeuro's) gedeeld door de binnenlandse werkgelegenheid geeft de **reële loonkosten per hoofd**.
- De **energiebalans** is het boekhoudkundig kader voor de energiestromen. De kolommen geven de gebruikte en beschikbare energiebronnen in de economie weer en de rijen de verschillende bewerkingen m.b.t. energie.
- Het begrip '**marktbedrijfstakingen**' slaat op het geheel van alle bedrijfstakingen, behalve de bedrijfstaking 'niet-verhandelbare diensten'.

VOORUITZICHTEN

- Onder **tertiaire sector** verstaat men de som van de marktdiensten en de bedrijfstak 'niet-verhandelbare' diensten. De **primaire sector** bestaat enkel uit de bedrijfstak 'landbouw'. De bedrijfstakken 'energie', 'verwerkende nijverheid' en 'bouw' vormen de **secundaire sector**.
- De **bedrijfstakken** in het HERMES-HERMREG-systeem komen overeen met volgende hergroepering van NACE-BEL 2008 bedrijfstakken:

Benaming van de bedrijfstak	NACE-BEL2008 (A38)
1. Landbouw	Landbouw, bosbouw en visserij (AA)
2. Energie	Vervaardiging van cokes en geraffineerde aardolieproducten (CD) + Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en gekoelde lucht (DD) + Distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering (EE)
3. Verwerkende nijverheid	
a. Intermediaire goederen	Winning van delfstoffen (BB) + Vervaardiging van chemische producten (CE) + Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten (CF) + Vervaardiging van producten van rubber en kunststof en van anderen niet metaalhoudende minerale producten (CG) + Vervaardiging van metalen in primaire vorm en van producten van metaal, exclusief machines en apparaten (CH)
b. Uitrustingsgoederen	Vervaardiging van informaticaproducten en van elektronische en optische producten (CI) + Vervaardiging van elektrische apparatuur (CJ) + Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen n.e.g. (CK)+ Vervaardiging van transportmiddelen (CL)
c. Consumptiegoederen	Vervaardiging van voedingsmiddelen, dranken en tabaksproducten (CA) + Vervaardiging van textiel, kleding, leer en producten van leer (CB) + Houtindustrie, vervaardiging van papier en papierwaren, drukkerijen (CC) + Vervaardiging van meubelen en overige industrie, reparatie en installatie van machines en apparaten (CM)
4. Bouw	Bouwnijverheid (FF)
5. Marktdiensten	
a. Vervoer en communicatie	Vervoer en opslag (HH) + Telecommunicatie (JB)
b. Handel en horeca	Groot- en detailhandel; reparatie van auto's en motorfietsen (GG) + Verschaffen van accommodatie en maaltijden (II)
c. Krediet en verzekeringen	Financiële activiteiten en verzekeringen (KK)
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	Menselijke gezondheidszorg (QA) + Maatschappelijke dienstverlening (QB)
e. Overige marktdiensten	Uitgeverijen, audiovisuele diensten en uitzendingen (JA) + Informaticadiensten en dienstverlenende activiteiten op gebied van informatica (JC) + Exploitatie van en handel in onroerend goed (LL) + Rechtskundige en boekhoudkundige dienstverlening, hoofdkantoren, adviesbureaus, architecten en ingenieurs, technische testen en toetsen (MA) + Speur- en ontwikkelingswerk op wetenschappelijk gebied (MB) + Reclamewezen en marktonderzoek; overige gespecialiseerde wetenschappelijke en technische activiteiten (MC) + Administratieve en ondersteunende diensten (NN) + Kunst, amusement en recreatie (RR) + Overige diensten (SS)
6. Niet-verhandelbare diensten	
a. Overheidsdiensten en onderwijs	Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen (OO) + Onderwijs (PP)
b. Huishoudelijke diensten	Huishoudens als werkgever; niet-gedifferentieerde productie van goederen en diensten door huishoudens voor eigen gebruik (TT)

Federaal Planbureau
instelling van openbaar nut

Kunstlaan 47-49
1000 Brussel
tel.: +32-2-5077311
fax: +32-2-5077373
e-mail: contact@plan.be
<http://www.plan.be>

**Brussels Instituut voor
Statistiek en Analyse**

Kruidtuinlaan 20
1035 Brussel
+32-2-8003860
+32-2-8003823
bisa@mbhg.irisnet.be
<http://www.bisa.irisnet.be>

**Studiedienst van de
Vlaamse Regering**

Boudewijnlaan 30 (blok B)
1000 Brussel
+32-2-5535207
+32-2-5535808
svr@dar.vlaanderen.be
<http://www.vlaanderen.be/dar/svr/>

**Institut Wallon de l'Evaluation,
de la Prospective et de la Statistique**

Route de Louvain-la-Neuve 2
5001 Belgrade (Namur)
+32-81-468411
+32-81-468412
info@iweps.be
<http://www.iweps.be>